Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Manipulus curatorum

https://hdl.handle.net/1874/334047

Aevum medium.
Scriptores ecclesiast.
N°. 246

K2 P2 II
N° 11

208 *(Eccl. 296, antea 283z.) Charta. 4°. 175 ff. Saec. XV.*
Guido de Monte Rotherii, Manipulus curatorum, fol. 1—154.
Joh. Gerson, Opus tripartitum de praeceptis, de confessione et de scientia mortis, fol. 155—175.
„Liber Wilhelmi Borwater." — „Liber monast. S. Pauli apost in Traiecto inferiori."

Hs.
4 H 11

Behandeld met Cire 212
juni 1988

Collatieformule Hs. 208

I^{-1} (1 cont. fly-leaf), 15 VI (I-III, 1-177)

I-III : Contents
1-151: Guido de M.R., Manipulus cur.
152-153: blank
154-174r: Gerson, Opus trip.
174v-177 : blank

Liber Wilhelmi Borebach

Manipulus curatorum perutilis

nº 244 · f ·

Nº 283 · L ·

In isto libello sunt tres ꝑticule Et ꝑma cōtinet ī se septē tractatꝰ

Tractatus ꝑmus ꝑme ꝑtis de sacramētis ī generali et habet tria capitula
Primū de institucōe sacramētorum Secundū de efficacia et vtute sacramentorum Tercium de nūo et distinctiōe sacramētorum

Tractatus secundꝰ ꝑme ꝑtis de baptismo et habet octo capita
Primum quid ē baptismꝰ
Secundū de matia baptismi
Tercium de forma baptismi
Quartū de mistro baptismi
Quīto de suscipientibꝰ baptismū
Sextū de ritu baptismi
Septimū de effectu baptismi
Octauū de alijs baptismi

Tractatus tercius ꝑme ꝑtis de confirmatiōe et habet septē capita
Primū quid ē confirmatio
Secundū de matia confirmatiōis
Tercium de forma confirmatiōis
Quartū de mistro confirmatiōis
Quintū de suscipientibꝰ confirmationem

liber mō. s. p. aptī in traiecto inferiori.

Sextu̅ de Ritu Confirmatio̅is
Septimu̅ de effectu Confir̅atio̅is
Tractatus quartus p̅me p̅tis de Eucaristia
et habet vndeci̅ capl̅a .
Primu̅ quid e̅ Eucaristia
Secundu̅ de ministro eucaristie
Terciu̅ de mat̅ia eucaristie
Quartu̅ de forma eucaristie
Quintu̅ de loco vbi debet dici missa
Sextu̅ de t̅pe quo debet dici missa
Septimu̅ quocies i̅ die debet dici missa
Octauu̅ de vestib9 quibus indui̅t̅ sacerdos in
missa .
Nonu̅ cui debet dari eucaristia
Decimu̅ de Ritu misse
Vndecimu̅ quo̅ occurendu̅ e̅ defectib9 qui p̅nt
accide̅ i̅ missa .
Tractatus quintus p̅me p̅tis de sacramento or
dinis et habet quinq̅ capl̅a .
Primu̅ quid e̅ ordo
Secu̅du̅ quot s̅nt ordines
Terciu̅ si i̅ quolib3 ordi̅e i̅p̅mi̅t̅ carac̅t̅
Quartu̅ i̅ quo actu i̅p̅mi̅t̅ carac̅t̅ i̅ quolib3 ord̅ie
Quintu̅ que r̅quir̅it̅ in r̅cipie̅te ordines
Tractatus sextus p̅me p̅tis de extr̅ma vnctio̅e
et hab3 septe̅ capl̅a .
P̅mu̅ de mat̅ia extr̅me vnctio̅is
Secu̅du̅ de for̅ extr̅me vnctio̅is
Terciu̅ de ministro extr̅me vnctio̅is

Quartum de effectu extreme unctionis
Quintum quibus debet dari extrema unctio
Sextum i quibus ptibus corporis
Septimum utrum debeat iterari extrema unctio

Tractatus septimus pme ptis dividitur in duas partes. pma e de sponsalibus. secunda e de matrimonio. pma de sposalibus et hz quinq capla.
Pmum quid sit sponsalia
Secundum quot modis ctrahantur sponsalia
Tertium qua etate pnt ctrahi sponsalia
Quartum quis sit effectus sposaliu
Quintum i quibus casibus dissolvuntur

Secunda pars huius septimi tractatus pme ptis e de matrimonio et habet octo capla
Primum quid e matrimonium
Secundum qualiter ctrahatur matrimonium
Tertium qn et ubi et quibus vbis fuit matrimonium institutum
Quartum que fuit causa institutionis
Quintum qui pnt ctrahere matrimonium
Sextum quot modis dicitur matrimonium
Septimum quot sint bona matrimonii
Octavum de impedimentis matrimonii

Secunda pars principalis huius libelli continet tres tractatus
Tractatus primus scde partis de continentie

et habet septem capitula —
Primum quid est contritio in se
Secundum de quantitate contritionis
Tertium de qualitate contritionis
Quartum de duratione contritionis
Quintum de quibus debet esse contritio
Sextum quot sunt cause inductiue contritionis
Septimum quis est effectus contritionis

Tractatus secundus secunde partis de confessione
et habet vndecim capitula
Primum de institutione confessionis
Secundum de illis qui tenentur confiteri
Tertium de tempore quo tenetur homo confiteri
Quartum cui est facienda confessio
Quintum de quibus est facienda confessio
Sextum de conditionibus quas debet habere confessio
Septimum de iteratione Confessionis
Octauum quomodo debet se habere sacerdos ad confitentem
Nonum de interrogationibus faciendis in confessione
Decimum de potestate clauium et effectu confessionis
Vndecimum de sigillo confessionis

Tractatus tercius 2e partis de satisfactione et habet sex capitula.
Primum quid est satisfactio
Secundum de elemosina que est prima pars satisfactionis
Tertium de ieiunio que est 2a pars satisfactionis

Quartum de oratione que est 3a pars
Quintum de mensura satisfactionis .i. que pena est imponenda pro unoquoque peccato
Sextum utrum unus possit satisfacere pro alio

Tertia pars principalis huius libelli continet quattuor capitula.

Primum de articulis fidei
Secundum de petitionibus dominice orationis
Tertium de decem preceptis legis
Quartum de dotibus glorie paradisi

Incipit Manipulus Curatorum compositus a venerabili magistro Guidone de monte Rotherij

Reverendo in xpo patri ac domino domino Raymundo di-
uina prouidentia sancte sedis va-
lentie Episcopo suorum deuotorum mini-
mus Guido de monte Rotherij
cum deuota et humili recommen-
datione se totum suis obsequijs
mancipatum. Fons sapientie dei
verbum dispositione mirabili omnia
ordinans et disponens militantem etiam ordina-
uit et disposuit ad instar ecclesie triumphantis Quod
figuratiue fuit ostensum legislatori moysi quando
preceptum fuit sibi edificare tabernaculum in deserto
iuxta exemplar quod sibi in monte fuerat demonstratum
Tabernaculum siquidem in huiusmodi mundi deserto
constructum est militans ecclesia ad instar illius que
sursum est ierusalem ordinata. Cuius quidem militantis
ecclesie fundamentum in montibus sanctis propheta rememo-
rans per montes superiores prelatos aptius sumendos
esse insinuat qui ad modum spirituum superne re-

rarchie medios inferiores videlicet et prelatos illumi-
nat perficiunt atque purgat ut sic medij a superioribus il-
luminati sanctis perfectis virtutibus ac erroribus expur-
gati inferiores seculares scilicet et laicos similiter illumi-
nent perficiant atque purgent quod facere nequeunt nisi fuerint
divinis doctrinis imbuti ¶ Hec ergo attenta et vigi-
li meditatione compensans sequens opusculum de in-
structione neophitorum curatorum composui rudi quidem
stilo sed utili non curans de verborum ornatu sed de
animarum commodo et profectu ¶ Quodquidem opusculum
ad vos qui estis sacrosancte ecclesie illustre prelatum
qui lucetis velud lucerna lucens in firmamento
ecclesie militantis ¶ Qui radio divine sapientie exemploque
vite sanctissime ac sarculo correctionis caritative sub-
ditos vestros illuminatis et purgatis duxi humiliter
destinandum ut lima correctionis vestre politum pro-
deat in publicum quod sine illa prodire non audet
¶ Suscipiatis vos igitur cum affectu benivolo prius
opusculum quod offert humilitas dominationi affecto ac
caritas persuadet correctumque et emendatum si vestre
dominationi videtur committe curatis neophitis ut qui
nesciunt addiscant et qui ~~sciunt~~ sciunt scire se gau-
deant et ad maiora conscendant vestram reverendam
personam conservet dominus ad exaltationem ecclesie sancte
sue cui humiliter me commendo ¶ Scriptum Tiuoli Anno
domini M° CCC° xxxiij **Incipit prologus** .

Quoniam sciendum secundum quod dicit propheta malachi

ab ymo dns per malachiā labia sacerdotis custo
diūt sciaz et legē requirent de ore eius Angelus
dni exercituum ē ¶ Idcirco in sacerdotibus legis
ewangelice contingat id qd dns cōmīnat sacer
doti legis mosayce per Osee pphām cominat
dicens quia tu sciaz repulisti et ego repellā te
ne sacerdocio fungaris michi dignum duxi aliq
ad instructionē neophytorum sacerdotū maxime cu
ratorum scribē per que possint se ī execucioē sui
officij dirigere et deo debite ministrare Nemo
aūt de psūpcionis temeritate me iudicet qp ego
peccator ignorans et insciens pſumā sacros sacer
dotes qui sacre legis professores sūt instruere
confisus enī de illius adiutorio qui ora mutorum
apit et linguas infanciū facit disertas sicud pius
camiculo qui latratu suo magnos leporarios īci
tat ad currendum ¶ Temptabo aliqua breuiter
scribē ut dent magis prouectis et pricioribus
materiā alciora et subtilioa et magis vtilia cō
scribendi Confido enī qp ille qui dedit asine
balaam loquelā michi sine racionabili cāturae in
fundet sciam Nec erubescat venerabiles doctores
a me eorum seruitorē minimo edoceri Sz consideret
illud vbū doctoris eximij Augustini qd ponit ī decretis
Ego iā senex et sexagīta annorum etatis nō erubesce
re a puero amiculo edoceri licet enī ut dicit sene
ca verecūdosū sit senes addiscē magis verecūdosū
ē eos ignorare Quoniā autē quilibz si vult sine

officium debite exequi debet scire ea que ad
suum officium spectant. Officium autem sacerdotum maxime
curatorum consistit in quattuor secundum quattuor ethymo-
logias istius nominis sacerdos quas habet a Damas-
ceno. Quia sacerdotes sunt missarum celebratores.
Ideo dicitur sacerdos quasi sacer dos. Sacramentorum
ministratores. Et ideo dicitur sacerdos quasi sacra
dans. Confessionum auditores. Ideo dicitur sacerdos
quasi sacer dux. Plebis doctores. Ideo dicitur sa-
cerdos quasi sacra docens. Ergo propter primum debet
habere tantum de scientia quod sciant recte et distincte
legere et congrue pronunciare et accentuare. Et ad
minus grammaticaliter intelligere ea que in misse
officio continentur. Propter secundum debet habere tantum
de scientia quod sciant numerum sacramentorum et que sit
debita forma et debita materia cuiuslibet sacra-
menti et modum ea debite ministrandi potissime
de sacramentis que ad eos spectant. Propter tertium
debet habere tantum de scientia quod sciat discernere inter
lepram et lepram, id est peccatum et peccatum, et imponere
penitentias salutares. Propter quartum debet habere
tantum de scientia quod sciat ad minus populum in articulis
fidei et aliis rudimentis fidei informare. Omisso
autem primo quia illud spectat ad grammaticam et sa-
tis suppono quod sancti episcopi nullum ad sacerdotii
ordinem promoveant nisi sufficienter fuerit in grammatica
liberius formatus. Et quia etiam de hoc agetur quando de

sacramento eucharistie De tribus alijs in hoc libel
lo est agendum quem libellum volui vocari manipulum
curatorum ex eo quia sacerdotes potissime curati
debent istum libellum portare in manibus ut videant
ea que circa suum officium sunt agenda

Incipit libellus qui dicitur manipulus curatorum qui habet tres partes.

Dividitur ergo presens opusculum in tres partes
In quarum prima agitur de sacramentis et hijs
que pertinent ad sacramentorum administrationem In se
cunda de penitentijs et hijs que pertinent ad con
fessionum audientiam et penitentiarum impositionem. In tertia
de fidei articulis et hijs que pertinent ad populi
informationem.

Incipit prima pars istius libelli

Quantum ad primam partem Primo videbuntur aliqua
de sacramentis in generali Secundo de quo
libet eorum in speciali Tertio de sacramento eucharistie
Quarto de sacramento penitentie Quinto de sacramento
ordinis Sexto de sacramento extreme unctionis Sep
timo de sacramento matrimonij.

De sacramento tractatus primus

Quantum ad sacramenta in generali Primo viden
dum est de eorum institutione Secundo de eorum ef
ficacia Tertio de eorum numero et institutione.

Capitulum primum de institutione sacramentorum

Sciendum ergo quod omnia sacramenta nove legis
fuerunt immediate instituta a Christo quod probant

doctores sic illud est sacramentum alicuius legis institue-
tiuus est legem dare et condere sed xpus fuit immedia
te conditor statutor et dator noue legis ut diffu
se probat aplus in Epla galat. et habetur ab
ysaya dicente dns rex nr dns legifer nr ipse ve
niet et saluabit nos ergo ad solum xpm ptinuit
institue noue legis sacramenta Unde sacramentum
baptismi instituit qn baptismum a Johanne i Jor
dane suscepit tunc enim ut dicit beda tactu sue
mundissime carnis vim regeneratiuam contulit aqs
licet autem tunc sacramentum baptismi instituerit tn
nullus ad susceptionem baptismi erat obligatus usqz
post resurrectionem qn in die ascensionis dixit
aplis et aliis discipulis euntes i mundum vniuer
sum predicate euangelium oi creature qui credi
derit et baptisatus fuit saluus erit qui vo no
crediderit condempnabitur Sacramentum autem confir
macionis instituit qn imposuit manus sup capita p
uulorum et aplis prohibentibus dixit Sinite puu
los venire ad me licet aliq doctores dicant qd sa
cramentum confirmacionis instituit in die pentecost
qn misit visibilit spm sanctum sup aplos pmum tn
receptis verius Sacramentum autem eucaristie insti
tuit in die cene qn post comestionem agni pascha
lis panem et vinum i suum corpus et sanguinem suum s
sua ineffabili ptate conuertit dicens accipite et man
ducate hoc est corpus meum et sumpto calice dixit bi
bite ex hoc omnes hic est calix sanguinis mei Sac

mentum autem penitentie instituit quando exordium sue saluberrime predicationis assumpsit sic dicens penitenciam agite appropinquabit enim regnum celorum. Quod autem peccata essent confitenda sacerdotibus figuratiue instituit cum decem leprosis ab ipso mundatis precepit dicens Ite ostendite vos sacerdotibus licet enim teste propheta Ezechiel qui dicit in persona dei quacumque hora ingemuerit peccator omnium iniquitatum eius non recordabor peccata in contricione dimittantur tamen peccata sunt sacerdotibus nichilominus confitenda si possibilitas occurrat Sacramentum ordinis instituit quando in die cene postquam comedebant apostoli dixit eis hoc facite in meam commemoracionem tunc enim secundum doctores omnes apostolos presbiteros ordinauit Sacramentum extreme vnctionis instituit quando apostolos misit vngere et sanare infirmos vnde id quod dicunt doctores quod beatus Jacobus instituit hoc sacramentum quando in canonica sua dixit infirmatur quis in vobis inducat presbiteros ecclesie et orent super eum vngentes eum oleo sancto salua eorum reuerentia non puto verum propter racionem supius in principio huius capituli dictam credo enim quod illud dictum beati Jacobi non fuit institucio sacramenti sed eius promulgacio vnde beatus Jacobus non fuit institutor huius sacramenti sed promulgator De sacramento autem matrimonii quando fuit institutum et vtrum fuerit institutum a xpo incarnato est dubium cum matrimonium fuit in statu innocentie et in tempore quod fuit ante incarnacionem Et ideo ad huiusmodi dubitacionis solucionem Sciendum quod matrimonium tribus modis potest consideraria Vno modo prout est officium nature Alio modo prout est

remedium carnalis concupiscencie. Tercio modo prout est signum alterius rei coniunctionis scilicet christi et ecclesie quam significat coniunctio animorum viri et uxoris et coniunctionis nature humane in persona filij dei quam significat coniunctio corporum. Matrimonium primo et secundo consideratum non est sacramentum prout loquimur hic de sacramento matrimonij. Tercio modo consideratum est sacramentum et sic fuit institutum a christo qui in utero virginis voluit naturam humanam divine nature unire et in unitate suppositi sui seu persone quam unionem significat matrimonium sicut enim in actu matrimoniali vir et uxor sunt duo in carne una sic due nature scilicet natura humana et divina sunt in una persona videlicet in persona filij et istud sufficiat de institucione sacramentorum

Capitulum secundum de efficacia sacramentorum

De efficacia autem et virtute sacramentorum. Dicendum quod virtus sacramentorum in generali quia postea dicetur de virtute cuiuslibet in speciali consistit in duobus scilicet in auferendo culpam et conferendo graciam. Omne sacramentum nove legis nisi sit obex id est impedimentum ex parte recipientis ~~affert~~ culpam si invenit eam et confert vel auget graciam et per hoc differunt sacramenta nove legis a sacramentis antique legis quia sacramenta veteris legis sacramento circumcisionis excepto quantum erat ex parte operis operati nullam virtutem habebat quantum ad ablucionem culpe et collacionem gracie sed totam virtutem et efficaciam suam habebat ex parte operis operantis. Sacramenta autem nove legis non solum habent efficaciam ex parte operis operatis verum eciam ex parte operis

i aufferat

operati Opus operans vocitur devocio suscipientis sacramentum Opus operatum vocitur actus exterius circa sacramenta sicut opus operatum in baptismo est aspersio vel immersio aque vel prolacio verborum Et quod sacramenta noue legis quantum est ex parte operis operantis conferat graciam et sint causa gracie patet per diffinicionem sacramenti positam a magistro sentenciarum in quarto libro que talis est Sacramentum est invisibilis gracie visibilis forma ut eius similitudinem gerat et causa existat utrum autem sint causa gracie sicut causa sine qua non vel sicut per quam indigeret maioris consideracionis quam pertineat ad presens opusculum Est eciam alia diuisio sacramentorum noue legis quia quedam imprimunt caracterem in suscipientibus ea scilicet baptismus sacramentum confirmacionis et sacramentum ordinis Et est caracter potestas quedam spiritualis per quam suscipiens sacramentum potest aliquid recipere vel facere quod non potuit ante sicut baptisatus potest recipere alia sacramenta cetera quod non poterat ante vel quod non potest non baptisatus et ordinatus potest exercere officium sui ordinis quod non potest facere non ordinatus Et confirmatus tenetur audacter confiteri fidem christi tempore persecucionis fidei ad quod non tenetur non confirmatus nisi forte ipse in speciali requiratur de fide Alia autem sacramenta scilicet Eucaristia penitencia Extremaunctio non imprimunt talem caracterem possunt eciam multociens iterari sicut homo potest multociens communicare et multociens confiteri et multociens inungi Et mortua vna vxore cum alia contrahere Sed sacramenta que imprimunt caracterem non debent nec possunt iterari sicut nullus debet bis baptisari Et racio est quia

virtus eorum semper manet scilicet caracter qui est invi-
sibilis et istud sufficiat de virtute sacramentorum

Capitulum tertium de numero et distinctione sacramentorum

Quantum autem ad sacramentorum numerum dicendum
quod sacramenta sunt septem scilicet baptismus confir-
matio eucaristia penitencia extrema unctio ordo matrimo-
nium Distinctio istorum sacramentorum datur et sufficiencia a
quibusdam doctoribus talis Sicut est in vita corporali sic
suo modo debet esse in vita spirituali In vita autem corporali
sic videmus quod primo generatur homo secundo augetur
tertio nutritur quarto venit ad tantam perfectionem
virtutis quod potest sibi simile generare et sic genus humanum
multiplicatur et quia sanitas hominis potest impediri per in-
firmitatem ideo quinto indiget medicina duplici una
contra infirmitatem alia contra reliquias infirmitatis
et sic in vita corporali quinque necessaria sunt scilicet generatio
augmentum nutrimentum multiplicatio et medicina
Similiter in vita spirituali qualis est vita fidelium viven-
tium in fide et unitate ecclesie sunt quinque scilicet spiritualis
generatio que fit in baptismo per quam homo regenera-
tur a christo Spirituale augmentum quod fit in confirmatione
in qua gratia baptismalis augetur Spirituale nutrimentum
quod datur in eucaristia que est cibus anime et quia
fideles indigent multiplicari spiritualiter et corporaliter
Quantum ad multiplicationem spiritualem accipitur sacramen-
tum ordinis per quod ministri ecclesie multiplicantur Quantum
ad multiplicationem corporalem accipitur sacramentum matrimo-
nii quod ordinatur ad multiplicationem corporalem fidelium

Spualis medicina contra infirmitatem spualem ē duplex
vna ē contra infirmitatem spualem que ē peccatum scilicet
sacramentum pnīe Alia ē contra reliquias peccatorum que
ē extrema vnctio Et sic patet numerus et sufficientia
septem sacramentorum et ista sufficiant de sacramentis
i generali

Tractatus secundus quarte partis de baptismo

Nunc dicendum est de sacramentis in speciali
Et primo de baptismo circa quod consideranda
sunt octo primo quid ē baptismus Secundo de ma
teria eiusdem Tercio de forma Quarto de ministro
baptismi Quinto de suscipientibus baptismum Sexto
de ritu baptismi Septimo de effectu baptismi
Octauo de annexis baptismi

Baptismus ē ablucio corporalis exterior cum prescrip
ta .i. taxata forma verborum facta ita quod illa
ablucio materialis que fit exterius i corpore ē signum
ablucionis spiritualis quam deus facit interius i mente ꝛc

Capitulum primum quid est baptismus

Materia baptismi ē aqua simplex elementa
lis quod autem aqua sit propria materia patet ex i
stitucione xpi qui instituit baptismum fieri in aqua
Si autem instituisset baptismum fieri in vino vel i oleo
vel in aliquo alio liquore vinum vel alius liquor esset
materia propria baptismi Alique tamen congruencie as
signantur a doctoribus quare xpus magis instituit
in aqua quam in alio liquore quarum vna ē quod sacrame

tum maxime necessitatis debet habere materiam max-
ime communem ne propter defectum materie aliquis impediretur
a susceptione baptismi sed baptismus est sacramentum
maxime necessitatis quia sine baptismo nullus potest
salvari ideo baptismus debet habere materiam max-
ime communem talis autem materia est aqua que invenitur in omni
terra et de facili potest haberi ideo nullus potest se
excusare a susceptione baptismi propter defectum et
caristiam materie eius sicut posset se excusare si
materia eius esset vinum vel oleum vel lac vel aliquis
alius liquor preciosus qui non invenitur in omni terra
nec posset de facili haberi ¶ Alia convenientia quare
aqua est propria materia baptismi assignatur a docto-
ribus talis quia proprietates aque maxime sunt conveni-
entes baptismo ¶ Est enim aqua mundificativa sordium
Refrigerativa estuantium · pervia · i · lucida intuentium
Similiter baptismus mundat sordes anime ideo vocatur
baptismus quia baptismus grece idem est quod locio
latine unde baptisare idem est quod lavare · baptismus
refrigerat estum carnalis concupiscentie · illuminat
oculos mentis in spem divine notitie ¶ Arguitur ergo
sic illud est propria materia baptismi cuius proprietates
maxime conveniunt baptismo sed in aqua est huiusmodi ut
dictum est ergo aqua est propria materia baptismi ¶ Utrum
autem aqua sit benedicta vel non nichil facit ad bap-
tismum quia ita potest fieri baptismus in aqua non benedicta
sicut in aqua benedicta sed aqua baptismalis in ecclesia
benedicitur propter solemnitatem et maiorem reverentiam
circa baptismum ¶ Queritur numquid in aqua rosacea vel

in aqua ardente vel aquis aliis stillatis potest fieri baptismus si aqua elementalis inveniri non posset dicendum quod non quia tales aque non sunt proprie aque sed humores illorum corporum a quibus stillantur sed in lixinio autem nisi aqua posset inveniri posset fieri baptismus cum lixinium nichil aliud sit quam aqua colata per cineres et propter eandem rationem dicunt aliqui doctores quod in urina propter defectum aque posset baptisari quod tamen non credo esse verum quia urina non est aqua sed humor resolutus a cibis comestis et idem dico de saliva Quod racione in brodio carnium posset fieri baptismus dicendum quod aut tanta resolucio carnium est facta in brodio illo quod desinit ibi species aque et est alia species de novo generata et tunc non potest ibi fieri baptismus. Aut non est tanta resolucio facta et tunc fieri posset et in tali brodio baptisari quando autem est tanta resolucio facta vel non potest perpendi in spissitudine. si enim spissitudo sit tanta illius brodii quanta est in cireto vel aliquantulum minor non credo quod posset in illo brodio baptisari. si autem non sit ibi tanta spissitudo sed brodium sit pingwe credo quod tunc in illo brodio posset fieri baptismus Et idem dico de luto scilicet si aqua exprimeretur de illo luto in aqua illa expressa posset fieri baptismus Si nix eciam liquefiet in illa aqua liquefacta posset fieri baptismus Solet autem ab aliquibus talis questio fieri. si esset unus puer baptisandus infra unum puteum et ille qui debet eum baptisare

nō habēret cū quo extraheret aquā de puteo nec posset aliunde habē aquā et puer eēt ī periculo mortis nunquid debet eū in puteū piceē dicēdo baptiso te in nomine patris zc̄ Dicendū q̄ non nā sc̄dm q̄ dicit beatꝰ paulꝰ nō sūt faciēda ma la vt eueniat bona licet ergo istud bonū eue niret q̄ aīa istiꝰ pueri saluaret tamē ille qui piceret eū faceret illud malū q̄ peccaret mortaliter et sic q̄tū in se eēt dāpnaret aīaz suā et quilibz sc̄dm exordiū caritatis plus debet diligē animā suā q̄ aīaz cuiuscūq̄ altiꝰ Et si dicit̄ q̄ talis pot confiteri de isto pcō et sic nō dāpnaret aīaz suā dicendū ē q̄ istud ē fatuū dicē quia nullus est c̄tus de vita sua vnde iste nō ē certus si stati postq̄ piceret puerū vel etiā in ipo actu pice cionis moreret̄ vnde habē talē spem ē ꝯtēp tionē dei quia certū ē q̄ talis si piciat pue rū peccat mortalit̄ incertū ē autē si deus da bit sibi spaciū confitendi quare faciendū ē sc̄dm consiliū btī augꝰni dicētis teneas certū dimitte incertū ¶ Notandū aūt qd̄ vt aqua sit calida vel frigida nichil facit ad baptismū sed semꝑ vitandū ē periculū baptisandi

Capitulum tertiū de forma baptismi

Circa formā baptismi sciendū est q̄ alia forma vtūt̄ greci in baptisando et alia for vtuntur latini ¶ Nā greci vtūt̄ tali forā Baptisat̄ seruus xpi in nomine pris et filij zc̄ latini aūt

vtuntur tali forma / baptiso te in nomine patris et
filij etc. Quamuis ex vtraque forma sequatur baptismus
nam greci ita baptisati sunt sicut latini quod patet
quia quando redeunt ad vnitatem ecclesie Romane non
rebaptisantur in forma latinorum ¶ Sed quod autem forma
latinorum conuenientior sit quam forma grecorum patet
quod exprimitur ex duobus ¶ Primo quia illa forma bap
tismi conuenientior est que magis conformatur cum
verbis christi instituentis baptismum Sed christus insti
tuens baptismum dicit ut recitat beatus matheus
in ewangelio suo Ite docete omnes gentes etc. Et
cum istis verbis magis concordat hoc verbum bap
tiso quam hoc verbum baptisetur quia hoc verbum bap
tiso est actiuum baptisetur autem est passiuum et illud
participium baptisans descendit ab actiuo et non
passiuo ergo conuenientior est forma latinorum que
dicit baptiso quam grecorum que dicit baptisetur Secundo
idem patet quia illa forma est conuenientior forma bap
tismi per quam magis exprimuntur ea que sunt necessaria
in baptismo Sed talis est forma latinorum per comparacionem
ad formam grecorum quia in baptismo est necessaria virtus
dei conferentis efficaciam baptismi et istud tangitur
in vtraque forma cum dicitur in nomine patris et filij etc.
Est etiam ibi necessaria persona suscipientis baptismum et
ista exprimitur in forma grecorum cum dicit seruus christi
Et in forma latinorum exprimitur cum dicitur te Etiam est
ibi necessaria persona ministri baptisantis que non exprimitur
ad minus in forma grecorum explicite in forma autem latinorum
exprimitur explicite per hoc quod dicitur baptiso quare

conveniencior e for latinor quam grecorum etiam visibile e quod forma qua utitur Romana ecclesia que omnium ecclesiarum caput e et magistra convenientior e quam quecumque aliarum ecclesiarum ut habetur ex dictis de baptismo et eius effectu e maiores Est ergo debita forma baptismi Baptiso te in nomine patris et filii et spiritus sancti Amen Quod aut nominetur persona baptisanda vel quod ponatur ego et amen dicendo petrus vel maria ego bapti so te in nomine patris etc non sunt de essentia forme quia sine ipsis possit fieri baptismus tamen debent poni in forma propter maiorem expressionem Non est enim necesse quod ponatur Ista aut forma potest proferri in latino vel in quocumque ydeomate Utrum aut aliquid possit mutari circa istam formam Dicendum quod ille qui aliquid mutaret circa istam formam aut intenderet mutare ritum ecclesie et sic non esset baptismus aut intenderet mutari facere illud quod facit ecclesia vel ex quadam ignoran tia vel inadvertentia aliquid circa istam formam mu taret Et tunc circa hoc sciendum quod talis mutatio potest fieri quinque modis Uno modo mutando totaliter ver ba ipsius forme et tunc non fit baptismus ex tali for sicut si diceretur In nomine genitoris et geniti et pro cedentis ab utroque licet enim ex modo ipso loquendi ge nitor significet patrem et genitus significet filium et pro cedens ab utroque spiritum sanctum tamen proprie loquendo in divi nis genitor et genitus et procedens expressius significant actus notionales personarum quam ipsas personas In forma aut baptismi debet fieri mentio expressa de personis Alio modo potest fieri mutatio circa ipsam formam baptismi

transponendo v̄ba ipius forme sicut si diceret sic baptiso te ego in noīe patris etc uel quolibz alit' tūsponendo et tūc cū maneat idē sēs v̄borū ex tali mutatiōe nō īpedit baptismus Alio mō pōt fieri mutatio circa ipaȝ formā baptismi addendo aliquid ad ipaȝ formā et tūc talis additio aut corrumpit sensū verborū forme sicut mutat formā Arrius dicendo sic baptiso te ī noīe patris maioris et filij minoris et sp̄us sc̄i Et talis additio corrumpit sensū v̄borū forme cū tollat equalitatē psonarū Aut talis additio nō corrumpit sensū v̄borū ꝫ nō obstante tali additiōe manet sensus v̄borū et tūc si ille qui addit aliquid intendit mutare nichil facit cū nō baptiset in fide ecclīe Si aūt nō intendit mutare formā ecclīe sed ex quadā deuotiōe addit aliquid sic dicendo baptiso te etc et beate marie v̄ginis et bt̄i v̄go adiuuet te uel aliquid aliud tale talis additio nō īpedit baptismū Alio mō pōt mutari forma baptismi diminuēdo aliq̄d de ea et tūc si diminuat' dictio integra quecūq; sit illa de omnibus istis baptiso te ī noīe patris etc nichil fit quia omīa ista verba sūt de essentia forme baptismi Si aūt nō sit dictio integra ꝫ ps dictionis tūc aut diminutio talis fit ī pūcipio dictionis sicut de ista dictiōe patris uel quacūq; alia subtrahat' p̄ma l'ra uel sillaba talis diminutio cū tollat sensū v̄borū impedit baptismū Si aūt fiat diminutio talis ī fine dictionis sicut de ista dictiōe patris remoueat' s uel aliquid tale talis diminutio

non impedit baptismum cum maneat idem sensus verborum sicut narratur in decretis In tractatu de consecratione d. iiij Retulerunt quod quidam sacerdos ignarus lingue latine baptisabat sub ista forma baptiso te in nomine patria et et dicit papa in decreto illo quod vere baptisabat Aliomodo potest fieri mutacio circa ipsam formam baptismi interrupendo verba ipsius forme et tunc si sit tanta interrupcio quod impediat intencionem baptisantis sicut si de mane diceret ego baptiso te et postea iret ad expediendum negocia sua et quando rediret diceret in nomine patris etc nichil faceret Si autem non sit tanta interrupcio quod mutet intencionem baptisantis sicut si diceret baptiso te in nomine patris et hoc dicto dicat astantibus tacete vel orate dominum vel aliquid tale ex hoc non impeditur baptismus

Capitulum quartum de ministro baptismi

Minister baptismi est duplex Unus extra casum necessitatis et iste est sacerdos Ad solum enim sacerdotem extra casum necessitatis pertinet baptisare cuius racio que assignatur a doctore est ista ille est proprius ordinarius minister sacramentorum qui habet potestatem super corpus christi verum Sed solus sacerdos habet potestatem super corpus christi verum ergo solus sacerdos est proprius ordinarius Quod autem ad illum pertineat dispensacio sacramentorum qui habet potestatem super corpus christi verum probatur sic quia ad illum pertinet ordinacio corporis christi mistici quod est ecclesia i. congregacio fidelium qui habet potestatem super corpus christi verum Sed dispensacio sacramentorum pertinet ad ordinacionem corporis christi mistici ergo dispensare sacramenta pertinet ad

illum qui hab[...]

illud qui habet potestatem super corpus xpi verum. Sed talis est solus sacerdos quare ad solum sacerdotem pertinet dispensare sacramenta. Alius est minister baptismi in casu necessitatis. Et iste potest esse tam vir quam mulier tam fidelis quam infidelis. hoc enim interest inter baptismum et alia sacramenta quod minister baptismi potest esse alius quam sacerdos non autem minister aliorum sacramentorum. Et ratio istius est quia baptismus est sacramentum maxime necessitatis non autem alia sacramenta quia sine baptismo non potest esse salus nullus enim sine baptismo saluari potest sine autem aliis sacramentis saluantur multi. Arguunt ergo doctores sic illud sacramentum quod est tante necessitatis quod sine eius susceptione nullus saluari potest debet habere ministrum ita communem quod nemo propter defectum ministri excuset ab eius susceptione sed sacramentum baptismi est huiusmodi dicente xpo saluatore nostro in Johanne nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto non potest intrare in regnum dei. Ideo sacramentum baptismi debet habere ministrum ita communem quod nemo propter defectum ministri excusetur a susceptione baptismi. Et ideo certo in casu necessitatis quilibet tam vir quam mulier fidelis quam infidelis sicut iudeus paganus hereticus baptisare potest dummodo baptiset in aqua et debite proferat verba forme baptismi. et habeat intentionem faciendi quod facit ecclesia licet infidelis credat illud nichil valere ita tamen quod semper deferendum est certis personibus digniori. Unde infidelis in presentia fidelis non debet baptisare. mulier in presentia viri non debet baptisare. non promotus ad sacros ordines in presentia promoti non debet baptisare. laycus in presentia clerici tonsurati non debet

baptisare Et racio istorum est quia ille qui baptisat bap
tisat in persona xpi et reputatur eius persona qui perfectius
reputatur per fidelem quam per infidelem per virum quam per
mulierem per promotum quam per non promotum per tonsura
tum quam per non tonsuratum Dicendum tamen quod in illo
qui baptisat requiritur intencio baptisandi et facien
di illud quod intendit seu facit ecclesia aliter non est
baptismus quamvis alia omnia sint Non autem requi
ritur quod sit talis intencio quod baptisans intendat baptismum
valere baptisando ad vitam eternam primo cum intencione contraria
scilicet cum intencione quod baptismus nichil valeat sed solum quod
baptisans intendat facere illud quod facit ecclesia quodcumque
sit illud valet baptismus Sed numquid si aliquis mimus
vel quicumque ludendo aspergat aquam super aliquos non
baptisatos dicendo in nomine patris etc. tales erunt bapti
zati Dicendum quod talis aut intendit baptisare inten
dendo facere quod facit ecclesia licet de hoc faciat truffas
et derisiones suas et tunc talis quamvis gravissime pec
cet faciendo irreverenciam sacramento tamen vere confert
baptismum si autem non intendit facere quod intendit ecclesia
nichil facit Aliquid eciam in casu necessitatis aliquis
potest baptisare seipsum Dicendum quod iste casus ponitur
in quadam decretali extra de baptismo et eius effectu ubi
narratur de quodam iudeo qui propter iudeorum metum non
erat ausus vocare aliquem fidelem sed accipiens aquam
dixit baptiso me in nomine patris etc. Ad huius evidenciam
videndum est quod triplex est baptismus scilicet fluminis fla
minis et sanguinis. Fluminis scilicet quo aliquis baptisatur
in aqua et iste est sacramentum ecclesie et de isto loquimur

hic Et loquendo de tali baptismo nullus pot bap
tisare seipm . et rō reddit a pp̄ i illa decretali qr
baptismus ē quedam regenatio spualis Et io sicut
seipm nullus pt generare corpalit' dicente bto
Augustino i libro de trinitate sicut nullus gignit
seipm sic nullus pt se spualit' generare baptisando
viz seipm Est alius baptismus scz flaminis qn spus
scus mundat et abluit aiaz alicuius inuisibilit' a pctō
et tali baptismo pt aliquis baptisare seipm dispo
nendo scz se ad graz Et io baptisatus adultus habē
do deuocōez ad baptismum et essendo i pposito q
si habet optunitate suscipet sacramentu baptismi si
moriat' i tali pposito saluat' qd ē qt verbu pal
legatu nisi quis renatus 7c. qd itelligendu ē ex
aqua i puulis in re In adultis vel i re vel i
voto licet iste nō sit renatus ex aq̄ i re ē tamē
renatus i voto Est alius baptismus scz baptismus
sanguis scz qn aliquis nō baptisatus suscipit mortē
pro fide xpi et talis baptismus pficit ad salutē dū
tn habeat' baptismus aque i voto si ille q sustinet
sit adultus sicut habet i legenda bte Katherine
de illis Rethoribus q ad eius pdicacōez conuersi fue
runt quos ipator fecit combur̄ Si aut nō sit adul
tus nō requirit' tale votu sz sufficit ad salutē
mors tollerata pro xpo sicut fuit de inocentibus
et tali baptismo nullus pt se baptisare qr nulli li
citu ē interficere seipm pro quacūqz cā Et ē cōtra
hoc de sampsone et Rasia q interfecerunt seipos
quia ut dicit Jeronimus factu eorz nō ē trahendu

ad consequentiam quia privilegia paucorum non fa-
ciunt communem legem Utrum etiam in ministro baptismi
requiratur bonitas vite quod scilicet sit sine peccato mortali di-
cendum est quod ista questio intelligenda est de sacer-
dote qui est ut dictum est proprius minister Ad cuius so-
lutionem sciendum quod quantum ad effectum baptismi nichil
facit bonitas nec malicia ministri id est sive sit bonus
sive sit malus confertur ut dictum est verum baptismus Sed
quantum ad ministrum utrum peccet in baptisando vel non
dicendum quod aut sacerdos baptisat in casu necessitatis
et sine solempnitate aliqua sicut faceret una vetula
et tunc non peccat mortaliter si baptiset existens in
peccato mortali Aut baptisat extra casum necessitatis et
cum solempnitate et tunc peccat mortaliter si baptiset
existens in peccato mortali quia facit irreverentiam sa-
cramento Verum est quod dominus Durandus quondam episcopus
Aniciensis qui fuit doctor sacri palacii dicit in quar-
to suo quod quicumque sacerdos existens in peccato mortali bap-
tiset peccat mortaliter Et utrum eius opinio sit vera
nescio scio bene quod est dubia Dicendum etiam quod mi-
nister baptismi debet esse unus et non assignatur a
doctore causa quia baptisans baptisat in persona christi qui
est una persona et ideo eius persona baptisans debet esse
una unde plures non possent baptisare unum Et si
dicatur quod unus potest baptisare plures dicendo bapti-
so vos in nomine patris etc ergo a simili plures poterunt
baptisare unum dicendo nos baptisamus te in nomine
patris etc dicendum quod non est simile quia qui dicit bap-
tiso vos idem est ac si diceret baptiso te et te quod nichil

mutatur in forma. quando autem dicimus baptisamus te idem
est ac si diceretur ego et tu baptisamus. quia differentia est
inter nos et vos quia nos idem est quod ego et tu vos
idem est quod tu et tu ideo dicendo vos nichil mutatur
Solet autem ab aliquibus poni talis casus ponatur quod
sint hic duo quorum unus sit mutus et alius mancus
et unus puer ibi baptisandus et mutus aspergat eum aqua
et mancus proferat verba queritur utrum talis sit bap
tisatus. Dicendum quod aut isti baptisant in forma grecorum
aut baptisant in forma latinorum si baptisant in forma
latinorum tunc dicunt aliqui doctores quod iste puer non est
baptisatus quia ut dictum est supra baptisans in quacumque
forma baptiset baptisat in persona christi ut dixit Johannes
baptista dicens de christo qui misit me baptisare
ipse michi dixit super quem videris spiritum descendentem
hic est qui baptisat persona autem christi est una quare
oportet quod ille qui baptisat sit unus in quacumque forma
baptiset Alij autem doctores dicunt quod si baptisent
in forma grecorum quod sit baptisatus quia ut dicunt
licet ille qui baptisat baptisat in persona christi cuius per
sona est una baptisat tamen in persona trinitatis in qua
persona sunt plures quia non iteratur baptismo secundum
formam grecorum si baptisantes sunt plures que istarum
opinionum sit vera hoc nescio secundum meo iudicio propter consi
lendus super hoc Si autem baptisant in forma latinorum
dicunt communiter quasi omnes doctores quod non baptisatur propter
rationem supra factam de nos et nos que est ratio venera
bilis sancti Thome de Aquino in ultima parte summe as
signatur talis ratio a magistro henrico quod in sacramento
maxime veritatis nichil debet esse falsitatis sed bap
tismus est sacramentum maxime veritatis ergo in baptismo

nō debet eē aliquid falsitatis Sz si isti vte-
rent forma latinoꝝ scz forma qua vtitur ecclia
et sibi adherētes eēt ī baptismo talis falsitas
quia mentis ī dicendo ego baptiso te .i. abluo
te ī noīe patris ꝛc mentiret quia ipē non
baptisat .i. nō abluit ymo hoc facit mutꝰ quia
baptismꝰ talis maxīe qd̄ ē nullꝰ hanc aut
rōne tonant solue dicētes ꝙ iste mutꝰ nō pt
dice ego baptiso te sz si dicēt nos baptisamꝰ
te sic nō dicēt falsū ymo verū quia ista oro
nos baptisamꝰ te reuera ē per synodochē sicut
si eent duo scriptores qui scripsisset vnū librū ita
ꝙ vnus scripsisset vnā medietatē et alius aliā
medietatē vnus possit bn̄ dicē nos scripsimꝰ istū
librū a simili cū mutus ī baptismo tali aspgat siue
īfundat aquā et alius ꝓferat verba vteꝙ poss
vere dicē nos baptisamꝰ hoc aut nichil valet quia
ad hoc ꝙ aliq ꝓpoitio per synodochen verificet
de duobus oportet ꝙ faciat actū eiusdē rōnis ꝙ
si facerēt actus diuersaꝝ rōnum vna ꝓpoitio nō poss
verificari de eis sicut si vnus rasisset pgamenū
de quo eēt factus liber et alius scripsisset librū
ista ꝓpoitio nos scripsimꝰ istū librū nullomō posset
verificari de eis quare cū infundē aquā et pro-
ferre vba sint actꝰ diuersaꝝ rōnum nullo posset veri-
ficari de istis nos baptisamꝰ ꝛc Et hec sufficiunt
de ministro baptismi

Capitulum quintū de recipientibꝰ baptismū

Baptismū debet recipe tā viri ꝙ mulieres qr
quia sine baptismo vel ī re uel ī voto ut dic
tū est sup̄ nullus pot saluari Sed aliter ē de adul

tis et aliter de paruulis quia in adulto qui suscipit
baptismum requiritur intencio propria suscipiendi illud
quod confert ecclesia in paruulo sufficit fides et intencio
eorum qui eum offerunt ad baptismum Sed numquid potest
aliquis in ventre baptisari sicut si vna mulier
pregnans denuo et sit in periculo mortis numquid in
ventre eius debet baptisari. Dicendum quod non cuius
ratio assignatur a doctoribus talis quia ille qui recipit
baptismum debet suscipi manibus ministrorum ecclesie et
aspergi aqua vel immergi in aqua sed ista non
possunt fieri circa existentem in vtero matris ergo non potest
baptisari. Sed ponatur quod aliqua pars appareat extra
numquid talis puer si timeatur de periculo ita quod non
potest expectari quod totaliter nascatur potest baptisari Dicen
dum quod ista pars que apparet extra aut est caput aut ali
qua alia pars corporis Si illa pars que apparet est
caput tunc caput debet aspergi aqua dicendo bapti
so te etc. et est vere baptisatus et si nascatur postea am
plius non debet baptisari ratio est quia caput est prin
cipalis pars corporis et in eo vigent omnes sensus
corporis Si autem illa pars que apparet est alia quam caput
tunc aliqui doctores dicunt quod illa pars debet aspergi
aqua et baptisari et vere est baptisatus nec si nas
catur postea debet amplius baptisari Et ratio
quia baptismus fit propter animam et non propter corpus anima
autem quantum ad essentiam suam est tota in qualibet parte
corporis Et ideo quacumque parte corporis baptisata to
tum est baptisatum Alij autem dicunt quod talis pars que
apparet debet aspergi aqua et baptisari. sed si puer
nascatur postea debet baptisari sub ista forma si

tu es baptisatus ego no te baptiso sed si no es
baptisatus ego te baptiso i noie pris etc. qd istorum
verius dicat nescio sed credo q illud ultimu e
securius Sz numquid si aliquis eet ~~baptisatus~~ sancti
ficatus i utero matris debet baptisari dicendu
q sic no quide pter culpa qua habeat s; ut sci
betur uno fidelium in susceptioe caracteris bap
~~tisari~~ tismalis et ut implet preceptu cristi de sus
ceptioe baptismi Sz numquid filij iudeorum sint
baptisandi inuitis parentibus dicendu q aliqui doc
tores sicut Johes et scotus et dns durandus eps
Aniciensis et sui sequaces dicunt q sic dicunt eni q
principes et dni terrarum i quibus habitant iudei
pnt eis auferre filios suos et eis inuitis eos su
re baptisare cu iudei sint eorum serui scdm leges fi
lij seruorum sunt eorum dnorum quorum sunt seminales ita
q dni pnt eos vendere uel impignorare Sequitur g
sic maius e aliquem posse obligare et addicere serui
tuti alicuius dni temporalis q seruituti dni cui ois
homo de iure naturali tenetur seruire Sz dni
terrarum i quibus habitant Judei pnt vendere filios
iudeorum et tradere i seruos alteri dno eis inuitis
ergo pnt eos parentibus inuitis tradere seruituti
xpi qd fit per susceptionem baptismi Alij vero
doc. ~~et sui sequaces~~ sicut sanctus thomas de Aquino
et sui sequaces dicunt q filij iudeorum paruli no
sunt inuitis parentibus baptisandi et pter piculu qd
posset contingere qz isti paruli q inuitis parentibus es
sent baptisati eum adulti cu proles naliter sequa
tur patrem ipi forte abnegaret baptismu et ire

du et ad iudaismum verum etiam sic est quod si iudeorum
filij paruuli erunt inuitis parentibus baptisandi christia
nissimi imperatores et reges qui prefuerunt et fue
runt tanti zelatores fidei iudeorum filios fecissent
baptisari et etiam suum pontifices induceret re
ges et principes in quorum terris habitant iudei ad
hoc faciendum quis istorum verius dicat lectoris iu
dicio relinquo. Quod numquid furiosi amentes debeat
baptisari dicendum quod isti furiosi aut fuerunt furi
osi a natiuitate ita quod numquam habuerunt usum rationis
aut habuerunt aliquotiens sed amiserunt ipsum propter
aliquam causam. Si fuerunt furiosi a natiuitate non sunt
baptisandi quia ut dictum est in adulto qui debet
baptisari requiritur fides et intentio suscipiendi
illud quod confert etiam si tales non possunt habere fidem
nec intentionem cum ponatur numquam habuisse usum ra
tionis ergo tales non possunt suscipere baptismum. Si non
fuerunt furiosi a natiuitate sed habuerunt aliquotiens
usum rationis uel habent aliquotiens lucida interualla
et non habebat fidem nec deuotionem ad baptismum
nec petebat ipsum non debet baptisari. Et idem dico
de demoniacis quia si antequam erunt demoniaci habe
bat fidem et deuotionem ad baptismum et petebat
baptisari debet baptisari. Si autem non habebant
non debet baptisari sicut iudicium est de furientibus.
Utrum autem aliquis dormiens debeat baptisari dicen
dum quod si post exitum non debet baptisari in sompno
sed si non post exitum tunc distinguendum est sicut supra
quia aut tempore vigilie habebat deuotionem ad bap

tismū et petiuit ipm̄ et tūc debet baptisari q̄ nō habuit fidē et deuocioēȝ ad baptismū et tūc nō debet baptisari dormiēs Sȝ quid si sit vnū monstrū qd' habeat duo corpa coniūcta debȝ baptisari vt vna psona uel ut due dico q' cū baptismꝰ fiat ppt' aiāȝ nō ppt' corpus quātumcūqȝ essent duo corpora si solū eēt vna aiā debet baptisari vt vna psona Sȝ si eēnt due aie debet baptisari ut due Sȝ quō sciet vtrū sit vna aiā uel due dico q' si sint duo corpa sūt due aie Si sit vnū corpꝰ ē vna aiā Et iō si sint duo pectora et duo capita supponendū ē esse duas aiās Si aūt esset vnū pectꝫ et vnū caput quātumcūqȝ alia mēbra esset duplicata esset vna aiā

Capitulū sextū de ritu baptismi

Babtismus fit duobus modis vno mō ī mergendo ī aqua Alio mō ī aspgendo aquā quid aūt fiat melius dicendū q' si nō timeatur de piculo uel ppt' debilitatē baptisantis uel pueri vel aliquod aliud melius fit ī mergendo q̄ aspgendo cuiꝰ racio assignat' a doctoribꝰ quia baptismus sigficat sepulturā xpi vnde dicit aplūs sepulti estis xpo per baptismū s̄ meliꝰ figurat' sepultura q̄ fit ī mergendo q̄ q̄ fit ī aspgendo Sciendū aūt q' vnusqsqȝ debet suā' ritū ecclie sue nec debet ipm̄ mutarē vtrū aūt requirat' trina ī mersio uel aspsio uel sufficiat vna dicendū qd' sufficiat vna s̄ certis ptibus melius fit p trinā quia baptismus dat' ī noīe tocius t̄initatis q̄ trini

tas melius reputatur per trinam immersionem vel as-
persionem quam per unam ita tamen quod verba non finiantur
antequam omnes tres sint complete in hoc autem quod fiat
una uel trina quilibet debet seruare ritum ecclesie
sue ut dictum est supra de alio

Capitulum septimum de effectu baptismi

Effectus baptismi est delere omnem culpam tam
originalem quam actualem et conferre gratiam et aperire
ianuam regni celestis in quo differt a circumcisione
quia licet ante passionem christi circumcisio deleret culpam ori-
ginalem et conferret gratiam tamen ianuam regni celestis
aperire non poterat et ista est sententia bede qui dicit in
omelia de circumcisione domini Idem debet fraterni-
tas vestra quod idem salutifere curationis remedium olim
circumcisio in lege contra originale peccatum quod nunc
tempore reuelate gratie baptismus agere consueuit excepto
quod ianuam regni celestis aperire non poterat Sciendum
autem quod baptismus aliter operatur in paruulis et aliter in
adultis quia in paruulis nichil requiritur a parte ipsorum
sed in adultis requiritur a parte ipsorum quod non ponant obicem
id est quod non habeant contrariam dispositionem scilicet quod non accedant
ficti ad baptismum sed accedant cum debita deuo-
tione Non solum autem baptismus confert gratiam ymo
etiam omnibus ipsum suscipientibus confert qui non po-
nunt obicem omnes virtutes tam theologicas quam morales
et si non quantum ad usum ad minus quantum ad habitum Et ista est
sententia concilii generalis et habetur in constitucionibus domini
clementis quinti extra de summa trinitate et fide catholica
capitulo fidei catholice Est autem alius effectus baptismi

quia per ipsum contrahitur cognatio spiritualis que impedit
matrimonium contrahendum et dirimit iam contractum de
hoc tamen dicetur infra cum agetur de matrimonio. Per
baptismum etiam imprimitur caracter ut dictum est supra
Et ideo baptismus non debet iterari. Unde pena illius
qui iteraret secundum leges est decapitatio. C. ne sanctum
baptisma iteretur. l. ij. Secundum canones verum est quod
non posset promoveri ad sacros ordines.

Capitulum octavum de annexis baptismi

Baptismus cum fit cum debita solempnitate prece
dit cathechismus et exorcismus. Cathechismus
idem est quod instructio quia in cathechismo instruitur bap
tisandus de fide et merito fidei. Unde a bapti
sando petit sacerdos quid petis et ipse si est ad
ultus respondet fidem si autem sit parvulus respon
det in persona eius patrinus. Et tunc sacerdos petit
fides quid tibi prestabit et ille respondet vitam
eternam. Et tunc dicit sacerdos hec est vita eterna
Et in isto cathechismo facit tria sacerdos. Primo
mittit digitum in aures et ponit de saliva in ore
eius et significat quod baptisandus debet habere aures ap
tas ad audiendum verba dei et documenta fidei.
Positio saliue in ore significat quod debet esse promptus
ad respondendum et ad loquendum de fide quia locu
tio fit mediante saliva. Secundo facit ei crucem in fron
te et in pectore et significat quod baptisandus debet habere
et recipere fidem Christi in corde quod significat crux facta
in pectore et in ore nec debet erubescere confiteri
fidem Christi quod significat crux facta in fronte quia in fronte

stati appet verecundia quia secundum quod dicit apostolus ad
Romanorum decimo c. Corde creditur ad iusticiam Ore
autem confessio fit ad salutem ¶ Tercio ponit ei de sa
le in ore et significat quod iuxta doctrinam apostoli omnis sermo
eius debet esse sale divine sapientie conditus ¶ Exor
cismus est idem quod adiuratio quia adiuratur demon
ut recedat de anima baptisandi et det locum spiritui
sancto adveniendi et facit tria sacerdos baptisando
quia primo facit ei crucem cum pollice in fronte et significat
quod baptisandus consignatur ut sit templum sive habi
taculum spiritus sancti Secundo facit ei crucem de sputo
ad os et significat quod baptisandus debet habere os clau
sum ne loquatur mala verba et ad aures significat
quod debet habere aures cordis clausas ne audiat
suggestiones dyaboli et debet sic vivere ut sit
secundum doctrinam apostoli bonus odor Christi in vita et istud
significat quod talis debet emittere fumum devote orationis
per quam effugatur demonium iuxta verbum raphaelis
in tobia dicentis fumus effugat omne genus demoniorum
et ista fiunt cum sputo id est virtute Christi qui significatur per
sputum Nam secundum quod dicit glossa super illud verbum so
lutum fecit ex sputo sicut sputum emittitur ab interiori
bus cordis ita filius dei gignitur ex substantia dei pa
tris Tercio facit ei crucem de oleo exorzizato in sca
pulis et in pectore et significat quod baptisandus debet esse
fortis ad luctandum contra dyabolum ad portandum o
nera penitentie et ista fiunt mediante oleo divine gratie
Post baptismum autem sacerdos facit tria baptisando
quia primo iungit eum crismate et significat unctionem

gre spus sacti quā suscipit ī baptismo Secdō tradʳ ei vestē albā et sigt īnocētiā baptismalē Tercio tradit ei cereū ardensū et sigt lumē fidei quod datʳ ī baptismo Sciendū aūt qꝫ ista nō sūt de essentia baptismi qꝛ sine istis pōt dari baptismꝰ ī casu necitatis sed ī tali casu si baptisatꝰ supuix eit debet portari ad eccliaz et ibidē cathezizari et exorzizari ꝓpter ritū ecclē seruandū nō aūt debet baptisari iterū si sit certū qꝫ sit recte baptizatus sed si nō sit certū qꝫ sit recte baptisatus debet baptisari sub ista forma si es baptisatus ego nō te baptiso sed si nō es baptisatus ego te baptiso ī nomīe patris ꝛc Et hec sufficiant breuitʳ de baptismo ꝛc

Tractatus tcius pʳ ptis de confirmatioē

Quia ad spualē generatione sequit spualē augmētū ideo postqꝫ de spūali gnatioē que fit ī baptismo dictū ē Restat dicendꝰ de spūali augmēto qđ fit ī ɔfirmatioē Circa quā ɔsideranda sūt septē Primo quid ē confirmatio Secundo de matiā ɔfirmatōis Tercio de eius forma Quarto de minstro Quinto de suscipientibꝰ Sexto de ritu eiꝰ Septiō de eius effcū

Capłm pmū quid ē confirmatio

Confirmatio pōt sic notificari Confirmatō ē consignatio fcā cū crismate ī frōte baptisati ab epō cū certa forma verboꝝ ad audacter ɔfitendū nomē xpi

Capłm scđm de matiā confirmationis

Capitulum secundum de materia confirmationis

Materia sacramenti confirmationis sicut potest patere
ex dicta diffinitione est crisma in quo quidem cris-
mate sunt duo scilicet oleum olivarum et balsamus Et ideo
quamvis ista duo sunt materia huius sacramenti est institutio
Christi qui instituit ista duo esse materiam huius sacramenti
licet enim non inveniatur in ewangeliis quod Christus istud
instituerit tamen beatus petrus qui fuit vicarius Christi
et pastor et rector universalis ecclesie docuit et predi-
cavit et promulgavit Christum instituisse et licet ista pro-
mulgatio non inveniatur in canonicis i. in Epistolis beati petri
tamen dominus papa habet in secretis ecclesie Romane et potest
haberi ex observantia universali totius ecclesie et a tempore
beati petri usque nunc que quidem observantia preeminet
auctoritati cuiuscumque cum universalis ecclesia regatur a
spiritu sancto et errare non possit Et si queratur quare
ewangeliste non posuerunt in ewangeliis materias et
formas sacramentorum Ad hoc respondet beatus dyoni-
sius in libro de ecclesiastica ierarchia dicens quod ewange-
liste noluerunt hoc facere ne materie et forme sacramen-
torum venirent in derisionem infidelium quia secundum
quod dicit salvator margarete non sunt ponende ante
porcos Secus autem est de baptismo quia baptismus
est sacramentum maxime necessitatis quia sine baptismo non
potest homo esse salvus et ideo oportuit quod forma eius
esset omnibus nota Et ideo ewangeliste posuerunt eam
expresse in ewangeliis Assignatur autem a doctoribus talis
ratio quare crisma est propria materia istius sacramenti
quia in crismate ut dictum est sunt duo scilicet oleum olivarum
et balsamus et proprietates istorum maxime conveniunt huic
sacramento quia oleum olivarum est nutrimentum splendoris

et io ponit in lampade ut lumen possit ibi durare Et io oleum e signum maioris notitie luminis fidei quam debet habere p alijs confirmatus qz ipe tenetur expsse se obicere psecutoribus fidei confiti fidem etiam absqz hoc q requireretur Unde de confirmato dicitur in ps Inveni dauid seruum meum in baptismi susceptione · oleo sancto meo unxi eum in confirmatione · manus mea auxiliabitur ei in fidei psecutione · Balsamus autem ratione sue fragrantie designat odorem bone fame et opinionis que debet esse in confirmato unde in eccli° dicitur Cinamomum et balsamum aromatisans odorem dedi Ponunt ergo doctores sic Illud e ppria materia sacramenti cuius ppetitates maxime conveniunt effectui sacramenti sz ppetitates olei et balsami maxime conveniunt effectui sacramenti confirmationis ergo ista sunt ppria materia sacramenti confirmationis Sciendum autem q ista oportet esse sanctificata sive benedicta ab epo antequam sint ppria materia istius sacramenti Et ro assignatur a venerabili doctore sto thoma de Aquino in quarto suo qz in illis sacramentis que xpus recepit in corpore suo no requiritur sanctificatio materie eorum quia ipe tactu sui sanctissimi corporis sanctificavit ea Et io quia xpus fuit baptisatus no requiritur de necessitate sacramenti q prius benedicatur aqua antequam sit materia baptismi Quia ut dicit beda xpus tactu sue mundissime carnis vim regenerativam contulit aquis quia etiam xpus suscepit sacramentum eucharistie in seipo no requiritur q panis et vinum prius benedicatur antequam sint materia sacramenti eucharistie sed in illis sacramentis que xps no suscepit

pit in se ipo requirit q procedat matie confirmatio
Et io quia xpus no suscepit sacmetu confirmatois
i seipo io in confirmatioe requirit matie consecratio
Et idem dico de sacmento ordis et de sacramento
extreme unctiois Alia ro assignat ab eode doc
tore i ultia pte quia i illis sacmetis i quibz re
quirit minister spealit consecratus requirit spealit
materia consecrata ut sit materia sacrameti confor
mis habeat se ad ministru sacrameti Sz i sac
meto confirmatiois requirit minister spealit conse
cratus videlz Epus quare i sacmeto confirmatois
requiritur materia spealit consecrata i alia matia no
pot fieri hoc sacrameti

Caplm tertiu de forma confirmationis

Forma istius sacmeti sut verba q Epus
dicit qn facit cruce i fronte confirmadi cu
crismate que verba sut ista Consigno te signo
crucis Confirmo te crismate salutis i noie pa
tris et filij et spus sci Ame Et q ista forma sit
conveniens forme huius sacmeti pt sic probari Ista
forma e conveniens forme sacmeti per qua et i
qua exprimit ea que sut necia ad sacmetu sed
i ista forma exprimit ea que sut necia ad sacme
tu confirmatois quia i confirmatioe est necia psona
ministri conferes sacrameti et ista exprimit cu dicit
Confirmo Consigno Est etia ibi necia persona
suscipiens sacmetu que exprimit cu dicit te Est ibi
etia necia matia sacmeti que exprimit cu dicitur
crismate Est etia ibi necia vtus dei conferes ef
ficacia sacmeto que exprimit cu dicit i noie patris
et filij et spus sci Amen Effectus etia sacrameti

exprimitur in ista forma sed istud videbitur infra quando agetur de effectu eius sacramenti quare manifestum est quod ista forma est conveniens forma huius sacramenti.

Capitulum quartum de ministro confirmationis

Minister confirmationis est episcopus solus ut habetur extra de consu. c. quanto idem in Re ti. de sacramentis iterandis vel non. Solus episcopus. Cuius ratio assignatur a doctoribus talis. Dicunt enim quod in pollitica corporali bene ordinata ita suo modo debet esse in pollitica spirituali sed sic est in pollitica corporali bene ordinata quod promovere aliquem ad statum et gradum excellentie super alios pertinet ad illum qui habet curam communitatis scilicet ad principem quare cum confirmatus per sacramentum confirmationis ponatur in statu excellentie super alios quia confirmatus efficitur miles christi ideo conferre sacramentum confirmationis pertinet ad episcopum qui habet curam totius communitatis in sua dyocesi. Sed utrum in casu necessitatis alius quam episcopus possit confirmare dicendum quod in materia ista contrariantur ad invicem sibi doctores. Dicunt enim aliqui quod posset committere cuicumque viro fideli quod ministret sacramentum confirmationis et assignatur talis ratio. Ille qui tenet locum christi in terris et habet plenitudinem potestatis in ecclesia potest dispensare in sacramento et omnibus illis que non fuerunt instituta a christo sed non legitur in toto canone novi testamenti quod christus instituerit sacramentum confirmationis dari a solis episcopis ergo papa qui habet plenitudinem potestatis in ecclesia et tenet locum christi in terris potest ordinare quod sacramentum confirmationis ab alio quam episcopo conferatur. Alii autem doctores dicunt contrarium dicunt enim quod papa non possit committere alicui nisi esset episcopus quod conferret sacramentum confirmationis et assignant talem rationem quia in illis

que sint de necessitate sacramenti non potest aliquid per
papam mutari Sed episcopus de necessitate sacramenti est mi-
nister sacramenti confirmacionis et ideo non potest per aliquem
fieri quod alius quam episcopus conferat istud sacramentum
maior istius racionis conceditur ab omnibus minorem autem
ipsi probant sic quod sicut de necessitate sacramenti est quod
eius materia sit sanctificata nec aliquis possit istud
mutare ita de necessitate sacramenti est quod eius minister
sit sanctificatus que sanctificacio fit in episcopali consecracione
quare solus episcopus de necessitate est minister huius Alii autem
doctores tenent viam mediam Et dicunt quod dominus papa non
potest committere cuicumque fideli indifferenter quod conferret
sacramentum confirmacionis sed omni sacerdoti potest committere
Et racione primi dicti assignant quod nulli potest committi quod ha-
beat potestatem super corpus Christi misticum ad minus quo ad
dispensacionem sacramentorum nisi habeat potestatem super
corpus Christi verum quia potestas super corpus Christi misticum
descendit a potestate super corpus Christi verum Sed solus sa-
cerdos habet potestatem super corpus Christi verum et ideo soli
sacerdoti potest committi quod habeat potestatem super corpus
Christi misticum et hoc in dispensando sacramenta sed
ministrando sacramentum confirmacionis habetur potestas super
corpus Christi misticum quare soli sacerdoti potest committi
quod sit minister sacramenti confirmacionis Racionem secundi
dicti assignant ex quodam decreto in quo legitur quod gregorius
papa commisit quibusdam sacerdotibus anglie quod ungerent
baptisatos in fronte cum crismate si in tali unccione con-
fertur sacramentum confirmacionis quare patet quod sacerdo-
tibus potest committi a papa quod conferant huiusmodi sacramentum
et istud ultimum reputo verius

Capitulum quintum de recipientibus confirmationem

Sacramentum confirmationis debet recipere baptisati tam viri quam mulieres quia sermo est de milicia seculari et de milicia spirituali quia miliciam secularem non debent recipere mulieres sed soli viri quia mulieres non sunt apte ad pugnandum corporaliter. Miliciam autem spiritualem possunt recipere indifferenter omnes tam viri quam mulieres quia tam viri quam mulieres sunt apti pugnare spiritualiter contra persecutores fidei. Sed milicia spiritualis datur in sacramento confirmationis quare sacramentum confirmationis possunt recipere tam viri quam mulieres. Et hoc quod dicit apostolus in Christo Jhesu neque masculus neque femina vult dicere quod quo ad Christum non est differentia de masculo et femina. Sed numquid pueri sunt confirmandi dicendum quod sic statim ut incipiunt habere usum rationis quia tunc sunt apti ad confitendum fidem Christi. Et in sacramento isto datur spiritus sanctus ad robur ut fidem Christi audacter confiteatur. Sed numquid sine peccato potest aliquis obmittere ne umquam recipiat sacramentum confirmationis. Dicendum quod sine isto sacramento potest salvus esse quia multi non confirmati salvantur. Sed si occurrat oportunitas suscipiendi illud sacramentum quilibet eum debet suscipere et si sine causa racionabili omittat ipsum suscipere peccat mortaliter nisi suscipiat ipsum. Et ratio huius potest esse ista quia quilibet quantum in se est debet se disponere ad suscipiendum graciam vel eius augmentum si sit capax eius per quod confertur gracia vel eius augmentum sed in sacramento confirmationis si digne suscipiatur confertur gracia vel augetur. Ergo quilibet

habita oportunitate debet istud suscipere sacramentum
Et ideo sacerdotes habentes curam animarum debent in-
struere parochianos suos ut quando episcopus erit primus in
sua parochia suscipiat istud sacramentum.

Capitulum sextum de ritu confirmationis.

Ritus istius sacramenti est quod quando aliquis confir-
matur inungitur per modum crucis ab episcopo in
fronte cum crismate sub forma verborum supposita
consigno te etc. Et iste ritus est conveniens cuius ratio est
quia in ritu sacramenti debet significari virtus et effectus
sacramenti modo effectus istius sacramenti est quod per ipsum da-
tur spiritus sanctus ad audaciam confitendi fidem christi Et per
ipsum confirmatus efficitur pugil christi et ista significantur
in ritu istius sacramenti Nam per unctionem significatur quod
confirmatus in confirmatione efficitur pugil christi Nam
antiquitus pugiles inungebantur per alia per quod signi-
ficatur quod confirmatus debet audacter confiteri fidem christi
Nam in confessione fidei posset aliquis impediri propter
duo scilicet propter verecundiam vel propter timorem contra primum
fit confirmato crux cum crismate in fronte ut non eru-
bescat confiteri fidem christi quia in fronte primo apparet ve-
recundia quia quando homo verecundatur frons incipit rubescere
et ideo contra ruborem verecundie inungitur frons Sed contra
timorem fit etiam crux in fronte quia quando homo timet incipit
frons et tota facies ~~palescere~~ pallescere Et ideo contra timorem
confirmatus inungitur signo crucis Alapa autem que datur
confirmato non est de necessitate sacramenti sed solum
datur propter memoriam.

Capitulum septimum de effectu confirmationis

Effectus sacramenti confirmationis est ut dictum est
supra quod in eo datur spiritus sanctus ad robur ad audac
ter confitendum fidem xpi non nisi sit obex id est impedim
tum ex parte suscipientis In isto sacramento datur nova gracia
vel antiqua augetur Est etiam alius effectus istius sa
cramenti quia per ipsum si digne suscipiatur peccata ob
lita mortalia et venialia dimittuntur Per istud
etiam sacramentum imprimitur caracter ut dictum est supra
Ideo istud sacramentum non debet nec potest bis suscipi immo
qui scienter ipsum bis susciperet mereretur secundum leges de
capitari quod dictum est supra de baptismo Sciendum autem
quod caracter confirmationis presupponit caracterem bap
tismi quia nullus potest suscipere istud sacramentum ni
si fuerit baptisatus Per istud etiam sacramentum contra
hitur cognatio spiritualis sicut per baptismum que impe
dit matrimonium De hoc tamen dicetur infra quando
agetur de matrimonio Et hec de sacramento confir
mationis dicta sufficiant

Tractatus quartus principaliter de sacramento Eucaristie

Postquam dictum est de generatione spirituali que
fit in baptismo et augmento spirituali quod fit in
confirmatione dicendum est de spirituali nutrimento quod
datur in sacramento eucaristie Circa quod consideranda
sunt undecim Primo quid est Eucaristia Secundo de
ministro misse quis et qualis debet esse Tertio de
materia sacramenti misse que et qualis debet esse
Quarto de forma Quinto de loco in quo debet ce
lebrari missa Sexto de tempore quo debet celebrari
missa Septimo quotiens in die debet celebrari mis
sa Octavo de vestibus quibus debet indui sacerdos

i missa. Nono cum debet dari sacrificium misse. Decio de ritu misse. Undecio et ultio de defectibus qui pnt occurrere i missa.

Capitulum primum quid est Eucaristia

Eucaristia pot sic notificari. Eucaristia e sacramentum corporis et sanguinis xpi contentorum sub speciebus panis et vini virtute verborum a sacerdote prolatorum. Et dicitur ab eu qd e bonum et caris qd e gra quia i eo continetur ille qui e fons gratie scz xpus de cuius plenitudine omnes accepimus gratiam pro gratia ut dicitur Jo. 1.

Capitulum secundum de ministro Eucaristie

Minister sacramenti Eucaristie qui pt et debet celebrare missam e sacerdos rite et legittime ordinatus sine mortali pecto existens et cui no est prohibitum celebrare. Dico qui pot et debet quia multi pnt qui no debent celebrare missam. sicut sacerdotes heretici excomunicati vel scismatici vel degradati non debent celebrare tamen pnt celebrare quia si celebrent veraciter conficiunt corpus xpi peccant tamen mortaliter i dicendo missam. Et no solum ipse celebrans immo omnes qui audiunt missam eorum si sint notorii tales et audientes sciant. Dico rite et legittime ordinatus i sacerdote quia nullus nisi sit rite et legittime ordinatus i sacerdote pot celebrare missam. Intendendum tamen e aliquem no rite et no legittime ordinari pt ee duobus modis. Uno mo qz i ordinatione sua obmittitur aliquid qd sit de essentia ordinis vel ordinationis sicut qz no ordinetur ab Epo vel qz qui ordinatur no tangant ei manus vel qz no tradatur

sibi talis vel quod ordinans non dicat verba debita et statuta vel quod non habeat intentionem ordinandi. Et talis nullo modo potest celebrare quia talis non est sacerdos. Alio modo quod in ordinatione sua servatis omnibus que sunt de essentia ordinis sive ordinationis obmittatur aliquid eorum que sunt de solempnitate ordinis sive ordinationis et talis bene potest celebrare tamen credo quod non debeat potissime si ex negligentia fuerit aliquid tale omissum. Quod sit de essentia ordinis sive ordinationis et quid de solempnitate determinare non est presentis speculationis quia secundum istud magis spectat ad episcopum quam ad simplicem sacerdotem. Dico etiam sine peccato mortali existens quia nullus in peccato mortali existens debet celebrare missam. ¶ Notandum tamen quod aliquis existens in peccato mortali potest duobus modis esse. Uno modo quod sit in peccato mortali notorie. Alio modo quod sit in peccato mortali occulto. Si primo modo quod sit notorie hereticus vel scismaticus vel excommunicatus vel fornicarius non solum ipse peccat in celebrando ut dictum est ymo omnes qui audiunt missam eius et ratio est quia ista quatuor crimina maxime repugnant huic sacramento. Nam in hoc sacramento est secretum fidei ideo repelluntur heretici. Vinculum caritatis ideo repelluntur scismatici et excommunicati. Est etiam vas gratie unde vocatur Eucaristia ideo repelluntur symoniaci qui gratiam emunt et vendunt. Est etiam elevans hominem ad statum spiritualem ideo repelluntur notorii fornicarii qui omnino sunt carnales. Et dicuntur notorii fornicarii non propter suspectiones vel alia signa probabilia sed qui sunt sententia ordine iuris condempnati de tali crimine vel sponte in iudicio confessi vel canonice

convicti

comisti vel ppter euidenciam fti Et voco euidenciam fti qn factum e ita notorium q no indiget testibus nec nulla possit tergiuersatione celari ¶ Ubi sit i pcto occulto tunc sciendum e q aliquem ee in pcto mortali occulto pot ee tribus modis Uno mo quia ia co mittit actu vel se comisisse tpe pterito aliqd pcc̄m mortale de quo no dolet nec penitet nec conteritur et talis sic celebrans no solu peccat mortaliter ymo mortalissime Et de tali dicit aplus q qui manducat et bibit indigne iudicium scz iudicium mortis eterne sibi manducat et bibit ¶ Illo mo pt aliquis ee in pcto mortali qz scz comisit aliqd pcc̄m mortale qd no fuit confessus tamen no recolit de illo pcto et tunc aut talis diligenter examinauit consciam sua antequam ponet se ad celebrandum et nullo mo potuit recordare de illo pcto et e in pposito q si recordaret confiteretur istud pcc̄m et faceret pniam de ipo et i generali contritu de omnibus pctis oblitis et iste no solu no peccat i celebrando ymmo virtute sacramenti misse meretur veniam et absoluitur de illo pcto Et ita itelligitur illud vbum eximij doctoris augustini q sacramentum istud viuificat mortuos scz illos qui isto mo existentes in pcto mortali celebrant tamen si postea recordet de illo tenetur ipm confiteri Et io quilibet tenetur antequam ponat se ad celebrandum diligenter examinare consciam suam si sit i pcto mortali vel ne et ita precipit btus paulus dicens probet i examinet seipm homo et sic de pane illo edat et de calice bibat ¶ Ubi aut aliquis existens in pcto mortali de quo no recordatur exponat se ad

celebrandu anteqz examinauerit aliquo mo conscientia
sua credo q peccat quia e transgressor precepti apo
sti ia dicti scz illius probet seipm ho et sic de. Ter
tio mo aliquis pot ee in pcco mortali scz q recor
dat se determinate aliqd pcm mortale comisisse
et tunc aut iste habet ia copia in pnti confessoris
aut no habet si habet copia confessoris tenet an
q celebret confiteri et nisi ofiteat peccat mortaliter
nec sufficit sibi confessio gnalis que fit i pncipio
misse quia illa confessio extendit se solu ad pcca
venialia et no ad mortalia et maxie ad illa de
quibus homo recordat. Si aut talis no habz co
pia confessoris aut iminet sibi necitas celebrandi
aut no. Si iminet sibi necitas celebrandi puta q
e curatus et est dies dnica vel aliqua dies so
lepnis et pplus sibi comissus vult audire missam
et erit scandalu in pplo si iste no celebret vel
forte aliquis parochianus suus e infirmus periculo
se et requirit istu q det sibi corpus xpi et iste
no habet ostia consecrata qua det sibi uel imi
net sibi aliqua alia necitas legitima celebrandi
sicut sunt nuptie uel aliqd tale i istis casibus iste
tenet conteri et penitere de pcco suo et esse i pro
posito confitendi ipm qn habebit oportunitatez
et dicat missa sua in noie dni quia xpus qui
e summus sacerdos ~~ablu…~~ absoluit eu et confiteat postea
qn habebit copia confessoris. Si aut iste qui sic
ut dictu e existit in pcco mortali no iminet ne
cessitas aliqua legitima celebrandi nullo mo ex
ponat se ad celebrandu quia absqz dubio si cele

braẽt mortalissime peccaret ¶ Sꝫ pone aliquis sa
cerdos accepit pecuniã ab aliquo ut dicat missa
de requiem nunquid talis sacerdos habet necessita
tẽ legittimã celebrandi ita qꝫ possit celebrare exns
i pcc̃o mortali absqꝫ hoc qꝫ ɔfiteatur qñ nõ habet
copia confessoris. Dico salno melior iudicio quantũ
michi videtur qꝫ sacerdos nõ debet accipẽ pecuniã ꝑ
dicendo missã ita qꝫ sit intẽtio sua qꝫ missa equiparet
pccio pecunie tñ quia scdm qd dicit aplus si spiria
lia vobis seminamus nõ est mirũ si tpalia vra me
tamus nõ ẽ ꝓhibitũ qñ sacerdos pro sustẽtatiõe vite
sue nõ pro pcio misse accipiat pecuniã ab eo ꝑ quo
dicit missã Et maxiẽ qñ sacerdos nõ habet sufficiẽ
tes redditꝰ pro sustẽtatiõe vite Sꝫ nunquid talis
acceptio pecunie est necitas lrima celebrandi excusãs
istũ qꝫ exns i pcc̃o mortali possit dicẽ missã absqꝫ
pcc̃o siue hoc qd confiteatur si nõ habeat copiã con
fessoris. Dico salno meliori iudicio qꝫ iste sacerdos
nõ est obligatꝰ rõne bñficij sibi collati per supiorẽ
vel per illũ qui habet ius pronatꝰ i illo bñficio
ad dicendũ qualibet die missã sicut sũt illi qui
habẽt vicarias ꝑpetuas i aliqua ecc̃ia ꝛ de tali
idẽ videtur dicendũ sicut dixi sup de curato cui ꝑ
minet necitas celebrandi qd scꝫ conteratur et peni
teat de pcc̃o suo et sit i ꝓposito confitendi et cele
bret i nomiẽ dñi et confiteatur qñ occurrat sibi con
fessor. Aut iste sacerdos accepit pecuniã pro dicẽda
aliqua missa singlari sicut sũt multi qui recipiũt
pecuniã pro missis rogatis sicut pro vna missa vel
pro pluribus de requiẽ uel de spũ sancto vel de bta

virgine vel de infirmis et sic de aliis et de isto dico quod nullo modo existens in peccato mortali antequam confiteatur debet se exponere ad dicendum missam quia peccaret mortaliter in dicendo nec existens in tali statu debet recipere peticionem pro dicendo missam statim ymmo debet se excusare dicendo Amice ego non sum bene dispositus pronunc ad dicendum missam sed quando deus velit quod ego sim bene dispositus libenter faciam quod petis interim parcas michi Et si alius instanter petat quod statim dicat missam si recepit pecuniam restituat et nullo modo exponat se ad celebrandum Dixi etiam supra describendo quis et qualis debet esse minister misse cui non est prohibitum celebrare quod dixi propter aliquos religiosos quibus secundum statuta sue religionis inhibetur quod non celebret quamdiu sint in aliquibus penitentiis pro quibusdam peccatis commissis Sed numquid angelus possit esse minister istius sacramenti id est numquid angelus possit consecrare Dicendum quod angelus neque bonus neque malus potest consecrare quia non est susceptibilis caracteris sacerdotalis cuius ratio est quia caracter sacerdotalis presupponit caracterem baptismalem unde nullus potest ordinari in sacerdotem nisi sit baptisatus Arguunt ergo doctores sic nullus potest suscipere caracterem sacerdotalem nisi sit baptisatus sed angelus non potest baptisari quia illi qui baptisantur oportet quod aspergantur aqua angelus autem non potest aspergi aqua cum non sit res corporea quare angelus non potest baptisari et per consequens non potest in sacramento ordinari Et si dicatur quod licet angelus non sit res corporea tamen potest assumere corpus et sic poterit in illo corpore baptisari quia sicut anima racionalis non est res

corporea et tamen baptisatur in corpore. Dicendum quod non est simile quia aliter unitur anima corpori et aliter angelus quia anima unitur corpori ut forma materie angelus autem non unitur sic sed solum ut motor mobili. Et ideo anima baptisato corpore baptisatur non autem angelus quia anima et corpus faciunt unum suppositum non sic angelus cum corpus quesitum assumit. Et ideo cum secundum philosophum in primo methaphysice actiones sint suppositorum anima baptisato corpore baptisatur non autem angelus et sic per consequens anima potest suscipere caracterem sacerdotalem non autem angelus quare angelus consecrare non potest. Sed quid si angelus presentaret unam ostiam dicendo eam esse consecratam numquid ista ostia debet adorari. Dicendum quod si angelus malus presentaret eam non esset adoranda nisi constaret pro certo quod esset rite consecrata sed si angelus bonus [struck] presentaret eam esset adoranda et ratio est quia angelus malus teste salvatore mendax est et pater mendacii et semper nititur decipere homines quare numquam debet sibi credi. Angelus autem bonus est semper verax et veritatis alumpnus et semper nititur ad hominis salvacionem et ideo semper debet sibi credi verum quia ut dicit apostolus angelus malus semper transfigurat se in angelum lucis semper ostia ab angelo presentata est adoranda sub condicione scilicet si est rite consecrata nisi constaret pro certo quod esset angelus bonus.

Capitulum tercium de materia Eucaristie

Materia sacramenti misse est duplex videlicet panis et vini. Et racio quare ista duo sint magis materia huius sacramenti est quia istud sacramentum ordinatur

ad spūale nutricioēz Hic aut sicut nutricō cor
poralis consistit ī cibo et potu corpalib9 et pa
nis habet ratoēz maxīe cibi et vinū lȝ maxīe
ratione potus ita nutricō spūalis cōsistit ī cibo
et ī potu spūalib9 Et iō in isto sacrmēto dat
corpus xpī sub spē panis ī cibū et sanguis x̄
sub spē vini in potū Et ita dicit ipe met xpc
Io. vi° vbi dicit sic caro mea ve ē cibus et sāg
uis meus ve ē potus ¶ Sciendū aut ꝙ panis
qui ē matia hui9 sacrmēti ē panis de tritico
aqua elemētali cōfectꝰ Dico panis qz ī pasta
nō pt̄ ɔfici corpus xpī Dico etiā de tritico qz
ī alio pane sicut ī pane de siligine vel de or
deo vel de quocūqȝ alio grano nisi de tritico
nō posset celebrai missa Dico etiā aqua elemē
tali confectꝰ quia esto ꝙ panis eēt de tritico
si eēt cōfectꝰ cū alia aqua vel cū alio liquoe si
cut ī vino vel ī lacte vel cū aq̄ rosacea Et sic
de alijs vniūsalit et n̄ eēt ɔfectꝰ cū aqua simpli
ci ex tali pane nō posset cōfici corpus xpī ¶ Sci
endū etiā ꝙ ex prepto et vsu Romaꝝ ecc̄ie q̄ dis
ponēte dnō oīm ecciaꝝ mat ē et mgrā Et iō omēs
ecc̄ie sibi tāqȝ mri et mgr̄e debēt ī omīb9 obedire
Panis de quo cōficit corpus xpī debet eē azimꝰ
quia licet ex vi sacrmēti in pane fermētato posset
confici corpus xpī nichiloꝰ qui ī pane fermētato
celebraēt mortalit pccaret et eēt grauit puniē
dus ¶ Notandū etiā ꝙ vinū qđ ē matia isti9 sa
cramēti debet eē vinū de vite quia ī alio vino

sicut in vino maloꝝ granatoꝝ vel pomoꝝ vel
ī quocumq; alio vino nisi ī vino de vite nō pōt ce
lebrari ¶ Notandū etiā q̄ ī aceto vel in agresta
nō pōt consecrari et itelligo de aceto qđ ē omnino
acetū quia ī vino aliquātulū acetoso p̄t bn̄ conse
crari licet nō deberet qui posset habere aliud vinū
Et r̄o ē quia nō sint eiusdē spēi cū vino cū habe
ant contrarias v̄tutes / ī musto etiā posset consecrari tn̄
credo qđ melius eēt qđ expectaret q͛ sit bene
defecatū cū mustū cū sit limositatis vix posset
bene euelli q̄n aliquid de eo remanet ī vase Ra
cio quare ista duo scʒ panis de tritico et vinū de vi
te sint magis mā huius sacramēti q̄ aliqua alia duo
ē ista potissima quia scʒ xp̄us instituit istud sacra
mentū in ista materia celebrari si enī in alia mā insti
tuisset illa materia eēt ppria materia istius sacramenti
sed congruenter xp̄us ī ista materia magis instituit istud
sacramentū celebrari q̄ ī alia quia effectus corpa
les panis et vini maxīe spūalit͛ conueniunt huic sa
cramento panis enī habet corpalit͛ confortare iuxta
illud p̄s. panis cor hominis confirmet · Vinū habet
etiā letificare iux̄ illud eiusdē vinū letificat cor
hominis et istud sacramentū digne sumentē spūalit͛ con
fortat ne ī via huius mundi deficiat / Ideo vocatur
viaticū .i. viatores confortans et letificans Et iō vo
cat͛ eucaristia ab eu qđ ē bonū et caris qđ ē gra
quasi bona gra que sumentē hūtē letificat sicut enī
panis ex multis granis conficit͛ et vinū ex multis
racemis sic ī perceptione corpis et sanguinis xp̄i fide
les adinuicē spūalit͛ vniunt͛ / Ideo vocat͛ cōio a con

quod est simul et vino qui simul vino. Ipse etiam Christus
comparavit se grano frumenti dicens Jo. xvi c. Nisi gra-
num frumenti cadens in terram etc. Comparavit se etiam
viti dicens Jo. xvi c. Ego sum vitis etc. Et ideo congrue
sacramentum corporis et sanguinis Christi in vino de vite et
in pane de tritico celebratur. Tertio sciendum quod licet
aqua non sit de essentia materie huius sacramenti tamen
debet admisceri vino in calice sed in modica quanti-
tate quia aqua significat populum iuxta illud Apoc. aque
multe populi multi. Commixtio aque cum vino in calice signi-
ficat unionem spiritualem Christi et populi que fit virtute huius
sacramenti. Quarto utrumquid sacerdos posset in quantacumque quan-
titate de ista materia consecrare. Dicunt aliqui doctores quod
non sed solum quantum sufficeret sibi et populo sibi commisso. Qua-
re est quia cum istud sacramentum ordinetur ad usum fi-
delium sacerdos non potest plus consecrare nisi quantum
sufficit usui fidelium. Alii autem doctores dicunt quod
non est determinata quantitas ultra quam sacerdos non posset
~~celebrare~~ consecrare de pane et de vino primo in
quantacumque quantitate putaret sibi panis et vini in
tanta quantitate posset consecrare. Cum enim in forma con-
secrationis ponatur istud pronomen demonstrativum hic hec
hoc oportet quod materia consecranda obiciatur oculis sa-
cerdotis unde dicunt quod sacerdos existens in altari non
potest consecrare totum panem qui est in platea vel totum
vinum quod est in cellario sed totum panem vel totum vinum
quod sibi offeretur in quantacumque quantitate esset posset con-
secrare. Et ratio quia si prima opinio esset vera sequere-
tur quod sacerdos existens in deserto non posset tot ostias con-
secrare quot possit existens in una magna civitate nec

etiã sacerdos simplex posset tot consecrare quot posset sacerdos curatus que omnia sunt absque ratione dicta Et respondet ad rationem aliorum Et dicit quod differentia est inter istud sacramentum et alia sacramenta quia essentia aliorum sacramentorum consistit in dispensatione et usu materie sicut essentia baptismi consistit in aspersione aque et prolatione forme Et ita est de aliis sacramentis sed essentia sacramenti eucaristie consistit in consecratione materie et non in usu eius quia posito quod numquam ostia consecrata sumeretur adhuc verum esset sacramentum Et ideo licet sacerdos non debeat consecrare nisi tot ostias quot sunt sibi et populo suo necesse tamen si consecraret mille milia omnes erunt consecrate ¶ Solet etiam ab aliquibus talis questio circa istam materiam moveri si essent hic tredecim ostie consecrande et sacerdos crederet esse nisi duodecim numquid omnes tredecim erunt consecrate ¶ Ad hoc respondet dominus berengarius archiepiscopus compostolanus magister in theologia in quodam quodlibet suo Et dicit quod aut iste sacerdos intendit consecrare omnes hostias que sunt ante se quotquot sint tamen non credit quod sint nisi duodecim et tunc dicit quod omnes sunt consecrate Aut intendit precise consecrare duodecim et non plures et non determinat que sunt ille duodecim et tunc dicit quod nulla est consecrata quia tu quelibet sit consecrabilis ita una sicut et alia et sacerdos non determinet se magis ad istam quam ad illam qua ratione tu dices quod ista non est consecrata eadem ratione ego dicam quod neque illa et sic potest dici de qualibet quare nulla erit consecrata. Unde quando sacerdos habet consecrare plures hostias non debet se

deciare ad certum numerum sed debet habere intentionem ut consecraret quidquid est ante se et ista sufficiant de materia Eucaristie

Capitulum quartum de forma Eucaristie

Omnium sacramentorum forme consistunt in verbis certis et determinatis Et ideo forma sacramenti eucaristie in aliquibus verbis limitatis consistit ¶ Ad sciendum autem in quibus verbis consistit forma istius sacramenti Sciendum quod in missa sunt quedam verba que sunt de solempnitate tantum Et quedam sunt de necessitate Verba que sunt de solempnitate sunt illa que solum faciunt ad ornatum et ad quedam decorem misse sicut sunt prose et aliqui versus qui dicuntur infra gloria in excelsis deo et infra sanctus et infra agnus dei et ista nichil faciunt ad essentiam misse Immo credo quod quando debet esse sermo deberent dimitti totaliter vel ad minus abbreviari quia plus proficit sermo quam talia carmina cum ista mulceant aures sermo medeatur languoribus cordis ¶ verba que sunt de necessitate sunt illa que dicere sunt de officio misse Sciendum autem quod duplex est necessitas quia quedam est necessitas sacramenti quedam necessitas precepti ¶ In missa ergo quedam verba sunt de necessitate precepti quedam sunt de necessitate sacramenti ¶ De necessitate precepti sunt omnia illa verba que a beato petro apostolo et ab aliis summis pontificibus successoribus suis fuerunt instituta dici in missa ¶ De necessitate vero sacramenti sunt illa que christus in cena protulit quando sacramentum instituit Et est dictum inter verba quia si quis dimitteret illa verba que sunt tantum de necessitate precepti et diceret illa que sunt de necessitate sacramenti et habet intentionem consecrandi consecraret tamen mortalissime

peccaret et esset gravissime puniendus Si autem diceret
omnia illa verba que sunt de necessitate precepti et
dimitteret illa que sunt de necessitate sacramenti quantum-
cumque intenderet consecrare nullo modo tamen consecraret Cum
ergo secundum philosophum forma sit que dat esse rei et sine qua
res esse non potest manifestum est quod illa sola verba que sunt
de necessitate sacramenti sunt forma huius sacramenti ista
autem verba quantum ad formam consecrationis corporis sunt
hec hoc est enim corpus meum Sciendum autem quod li
enim non est de necessitate sacramenti quia posito quod ali-
quis sacerdos cum intentione consecrandi proferret ista
verba · hoc est corpus meum et non diceret enim vere con-
secraret Utrum autem oporteat quod precedant aliqua verba
que sint de integritate forme Notandum quod magister
Jo. scotus in quarto suo dicit quod omnia illa verba ab illo
loco qui pridie quam pateretur etc inclusive usque ad
illum Simili modo etc exclusive sunt necessaria ad formam con-
secrationis corporis Et racio sua est quia sacerdos consecrans
profert verba consecrationis in persona christi oportet ergo
quod verba consecrationis precedant aliqua verba per que
demonstretur quod sacerdos loquitur in persona christi illa autem sunt
verba qui pridie etc ergo de necessitate oportet quod illa ver-
ba precedant et istud declarat ipse per tale exemplum Si
aliquis diceret dico christum ihesum ministrum fuisse circumcisionis
incertum esset utrum istud verbum fuisset dictum a beato petro
Sed si ipse diceret petrus dicit dico ihesum christum etc tunc
esset certum audientibus certum quod id verbum esset dictum a beato
petro Similiter in proposito ad hoc quod denotetur quod sacer-
dos dicit verba ista scilicet hoc est corpus etc in persona
christi oportet quod precedant aliqua verba per que detur intelligi

q xpus dixit ista verba hoc e corpus etc. Ista aut
verba sut qui pridie etc. Alij aut doctores dicunt
ut dictu e q dux e veritas scz veritas sacramenti
et veritas precepti dicut ergo q de veritate sacra
menti sut tantu isti quatuor verba hoc e corpus meu
quia cu istis quatuor verbis fiet consecratio si sa
cerdos dicet ea cu intencione consecrandi. omnia at
alia sut tantu de veritate precepti quia si sciens
obmitteret aliquod eorum mortaliter peccaret nichilo
consecraret Et rndet ad racionem sua qui dicit q sacer
dos consecrans loquitur in psona xpi Et io oportet q
dicat aliqua verba per que denotetur q loquitur in
psona xpi. dico quod istud de veritate sacramenti no
requiritur sed sufficit intencio sacerdotis intendentis
loqui in psona xpi et propterea ista verba hoc est etc.
satis ostendunt q sacerdos no loquitur in psona propria
quia nullus credit q sacerdos velit dicere quod illud
sit suu propriu corpus sed loquitur in psona xpi cuius illud
e corpus Dicendu e ergo q forma consecracionis corporis
xpi precise consistit in hijs verbis hoc e etc. De hoc at
quid demonstret istud demonstratum hoc cu dicitur
hoc e etc. e magna dubitacio Ad hoc aut dixerunt
aliqui doctores q istud pronomen hoc demonstrat cor
pus xpi Alij dixerunt sbam panis sed istud salua
reverentia dicentium no e verum Et arguo sic quia eos
secundum sentenciam omnium doctorum et secundum veritatem verba sac
ramentalia efficiunt illud quod significant sed verba predicta
hoc e corpus meu no efficiunt q corpus xpi sit cor
pus xpi quia antequam verba ista proferentur corpus xpi
erat corpus xpi nec eciam efficiunt q panis sit corpus

xpi quia ista est falsa panis est corpus xpi ergo istud pronomen hoc non demonstrat corpus xpi nec substantiam panis Et propter hoc dicunt alii quod istud pronomen hoc nichil demonstrat quando dicitur recitative a sacerdote Et ideo istud pronomen hoc non tenetur demonstrative sed materialiter tantum sed istud nichil est dictum quia non tollit difficultatem quia licet ista verba dicantur modo recitative a sacerdote consecrante tamen xpus consecrans in due tene non dixit ista verba recitative et ideo quando dixit ista verba istud pronomen hoc aliquid demonstrabat tunc Et ideo queres quid demonstrabat et remanet eadem difficultas que prius Et ideo dicunt alii quod istud pronomen hoc nichil determinatum demonstrat sed demonstrat aliquid indeterminatum unde quando dicitur hoc est corpus meum est sensus hoc quod continetur sub istis speciebus quidquid sit illud est corpus meum Et si obiciatur quod illud quod continetur sub istis speciebus pro toto tempore quo dicuntur verba est panis quia corpus xpi non incipit ibi esse nisi post prolationem ultime sillabe scilicet vim ergo quando dicitur sic hoc est etc sit sensus quod illud quod continetur sub illis speciebus sit corpus xpi quod est falsum dicendum quod illa propositio hoc est etc sicut et quelibet alia donec tota proferatur non est perfecta nec perfectum sensum generat in animo auditoris et ideo non est iudicandum de eius veritate quousque sit tota prolata Constat autem secundum fidem quod illud quod continetur sub illis speciebus post prolationem ultime sillabe est corpus xpi Et ideo vere dicitur quod id hoc demonstrat id quod continetur sub illis speciebus quodcumque sit id. et ista sufficiant de forma consecrationis corporis xpi ¶ Circa formam consecrationis sanguinis et in quibus

verbis consistit forma consecrationis sanguinis est duplex opinio. Una sanctus thomas de aquino et sui sequaces dicunt quod forma consecrationis sanguinis consistit in hiis verbis hic est calix sanguinis mei novi et eterni testamenti misterium fidei qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum ita quod omnia ista verba sunt de essentia forme et qui aliquid istorum dimitteret nichil faceret. Et racio sua est ista quia de essentia et integritate alicuius [struck] propositionis non solum sunt subiectum et predicatum sed etiam ea que sunt determinaciones subiecti et predicati. Sed ista verba novi et eterni testamenti etc. usque ibi pro peccatorum etc. sunt determinaciones istius predicati sanguinis mei quare omnia sunt de essentia forme. Magister autem henricus de gandavo et sui sequaces dicunt quod in istis verbis tantum hic est calix sanguinis mei consistit forma consecrationis sanguinis et istis verbis dictis statim statim est [struck] ibi sanguinis christi. Alia autem verba que sequuntur scilicet novi et eterni testamenti etc. non sunt secundum istos de essentia forme nec de necessitate sacramenti sed solum de necessitate precepti unde qui dimitteret aliquod istorum verborum novi et eterni etc. licet peccaret tamen nichilominus consecraret. Et racio istorum est ista quia per formas sacramentales non importatur de necessitate sacramenti nisi illud quod efficitur sed essentia sanguinis christi in isto sacramento directe et explicite significatur per ista verba precise hic est calix sanguinis mei quare in istis verbis precise consistit forma consecrationis sanguinis que istarum opinionum sit verior fateor me nescire primam tamen reputo securiorem et ad eam confirmandam adducit frater berengarius de gottano quod electus claromontensis baccalarius in theologia in correctorio suo contra magistrum

henricum talia duo signa ¶ Primum quod sacerdos in missa non ostendit populo sanguinem adorandum quousque compleverit omnia verba predicta scilicet hic est calix etc. usque in remissionem peccatorum Et statim dictis hiis verbis elevat calicem ostendens sanguinem christi populo adorandum in signum quod tunc est completa consecratio sanguinis et non ante Secundum signum est quod beatus Ambrosius qui est unus de quatuor doctoribus principalibus ecclesie in missali suo scripsit omnia verba predicta ante elevationem ergo de intentione beati ambrosii fuit quod omnia verba sunt de forma consecrationis sanguinis Judicio autem meo primo etiam videtur esse de intentione illius decretalis de cele. miss. cum marthe Casus enim decretalis est iste Quidam episcopus attendens et videns quod in nullo evangeliorum invenitur quod aliquis evangelistarum posuerit ista verba misterium fidei miriabatur quis fuerit tante audacie quod ausus fuit verbis sacramentalibus interponere verba ista Et super hoc consuluit dominum papam et constat quod intentio sua erat quod illud esset de integritate forme aliter quod sua esset nulla quia eodem modo posset querere de quolibet verbo totius canonis Et papa non respondit ei de questione illa primo commendat ergo videtur quod omnia verba illa sunt de integritate forme Et quidquid sit de veritate istarum opinionum consulo tamen cuilibet celebranti quod dicat omnia sub uno contextu et cum actuali intentione quantum potest consecrandi ¶ Sciendum autem quod per ista verba istius forme tanguntur quatuor beneficia que recepimus a passione christi cuius passionis istud sacramentum est rememoratiuum secundum verbum apostoli prima ad cor. dicentis quotienscumque manducabitis panem hunc et calicem bi

betis morte domini annunciabitis Primus effectus sive
primum beneficium passionis christi est quod per ipsam sumus a
potestate diaboli liberati et istud tangitur in forma sa-
cramenti cum dicitur calix sanguinis sicut enim filii isra-
hel fuerunt de potestate et servitute pharaonis pro
sanguine agni paschalis liberati ita populus fidelis est
a potestate demonis liberatus per sanguinem christi secundum quod
confitetur beatus Jo. in apocalypsi dicens de christo redemisti
nos deus als deo in sanguine tuo ¶ Secundus effec-
tus sive secundum beneficium quod recepimus pro passione christi
est quod per ipsam sumus celestis glorie heredes facti
et istud tangitur in forma ista cum dicitur novi et eterni
testamenti sicut enim pater condens testamentum filios
heredes instituit Sic christus novum testamentum ordinans
fideles instituit heredes glorie paradisi Et istud tes-
tamentum fuit in sua passione confirmatum quia testamen-
tum morte testatoris confirmatur Et hoc est quod dicit
beatus paulus in epistola ad hebreos dicens de christo no-
vi testamenti mediator est ut morte interveniente
repromissionem capiant qui vocati sunt eterne hereditatis
Sciendum autem quod lex evangelica dicitur novum et
eternum testamentum ad differentiam legis mosayce que fuit
testamentum vetus et transitorium Et dicitur novum quia
nova promittit videlicet bona celestia que nunquam le-
guntur fuisse promissa in veteri testamento sed solum tempora-
lia bona Et ideo quia bona temporalia transitoria sunt ideo
testamentum vetus fuit transitorium Sed quia bona celestia
eterna sunt ideo testamentum novum vocatur eternum quia fuit
novo modo institutum ¶ lex enim mosayca fuit institu-
ta in sanguine animalium secundum quod legitur et recitat apostolus in epistola
ad hebreos dicens quod postquam moyses scripserat legem

in libro et legeret coram omni populo aspersit librum et populum
sanguine dicens hic est sanguis testamenti ¶ Et lex e-
vangelica fuit instituta mediante sanguine xpi secundum
quod dicit idem xpus dicens hic calix novum testamen-
tum est in meo sanguine et istam rationem tangit apostolus
ad hebreos dicens non enim per sanguinem hyrcorum aut
vitulorum sed per proprium sanguinem introivit semel in sanc-
torum eterna redemptione inventa Et ideo novi testamen-
ti mediator est ¶ Tertius effectus sive tertium beneficium
quod per passionem xpi percepimus est quod per ipam sumus
de fide catholica informati et istud tangitur in forma
istius sacramenti cum dicitur misterium fidei sicut enim
secundum quod dicit beatus Ambrosius in libro qui vocatur
exameron sanguis extractus de sub ala dextra colum-
be valet ad illuminandos oculos corporales ita sanguis
xpi qui exivit de latere dextro eius pendentis in
cruce valet ad illuminandos oculos anime ad credendum
ea que sunt fidei et in huius figuram velum templi quod
occultabat ea que erant infra sancta sanctorum fuit in passione
xpi scissum in signum quod ea que erant occultata et ve-
lata sub umbra legis et prophetarum erant manifesta et
reserata ¶ Quartus effectus sive quartum beneficium quod
per passionem xpi suscepimus est quod per ipam sumus a
peccatis emundati et hoc tangitur in forma ista cum dicitur
in remissionem peccatorum Et de hoc loquitur beatus Io. in apo-
calipsi dicens dilexit nos et lavit nos a peccatis nostris in
sanguine suo Ex his patet quod forma consecrationis cor-
poris xpi consistit precise in his verbis hoc est corpus
meum ¶ Forma vero consecrationis sanguinis consistit in his ver-
bis hic est calix sanguinis mei novi et eterni etc. usque ibi

i remissione pecc(atorum). ¶ Et si aliquis queat vel dubitet quare i(n) forma sanguinis no(n) dicit(ur) hic e(st) sanguis meus sicut i(n) forma corporis dicit(ur) hoc e(st) corpus meu(m) pot(est) dici q(uod) ca(usa) huius e(st) ista hoc e(n)i(m) sacramentu(m) ordinatur ad usu(m) fideliu(m) quia usus e(st) sp(irit)ualis et sacrame(n)talis manducatio q(uan)tu(m) ad corpus et sp(irit)ualis et sacramentalis potus q(uan)tu(m) ad sanguine(m) et q(uia) ho(min)es magis abhorrent bibe(re) sanguine(m) q(ua)m comede(re) carnes ¶ Ideo ad removendu(m) errore(m) no(n) dicit in forma consecrat(i)o(n)is sanguinis hic e(st) sanguis meus sicut dicit(ur) hoc e(st) corpus meu(m) sed dicit(ur) hic e(st) calix sanguinis mei. Et e(st) ibi queda(m) figura qua(m) gramatici vocant methonomia(m) q(ua)n(do) sc(ilicet) co(n)tinens ponit(ur) pro (con)te(n)to sicut q(uan)do dicit(ur) bibatis istud vas vini quia no(n) est sensus q(uod) homo bibat vas sed q(uod) bibat vinu(m) sic q(uod) q(ua)n(do) dicit(ur) hic e(st) calix sanguinis mei no(n) e(st) sensus q(uo)d v(ir)tute verbor(um) sit ibi calix q(ui) antea erat ibi sed q(uod) sit ibi sanguis xpi ¶ Si aliq(ui)s etia(m) dubitaret quare i(n) for(ma) (con)secrat(i)o(n)is corporis non dicit(ur) hoc e(st) corpus meu(m) q(uo)d pro vobis tradetur sicut dicit(ur) in for(ma) consecrat(i)o(n)is sanguinis qui pro vobis effundet(ur) cu(m) ita corpus bene fuit traditu(m) pro nobis sicut sanguis effusus ¶ Ad hoc e(st) dice(n)du(m) q(uod) istud sacramentu(m) e(st) rememorat(i)o passionis et mortis xpi ita dicit ap(osto)l(u)s .1. ad cor. .xv. quotiensc(um)q(ue) sumetis pane(m) hu(n)c et calice(m) bibetis morte(m) d(omi)ni a(n)nu(n)ciabitis donec veniat dies iudicij xpus etia(m) istud sacramentu(m) instituens dixit hoc facite quotiensc(um)q(ue) sumitis i(n) mea(m) co(m)memorat(i)o(n)e(m) hoc est in memoria(m) mee passionis passio a(ute)m et mors xpi

melius reputatur per effusionem sanguinis quam per traditionem corporis ideo dicitur in forma consecrationis sanguinis qui pro vobis effundetur et non dicitur in forma consecrationis corporis qui pro vobis ~~effundetur~~ tradetur ¶ Notandum etiam quod licet ex virtute verborum forme consecrationis corporis sub specie panis sit tantum corpus Christi Et virtute verborum forme consecrationis sanguinis sub specie vini sit tantum sanguinis tamen ex quadam naturali concomitantia sub utraque specie est totus Christus et verus deus et verus homo Ita dicitur in prosa de corpore Christi ubi dicitur sit caro cibus sanguis potus manet tamen Christus totus sub utraque specie.

Capitulum quintum de loco ubi dicitur missa

Testatur omnium philosophorum sententia quod mirabilis est influentia loci proprii et revera mirabilis in tantum est mirabilis quod res mutat et alterat a sua natura sicut narrat Aristoteles in libro de plantis de pomis persicis quod a persia ubi primitus inventa fuerunt nam illa que nascuntur ibi comesta interficiunt ea autem que nascuntur apud nos sunt ad comedendum suavia et iocunda quare patet manifeste quantum facit locus ad mutationem rei Et propter hoc fuit preceptum filijs israel in libro numerorum ne offerrent sacrificium nisi in loco quem deus elegisset Si ergo sacrificium israhelitum quod de carnibus hyrcorum et vitulorum et agnorum fiebat non debebat offerri nisi in loco sacro et mundo quanto magis officium catholicum in quo Christus verus deus et verus homo offertur non debet offerri nisi in loco mundo et sacro videlicet in loco in quo regulariter debet celebrari missa est ecclesia et ita dicit Augustinus dicens extra ecclesiam non est locus veri sacrificij Et dico regulariter quia in ali

quibus casibus potest celebrari missa extra ecclesiam
Notandum autem quod ad mentem quod ecclesia potest accipi duo
bus modis quia uno modo idem est quod congregatio fide
lium qui congregantur et fide et caritate et ita acci
pit Augustinus ecclesiam quando dicit quod extra ecclesiam i. extra fidem
ecclesie non est locus veri sacrificii Alio modo ecclesia
idem est quod ista domus materialis in qua dicuntur hore
et misse et extra ecclesiam sic dictam potest in aliquibus ca
sibus missa celebrari sicut in honesto exercitu vel
quando ad aliquam festivitatem vel advocationem alicuius
sancti vel ad obsequium alicuius defuncti vel propter
aliquam missam novam vel aliquid aliud tale conve
nit multitudo populi magna et ecclesia est parva ita
quod non potest ibi recipi populus potest in cimiterio vel
in aliqua platea et honesta et munda erigi altare
et debet ibi decenter aptari ne pulvis vel flatus
venti vel aliquid aliud posset ibi aliquod offen
diculum inferre De licentia autem diocesani potest propter
aliquam necessitatem missa celebrari in domo alicuius in
aliqua camera apta ad hoc ita tamen quod semper ce
lebretur super altare portatile i. super aliquam tabulam
lapideam alicui stipiti annexam benedictam ab episcopo et
ista tabula debet esse integra quia si esset fracta non
debet ibi celebrari missa nec etiam si esset a stipite
amota primo peccaret qui ibi celebraret ista etiam
tabula debet esse lapidea et non de aliqua alia ma
teria Et ratio huius est una quia Christus qui immolatur ibi vocatur
petra unde dicit Apostolus petra autem erat Christus. Alia
causa est quia sepulchrum Christi quod representat altare fuit excisum
in petra ut dicit evangelium propter istam eandem causam
corporalia debet esse linea et non de aliqua alia materia

qua xpūs in monumēto fuit īuolutꝰ in syndone
munda .i. in lino candidissimo ¶ Et corpalia signi
ficāt illa linteamīa quibꝰ xpūs mortuꝰ fuit īuo
lutꝰ ¶ Calix etiā nō debet eē de vitro qr de
facili posset frangi nec de ligno quia lignū
porosū est et ī poris posset sanguis subintrare
Nec de cupro nec auricalco qr inducūt fastidiū
et eēt piculū de vomitu pōt aūt fieri de auro
vel argēto vel stangno ¶ Sciendū ē aūt ꝙ qñ altare
ē totū bñdictū nō oportz ꝙ sit ibi tabula talis ¶
Notandū vero qr altare siue sit ī ecclīa siue extra
ecclīaz semꝑ debet erigi v̄sus oriente ita ꝙ ille q̇
dicit missā hēat faciē ad orientē ¶ Et nō ē vna qr
xpūs vocat᷑ oriēs luc̄ .i. visitauit nos oriēs ex alto
et de xpō cātat ecclīa ⟨o⟩ oriens splendor lucis eter
ne ꝛc̄ ¶ Alia cā ē qr scdm ꝙ dicit phūs pars orie
talis ē dext̄ ps celi scdm aūt ꝙ dicit xpūs in ma
theo deus statuet in iudicio bonos a dextris vt
ergo in iudicio mereamur poni a dextris debemꝰ ora
re versus orientē quia pncipalior omīū orōnū est
missa iō ille qui dicit missā debet habē faciē ad
orientē ¶ Ecclīa aūt ecclīa ī qua dicit᷑ missa sit con
secrata vel nō nichil facit ad missā licet qñtū ad
solēpnitatē misse semꝑ si possibile ē debet dici
ī ecclīa cōsecrata et sic multū honorificū et vtile ē
ecclīaz eē ꝯsecratā quia qñ aliquis cū orōib intrat
ecclīaz ꝯsecratā remittit᷑ sibi pctā venialia ¶ Scie
dū etiā ꝙ ī mari nūqͣ debet celebrarī missa ꝓpter
piculū effusiōis sanguīs in ecclīa etiā sanguīs vel
seminis effusione polluta nō debet missa celebrari
et si aliquis ibi celebraret pcaret grauit᷑ nō tamē

ex hoc efficeretur irregularis sicut fuit declaratum
per dominum bonifacium octavum ex de sen. excom. c. interdic-
c. is q. in ecclesia Si aut ecclesia predicto modo esset polluta
non posset in cimiterio sibi contiguo celebrari quia quando
ecclesia est polluta cimiterium sibi contiguum reputatur si-
militer pollutum non aut econverso i. si cimiterium sit
pollutum quod ecclesia sibi contigua sit polluta cum principa-
le trahat annexum non annexum principale ut dicitur
ex de conse. ecc. uel al. c. si ecclesiam li. vi unde in
cimiterio annexo et contiguo ecclesie pollute non debet
aliquis celebrare nec debet etiam aliquis ibi sepe-
liri secus esset si cimiterium non esset contiguum ecclesie
quia posito quod ecclesia esset polluta cimiterium non sibi
contiguum non esset pollutum ut patet c. preallegato Tempore
aut interdicti non debet dici alta voce et ianuis aper-
tis missa nec etiam alie hore in ecclesia nisi in quatuor
festiuitatibus scilicet in die Natalis domini in die resur-
rectionis domini in die penth. et in festo assumptionis
domine nostre Ne aut ecclesie defraudentur seruitiis debi-
tis et ne diuinum officium negligatur et ne fidelium de-
uotio minuatur et deuotio fidelium augeatur tempore
cuiuscumque interdicti Januis clausis excommunicatis et in-
terdictis exclusis campanis etiam non pulsatis debet
missa et totum officium diuinum tam diurnum quam noctur-
num dici submissa voce in ecclesia ita quod non possit au-
diri ab hiis qui sunt extra omnia ista habentur ex de
sen. excom. et interdic. c. Alma mater li. vi et qui
contrarium fecerit est irregularis et ineligibilis nec
etiam ipse potest eligere nec potest absolui nisi in casu mor-
tis nisi per sedem apostolicam ut habetur ex de sen. excom.
Is qui in ecclesia vi. li. Aliquo etiam excommunicato publico

pñte nullus debet celebrare nec in eccña n° alibi alioquin peccaret mortalit' et ultra hoc eet sus pensus ab ingressu ecce nec possit absolui nisi ab illo qui tulit suiaz excoicationis ut dicit ex de priuilegijs c epo4 li vi et no greppnat hic quia qui sic suspensus celebraret eet irregularis ut ha bet expresse ex de sen exco c is cu li vi

Captm sextu de tpe quo debet dici missa

Ut dicit sapiens Salomon omnia tempus habent et hoc ronabilit' res enim p penes varietate tepore maxiaz acquirunt immutatione qd euiden tissime appet i lactuca que cu tpe sue iuuentutis fri gide et humide sit nate feruorisqz sanguinis z colle extinctiua ex quo frondescit i huore conuerit calidu et amaz q obest colericis siue calefactis ex qua re liquide appet qualit res penes mutatoz tepu mu tent et alterent qd satis pulchre fuit figuratu exo c xvi ubi legit q manna collectu tpe debito e rat habens omne delctamentu et oez saporem suauita tis qn aut colligebat tpe no debito sz Sabato corrumpebat et vermibus scatebat Mana i erat figura corpis xpi Sicut dicit i hystoria corpis xpi ubi dicit huius sacramenti figura pressit quando pluit dns mana patribus i deserto Sicut ergo ma na no debebat colligi n tpe debito ita istud sac sctm sacrificiu no debet offerri nisi tpe debito z sta tuto Sciendu ergo q missa debet celebrari de die et no de nocte nisi i festo natiuitatis xpi i quo missa celebrat media nocte quia illa hora fuit natus xpus de hoc tamen magis dicet infra An

tiquitus etiā ī vigilia resurrectionis dicebatur missa
denocte unde ī oroē misse dicitur adhuc qui hac
sacratissimā ~~noctem~~ noctem et Racio quare missa celebratur
ī die et nō denocte ē una quia ī missa rememo
ratur passio xpi que fuit factā de die et nō denoc
te ¶ Alia rō ē quia per nocte significatur status pctī
per diem significatur status grē ut dicit glo. sup
illud verbū apli ad roman abiciamus opa tenebrarum
i. pctī et induamini arma lucis i. virtutis que sunt
arma grē ad significandū ergo quod ille qui dicit mis
sā debet eē in statu grē et sine pctō dicitur missa
de die et nō denocte qua aut hora diei debz di
ci missa ¶ Notandū quod tres sūt hore principales
ī quibus debet dici missa scilicet tercia sexta et nona
et quare in istis tribus horis magis quam ī aliis de
bet dici missa Racio enim ē ut frequenter dictū est
missa dicitur ī memoriā passionis xpi xpus autem in
istis tribus horis fuit passus et crucifixus ¶ hora
aut 3a fuit crucifixus linguis iudeorum et sua py
lati quia hora tercia clamabāt iudei crucifige eū
Et illa hora pylatus adiudicauit peticionē ipsorum
hora fuit eleuatus ī cruce unde dicitur in Jo. erat
aut hora sexta et crucifixerūt eū ¶ hora autē
nona emisit spm vn dicitur in matheo et circa ho
ra nonā clamauit voce magna Et sequitur emisit
spm Et istud ītelligo de missa que dicitur solēp
niter in ecclia quia misse priuate pnt dici a principio
aurore usque ad sextā et in diebus ieiuniorum usque
ad nonā post nonā aut nō debet celebrari missa
nisi forsitā in diebus ieiuniorum et rōne ordinum in
cidentaliter aut ¶ Notandū etiā quod nō solū missa

sexta

verū etiā

Verum etiam omnes alie hore canonice dicuntur in memoria passionis christi ¶ ¶ Matutinum enim dicitur in memoria christi quia christus hora matutinali fuit captus et vinctus et multipliciter delusus Et debet dici matutinum media nocte iuxta illud psalmi media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustificationis tue ¶ Prima dicitur in memoria christi quia illa hora christus in domo Cayphe ligatus ad columpnam fuit gravissime flagellatus ita quod secundum quod predixerat ysaias a planta pedis usque ad verticem non erat in eo sanitas ¶ Tercia dicitur in memoria christi quia in illa hora christus ductus ad pylatum fuit crucifixus linguis iudeorum clamantium et dicentium tolle tolle crucifige eum et tunc fuit impletum illud psalmi apperuerunt super me os suum sicut leo rapiens et rugiens ¶ Sexta dicitur in memoria christi quia illa hora christus spoliatus et illusus a militibus fuit elevatus in cruce et fuit impletum illud psalmi ffoderunt manus meas et pedes meos ¶ ¶ Nona dicitur in memoria christi quia illa hora christus felle et aceto potatus expiravit dicens pater in manus tuas etc et tunc fuit impletum illud psalmi dederunt in escam meam fel et in siti mea potaverunt me aceto ¶ Vespere dicuntur in memoria christi quia illa hora christus datus a pylato nobili centurioni ioseph fuit de cruce depositus ¶ Completorium dicitur in memoria christi quia illa hora christus a sua matre tristissima et aliis sanctis mulieribus lamentatus et aromatibus conditus fuit positus in sepulchro Et sic bonum esset et congruum quod quelibet istarum quatuor horarum diceretur in hora sua determinate iuxta illud psalmi septies in die laudem dixi tibi Verum quia propter rei familiaris occupacionem vel propter humanam fragilitatem nequid istud

seruari seruet tamē illud qd ordinatū ē ex de cele miss c. pbr ubi dicit sic pbr matutino officio expleto scz media nocte mane pensū sue serui tutis viz p̄ma. t'cia. sexta. nona. vesp'as q3 psol uat ita tamē ut horis cōpetentib9 aut a se aut a scolarib9 cōpleant. Deinde parrochis horis et īfir mis visitatis si voluerit exeat ad opus ruriale Jeiun9 Et dicat omēs iste hore per modū quo p'cipit ex eodē titulo c. dolentes ubi p'cipit q diuinū officiū tā diurnū q nocturnū dicat studiose pit et deuote Et qui sciens trasgredit illud mandatū sciat se mortalit' peccare ut pote qui ē trāsgressor precepti ecc'ie Notandū aut q non debet dicē missā quousq3 dixerit matutinū con grruū etiā ē q p̄ma dicat an missaz Alie etiā hoē pter vesp'as et cōpletoriū pnt dici etiā an missaz vel post.

Capitulum septimū quociēs ī die debet dici missa

Ex quo dictū ē q missa debet dici de die restat dicendū quociēs ī die debet dici missa Et ē sciendū q ut d' ex. de cele. miss. c. csuluisti nullus debet dicē missā n' semel in die valde enī felix ē qui celebrat vnā digne Exci pit' dies natiuitatis dn̄i qua die celebrant' tres ita q vnus sacerdos pot ī illa die celebraē tres missas ut dicit' de conse. d. i. c. Nocte sa'cta Et r'o quaē illo die dicūt' tres vna ē ppt' misteriū qm per istas tres repn̄tant' tres status scz stat9 an lege Et stat9 sub lege Et stat9 grē Illa missa q cātat media nocte repn̄tat statū qui fuit ante legē qn̄ totus mūdus erat ī tenebris vnde ī missa illa

cantatur illa prophetia ysaie Populus gentium qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam ¶ Secunda missa que dicitur in aurora significat statum qui fuit sub lege in quo statu reperiuntur scire xpm per dicta legis et prophetarum sed non habebat perfectam notitiam de eo Et ideo cantatur in aurora quando incipit apparere lux diei sed non bene clare unde in missa illa cantatur lux fulgebit ¶ Tercia dicitur de claro die et significat statum gratie in quo sumus et dicitur officium puer natus est nobis Alia causa est ad representandum tres nativitates xpi Unde prima dicitur ad representandum nativitatem eternam qua nascitur ex deo patre unde dicitur in introitu misse illius Dominus dixit ad me filius meus es tu ego hodie genui te Et dicitur illa missa de nocte quando est tempus obscurum ad designandum quod illa nativitas est nobis occulta ¶ Secunda dicitur ad representandum nativitatem spiritualem qua nascitur in animabus iustorum per gratiam unde cantatur in illa missa lux fulgebit hodie super nos lux scilicet gratia dei ¶ Tercia representat nativitatem temporalem qua natus est ex benedicta maria virgine pro salute nostra unde cantatur puer natus est nobis verum tamen si considerentur euangelia que dicuntur in istis missis prima missa representat nativitatem temporalem qua xpus natus est secundum carnem ex maria virgine unde illud euangelium quod dicitur in illa missa scilicet exiit edictum a cesare Augusto loquitur de ista nativitate ut patet intuenti ¶ Secunda missa significat nativitatem spiritualem filii dei qua nascitur xpus in animabus iustorum per gratiam unde in missa de luce dicitur illud euangelium Pastores loquebantur quod totum loquitur de nativitate filii dei spirituali ut patet intuenti ¶ Tercia representat

natiuitate eterna qua nascitur ex patre vnde tunc dicitur
illud euangelium In principio erat verbum etc. quod
totum loquitur de natiuitate eterna filij dei ¶ Nota
dum etiam quod in die pasceues non debet dici mis-
sa Et ratio est quia istud sacramentum est figura pas-
sionis xpi que tali die fuit facta et ~~veniente~~ ve-
niente veritate debet cessare figura Alijs autem
diebus non debet dicere bis missam nisi in tribus necessita-
tibus in quo potest celebrare duas tantum Et vnus casus
est si aliquis moriatur et sacerdos celebrauit mis-
sam de die potest dicere pro defunctis scilicet missam de re-
quie dummodo sit ieiunus et non sit alius sacerdos
qui celebret ¶ Alius casus est si sit aliquis in peri-
culo mortis et petat corpus xpi sibi dari et sa-
cerdos non habeat hostiam consecratam potest iterum cele-
brare dummodo sit ut dixi ieiunus et non sit alius
paratus celebrare quia istud semper intelligendum est
Alius casus est propter necessitatem nuptiarum quando scilicet tran-
sit tempus nuptiarum et dicta missa superuenerint aliqui
qui habent contrahere potest sacerdos iterum celebra-
re dummodo sit ut dixi supra ¶ Alius casus est propter
necessitatem peregrinorum quando scilicet dicta missa superueniunt
peregrini Et istum casum ponit Raymundus in summa
sua Sed salua eius reuerentia istud videtur expresse
contra istud c. ex. de cele. miss. te referente casus
eum illius c. est Archiepiscopus Sepontinus in die cene domini
de antiqua consuetudine tenetur conficere crisma in
ecclesia Sepontina Et inde Archiepiscopus ascendit de ma-
ne de consuetudine ad garganicam ecclesiam ut reci-
piat ibi peregrinos ipsius loci Et ibi clero et populo

celebrare compellitur. Unde super hoc imploravit con-
silium pape. Et papa respondet quod in ecclesia Neapolitana
in qua tenetur crisma conficere tantummodo debeat celebrare.
Ex quo manifeste apparet quod racione peregrinorum non debet
transgredi constitucio de unica missa celebranda in
die. Unde salvo meliori iudicio magis approbo con-
suetudinem que servatur in aliquibus ecclesiis gallicanis quando
scilicet veniunt dicta missa aliqui peregrini ad aliquam
ecclesiam si non sit ibi sacerdos paratus dicere missam sacer-
dos induit se sicut si deberet dicere missam et dicit
eis officium de beata virgine maria vel de spiritu sancto
vel de trinitate vel de illo sancto pro quo fit pere-
grinacio non tamen dicit canonem nec consecrat et
ostendit eis reliquias loco elevacionis corporis Christi
et ista missa vocatur missa sicca tamen si alibi servatur
consuetudo alia iuxta opinionem Raymundi non con-
dempno eam. Alius casus est propter necessitatem honestatis
vel utilitatis ut si dicta missa superveniret aliqua magna
persona que velit missam audire potest sacerdos iterum ce-
lebrare dummodo sit ut dixi supra. istum casum ponit glo.
supra c. consuluisti. De ista necessitate nescio quid dicam
quia non video hic tantam necessitatem quod contra debeat
transgredi mandatum de unica missa celebranda
presertim cum magne persone non multum temporibus nostris
ita affectant ad missas et ille que afficiuntur ducunt
secum proprios sacerdotes. Alius casus est propter necessitatem
debiti sicut quando sunt due ecclesie annexe et quelibet
est curata id est habet curam animarum et habet redditus ita
tenues quod non sufficeret duobus sacerdotibus sed unus
solus sacerdos habet curam utriusque in isto casu sacerdos

pt vna die in qualibet celebrac̄ in illis diebꝫ in quibꝫ tenet̄ ꝑ ꝑlō suo ad dicendū missā vl' ad ministrandū sacrameta vel alia officia que requirūt missā et iste casus ī multis locis contigit et serua tur ī ptibꝫ tolosanis et credo q ī iure nō īue nit̄ preceptū expressū de vnica missa celebrāda cū in omnibus tēptis ī quibꝫ īuenit̄ vel fit mē tio de ista matia ponat̄ istud verbū sufficit qd̄ v̄ bū nō īptat vim coactiuā Consuetudo tn̄ ecc̄e romane q ꝑeminet cuiuscꝫ autoritati habet et tenet hoc Et iō nullꝫ debꝫ fac̄e ꝯ eā et si facit peccat et puniri debet ī quocūqꝫ aut̄ casu sacer dos celebrās plures missas nō debet sumē aliqd nec vinū nec aquā nec aliquid aliud pꝫ sūscep tioēꝫ sanguinis s̄ solū debet lauac̄ os et mūc̄ q̄cū qꝫ sibi pōt ne aliquid trāsglutiat q̄ sacramenta a ieiuno sūt recipienda et ī qualibꝫ missa corpꝫ xpi recipiat et sanguinēꝫ et ī vltiā recipiat ab lucionē que comūr recipit̄ pꝫ sūpcioēꝫ sanguis xpi et nō in alijs ut dixi hūt̄ ista de cele. miss. c ex pte de consē. d. v. ut ieiuni Et vij. q. i. nichil

Capitulum octauū de vestibus quibus induit̄ sacerdos in missa

Omni tpe vestimeta tua sint candida v̄bū ē sapiēns q̄cū faciat debitꝫ vsꝫ vestimētoꝝ ad debitā admistracōēꝫ offitij qd̄ quis exercet sa tis ostendit expiēcia medicoꝝ cōptū ē eni q ꝯ collirum salubrit̄ dolorē oculoꝝ mitigans, cuiū ab ypotecario induto veste candida dic p̄dc̄e indutꝫ circuierat inde erit īmissū oclis paciēte

cruciabat. Si ergo vestis indebita nocet in confectore
tollitur quanto magis nocet in corporis xpi unde figu
ratiue sunt precepta legislatori moysi in exodo isto
rum facies vestes sanctas Aaron in quibus sanctificatus
ministret michi. Unde sciendum quod omnes vestes quas
induit sacerdos in missa debent esse sanctificate .i. bene
dicte ab episcopo. Notandum quod illa vestis que primo
induitur scilicet illa camisia pura vel superpellicium non est
de essentia misse in simplici sacerdote quod dico propter
episcopos et canonicos regulares quorum talis vestis
est habitus. Sciendum ergo quod computata illa ca
misia de qua dictum est vel loco eius computato sup
pellicio septem sunt vestes quibus induitur sacerdos
in missa scilicet illa camisia vel loco eius superpellicium et
Amictum Alba Cingulum manipulus Stola et Ca
sula. Et iste septem vestes significant septem dona spiritus
sancti quibus debet sacerdos esse perfusus unde ac .i.
induamini virtute ex alto scilicet spiritus sancti vel significant quod
debet esse contra septem peccata mortalia munitus et arma
tus unde apostolus Induite vos armatura dei ut
possitis stare adversus insidias dyaboli vel significat
septem virtutes scilicet tres virtutes theologicas et quatu
or cardinales quibus debet esse sacerdos adornatus
unde apostolus induamini lorica glo. Arma virtutum quia
non est licitum indutum sacco .i. peccato aulam regis .i. xpi
qui est rex regum intrare ut dicitur in li. hester vel sig
nificat quod debet esse sacerdos septem operibus misericordie dedi
tus. Unde apostolus induimini dominum ihesum xpm cum misericordie mo
est nunc ut dicitur in po vel significat quod septem petitiones
dominice orationis exaudiuntur in missa in signum cuius legitur

in libro hester q hester induta vestibus regijs ex
audita fuit ab assuero vel significat q sacerdos
digne cum istis septem vestibus celebrans habebit sep
tem dotes in paradiso quatuor ex parte corporis et tres
ex parte anime in cuius signum legitur in genesi q Jacob
indutus vestibus Esau valde bonis habuit bndic
tionem patris vel significat q pius deus ihesus toto
tempore quo mundus durabit quod tempus septem die
bus voluitur erit nobis pius in isto sacramento et ita
promisit ipse qui non mentitur dicens ego vobiscum sum
usque ad consummationem seculi Et ut specialius de v
naquaque veste dicatur Sciendum q illa camisia
vel superpellicium significat q sacerdos debet habere mundi
ciam vite Est enim illa camisia vel superpellicium de
lino albo et mundo et propter hoc dicit lauabo inter
innocentes manus meas et circumdabor altare tuum domine
Amictum quod ponitur super caput significat elevationem mentis ad
deum quam sacerdos debet habere pre alijs maxime quando
dicit missam unde dicit ipse Sursum corda id est corda sint
elevata sursum ad deum Alba que est longa significat perse
verantiam in bono quam debet habere sacerdos quia
qui perseveraverit usque in finem hic saluus erit Cingu
lum quod prohibet vestes ne fluant per terram significat timorem
dei qui prohibet ne anime fluant per peccatum quia ut
dicit sapiens qui timent dominum preparabunt corda sua et in
conspectu illius sanctificabunt animas suas Manipulus
significat fructus bonorum operum que boni sacerdotes repor
tabunt in paradiso unde de eis dicit psalmista venientes autem ve
nient cum exultatione portantes manipulos suos Stola
significat mortificationem carnis unde ponitur ad modum crucis ad

denotandum q sacerdos debz portare cruce i cor
pe suo Et ita dicit aplus mortificatoe ihu xpi
in corpe nro circuferentes ¶ Casula q coopit oes
alias vestes et pemint oibus alijs st caritate q
pemint oibus virtutibus et q coopit multitudine
pctor In caritate g radicati et fundati iustrue
bimamus ut dicit aplus multe alie adaptacioes pos
sent adduci s ista quo ad nunc sufficiat

Capitulum nonum cui debet dari Eucaristia

Quonia non e bonum sumere pane filiorum z mit
tere canibus et margarite no sunt porcis dona
de Cu in isto sanctissio sacramento contineat panis vi
uus qui de celo descendit xpus sz verus deus z
verus ho q e illa preciosissima margarita qua qui
inuenit ho abscondit et pre gaudio illius vadit et
vendit vniuersa que ht et emit ea Ideo istud sa
cramentum no e dandum canibus vel porcis i peccatoribus
sz infidelibus et immundis ¶ Ad videndum ergo quibus
debet dari istud sacramentum Videndum e primo de
modis manducandi istud sacramentum Sciendum ergo q
istud sacramentum pot sumi corpaliter tantum sicut si ali
quis infidelis q no credit in isto sacramento esse
veraciter corpus xpi sumeret hostia consecratam sumeret
hoc sacramentum corpaliter tantum quia constat q no
sumeret spualiter cum no pciperet fructus sacramenti nec
etia reciperet sacramentaliter quia ille recipit illud
sacramentum sacramentaliter qui credit i isto sacramento
ee veraciter corpus xpi Sz iste ut dictum e no cre
dit quare no recipit istud sacramentum sacramentaliter

s; solu̅ corpalit̄ Et ide̅ dico de mure vel de
cane uel de quacu̅q; alia bestia comedente hos
tia̅ cosecrata̅ ¶ Secunda recipiunt istud sacrame̅tu̅
spūalit̄ tantu̅ sicut fideles iusti et sc̄i cu̅ devo
tione audientes missa̅ uel hn̄tes devotione̅ ad
audiendu̅ ea̅ qui licet no̅ co̅icent sunt tame̅
pticipes fructus istius sacrame̅ti Et sic itelligit̄
verbu̅ Aug̅ dicentis crede et manducasti cre
de .i. fide formata sc̄z spūalit̄ ¶ Tercia sumunt
sive comedunt istud sacramentu̅ sacrame̅talit̄ et
corpalit̄ insil̄ sicut falsi xp̄iani qui sumunt ist̄d
sacrame̅tu̅ in pc̄to mortali tales em̅ corpalit̄ su
munt q̄ supponit̄ q̄ recipiunt spe̅s cosecratas et
etia̅ sumunt sacrame̅talit̄ quia ex quo sunt xp̄iani
credunt sub illis spe̅bus corpus xp̄i verant̄ co̅ti
neri et sic vtunt̄ sacrame̅to ut e̅ sacrame̅tu̅ sed no̅
recipiunt spūalit̄ quia no̅ pcipiunt fructu̅ sacra
me̅ti ¶ Quarta co̅cipiunt istud sacrame̅tu̅ corpalit̄
et sacrame̅talit̄ et spūalit̄ insil̄ sicut illi qui cu̅
fide et devoc̄oe et exntes i caritate z gr̄a dei
co̅cipiunt istud sacrame̅tu̅ qui ex pceptioe eius mul
ta bo̅ pcipiunt i p̄nti sc̄z istz graz et i futuro gloria̅ ¶ Se
cundo videndu̅ e̅ que co̅quirunt̄ ad debita̅ sus
ceptione̅ istius sacrame̅ti et sunt tria sc̄z imunitas a
pc̄to mortali elevatio me̅tis ad deu̅ et mu̅dicia
corpalis de p̄mo dictu̅ e̅ sup̄ i p̄mo c Et dict̄
t̄ etia̅ aliquid i isto De sc̄do de elevatoe me̅
tis ad deu̅ dicit sacerdos i inceptoe canonis
Sursu̅ corda q̄i dicat q̄d voles sume̅ istud sac

mentium debet habere cor sursum elevatum ad deum
De tercio scilicet de mundicia corporali videmus quod tractantes aliquod sacramentum manus suas lavant Et ideo
cum in isto sacramento tractetur ille qui est sanctus sanctorum
requiritur in sumente mundicia corporalis Notandum
ergo quod immunitas a peccato mortali de necessitate requiritur ad debitam susceptionem istius sacramenti alia
autem duo requiruntur de magna congruitate Et
ideo cum aliqua immundicia corporalis habeat aliquam secum
annexam culpam mortalem et ebitudinem mentis scilicet
pollucio que accidit in sompnis Videndum de ista
pollucione quomodo impedit susceptionem istius sacramenti
Sciendum quod pollucio que accidit in sompno non est
peccatum de se sed potest esse effectus peccati vel venialis
vel nullius peccati secundum quod causa eius potest esse vel peccatum
mortale vel veniale vel nullum semper ergo recurrendum est ad causam unde provenit ista pollucio potest
autem illa pollucio provenire vel ex cogitacione precedente vel ex ebrietate crapula vel ex temptacione dyabolica vel ex infirmitate vel alleviacione nature
primis duobus modis non potest esse sine peccato mortali
vel veniali quia si cogitacio deliberata et cum consensu precessit vel ebrietas vel crapula fuit deliberata vel consuetudinaria fuit peccatum mortale Et ideo
talis pollucio impedit de necessitate susceptionem istius sacramenti Si autem deliberacio seu cogitacio non fuit cum
consensu deliberato vel ebrietas non fuit deliberata
vel consuetudinaria fuit peccatum veniale Et ideo talis
pollucio non impedit de necessitate susceptionem istius sacr-

meti Sz tame de gfrmitate ipedit z potissie
si fiut cu turpi ymaginatoe qr ex tali ymagia
tioe ut coit depmit mens Sz si sit aliquid qd
ppendet sicut deuoto festiuitatis uel timeat
de scandalo no debet dimitti ppt hoc pcep
tio xpi Si aut pueniat ex illusione dyaboli
no credo q deat dimitti maxie si eueniat tpe
magne festiuitatis uel generalis coionis Si
aut eueniat ex nre infirmitate uel alleuiatoe
si dimittat ppt reuerentia laudabile e n sit
aliud qd reformet partu ut dictu e sup Et
illud decretu qd dicit q ho post tale pollucoez
debet abstine xxiiij horis itelligendu e cu
districtioe predcu Viso ergo quot modis sunt
istud sacmetu et que requirunt ad debita sus
ceptione istius sacmeti Videndu e nuc qui
debet sume istud sacmetu Unde sciendu q
istud sacmetu debet sumi a ieiunis ut dicit
vij q i Nichil de c d v ut Jeiuni Notan
du uero q duplex e ieiuniu quia quodda e ie
iuniu nate quodda ieiu eccie Jeiu nate
soluit per sumptioez cuiuscuq sumpti in modu
cibi una gmestioe excepta qu ergo d q sac
metu Eucaristie debet sumi a ieiunis intel
ligit de ieiunio nre qr pmo debet intrare in
os xpiani iste sacrissim cibus q quicq alius cibus
ita q ille q sumit istu cibu sacrm nichl ad supsit
illa die per modu cibi et potu vez tn ncitas no
habz legem et ifirmis no e lex iposita Infirmi
et illi qui sut i ncitate gstituti no sut obligati

ad hoc quia quacumque hora sive de die sive de noc
te sive post prandium sive ante prandium potest quam omnibus
vite fuit sumere istud sacramentum Sed quid si aliquis
sacerdos vel alius qui debet sumere demane lavat
sibi os et forte transglutit aliquid de aqua numquid
impedit a perceptione istius sacramenti Dico quod ante sump
tionem istius sacramenti debet esse quilibet et spirituali
ter et corporaliter mundat se quantum potest Et ideo lavare
os ante susceptionem istius sacramenti approbo et laudo
ita tamen quod caveat ne aliquid de aqua transglutiat sicut
vero tamen si aliquid transglutiat sed non in magna vel no
tabili quantitate tamen transglutiat cum saliva et per modum
saliue non credo quod impediat susceptionem istius sacra
menti Sed pone quod aliquis devote comederit ani
sum vel feniculum vel aliquid aliud et aliquid de re
liquiis remansit inter dentes quod demane transglutit
cum saliva numquid impedit susceptionem istius sacramenti
Dico quod non ex quo sicut non fuit sed transglutit in
modum saliue. istud etiam sacramentum non debet su
mi nisi etiam ab illo qui habet usum rationis Unde non
debet dari pueris antequam pervenerint ad annos discre
tionis sicut habetur extra de pe. et remiss. omnis utriusque
sexus quia ante istud tempus nesciunt discernere inter istum
cibum et cibum corporalem et sic non exhibent reverentiam
debitam tanto sacramento Eadem etiam ratione istud sacra
mentum non est dandum amentibus sive furiosis distin
guendum est tamen de istis quia aut tales fuerunt furi
osi a nativitate ita quod numquam habuerunt usum rationis
et credo quod talibus istud sacramentum non debet dari
quia istud sacramentum requirit actualem devotionem

in suscipiente et tales nō pnt habē eā Aut ta
les aliquotiens habuerūt vsū roīs s; amiserūt
ipāz ppt aliquā īfīrz et hūt aliq̄ lucida ītualla
tpe ergo quo hūt talia lucida ītualla si petat
cū deuocioē istud sacramētū et velit ipm reue
renť recipe debet eis dari ita tamē q ipe
furie nullomō def eis ppt rāz iā dictā Frene
ticis etiā nō debet dari istud sacramētū maxīe
si timeat de irreuerētia ad sacramētū sicut de
expuicioē uel de aliq̄ alio tali loquor de frene
ticis ī quib9 ligatus ē oīno vsus roīs Demo
niacis tn̄ si cū deuocōe et reuerētia peterēt
credo q debet dari cū tales habebāt vsū roīs
et actualē deuocōēz ad sacramētū et credo q
tantā deuocōēz posset habē ad sacramētū q vtu
te istius sacramēti a demonio liberaret Leprosis
etiā nō debet darī istud sacramētū qd̄ ītelligo
de leprosis sic īfectis q nō posset corp9 dn̄i
sic tractarē qn̄ reciperet ipm sicut sūt multi qb9
ceciderūt labia et dētes et sūt toti corrosi vsq;
ad guttur sicut legit de quodā morbo cuiusdā
ī vita sti ludouici Regis fratre cū qn̄ ponebat
boliū in ore cadebat sibi bolus de ore et tali
sic leproso nō debet darī corp9 xpi· Alij at leproso
pt bene dari Sacerdos etiā leprosus nō debz in
publica ppli celebrarē s; si ad ptē uel ī secreto uellet
celebrarē posset et ita ītelligo illā c· ex de cle·
egro· de Rectoribus et tua nos hugucio etiaz
dicit q sacerdos leprosus posset celebrarē alijs lep
sis dampnatis etiaz ad morte pro crīmib9 suis

nisi de gratia speciali non datur corpus xpi sicut illis qui
suspenduntur uel comburuntur uel quodlibet interficiuntur
illis autem qui pro crimine heresis comburuntur si cum deuo
cione et humilitate et reuerentia petunt debet
dari corpus xpi sicut habetur extra de hereticis c super
eo li vi Sed numquid existenti in peccato mortali est
corpus xpi dandum dicendum est quod peccatum aut est no
torium aut est occultum Si est notorium puta quod est no
torius vsurarius uel notorius concubinarius uel quoli
bet aliter notorius peccator non desistat et secundum statuta
ecclesie condigne peniteat non est sibi dandum corpus
xpi quantumcumque petat ymo est sibi dicendum Amice
non est bonum sumere panem filiorum et mittere canibus
Si autem est occultum aut iste petit corpus xpi tempore
quo tenetur communicare puta tempore generalis comunionis uel quia
est infirmus et sic de aliis casibus in quibus tenetur qui
libet communicare aut petit alio tempore Si petat alio tempore
quantumcumque petat in publico non tenetur sacerdos dare ipsum
sibi sed debet sibi dicere Amice modo non est tempus commu
nicandi Et ideo ego non dare tibi corpus xpi modo
sed expecta tempus statutum Si autem petit alio tempore quo
non tenetur communicare tunc aut iste petit corpus xpi
in publico aut in secreto Si petit in secreto non est sibi dandum
ymo est mouendus ne petat in publico Sed si talis peccator
in malicia sua petit in publico sibi dari corpus xpi
sacerdos debet dare sibi ipsum quia non debet eum prodere
nec aliquis debet priuari iure suo quousque sit de
claratum ipsum amisisse ius illud Et ideo cum quilibet parochi
anus habeat ius petendi corpus xpi a curato suo et
curatus sit obligatus ad dandum isto tempore corpus xpi

prochianus suus et nullus fidelis privetur isto
iure nisi per pctm mortale nec debet privari isto
iure quousque sit notorium ipm pctm mortale comisis
se Et ideo quandocumque sacerdos sciat subditum suum esse in
pcto mortali vel pctm sit notorium non debet sibi dene
gare corpus xpi si tempore statuto et in publico petat
sibi dari Et ita legitur fecisse beatus bernardus qui cum quo
dam die comunicaret monachos suos quidam quem sciebat
beatus bernardus esse in pcto mortali inter alios acces
sit ad comunionem et beatus bernardus dedit sibi corpus
xpi dicens submissa voce iudicet dns inter te et me
quasi vellet dicere dns scit quod tu indigne accedis
et ego non possum tibi negare et ipse iudicet inter me
et te Et statim ille miser recepto corpore xpi cecidit
mortuus Et ideo quilibet caveat sibi ne indigne acce
dat non enim nocet sacerdoti sed sibi ipsi et sacerdo
tes bene facerent si istud exemplum et similia frequenter
suis subditis nunciaret ¶ Sed numquid suspectis de cri
mine debet dari istud sacramentum Dico quod triplex est
suspectio quia quedam est suspectio violenta quedam pro
babilis quedam levis Suspectio violenta contra quam
non admittitur probatio sicut si aliquis inveniretur cum
aliqua in lecto solus cum sola nudus cum nuda loco et tempore
ad hoc statutis nec etate nec parentela nec aliquo
alio obstantibus esset violenta suspectio vel presumptio quod
cognovisset eam ita quod non admitteretur probatio in contra
rium ¶ Probabilis suspectio est illa que oritur ex ali
quibus signis probabilibus sicut si aliquis inveniretur fre
quenter cum aliqua loquens in locis suspectis esset pro
babilis suspectio quod male ageret ¶ Levis suspectio

e que oritur ex fama et inordinata suspectione aliqua
et ista dicitur levis .i. fatua suspectio sicut si vide
re aliquem bonum virum aliquam bonam iuvenculam salu
tantem vel sibi arridentem non in loco nec tempore suspec
tis fatuum esset me presumere quod male ageret Et ideo
dicit Salomon qui cito credit levis est corde Queritur
ergo queritur utrum suspectis de aliquo crimine debe
at dari corpus xpi dico quod si de aliquo habeatur sus
pectio violenta de aliquo crimine notorio quod tali de
bet denegari corpus xpi verbi gratia de aliquo habetur
suspectio violenta quod sit notorius hereticus vel usurarius
vel concubinarius et sic de aliis dico quod antequam sibi de
tur corpus xpi debet se purgare de huiusmodi crimine
extra de pur. can. c. iij Si autem habeatur de eo solum suspec
tio probabilis non debet sibi denegari corpus xpi quousque
usque esset probatum quod cum liceat si notorie habetur talis
suspectio tamen eum esset monendus quod purgaret se ante
quam accederet ad comunicandum Et si consentiret bene faceret Si
autem perseveraret instaret et negaret crimen de quo proba
biliter presumeretur quod cum non credo quod ante probationem esset
privandus iure suo quod habet in petendo et accipien
do corpus xpi presertim cum res sua agatur et si indig
ne suscipiat nocebit sibi et non alii tamen credo quod
sacerdos ad terrorem potest et debet sibi dicere aliqua verba
comminatoria dicendo si digne accipis proficiat tibi
ad salutem corporis et anime Si indigne iudicet deus
inter te et me Si autem presumptio levis habeatur contra aliquem de
quocumque crimine propter talem suspectionem cum sit levis et fa
tua non debet agi contra eum in speciali in generali tamen esset
bonum si sacerdos diceret aliqua verba ostendendo quod nullus

debet primum ex malis non confitetur pro cito quia
multi multa loquuntur et quod quilibet debet se pur
gare et quo ad deum et quo ad proximum antequam acce
dat ad istud sacramentum ¶ Sed nunquid excommunicatis
debet dari istud sacramentum dico quod non quamdiu
enim sunt excommunicati diuisi sunt a perceptione sacramen
torum et communione fidelium Sed quid si aliquis excommunicatus
est in periculo mortis et petit corpus christi sibi dari
dico quod iste aut est excommunicatus a canone siue a iu
re siue a iudice Si est excommunicatus a canone siue a
iure sacerdos debet eum absoluere Si ipse petat
humiliter absolutionem quia in periculo mortis simplex sa
cerdos potest absoluere a quacumque sententia excommunicationis la
ta a canone etiam si absolutio esset sedi apostolice reser
uata debet tamen in quolibet casu absoluere sub hac
forma quod si dominus prestet sibi vitam quod statim quam cito
commode poterit vadat ad eum qui eum absoluere potest ma
datum illius super illis pro quibus excommunicatus fuerat humi
liter recepturus et ni faciat statim relabitur in eandem sen
tentiam excommunicationis ipso iure ut habetur ex. de sen.
exco. eos qui li. vi. Si autem est excommunicatus a iudice
aut est excommunicatus pro contumacia tantum aut pro aliquo debito
vel delicto sicut pro debito vel quocumque alio tali
Et quocumque sic debet absolui si petit humiliter abso
lutionem ita tamen quod det pignora vel cautionem ydoneam
quod parebit i. obediet mandatis ecclesie et satisfaciet
passis iniuriam Et si nequit dare pignora vel cau
tionem iuret quod satisfaciet quam cito poterit Sed si aliquis
existens in periculo mortis vel excommunicatus existens in periculo
mortis mittit pro sacerdote ut confessionem eius au

diat et det sibi corpus xpi et antequam sacerdos ve
niat ad eum amittit loquelam numquid debet sibi
dari corpus xpi Dico quod si intelligit aliquid mone
dus est si non potest loqui quod ostendat aliqua signa contri
tionis sicut quod iunctas manus eleuet ad deum et per
cutiat pectus et per aliqua signa ostendat se petere
absolutionem a peccatis et a sententia excommunicationis Et parentes
et amici eius debent loco eius et vice promittere et
fideiubere uel dare pignora si possunt quod si dominus praestet
sibi vitam praesentabit se conspectui eius qui eum absoluere
potest mandatum eius huiusmodi recepturus et sic debet
absolui et communicari Si autem nichil intelligit si con
stet et probari potest quod signa contritionis et penitentiae praeos
tenderit debet absolui et communicari receptis tamen prius
cautionibus uel pignoribus uel iuramento a parenti
bus uel amicis per modum qui dictus est —

Capitulum decimum de ritu misse

Omnia honeste et secundum ordinem fiant verbum est
apostoli informantis et instruentis nos quod ordi
nate et honeste opera nostra maxime illa que ad cul
tum dei pertinent faciamus Inter que missa est principa
lior Si ergo in aliis nostris operibus honeste et ordina
te nos habere debemus multo magis in missa ¶ Sci
endum ergo quod sacerdos armis spiritualibus armatus id est
sacris vestibus de quibus supra dictum est indutus debet
procedere ad altare Et quia ut dicit Salomo sapiens
in principio sermonis accusator est sui primo debet ac
cusare seipsum in confessione faciendo confessionem generalem
que valet ad remissionem peccatorum venialium et mor

tulium oblitorum sed de mortalibus de quibus recordatur de-
bet antequam induat se et antequam accedat ad altare sacra-
mentaliter confiteri facta confessione procedat ad missam
Notandum quare istud sacramentum vocatur missa secundum Augustinum
missa dicitur quia dum istud sacramentum conficitur mittitur
celestis missus Et secundum quod exponit Innocentius iste
celestis missus est magni consilii Angelus et mit-
titur ad consecrandum et iste est sacerdos invisibilis
qui principaliter consecrat et conficit hoc sacramentum ubi-
cumque conficiatur unde ipse est sacerdos et sacrificium ut di-
cit Augustinus Aliam racionem assignat hugo dicens quod ipsa
hostia potest vocari missa quia transmissa est primum a pa-
tre ut esset nobiscum postea a nobis patri ut pro nobis
intercedat ¶ Sciendum autem quod missa in tribus linguis
celebratur scilicet ebrayca greca et latina · nam alia
Amen Osanna, sabaoth sumuntur de ebrayca, ky-
rieleyson, xpeleyson sumuntur de greca, reliqua
omnia sunt latina dicitur autem missa in tribus linguis quia ti-
tulus xpi in cruce pendentis fuit scriptus ebrayce
grece et latine ¶ Dividitur ergo missa in quatuor
partes scilicet in obsecraciones oraciones postulaciones et gra-
ciarum actiones, prima pars protenditur a principio usque ad
offertorium, Secunda pars protenditur ab offertorio usque
ad finem oracionis dominice · i · usque ad finem pater noster · Tercia
autem pars protenditur usque ad communionem Quarta vero pars
protenditur usque ad finem Prima pars continet in se de-
cem vel undecim partes Nam primo dicitur introitus Et
dicitur introitus quia tunc primo sacerdos ministraturus
ad altare debet intrare Et sciendum quod antiquitus
loco introitus dicebatur totus unus psalmus et cantabatur

a clero circa gradus altaris Et io vocabat' gra-
duale Sz ieronim⁹ qui ex mandato damasij ppe
ecclesiasticu offitiu pro maiori pte p̄t cantu istituit
ordinauit introyty diuisos s̄m diuisitate festo4 et
die4 et de illo ps qui loco itroitu cantabat' ac
cepit vnu versu Et e sciendu q i profestis die-
b9 introitu bis cantat' ad sigfficandu q i xpo sut
due nature sz hu̅ana et diua ¶ In solepnitati-
bus vero dicit' ter ad designandu tria tpa sz
tep9 qd' fuit ante lege sub lege et tep9 gre
vn dnab9 p̄mis vicib9 dicit' submisse quia in
p̄mis duob9 tpib9 no apte nec clare loquebat'
hoies de xo. tercia aut vice alte q2 i tcio tepe
i omne tra exiuit sonus euangelij ¶ Post itroitu
sequit' kyrieleyson. xpeleyson. kyrieleyson. ky-
rieleyson ide e q dne misere xpeleyson idem
e q xpe misere et dicit' apt' pre2 & filiu et spi-
ritu sanctu Et d2 nonies apt' nove ordines an-
gelo4 quib9 vtute misse associari petim9 ¶ In
dieb9 solepnibus p9 kyrie cantat' ymnu9 agelicu
sz gloria i excelsis deo que ymnu i natiuitate xi
angeli cantauerut usq ibi bone voluntatis i vel
qm oia laudam9 te &c que sequit' btus ylarius
epus pictauen apposuit et sic ad missa cantari i-
stituit et debet cantari iste ymnu9 i festis aplo4
marti4 et cfesso4 i quo4 honore dedicata e eca
et i festiuitatib9 bte marie Sz qn i dieb9 pfestis
cantat' missa de bta vgie uel de spu sto uel de q-
uis alio sto no debet i ea ymnu9 angelicu uel
simbolu decantari licet i missa ppa pphatio decantet'

Et 2o e ut dicit ex de cele. miss. c. consiliu
ut int coione et solepnitate dia ostendat ¶ In
Sabato ante qn cantat de bta virgie credo q debz
dici glosa in excelsis qz illa dies e spealiter dedi
cata bte virgini propter multa q no opz hic dici. Di
to ympno angelico sacerdos conversus ad popu
lu salutat ipm dicendo dns vobiscu que salutac
tio scripta fuit de veti testamento scz de libro ruth
qn dixit booz messoribus suis dns vobiscu ¶ Sci
endu q epus loco dns vobiscu dicit pax vobis
qz epus representat psona xpi qui qn salutabat dis
cipulos suos dicebat pax vobis ¶ Et sciendu q q
uis in ecclia no sit ni unus semp tn debet dice sac
dos dns vobiscu quia loquitur toti eccie et responde
tur Et cu spu tuo que responsio fuit scripta ab aplo
in epla ad thimo.m ¶ Post salutacoez et unsionem
subiungit sacerdos Oremus loquens qn sindicus in p
sona totius ppli Et dicto Oremus dicit orone z ista
oro vocatur collecta qz oli sacerdos sive epus ci ppto
collecto dicebat ista orone quia vo tpibus mnts
no possimus ita pplm colligere dicimus oratoez q gnia
li et antiquo vocabulo vocatur collecta ¶ Sciendu q
iste oroes debet dici sub certo nuo ita q dicitur una
uel tres uel quinqz uel septe qn dicitur una fit vni
tate eccie que e in tribus psonis. qn dicunt tres
significat trinitate psonarum Ita pma fit psona patris
secda psona filij. 3a fit psona spus sci. vel dicunt
tres quia in passione sua cui istud sacramentu e memo
riale ter legitur orasse pmo qn oravit q transiret ab
eo hora passionis Secundo qn dixit patri ignosce

illis quia nesciunt quid faciunt. ¶ Sexto quando dixit pater
in manus tuas commendo spiritum meum ¶ Quinque quando dicuntur
sunt medicina quinque vulnerum Christi ¶ Septem dicitur ad de
notandum quod sacerdos si digne dicit missam exaudit
pro omnibus septem peticionibus que in oratione dominica conti
nentur vel ad significandum quod petit septem dona spiritus
sancti sibi et aliis pro quibus dicit missam per virtutem
misse infundi Et ut dicit magister Jo. belleti non
debet dicere ultra septem ¶ Et est sciendum quod qui dicit
missam pro vivis non debet dici aliqua collecta pro
defunctis nec econverso scilicet in missa pro defunctis non
debet dici oratio pro vivis nisi illa collecta omnipotens sempi
terne deus qui vivorum dominaris etc. Si autem in missa
pro vivis aliquis tamen dicitur collecta pro mortuis non
debet dici ultima sed penultima vel antepenultima quia
finis debet respondere omni principio Et dictis collec
tis respondetur amen ad confirmationem. Collectis finitis dicitur
Epistola et dicitur ad populi instructionem Et dicitur epistola ab epy
quod est supra et stolon quod est missio quasi supra missa quia
Epistole fuerunt supra misse ewangelio Et nota quod nullus de
bet dicere in missa epistolam nisi fuerit subdyaconus unde
melius est ut sacerdos legat eam quam puer qui innat
cum ad missam ¶ Et post epistolam dicitur responsorium quod sic nomina
tur quia versui suo vel Epistole respondere debet. Versus
vero dicitur a vertendo quia illi qui dicunt ipsum se debent
vertere ad orientem ¶ Postea dicitur alleluia cum versu suo quod est
canticum leticie unde tempore jeiuniorum quod est tempus luctus non
debet dici alleluia nec eadem ratione in missa pro mortuis
In magnis solempnitatibus post alleluia debet dici sequen
tia i. prosa que etiam est canticum leticie et significat

ista duo leticiā glorie padisi ad quā virtute mis
se etiā deueniē spam9 ¶ Post hoc imediate seq̄t
euāgeliū et ī pn̄cipio ille q̄ legit euāgeliū salu
tat populū ut reddat eū auctentū ad audiendū
euāgeliū d̄r aūt euāgeliū ab eu qd̄ ē bonū et
angelus qd̄ ē nūti9 q̄i bon9 nūti9 qr ī euāgelio
nūciat̄ xp̄us q̄ ē magni ōsilij angel9 uel qr ī eo
nūciant̄ oīa que ptinēt ad salutē nrāz ¶ Et nō
q̄ qn̄ euāgeliū sumit̄ de pn̄cipio debet dici Ini
ciū sc̄i euāgelij sicut ī euāgelio liber gn̄acionis
et in euāgelio fuit ī diebꝰ herodis regis et ī
euāgelio In pn̄cipio erat verbū qn̄ aūt euāgeliū
nō sumit̄ de pn̄cipio debet dici sequēcia sc̄ti
euāgelij et est sensus verba sequēcia sunt verba
sc̄i euāgelij ¶ Notandū etiā q̄ dicto titulo euan
gelij debet rn̄deri gloria tibi dn̄e qr ī euāge
lio agit̄ de gloria dei et n̄rā qualit̄ vz xp̄us
dyabolū vicit et nos redemit et victor ad gloriā
p̄ris ascendit Et io auditores euāgelij letantes
ad laudes sui redeptoris exclamāt dicētes gloia
tibi dn̄e q̄i dicat dn̄e glīa tua q̄ ī euāgelio p̄dicat̄
nobiscū sine fine pmaneat et sp̄ crescat ¶ Notandū
etiā q̄ qn̄ legit̄ euāgeliū duo cerei debet acceñ
di ī signū q̄ dn̄s misit discipulos binos et binos
ante faciē suā predicarē euāgeliū tā cito tā cleri
q̄ layci tam professis q̄ audiēs debet munire se
signo crucis ī frōte in ore et ī pectore In fronte
qr frons ē locus verecundie vn̄ hoīes inverecundos
effrōtes i. sine frontibꝰ dicim9 per hoc ergo q̄ in
frōte signū crucis īponim9 signficam9 q̄ nō erubesci

mus credere in xpm crucifixum et eum verum dnm
et hominem confiteri in hoc autem quod os et pectus signa
mus significamus nos audacter et simpliciter confiteri ore
et fideliter et firmiter credere corde xpm crucifixum
cuius liber legitur deum et dnm nostrum esse ¶ Sacerdos
itaque vel dyaconus euangelium lecturus se signat in
fronte in ore et in pectore quasi dicat non erubesco
euangelium xpi ore predico et corde librum etiam
signat ac si dicat hic est liber crucifixi dni autem
euangelium legitur cuncti deponunt velamina capitum
propter duo primo ad ostendendum quod euangelium de
struxit omnia velamina legis antique in monte ~~...~~ se
ad significandum quod omnes quinque sensus debet esse ap
ti ad audiendum euangelium Et sciendum quod ille
qui dicit debet habere faciem ad aquilonem in signum
quod virtute euangelii debemus nos munire contra insidi
as dyaboli que veniunt ab aquilone quia ut dicit
Ieremias ab aquilone pandetur ~~ab~~ omne malum
Finito etiam euangelio quilibet debet se munire
signo crucis contra dyabolum ne rapiat sermonem
euangelii de corde eius ¶ Post euangelium sequitur
immediate simbolum scilicet Credo in unum deum quod non
debet dici nisi in diebus solempnibus non tamen in omnibus
sed solum in illis de quibus fit mencio in simbolo unde
debet dici in omnibus diebus dominicis et in festo sancte
trinitatis Et in natali et in circumcisione et in Epyphania
Et in pascha in ascensione et penthecoste Et in trans
figuratione dni et in festo omnium sanctorum In festis beate
marie semper virginis et omnium apostolorum et sancte crucis in
aliis autem solempnitatibus non debet dici Dicto sim

bolo sequitur offertorium quod dicitur ab offerendo quia
tunc offerimus ea que sunt necessaria ad missam scilicet panem
et vinum et aquam Et sacerdos offert ista duo
dicens Suscipe sancta trinitas etc. Et facit signum crucis
super panem et vinum ad hoc ut deus ea sanctificet
Et nota quod sacerdos benedicit aquam et non vinum quia
aqua significat populum qui indiget benedictione dei vinum significat
christum qui est super omnia benedictus Et in hoc terminatur prima
pars misse que est ad populi instructionem et preparationem
ad tantum sacramentum Sequitur secunda pars que est de ma
teria consecrationis et ista habet quatuor partes In prima dicitur
secreta In secunda prephatio In tertia canon In quarta dominica
oratio Recepta oblatione sacerdos lavat sibi manus
Et rediens ad altare inclinat se confundens dicens In
spiritu humilitatis etc. Ad dicendum quod per mundiciam et
innocenciam vite et humilitatem et contritionem cor
dis efficitur quis dignus minister huius sacramenti Et
erigens se vertit se ad populum dicens Orate etc.
Et ideo illi qui audiunt debent orare pro eo dicen
do illum psalmum Exaudiat te deus in die tribulationis
etc. vel dicendo dominus sit in ore tuo et in corde tuo
et suscipiat sacrificium de manibus tuis et de ore
tuo pro tua et nostra omniumque salute Tunc sacerdos
dicit sub silentio secretas Et est sciendum quod totidem
secrete et eodem ordine et de eisdem debent dici quot
collecte precesserunt ante in exordio misse cum epistola
et non plures neque pauciores Dicitur secreta quia secrete
pronunciantur Cum tamen olim alta voce diceretur unde etiam ab
omnibus laicis sciebatur Secundum quod narrat magister
Jo. belleti in summa sua contigit semel ut quadam

dix pastores quidam sup lapidem quedam pone
rent panem et dicerent secreta et verba alia m
nonis sup panem qui ad platonem vbor cor in
carnem conversus est in quos divinitus accia una vin
dicta facta fuit namque omnes ictu fulminis mortui sunt
Et ideo statutum fuit ut decetero ista sub silencio di
cerentur ita quod nesciantur a laycis ¶ Alia ratio est ne vi
lescant sicut sacra scriptura tradita est obscure ne vi
lescat ¶ Postea sacerdos dicit alte per omnia secula
seculorum et responsio Amen Sacerdos vero non ver
tens se ad populum salutat ipsum dicendo dominus vobiscum
de qua salutacione et eius responsione dictum est supra Et quia
in isto sacramento requiritur magna elevatio mentis ad deum
Ideo dicit sacerdos sursum corda quasi dicat habete
corda sursum elevata iuxta verbum apostoli dicentis que
sursum sunt querite et populus quasi obediens dicit ha
bemus scilicet corda elevata ad dominum Et quia pro omnibus
que deus contulit grates ei reddere debemus Subiun
git sacerdos gratias agamus domino etc Et populus quasi
consenciens respondit dignum et iustum est ¶ Postea se
quitur prefatio et dicitur prefatio quasi prolocutio id est ad misterium
preparatio id est quod in prefatione nominantur aliqui angelorum ordines
quia in missa angelos esse presentes credimus et assistere
sacerdoti deinde prefationem subiungitur cantus angelorum scilicet
Sanctus sanctus sanctus dominus deus sabaoth id est exercituum etc
Osanna idem est quod salva obsecro Et dicitur ter sanctus
ad denotandum trinitatem personarum quia dicitur primo
sanctus pro persona patris secundo pro persona filii tercio pro persona
spiritus sancti Et dicitur dominus deus in singulari ad ostendendum
quod una est essentia in tribus personis et sumitur de ysaia

ysaias enim dixit se vidisse seraphym clamantia sanctus
sanctus sanctus etc. Unde nos cantica angelorum cantamus quia
per hoc sacramentum homines assumimur ad angelorum ordines
non dubitamus Et ideo cum eis in excelsis ~~clama~~ saluari
clamamus Postea dicitur alius versus scilicet benedictus qui venit
etc. qui versus sumitur de euangelio quod est liber cru
cifixi Et in isto versu significamus christum in mundum ve
nisse et ab eo saluari clamamus Postea sequitur
canon et incipit Te igitur et durat usque ad pax
domini Et dicitur canon quod est nomen grecum et vult dicere in
latino regula et ideo canon id est regula quia per hec ver
ba regulariter fit hoc sacramentum confectio vel quia ce
lebrans in omnibus regulariter se debet habere et to
tum quidquid continetur in isto canone excepto pater noster
totum dicitur sub silentio et huius causa est triplex prima
quia deus non attendit clamorem oris sed cordis unde
dicit beatus bernardus non clamor sed amor intrat
in aure dei Secunda causa est ne minister qui cum summa
deuotione et reuerentia et recollectione mentis
debet dicere et proferre omnia verba canonis longo
clamore deficiat ne impediatur a sua deuotione
Tertia est ne per frequentem et cotidianum usum ver
ba vilescant et in locis non competentibus dicantur et sic
fiant in ruinam ut supra de pastoribus dixi In quodam
enim decreto prohibetur sub anathemate ut nullus nisi sa
cris vestibus indutus et in libro et super altare con
secratum proferat verba canonis Et ideo quia vir
pollutus labijs ego sum Et ista sacratissima sunt archa
na quod non licet ea loqui homini peccatori de ipsis ta
ceo hoc tamen dico quod nulli propria auctoritate nisi domino
pape licet aliquid de eis subtrahere vel addere No

tenendum tamen quod canon signanter incipit per istam litteram
T que antiquitus fiebat per modum crucis quia
sacrificium quod fit virtute verborum istorum perficitur in
memoriam dominice passionis unde Christus quando instituit hoc
sacramentum dixit hoc facite in meam commemorationem
Et quia verba ista habent efficaciam a passione Christi
unde ymago crucifixi debet ibi depingi In istis
etiam sacratissimis verbis fit oratio generalis pro ecclesia sancta
catholica et pro papa qui est caput ecclesie et pro episcopo et
credo quod debet intelligi de episcopo in cuius dyoc-
cesi dicitur missa et de episcopo etiam qui celebrantem ordina-
vit Oratur etiam pro rege qui est dominus temporalis ora-
tur etiam pro omnibus orthodoxis id est christianis catholice
et apostolice fidei cultoribus que verba exponuntur in
tertia parte huius operis quando agetur de credo in deum
sed per ista verba excluduntur scismatici et heretici et
iudei sarraceni et pagani Postea fit oratio pro
illis quibus est obligatus sacerdos Et credo quod sicut
est eis obligatus ex ordine caritatis ita tenetur eos or-
dinare ita quod primo ponat illum cui primo est obligatus
secundo de aliis ita tamen quod si specialiter dicat missam pro aliquo
quod virtute sacrificii referat ad ipsum et propter hoc non
excluditur quin possit et debeat orare pro aliis Est
tamen circa istam orationem advertendum quod debet esse mentalis
et non vocalis et racio potest assignari quo ad nunc triplex
Prima ut sacerdos sit magis recollectus et attentus
quia sermo aliquotiens impedit intentionem Secunda ad
ostendendum quod deus non attendit clamorem oris
sed cordis ut dictum est Notandum etiam quod nullus fidelis
cuius occurrit memoria debet excludi ab ista oratione

pmo quilibz eius occurrit memoria e deo specialit
commendandus als sacerdos peccaret ¶ Notandum etiam
q si sacerdos antequam dicat missam dicat mentaliter
deo dne deus ego i missa intendo tibi recomme
dare ista et ista postea i missa sufficit q dicat
mentalit memento dne illorum quos antea tibi re
commendaui ¶ Postea nominantur multi sancti et sancte
qui omnes pro xpo se sacrificauerunt exponen
do se morti et ista quo ad nunc sufficiant quantum ad
verba canonis ¶ Sz dicendum e aliquid de signis
que fiunt i canone Vnde sciendum e q secundum quod
dicit dns Innocencius i libro de missa crucis sig
nificaciones que fiunt i missa sunt xxv et fiunt i sep
tem vicibus et significant expresse passionem xpi prima
vice fiunt tres dicendo illa verba hec dona
hec munera zc et signant trinam tradicionem xpi
Illa primo fuit traditus a deo patri qui eum i mundo
misit Secundo a iuda proditore qui eum vendi
dit Tercio a iudeis qui eum pylato ad cruci
figendum tradiderunt ¶ In secunda vice fiunt
quinque dicendo illa verba benedictam ascriptam zc
Et signant quinque psonas que fuerunt i passione xpi
videlz psonam xpi venditam · psonam iude vendentis
et psonas ementium que fuerunt tres · sz pontifices
pharisei et scribe · In tercia vice fiunt due dicen
do illud verbum benedixit quod verbum primo dicitur super
panem secundo sup vinum et fiunt iste due cruces propter
conuersionem duplicis materie sz panis et vini In
quarta vice fiunt quinque dicendo illa verba ostiam
puram zc et signant quinque vulnera que xpus ptulit

in cruce In quinta vice fiunt due vna sup corpus
et alia sup sanguinem dicendo verba illa sacrificium
filij tui corpus etc Et signant vincula quibus xps fuit
ligatus et flagella quibus fuit flagellatus In sex
ta fiunt tres dicendo illa verba sanctificas viuificas etc
Et signant tres crucifixiones xpi Nam primo fuit cru
cifixus linguis iudeorum Secundo sententia pilati tertio
manibus militum In septima fiunt quinque tres sup corpus
sup calicem et due a latere Et signant tres cruciatus
scilicet passionis propassionis compassionis et aquam et
sanguinem que fluxerunt de latere xpi et fiunt in vni
uerso xxv qui est numerus cubitus ad designandum quod quin
tuplicem multiplicet sacrificium semper est vnum et istud
sufficiat de signis et per consequens de secunda parte misse que
est ad materie misse consecrationem Sequitur tertia pars que
est ad sacramenti susceptionem et in ista parte primo sacer
dos frangit ostiam in tres partes quarum vna signat corpus
xpi misticum i fideles qui peregrinantur in mundo secunda
illos qui sunt in purgatorio tertia illos qui sunt in paradyso
Et dicto per omnia secula seculorum et conclusio Amen di
cit sacerdos pax domini sit semper vobiscum faciendo cru
ces cum parte ostie et signat quod per mortem xpi fuit pax
inter deum et hominem reformata Et dicitur Agnus dei ab
agno quod est pius quia xps sua pietate nos redemit vel
dicitur agnus dei ab agnoscendo quia solo balatu matrem
suam agnoscit sicut et xps in passione matrem suam agnouit
Et ideo dicitur ter agnus dei quia xps in cruce pendens tria
agnouit scilicet patrem suum ei obediendo et matrem vir
ginem virgini commendando Et genus humanum redimen
do et dicitur bis miserere nobis et vltimo dicitur dona nobis

pāte ad ostendendū q̄ i mūdo isto et i pgātorio
indigem⁹ mīa dei Et i padyso habem⁹ pacē z
requiē opulētā ¶ In missa pro defunctis d̄r dona
eis requiē q̄r i missa pro eis d̄r ut veniāt ad re
quiē padysi ¶ Postea ponit vnā ptē ostie i calice
et sīt ut dictū ē mortuos q̄ sūt inebriati glīa pa
dysi sm̄ id ps inebriabunt abubertate domus
tue et torrente voluptatis tue potabis eos
Postea accepto pacis osculo scdm̄ quosdā ab eucha
ristia sm̄ alios a calice sm̄ alios ab altari dat pa
cē dyacono et ille subdyacono et sic p istos des
cendit ad alios ad designandū q̄ pax dei q̄ ex
supat oēz sensū per xm̄ descendit ad platos et p
platos ad subditos Et sīt etiā q̄ oēs qui volūt
eē pticipes fructu istius sacrmēti debēt eē vinculo
pacis et caritatis astricti ¶ Postea dicta quadā orōe
sacerdos recipit istud sacrmētū sacratissimū sub spē
panis et vini laycis aūt nō dat sub spē vini ppt
periculū effusionis p⁹ sumptionē sacrmēti debz ali
quid recipē de vino et ablue ob n̄ eēt aliam
missā illa die celebraturus z̄ tracta tria ps misse q̄
ē ad sacrmēti sumptioēz ¶ Sequit quarta ps q̄ ptinet
ad gracia actiones i qua pmo cantat coio Et d̄
coio a con qd ē sil et vnio q̄i simul vnio ad de
notandū q̄ vtute h⁹ sacrmēti sum⁹ p caritatē vni
ti deo et pximis Postea d̄r postcoio i quedā oraco
que sic vocat quia d̄r post coionē et debēt dici
eodē mō et eodē ordie quib⁹ fuerint dicte col
lecte an eplaz et eodē mō terminari Postea sa
lutato pplo et rnso et cū spū tuo dicit sacerdos ite

missa est. Et est sensus ite post me ad xpm et sequimini
eum quia missa est hostia pro vobis ad deum patrem
placandum vel ite ad gratiam quia missa est completa. Et
nota quod ite missa est non debet dici nisi quando dicitur gloria in ex-
celsis deo sed debet dici benedicamus domino. Et in missa
pro mortuis requiescant in pace. Si queratur quare non
in fine singularum misse dicitur ite missa est respondeo
corpus xpi misticum quod est ecclesia est triplex scilicet quod est in
celo glorificatum id est sancti qui sunt in paradyso. Aliud quod ad-
huc in terris ambulat id est fideles qui sunt in mundo isto.
Aliud quod iam recessit de hoc mundo non tamen adhuc
est in paradyso id est fideles qui sunt in purgatorio licet ergo
quelibet missa totum corpus xpi misticum respiciat sicut
patet per triplicem ostie particulam tamen secundum istam triplicem
differentiam contingit missam tripliciter appropriari quedam enim
celebrantur ad honorem sanctorum et quia ipsi sunt coram
deo ideo in talibus missis licenciatur populus. Et dicitur ite
missa est quasi dicatur festinate ingredi in illam requiem.
Quedam specialiter celebrantur ad salutem vivorum et
quia non sumus certi de salute nostra ideo debemus esse
solliciti ne per nostram ignoranciam sive ignaviam in
nobis misse efficacia evanescat ideo dicitur in istis
missis in fine omni tempore benedicamus domino secundum illud prophete
benedicam dominum in omni tempore. Quedam dicuntur specialiter
ad requiem defunctorum et in illis dicitur requiescant
in pace. Et nota quod sacerdos vertit se quinquies ad
populum et septies salutat eum quod quinquies vertit se
ad populum significat quod xpus quinquies apparuit in die resurrec-
tionis sue. Primo marie magdalene in orto. Secundo mulie-
ribus euntibus et redeuntibus de orto. Tercio beato

petro quod ubi uel qua hora nesciat. Et ideo quia tertio
quereret se sacerdos non loquitur alte. Quarto appa
ruit discipulis qui intrauit ad eos ianuis clausis
et thomas non erat cum eis. Quinto apparuit duo
bus discipulis euntibus in emaus. Sexto autem septies
salutat populum quia per virtute misse salutem consequimur
eternam in qua habebimus septem dotes quatuor a parte
corporis et tres a parte anime. Notandum etiam quod illud quod sa
cerdos incipit missam in dextera parte altaris et postea
vadit ad sinistram et iterum redit ad dextram significat
quod christus de dextera patris venit ad sinistram mun
di. Et iterum rediit in die ascensionis ad dextram
patris iuxta illud Jo. Exiui a patre et veni in mundum
Iterum relinquo mundum et vado ad patrem. Si
autem queratur vtrum canon debeat dici tarde uel cito
id est an debeat sacerdos multum morari in canone
dicendo uel non. Dicendum quod sacerdos debet cum bona
maturitate et cum magna attentione dicere omnia verba
canonis non tamen debet ibi morari multum ne musce
morientes id est dyabolice temptationes perdant suauitatem
vnguenti id est suauitatem huius sacrificii quia voluntas
hominis mutabilis est et numquam in eodem statu permanet
Et ideo sub figura fuit dictum filiis israel quod comederent
agnum paschalem festinanter. Notandum etiam quod missa
numquam debet dici sine lumine. Et ista sufficiant de ritu mis
se multa tamen alia possent dici. Capitulum xi quid
occurrendum est defectibus qui possunt accidere in missa

Ubi maius periculum intenditur ibi est plenius eo
consulendum. Et quia in celebratione misse non debito
modo fiat imminet maximum periculum. Ideo de defectibus qui

pnt accide i celebracioe misse debz sumope pra
ueri et si ctingat sit ut melius potit corrigendi
Pt ee ergo defecta i missa an osecratoez uel in
ipa consecrcioe uel po cosecrcione Ante osecrcioez
pt ee defecta si no misti et debita matia puta
si loco vini mistret aqua vn ponat q sacerdos vl
ille qui serunt i missa ponit i calice aqua credes
ee vinu albu quid debet fac sacerdos Dicendu
q sacerdos aut pcipit istu errore ante osecrcione
aut po Si pcipit an osecroez debz aqua eicere z mi
nistrare vinu cu aqua z pagere misteriu suu Si aut
aduitat po cosecroez corpis aut aduitat anq sumat
corpus aut posq sumpserit corpus Si anq sumat corpus
debet mistrare vinu cu aqua in calice et reincipe
ab illo loco simili modo posq cenatu e zc et prosequi to
tu usq ad fine Si aut aduitit po sumpcoez corpis
debet mistrare vna hostia no osecratu et ponere
vinu cu aqua i calice et reincipe a pncipio cano
nis scdm quosda tame credo q sufficeret reincipe ab
illo loco cotantes et memoria venerates zc et pfi
ce misteriu suu Et si dicis q forte iste no pcipit
istu errore quousq sumpsit aqua que loco vini fuit
posita i calice z no e ieiunus et sic videt q no de
bet celebrare In isto casu sic dico q istud e tenendu
pro regula gnali q qnuq sut duo pcepta fortius
magis obligat mo circa celebracoez misse sut duo p
cepta vnu est q missa dicat a ieiuno Aliud q sa
cramentu integru pficiat i q celebrans semp cose
cret sub vtraq spe scz panis et vini Constat at
q pceptu de integritate sacrmeti fortius est quia

preceptum quod sumatur a ieiunio cum illud respiciat
essentiam sacramenti istud usum sacramenti quantum
cumque iste sumpserit aquam et sic non sit ieiunus
nichilominus tamen debet facere sicut dictum est
quod habeat hostiam non consecratam et vinum et
aquam et reincipiat a principio canonis vel ab
illo loco communicantes etc. Et sic totum prosequatur usque
in finem. Sed quid si ille qui ministravit vinum in
calice non posuit ibi aquam quid faciendum est
in hoc casu dico quod si sacerdos advertit istud
ante consecrationem sanguinis debet ponere aquam
in calice et sic consecrare potest. Si autem advertit
post consecrationem sanguinis debet conteri de
negligentia et procedere in missa quia vinum est
propria materia huius sacramenti et non aqua ut dictum
est supra debet tamen admisceri ex quadam co
gruitate. Sed quid si sacerdos advertit venenum ibi
esse immissum in calice vel araneam vel muscam ibi
cecidisse numquid debet sumere [struck] Quan
tum ad venenum et araneam dico quod non ne calix vi
te fiat sibi calix mortis sed sanguis ille debet po
ni in aliquo vase mundo et apto Et debet poni
inter reliquias cum aliqua scriptura notificante ibi esse
sanguinem Christi et quod non sumatur ab aliquo quia spe
ciebus illis est admixtum venenum Et nisi sacerdos
sumpserit corpus debet ponere aliud vinum in calice
cum aqua et reincipere ab illo loco sicut modo dictum est. Si
autem iam sumpsit corpus debet habere aliam hostiam ut
dictum est supra quantum autem ad muscam dico quod propter
muscam non debet dimittere quin sumat nec tamen credo

lij

q̄ debeat transglutire mustū sꝫ sufficit q̄ lauetur et lotio sumatur. Si autem timeat de vomitu comedat aliquid ꝯplures vomitum et musca comburatur et cinis in sacrario reponatur et idem dico de aranea quod sꝫ debet comburi et cinis in sacrario reseruari. Sꝫ pone quando sacerdos eleuat hostiam apparet sibi ee species pueri vel carnis quid fiet tunc dico q̄ aut apparet ita omnibus aut sacerdoti tantum. Si apparet ita omnibus a sacerdoti tantum in isto casu debet effundi orationes ad deum ut reuertatur ad speciem panis et si fiat debet sumi sin autem debet haberi alia materia et conferri et sumi. Si autem non apparet sacerdoti sꝫ populo tantum debet sumi a sacerdote. Sꝫ pone toti gre q̄ calix cadat et sanguis effundatur quid ergo faciendum est nunc dicendum q̄ quicquid agendum est in isto casu docemur ex quodam decreto pii pape in quo decreto dicitur sic si per negligentiam aliquid stillauerit in terram lambatur et tabula radatur. Si non fuerit tabula ut non conculcetur locus radatur et in igne consumatur. Si super altare stillauerit calix sorbeat minister stillam et tribus diebus peniteat. Si super linteum altaris stillauerit et aliud stilla superuenerit quatuor diebus peniteat. Si usque ad tertium stillauerit et stilla peruenerit ix diebus peniteat. Si usque ad quartum viginti diebus peniteat et linteamina que tetigit stilla tribus vicibus minister abluat calice supposito et aqua ablutionis sumatur et in aliquo vase iuxta altare condatur. Si quis per ebrietatem eucharistiam euomuerit si laycus est xl diebus peniteat clerici

vel monachi diacono vel presbiteri lxx diebus penite
ant. Episcopus xc. Si vero infirmitatis causa evomerit
vii diebus peniteat. ista habentur de con. d. ii. c.
si per negligentiam etc. Si quis per ebrietatem evo
muerit tunc materia illius vomitus debet accipi et
comburi et cineres iuxta altare recondi que
penitentia debet esse. ista dicunt aliqui quod omnibus die
bus illis penitens debet ieiunare in pane et aqua et
cessare a communione. Alii dicunt quod sufficit quod faciat
aliquam abstinentiam vel dicat aliquas orationes. Sup
pone quod aliquis sacerdos induit se ad missam et
postquam iam processit in missa recolit se aliquod peccatum
commisisse de quo non fuit confessus vel recolit se ex
communicatum fuisse quid faciet iste sacerdos si procedat
videtur peccare mortaliter quia indignum sibi manducat
et bibit si autem ex toto dimittit magnum scandalum
in populo generat. Dicunt quidam quod talis sacerdos non
debet dicere verba consecrationis sed simpliciter hostiam de
bet sumere. Sed istud non est verum immo erroneum est
quia faciendo sic videtur gravius peccare quia talis vide
tur deum illudere faciendo irreverentiam sacramento et
populum decipit quem facit ydolatrum et ita ei se astrin
git ita habetur extra de cele. miss. c. de homine. Et ideo
dico quod si iste non possit dimittere missam absque scanda
lo quod doleat et peniteat et conteratur de peccato suo
doleat etiam quod ita tarde penitet et quod proponat con
fiteri tam cito quam poterit habere oportunitatem et conferet in no
mine domini quia in isto casu summus sacerdos absolvit eum et licet
quidam dicunt filios esse in sententia excommunicationis tamen credo quod si sacerdos
in isto casu non processit ad consecrationem debet dimittere simpliciter

do se infirmum uel habere aliqua necessitate legittimam
et si non potest dimittere doleat et proponat se absolui
facere et credo quantum ad illum punctum est absolutus a
summo sacerdote et hoc quantum ad culpam utrum autem
sit absolutus quantum ad penam irregularitatis non defimo
quo ad nunc Sed pone sacerdos habet conscientiam quod omi
sit aliquid de verbis canonis numquid debet ea repe
tere dico quod aut habet conscientiam probabilem et quasi certam aut
habet conscientiam leuem et scrupulosam si habet conscientiam
certam uel multum probabilem quod dimisit aliquid de
verbis canonis debet repetere potissime si habet ta
lem conscientiam de verbis consecrationis quia non intelligitur ite
ratum quod dubitatur simpliciter probabiliter uel nescitur esse
factum ut de con. d. iiij c. illa ex. de presbitero non
bap. mis. c. veniens, debet tamen ut credo sacerdos
habere istam ~~conscientiam~~ intencionem si dixi ista verba non
intendo ea repetere cum intencione consecrandi sed si non
dixi nunc dico ea arguitur ex. de bap. et eius effectu c.
ij Propter autem leuem et scrupulosam conscientiam non debet
iterare huiusmodi verba Et ideo sacerdos multum debet esse
attentus et recollectus quando dicit hec verba. Sed pone
quando dicit missam faciendo signa cum hostia forte propter
frigus uel propter inaduertenciam uel aliquid aliud cadit
hostia in sanguinem quid debet fieri dico quod debet eam
dimittere ibi nec extrahat eam inde sed sumat cum sanguine
quia signa et fractiones que fiunt cum hostia magis fiunt
in significacionem quod sint de essencia misse. Sed pone eciam
quod propter frigus sanguis congelatur in calice tunc sacerdos
debet tantum exalare in calice quod liquefiat cum credo
quod tunc esset quod calix inuolueretur pannis calidis et si

nõ proficeret q ponet̃ in aqua ferventi cavendo
tamẽ ne aqua intraret ¶ Sz pone sacerdos qui
dicit missaz morit̃ aut patitur aliq infirmitate
ita q nõ pt finire missaz quid faciendũ est ĩ
isto casũ dico q circa materiaz istã ẽ una regula gñã
lis talis scz q semp ille q dicit missaz debet su
mere et pficere istud sacramentũ si possibile ẽ et si nõ
pot alius pt sumere et pficere loco eius ĩ casũ ergo
pposito dico q sacerdos aut morit̃ aut ipedit̃ an
inceptionẽ canonis a pus Si ante nõ ẽ curandũ Si
post aut an ↄsecrationẽ a pus Si ante alius sacdos
debet induere se et incipe ubi ipẽ dimisit Si p9
alius sacerdos debz supple qd remanet supplen
dũ et sustipe sacramentũ ¶ Sz ponat q morit̃ vel ĩ
pedit̃ postq̃ sumpsit corpus sz nõ sanguinez In isto
casũ dico q alius sacerdos debz sumere sanguinez et
ↄple officiũ misse ¶ Sz pone q mus vel alia bestia
sumat spẽs consecratas dico q si possent evelli ille
spẽs ab illo aiali debẽt capi et spẽs ille reverẽ
ter poni ĩ sacrario et aial ↄburi et cineres infra
altare recondi ¶ Sz pone aliquis sacerdos per
tantũ tpus reservavit illas spẽs q sunt iã putre
facte vel corrupte quid debz fieri de istis spebus
dico q istud ĩ materiã ista lyndiũ est pro regula gñã
li q tã diu manet ĩ istis spebus corpus et sanguis
xpi q̃ diu manet sba panis et vini Et tã cito
sub spebus istis desiit ee corpus et sanguis xpi
q̃ cito desinet ee ibi suba panis et vini Et ideo
si ille spẽs venerint ad tãtã corruptioẽz q suba
panis et vini nõ manet sub eis iã non ẽ ibi

corpus et sanguis xpi et io no debet sumi ut co
servate Sz sacerdos postq sumit i missa corpus
xpi sumat eas sinceriter sz no ut oservatas · Si
aut no venerit ad tata corruptoez qn sub eis
posset mane et manet sba panis et vini de
beret sumi ut oservatas Sz quid si ex illis spebg
corruptis sut gnati vermes quid debet fieri de
illis vermibg dico q debet cobuni et cines iux
altare recondi et sacerdos ex cuius negligencia ac
ciderit graviter puni Et io sacerdos debet ca
vere ne nimis longo tpe iservet Eucaristia nec
qd reservet ea in loco nimis humido ita q iste
spes posset de facili corrupi Hec de sacrameto
Eucaristie et eius misterii et ornameta pstrixi
bivit ut simplices i aliquibg certitudine iueni
ret et i alijs q longu tractatu exigut daretur
eis occasio dubitandi cogitandi et iterogandi ·

Continuatio huius libelli ad subsequentia

Ordine huius libelli in principio positu pse
quedo dicto de sacramentis q pducunt pro
movet et oservat hoiez i ee spuali q sunt bap
tismus cofirmacio et eucaristie sacrameti dicen
du e nuc de sacrametis que si ceciderit ho fa
ciut ut resurgat et ista sunt per pniaz q sanat
hoiez a pcco Et sacrametu extreme unctionis q sanat
reliquias pccor Verz quia i 3a pticula huius opus
culi agit de ofessionu audiencia et pniaz iposi
cioe Ideo tractatu de sacrameto pnie usq tuc dif
ferat ne opteat sepe reiterare eade q etia dignus

debet precedere unius dignum sacramentum aut ordinis
est dignius sacramento extremeunctionis ideo primo dicendum
est de sacramento ordinis quam de sacramento extremeunctionis.

Tractatus quintus prime partis de sacramento ordinis.

Quia conferre sacramentum ordinis de iure et
regulariter ad solos episcopos pertinet quos unctio
sacra que eos teste beato Iohanne de omnibus edocet
repperiunt Ideo etiam materiam sacramenti ordinis paruam
dictam Vestros et venerabiles episcopos sic habeo in
precibus ac dominos et hoc desiderare in nigros berum quia
sacerdotibus omnibus tota eorum potestas in collatione or-
dinum tribuitur Ideo aliqua de sacramento ordinis ex-
pedit eos scire que sub brevi compendio comprehendam
Et licet quo ad nunc ad quinque puncta reduntur de quibus
per ordinem est agendum Primo quid est ordo. Secundo
quot sunt ordines. Tercio si in quolibet ordine imprimitur
caracter. Quarto in quo actu imprimitur caracter in
cuiuslibet ordinis. Quinto et ultimo que requiruntur in
suscipiente ordines. **Capitulum primum quid est ordo**

Ordo ab hugone de sancto victore describitur sic
Ordo est signaculum quoddam in quo et per quod
spiritualis potestas seu officium tribuitur ordinato. et po-
ibi potestas quo ad ordines maiores dictos sed officium
ibi ponitur quo ad ordines minores dictos.

Capitulum secundum quot sunt ordines.

1 In numero ordinum diversificantur doctores canoniste
et theologi. Doctores canoniste ergo dicunt
quod sunt Novem ordines scilicet psalmistatus. hostiariatus
lectoratus. Exorcistatus. acolitatus subdyaconatus dya-

conatus et psbratus et Epatus Et forte ro q'mo
uet doctores canonistas e qm i quolibz ordie
tribuit spualis ptas uel officiu ubi e spualis po
testas uel officiu ubi e spualis ordo Sz i epatu
attribuit spualis ptas et i psalmistatu spuale
officiu ideo Epatus e spualis ordo et etia psal
mistatus vt ergo militans ecclia corrspodeat tri
umphati sicut i triuphati ecclia sut noue ordies
angelo₄ ita i militati sut noue ordies mistro₄
et e satis apta ogruetia Doctores vo theologi
multi et qd plus ex eis tenet q no sut ni sep
te qr ponut q psalmistatus no sit ordo nec etia
Epatus ut sit septiformi gre spus sti respode
ant septe ordines Quicqd sit de istis satis pu
to q psalmistatus no est ordo sic nec pma con
sura de qua magis videt cu psalmistatus cofe
rat a simplici sacerdote pma aut consura ordi
nate ab epo ofert Vnde ut dicit doctores co
sura no e ordo sz dispoio ad ordies dispoio
inqd no ncitatis sz ogruetie De Epatu aut utr₄
sit spalis ordo dubito et io dimitto istud decia
cioi maio₄ Thomas aut i quarto dicit q ordo
dicit tripliciter vno mo ordo e nome officij et sic
psalmistatus e ordo Alio mo ordo e no digtatis
et Epatus e ordo Alio mo e nome cuiusda spualis
ptatis et no sut ni septe ordies tatu Et isto mo
pnt ocordari iura et opiones docto₄ Ratio aut
et sufficietia isto₄ septe ordinu sic pt haberi coi
ter a doctoribus Ois ordo io dicit ordo quia or
dinat ad corpus xpi qd e i sacramento Eucaristie

continetur et sicut quod magis de propinquo accedit ad hoc sicut hoc dicitur maior vel dignior ordo potest ergo ordinari aliquis ordo ad corpus christi vel ad ipsum conse-crandum et est presbiteratus cuius est corpus christi consecrare vel ad ipsum consecratum populo dispensandum et est dya-conatus cuius antiquitus erat sanguinem christi populo dispen-sare unde dixit beatus laurencius beato sixto Cui quem de-generem me probasti cui commisisti dominici sanguinis dispensatorem vel ordinatur ad materiam de qua con-ficitur presbitero parandam vel preparandam et est subdyacona-tus cuius est hostiam et calicem cum vino et aqua prepare vel ad huiusmodi materiam ad altare apportandam et est accolitatus cuius est providere cum hostia et urceolos cum vino et aqua ad altare apportare vel ordinatur ad dyabolum ne hominem assumptione istius sacramenti impediat effugandum et est exorcista cuius est demo-nes abiurare vel ordinatur ad dignos admitten-dum et indignos excludendum et sic est hostiarius cuius est ostium ecclesie custodire ne indigni intret vel ordinatur ad ea que de christo in veteri testamento dicta erant proponendum et est lector cuius est prophetias veteris testamenti in missa legere Et sic habetur suf-ficientia septem ordinum communiter dictorum horum ordinum quidam vocantur minores scilicet lectoratus hostiaratus Exorcistatus Acolitatus et isti dicuntur non sacri Alii autem tres scilicet subdyaconatus dyaconatus presbiteratus vocantur maiores et sacri etc. Capitulum tercium si in quolibet ordine imprimitur caracter ·

Quum secundum quod dictum est supra cum agerem de sacramentis in generali caracter sit quedam spiritualis

ptus per quā recipiens sacramentū imprimens caracterem
pt facere uel recipere aliquid qd nō pt ille q nō ra
pit huiusmodi sacramentū Et recipiens quelibz ordinem
possit facere aliud spuale qd nō pt ille qui caret
ordine illo Sicut pbr pt consecrare qd nō pt facere
nō pbr Ideo in quolibz ordine imprimit caracter Et si di
cas q nō ordinatus pt facere ea que sunt ordinis sicut
nō accolitus pot portare hostia et urceolos ad al
tare nō valet qz sm qd dicit coiter illud possimus
qd de iure possimus nullus aut pt facere de iure ea
que sunt ordinis ni sit ordinatus ¶ Notandū tamen
q caracteres omnium ordinum presupponunt caracterem bap
tismi cū enim baptismus sit janua et fundamentū
omnium sacramentorum et sm apostolum ubi fundamentū non
est super edificari nō pt nullus ni sit baptizatus pot
esse capax alius sacramenti ex de psb nō bap. nisi c. ve
niens ¶ Sz nunquid caracter alicuius ordinis presupponit carac
terem alterius ordinis i. utrum ille q nō est subdyaconus
pt ordinari in dyaconum uel nō dyaconus in pbrm
dico q de necessitate unius ordinis caracter presupponit
caracterem alterius ordinis Unde nō subdyaconus pot
ordinari in dyaconum et nō dyaconus in sacerdotem li
cet nō debeat ymo de rigore iuris debet deponi si
ex malicia uel ignorancia aliquem ordinem pmisit
Si si ex negligencia Epi imposita ei pnia pro eo q sit
ignorantis uel negligentis medium ordinem pmisit ad or
dinem pmissum potest pmoueri Interim a superioris ordinis
execucione suspensus gerens ordinatus ad ordines attendendū
est Nā casum appetit qui ad summi loci fastigia postpositis
gradibus querit ascensum d. xlviii Sicut olim ext

de cle. per sal. pmoto c. vnico ¶ Sz nunquid caracter
ordinis psupponit tonsuram vel caracterem confirmacionis
licet hugutio dicat quod nullus non habeat primam
tonsuram potest ordinari in sacerdotem argumentum xl
d. sicut Tamen doctores theologi communiter dicunt quod ca
racter ordinis non psupponit de necessitate primam ton
suram nec confirmacionem ymmo non tonsuratus vel non co
firmatus potest ordinari licet non debeat fieri de iure
est enim supra quod tonsura est dispositio ad ordines congru
encie tantum non autem necessitatis ¶ Notandum tamen
secundum illos qui ponunt quod Epatus est ordo quod caracter or
dinis Epalis psupponit caracterem sacerdotalem quia
non sacerdos nullomodo potest esse Epus et istud vide
tur sentire istud capitulum extra de exco. pla. c. ex litteris
Ordo enim sacerdotalis est quasi subale fundamen
tum ordinis epalis — Capitulum quartum in quo actu
inprimitur caracter in quolibz ordine —

Visso quod in quolibz ordine imprimitur caracter vide
ndum est in quo actu imprimitur caracter in quolibz
Et est sciendum quod cum in sacramento ordinis caracter sit
res sacramentorum oportz quod ad impressionem caracteris
occurrat duo que requiruntur in omni sacramento sz aliquod
sensibile signum quod est materia sacramenti et aliqua ver
ba deputata que sint forma sacramenti in actu ergo
in quo imprimitur caracter in sacramento ordinis oportz quod sint
duo et ista sint tradicores alicui istorum deputati ad
execucionem illius ordinis et prolacio aliquorum verborum
In ordine ergo sacerdotum inprimitur caracter secundum sanctum
thomam in tradicione calicis cum pane et vino et pro
lacione verborum que tunc dicit Epus sz accipe potestatem

consecrandi etc. Alij dicunt quod in porrectione manuum im-
primitur sibi caracter primum tamen reputo verius. In
dyacono imprimitur caracter in traditione libri euangeli-
orum cum verbis ad hoc deputatis. Subdyacono im-
primitur caracter in traditione calicis sine pane et vino
Accolito imprimitur caracter ut dicunt quidam in tradi-
tione candelabri. thomas dicit in traditione vrceo-
li. et istud reputo verius quia vrceolus directius
respicit Eucaristiam quam candelabrum. Exorziste impri-
mitur caracter in traditione libri exorcismorum. lecto-
ri in traditione libri lectionis prophetiarum. hostiarijs in tradi-
tione clauium ecclesie ita tamen quod in quolibet ordine dicunt
sit cum traditione instrumenti verba ad hoc deputa-
ta quia sine verbis nichil fieret credo etiam quod non suffi-
cit quod Episcopus porrigat huiusmodi Instrumenta ymo oportet
quod ordinandus corporaliter tangat ea cum istud videatur
sonare verba forme quam profert Episcopus dum porrigit
huiusmodi instrumenta vnde dicit Accipe Et ideo aduertant
circa hoc diligenter quilibet ordinandus etc.

Capitulum quintum que requiruntur in recipiente ordines

Quoniam secundum philosophum actus actiuorum non sunt nisi in
paciente disposito ideo ut ordines digne recipi-
antur Sciendum quod ad hoc quod ordines rite et legitime
recipiantur in generali requiruntur quatuor. Primum
est sexus debitus scilicet quod sit masculus vnde mulier non
posset ordinari nec posset recipere caracterem alicuius
ordinis clericalis ut dicit Ambrosius super epistolam ad
thimotheum ut habetur D. xxvij mulier et xxvij q. i.
mulierem extra de sen. excom. de monialibus tacito etc.
quare mulier non potest recipere caracterem alicuius ordinis

quia xpistus qui fuit institutor sacramenti ordinis non
promovit aliquam mulierem ad aliquem sacrum ordinem
licet ergo beatissima virgo maria dignior et excel
lentior fuit apostolis universis non tamen illi sed istis do
minus claves regni celorum commisit extra de pe. et re
missionibus Nova. Et si forte in aliquo c. inveniatur mulier vo
cari dyaconissa vel presbitera intelligendum est quod illa
vocabatur dyaconissa super quam fundabatur aliqua
benedictio ratione cuius consequebatur aliquod beneficium spiritu
ale forte legendi omeliam in matutinis vel aliquod
quod non licebat aliis monialibus. presbitera autem appel
labatur quia secundum morem primitive ecclesie erat uxor pres
biteri vel aliqua vidua de rebus ecclesie curam habens
ad instar matris familias vocabatur presbitera et ita ex
ponenda sunt omnia c. que loquuntur de materia ista
Secundum quod requiritur est etas legitima. Circa quod sci
endum est quod licet doctores canonum faciunt multas
arengas circa materiam istam tamen vidimus oculata
fide nostris temporibus ad sacros ordines promoveri
pueros imberbes ymo vidimus aliquos ad digni
tates et personatus et etiam ad episcopatum et cardina
latum infra tempus taxatum ad subdyaconatus superio
res promotos quod quia ex dispensatione fit sedis apostolice
que spiritu sancto regitur non debet ab aliquo reprobari
Istud tamen regulariter est tenendum quod nisi in fa
vorem religionis fiat nullus debet promoveri ad
ordinem subdyaconatus nisi compleverit xviii annos
credo autem quod dominus episcopi si necesse fuerit possunt in hoc dis
pensare et dispensant cotidie prout exigit ecclesie
necessitas que in istis omnibus debet attendi. Tercium
quod requiritur est morum honestas cum enim porte dig

tutu vel ordinum infirmib9 et suspectis pate nō
debeat ut lxxx. d. dictu ex de iur. sim. relatu
sup oia requirit in promovendo ad ordies seu ec
clesiasticas dignitates q sit bone fame et honesti
i morib9 et vita et cui9 condicois sit et quos
mores deat habe pmovend9 ad sacros ordines
ostendit aplus ad thimot. in epla ad titu ita
dices Opz epm sine crimie ee uni9 uxoris viru
sobriu prudente pudicu ornatu hospitale doc
tore nō vinolentu nō pcussore modestu nō liti
giosu nō cupidu nō neophitu domui sue bn
ppositu et licet ista auctes videat intelligi de
Epo tn sm Augum et Ambrosiu extendenda
e ad alios ordinados lxxxiiij. d. cognoscam9
Notandu etia q de singulis condicoib9 positis
in aucte predca multa eent dicenda tame
requireret magnu tractatu qui supficialiter tn
secundo pauca dica Dicit g° pmo sine crimie qd
nō est itelligendu de oi crimie cu nemo sine
crimie vivat et ut dicit Jero9 Res pene cons
natura e ut aliquis sine pcco sit Et io itellige
du e de crimie enormi sive mediocri vulgatissimo
et notorio Et nō q exnüs i pcco mortali quicq
sive manifesto sive occulto peccat mortaliter re
cipiendo sacros ordies sicut i recipiendo alia
sacramenta d. xl. multi. d. lxxxi. q. iij. Audi Et io
debet quilibz confiteri anteq recipiat sacros ordines
Scdo dicit uni9 uxoris viru et istud e itellige
du negative i. nō pluriu d. lxxxij. posinsti quia
si itelligeret affirmative sequeret q virgines et qui

nullā habuisset vxorē nō possent pmoueri
qd' eēt absurdū Et lo² aplus fm morē pmitiuē
ecclīē ī qua licitū erat ordiatis habē' vnā vxo
rē dūmō habuisset eā v'ginē mō aut non ē
licitū cū votū castitatis sacris ordinib9 sit an
nexū De bigamis et quae nō pmouēt' et qd
sit bigamia et quot modis ɔ̄hitur quo ad nūc
taceo qz excedet metas h9 tr̄tatꝫ ¶ Alie condi
cioēs sīt sobriū prudētē et cetē' satis sūt note
et io de eis nichil dico ¶ Notandū aūt qz de
dicis capitlis de corpe viciatoꝝ et decialiū colli
gunt' alie cōdicoēs que nō debet eē ī ordinādo
vz qz nō sit solēpnit' penitēs nō curialis nō ser
uus seu ad Raciocinia obligatꝫ nō corpe viciatꝫ
nō de pbro vel alēs illegitimē natꝫ nō adultus
in egritudinē baptisatꝫ nō pegrin9 vel ignotꝫ nō
minoris etatis de quolibz istoꝝ proseq' exiget
maiorē tr̄tatū qz p̄ns opusculū expostulet ¶ Cer
tū qd' requirit' ē pitia lr̄aꝝ vn ordinād9 et
pmouend9 ad regimē aīaꝝ dz hr̄e noticiā et
pitiā sac' scpture ad aīas īformandas Et ꝑpt'
hoc statutū ē ut ī eccliis metropolitanis teneāt
doctores theologie ꝛ qz clici exeuntes pitiā ad
audiendū theologiā pcipiāt integ'' stipendia sua
ꝛ si nō suffiriūt eis etiā dz eis necīa ministrare ex
de mgr̄is qd' nōnulli debet etiā pitiā scptuaꝝ
secularīū hr̄e et hoc ad erudicōeꝫ ut possit disc
nere veꝝ a flō et p eas hr̄e additū ad theo
logiā ideo statutū ē ut teneāt' magri libaliū
artiū ī singulis eccliis ~~[illegible]~~ cathedralib9 et ī

aliis quam posset sufficientes facultates qui canonice emant clericos et alios scolares pauperes gratis instruant. Et quod aliquod competens beneficium magistro in ecclesia assignetur ex c. pal. Et intelligo de scientijs triuialibus scilicet gramatica logica rethorica. et maxime de gramatica quia quadriuiales scientie scilicet arismetica geometria musica astronomia parum aut nichil faciunt ad scientias pietatis ut dicit ieronimus xxxvij d. Si quis gramaticam de hoc scilicet quam scientiam debent sacerdotes habere requiratur supra in prohemio huius libelli. Et licet multa alia circa istam materiam sacramenti ordinis posset dici ista tamen sufficiant ad hoc quod presens libellus expostulat. Tractatus sextus

prime partis de extrema unctione

Nunc de sacramento extreme unctionis dicendum est. Circa quod consideranda sunt septem. Primo quid est eius materia. Secundo quid est eius forma. Tertio quis est eius minister. Quarto quis est eius effectus. Quinto quibus debet dari. Sexto in quibus partibus corporis debet fieri. Septimo et ultimo utrum debeat iterari. Capitulum primum de materia sacramenti extreme unctionis

Materia sacramenti extreme unctionis est oleum oliuarum ab episcopo benedictum. Et ratio quare oleum oliuarum est materia huius sacramenti est institutio christi qui instituit istud sacramentum fieri in oleo qui apostolos misit ungere infirmos et sanare eos et huic concordat premulgatio sancti iacobi qui dixit infirmatur quis in vobis inducat presbiteros ecclesie et orent super eum ungentes eum oleo sancto. Et est sciendum quod quamuis in scripturis inuenitur

simpli- oleū intelligi debet de oleo oliuaꝝ
qꝛ illud ē simpꝛ oleū Alia aūt nō s̄ fuerint
iuncta vel ꝓpꝛ defectū istꝰ sicut oleū nuci ut
oleū lini ꝛ similia vel ꝓpt aliquā medicinā
dandā sicut oleū amigdal vel oleū laterit ꝛ
similia Ratio aūt ꝯgruentie quare tale oleū
ē matīa hꝰ sacrīmēti qꝛ ꝓprietates istꝰ olei max
ime ꝯueniūt effectui hꝰ sacrīmēti Est enī oleū
mitigatiuū dolorꝭ io ponit̄ ī vulneribꝰ vn̄ ille
samaritanꝰ infudit oleū in vulneribꝰ sauciati
vt dꝛ ī luca s̄ effectꝰ istꝰ sacrīmēti ē mitigare do
lorē tā spūalē q̄ corpalē ut dicet̄ ī qū aget̄
de effcū istꝰ sacrīmēti quare oleū oliuaꝝ ē ꝓpa
matīa hꝰ sacrīmēti Notandū aūt q̄ ad hoc q̄
oleū sit ꝓpria et ꝯueniēs matīa hꝰ sacrīmēti opꝫ
q̄ sit pmo ab Epō bñdictū et istud innuit btūs
Jacobus qū dixit vngētes eū oleo s̄tō i· s̄tificato
Racō istꝰ quare sic opꝫ q̄ sit s̄tificatū posita ē sup
in tractatu de ꝯfirmacōe c· ii· vide eā ibi

Capm̄ s̄dm̄ de forma sacrīmēti extreme unctiōis

Forma istius sacrīmēti sūt verba que dicit
sacerdos qū iungit infirmū s̄cꝫ ista p̄ istā
sanctā vnctiōeꝫ et suā piissimā medicinā indulge
at tibi deꝰ quidq̄ deliquisti per visū p̄ auditū ꝛc
Jtē q̄ ī ista forma tangit̄ vtꝫ istꝰ sacrīmēti de qua
virtute dicet̄ infra qū dicet̄ de eiꝰ effcū Et
sciendū q̄ dr̄ia ē int̄ formas alioꝝ sacramētoꝝ
et istꝰ qꝛ forme alioꝝ sacrīmētoꝝ sūt indicatiē
vt pꝫ discurrendo p̄ singulas s̄ forma istꝰ sacra

meti e optatiua ut pz inspicienti ¶ Notandum atque
q in missali Ambrosiano inuenit ista forma vn-
go oculos tuos uel aures tuas etc. Et per istam sta-
unctionem etc. de hoc autem non e curandum s forma
qua utitur Romana ecclesia e obseruanda Si autem aliquis
quererat quare in forma istius sacramenti magis utitur
Romana ecclesia verbo optatiuo quam in aliis formis Di-
cendum q istud e quia ut d infra istud sacramentum non
debet dari nisi propinquis morti qui iam sunt in recessu
et ideo sicut moris e quod illis qui sunt in recessu op-
tatur salus ita ecclesia in forma ista optat salutem rece-
dentibus ab hac vita

Capitulum tercium de ministro extremeunctionis ·

Minister huius sacramenti e presbiter et non alius unde
nullus nisi sit presbiter potest ministrare istud sacramentum
et istud pz ex inducta auctoritate beati iacobi Infirmatur
quis in uobis inducat presbiteros ecclesie etc. Sed quare
solus presbiter e minister huius sacramenti quia ille qui habet
dispensare sacramenta corporis xpi mistici oportet q ha-
beat potestatem super corpus xpi verum s iste e solus
presbiter quare solus presbiter habet ministrare sacramenta nec e in-
stancia de baptismo quia baptismus e sacramentum
maxime necessitatis ideo oportet q habeat ministrum maxime
communem unde hoc supra de baptismo c. iii. Utrum autem
oporteat q sint plures presbiteri vel sufficiat unus vide-
tur ex auctoritate allegata q sint plures quia dicit
presbiteros in plurali Thomas in quarto suo videtur dicere
q si non possint haberi plures sufficit unus cum ministris
ita tamen q semper unus debet iungere et dicere verba et
si antequam perfecerit moriatur uel aliter impediatur alius

debz pficere id qd remanet pficiendu · Capitulum quartum de effectu sacramenti extreme unctionis ·

Effectus istius sacramenti e iste sicut enim e in infirmitate corporali ita suo modo debet esse et est in infirmitate spirituali In infirmitate aut corporali sic e q posito q aliquis sit curatus ab infirmitate adhuc remanet i eo quedam debilitas corporalis pueniens ex pristina infirmitate · io indiget duplici medicina vna que sit egritudinis sanatiua et alia q sit debilitatis q remanet reparatiua sic e spiritualiter infirmitas spiritualis e peccatum vnde ps i psona peccatoris miserere mei dne qm infirmus sum Medicina sanatiua istius infirmitatis e penitencia s postq homo sanatus e ab ista infirmitate adhuc remanet i eo quedam debilitas spiritualis et contra istam debilitatem ordinatur istud sacramentum vnde effectus huius sacramenti e sanatio istius spiritualis debilitatis Est etiam alius effectus quia per ipsum venialia peccata et oblita mortalia remittuntur et gratia hita augetur vel noua confertur Est etiam alius effectus q si sit expediens aie suscipientis sanitas corporis sibi restituitur virtute istius sacramenti pbantur oia ista p auctoritatem inductam Infirmatur quis i vobis inducat pbros ecclie et orent sup eum vngentes eum oleo sancto et alleuiabit eum dns a languoribus suis et si i peccatis sit dimittentur ei

Capitulum quintum quibus debet dari Extremauctio

Ex predictis autem colligitur q istud sacramentum non debz dari nisi infirmis q dicitur infirmatur quis i vobis Non aut debz dari quibuscumque infirmis

sed solum illis qui sunt in periculo et sunt propinqui morti
quod tum devotiorem animam peterent istud sacramentum posito
etiam quod sint frenetici. Cum enim istud sacramentum
sit sacramentum exeuntium non debet dari nisi exeuntibus
vel illis qui sunt parati ad exitum ab hac vita

Capitulum sextum in quibus partibus corporis debet homo ungi.

Quia purgata materia medicina debet applicari
opiculis patienti. Ideo materia peccati purgatam per
primum istud sacramentum quod est medicina ut dictum est
contra debilitatem delictum ex peccato debet applicari membris
que sunt organa sensuum per quos morbus peccati intrat
in animam. Unde in sacramento isto debent ungi oculi, aures,
os et nares, manus, pedes et renes, ita quod ad o-
culos dicatur: Per istam sanctam unctionem et suam piissimam
medicinam indulgeat tibi deus quidquid deliquisti per
visum. Ad aures per auditum. Ad os per gustum. Ad
nares per odoratum. Ad manus per tactum. Ad pedes
per gressum. Ad renes per ardorem libidinis. permitten-
do in singulis per istam sanctam unctionem etc. Sed quid
fiet de ceco a nativitate qui non peccavit per visum vel
de surdo qui a nativitate non peccavit per auditum vel
de claudo qui non peccavit per gressum debet ungi in
istis membris. Dico quod sic quia licet cecus non peccaverit
in videndo tamen peccavit forte inordinate visum appetendo
et idem dico de surdo et de claudo. Esto etiam quod
aliquis non habeat oculos vel alia membra in quibus
fit unctio debent tamen iungi in locis circumvici-
nis propter rationem iam dictam

Capitulum septimum utrum extrema unctio debet iterari

Cum in isto sacramēto nō ĩprimat' caract' mani
festū ē q istud sacramētū iterai pt̄ cū homo
possit multotiēs ad mortē infirmari vtrū aut
ĩ eadē infirmitate possit multotiēs inungi di
co q ĩfirmitatū queda sūt breuis tractiōis sicut sino
cha uel sinocha uel causō etc de alijs et ĩ tali
b9 ĩfirmitatib9 nō debz istud sacramētū iterari
tamē si recidiuaret aliquis cū recidiuū sit a
lia ĩfirmitas a pma a recidiuo posset iterato
inungi Alie sūt infirmitates diuturne sicut tis
sis febris ethica etc de alijs q durāt per ānū
uel plus etc cū ĩ talib9 ĩfirmitatib9 possit mul
totiēs hō venire ad punctū mortis ĩ talib9 pt̄
istud sacramētū iterari ista ē sniā thome ĩ quar
to suo dicit tn̄ q si ĩueniat' sniā aliorū doctoris
ĩ ɔtrariū nō ɔdēpnat eā ¶ Illud aut qd dicit qui
dā q ille q fuit inunctus si viueret nō debet se
postea balneare ē queda fatuitas q sequeret
q cum9 caput fuit inunctū ɔfirmate nō deberet
lauare caput cū eius unctio sit dignior ista tn̄
qū infirm9 inungit' debz ibi eē aliqs minist' q cū
stuppa abstergat locū unctiōis et postea stuppa
illa debet conburi ~ Tractatus septimus
p' ptis de spōsalib9 et habet quinq capla

Expedito cū dei adiutorio tractatu de sacramentis
que generāt regnāt nutriūt promouēt
reparāt hoiēz ĩ vita spūali Restat tractandū de
sacramēto qd hoiēz pducit et generāt ĩ eē et
vita corpali scz de sacramēto matrimonij Cūma vō
libellus iste tinctus ē ɔpt' simplices q nō sūt mul
tū in iure perīti et ne allegationēs multorū iurium

que tamen de iure canonico quam civili in ista materia plus quam in aliis precedentibus adducuntur simplicibus et minus peritis confusionem inducunt. Ideo ab huiusmodi allegacionibus quantum potero abstinebo cum simplices huiusmodi allegaciones nec legere nec dum intelligere sciret. Quoniam autem sicut philosophus sicut disposicio precedit formam sic sponsalia precedunt matrimonium. Ideo primo de sponsalibus est agendum. Circa que consideranda sunt quinque. Primo quid sit sponsalia et unde dicantur. Secundo qualiter contrahantur. Tercio qua etate debent contrahi. Quarto quis sit effectus sponsalium. Quinto et ultimo in quibus casibus dissolvantur.

Capitulum primum quid sint sponsalia.

Sponsalia sunt futurarum nupciarum promissio. Ex qua diffinicione que communis est canonistis et legistis patet quod sponsalia debent precedere matrimonium sicut presens precedit futurum. Dicuntur autem sponsalia a spondeo es quod idem est quod promitto promittis.

Capitulum secundum quot modis contrahantur.

Contrahuntur sponsalia quatuor modis. Uno modo nuda promissione sicut cum dicitur accipiam te in uxorem et accipiam te in virum. Alio modo datis arris sponsaliciis pecunia vel aliquibus aliis rebus. Alio modo anuli subarracione. Et istud vulgariter dicitur desponsacio secundum quam subarrato nuncupatur. Alio modo interveniente iuramento ita tamen quod sint semper verba de futuro ut dictum est quia si essent verba de presenti iam non essent sponsalia sed matrimonium.

Capitulum tercium qua etate possunt contrahi sponsalia

Quoniam post septennium id est post etatem septem annorum tam pueri quam puelle incipiunt habere discrecionem

que requirit in sponsalibus contrahendis ideo post septennium potest contrahi sponsalia Si vero ante septennium ipsi vel parentes ipsorum nomine eorum contrahant sponsalia nichil agunt nisi cum venerit ad septennium incipiat eis placere extunc valet ita quod licet sponsa non cognoscat eam corporaliter consanguineam tamen eius non potest habere in uxorem nec econverso Et nota quod etas contrahendi matrimonium apta in puella est xij annorum In puero xiiij annorum et si ante contrahunt non est matrimonium sed sponsalia tantum nisi fuerit ita etati nubili propinqui quod possint carnaliter ministerium et tunc etatem videatur malicia supplere

Capitulum quartum quis sit effectus sponsalium

Sponsalia contrahuntur duobus modis quia quandoque contrahuntur sub condicione apposita quandoque pure Si contrahatur sub condicione apposita hoc potest esse multis modis quia condicio apposita aut est possibilis aut impossibilis aut necessaria Si sit impossibilis ut puta contraham tecum si tetigero digito celum Aut si sit necessaria puta quod dicit contraham tecum si sol oriatur cras debet haberi pro non adiectis .i. non appositis Si autem condicio sit possibilis aut est honesta aut inhonesta honesta quia dixi contraham tecum si pater meus voluit vel si dederis centum non est matrimonium nisi condicio sit impleta etiam si in contrahendo fuerit appositum iuramentum et istud intellige nisi carnalis copula fuerit subsecuta inter eos quia tunc dicitur verum esse matrimonium inter eos qui videntur a condicione apposita recessisse Si vero condicio fuerit inhonesta et contra naturam et substantiam matrimonii puta quia dixit contraham tecum si procures tibi venena sterilitatis vel si [...]

pecunia adulterandа te trades vel donec īue-
niā aliā pulchriorē ista ɔditio viciat ɔtractū ita
ꝙ nō sint sponsalia nec matrioᵐ ¶ Si vō ɔditio sit
inhonesta ꝫ nō sit ɔ̄ naᷓ matrionij puta quia
dixi ɔtraha tecū si hoiez intfeceris vel si furtū
feceris et silia pro nō adiecta debz hri et est
abiciendа et tenent ¶ Notandū tū ꝙ licz dcm
sit ꝙ sposalia ꝑnt ɔtrahi sub ɔditoē ꝓmisse pe-
cuniē nō tamē pot ꝓmitti pecuniā ī modū pene
Et si ꝓmissa fuerit nō tenet pene ꝓmissio nec
pot peti ut si dicat sic nisi ɔtraxēo tibi tibi da-
bo centū marcas nō valet addito pene tū li-
bera debeat eē ɔiugia ff de ver obli ℒ de spō
velut Si aut ɔtrahāt sponsalia pure .i. sine ɔdi-
tioē et sint ambo apti ad ɔtrahendū matrioᵐ
si ī sponsalib9 intūenerit ĭuāmētū ɔpellendi
sint per excōicatioēz ɔsumaē matrioᵐ nisi forte ti-
meat de vxoricidio uel aliquo ꝑiculo Si at alt
illoꝝ ɔtraxerit cū alio per vba de pnti iniuget
pnia de ꝑiurio et fide mētita et absoluetur ab
excōicatione Si aut nō intūenit iuāmētū monē-
di sūt ɔsumaē matrioᵐ nō cogendi qꝛ īuite nuptie
malos ɔsueuerūt habē ꝓuētꝰ Si aut neuter ē
ī etate nubili tenet expectare donec ꝑueniant
ad ānos etatis Et idē dico si vnꝰ ē in etate lēia
et alt nō qꝛ ille qui nō ē in etate nubili tenet
aliū expectare uel si mutuo se absoluerit poterit
iudicio ecclie separi

Capᵐ quītū in quib9 casib9 dissoluunt

Ex quo sponsalia semel ɔtracta sint semp ligant

ita q si otrahat sposalia pmodu cu alia z no e
cpressu ad carnale copula opellendus e redire
ad pma. Si vo ognouit carnalit scd cu ia matrio
dicat debz rmane cu scda et non redire ad pma.
Soluunt aut sponsalia i octo casibus. Primus e si alt
eorum vult transire ad religione qd pt facere altero
inuito etia si fuerit matrioniu per verba de psnti
otractu et q remanet i seculo remanet absolu
tus a vinculo sposaliu et hoc qn alt fuerit pro
fessus in religione illa. Secundus e qn sponsus
no inuenit quia tnsfert se ad alia regione recep
ta tame pus pna de piurio uel fide no serua
ta si per ea steterit quominus matrio fuit cosu
matu. Tercius si alt ipor pos cotracta sponsalia
incurrerit lepra et palisim aut oculos aut manu
a pede amisit ut aliquid ei turpius euenerit.
Quartus si supueniat affinitas puta qz sposus cong
nouit osanguinea sponse uel eo z ad ho pbadu
sufficit sola fama. Quintus si mutuo se absoluerint
qda tn no recipiut istu casu vn dicut q illa decre
talis ex de spon pterea no e decrtalis uel loquit
de pmissione copatia. Sextus si alt eor fuit for
nicatus. Septimus qn sponsus de futo de facto cu
alia uel sponsa cu alio contrahit per verba de
psnti uel per verba de futo et sequit carnalis
copula tunc soluunt pma sponsalia ppt maius piu
lu subueniedo s debz agere pniaz de fide uel pmis
sione infecta. Octauus qn mior venit ad etate le
gittiaz et petit absolui a vinculo sponsaliu z dare
sibi licentia nubendi alij. Sed no q omes isti casus

preter primum scilicet quando vult transire ad religionem intendendi sunt de sponsalibus de futuro que proprie dicuntur sponsalia ¶ Nota etiam quod in duobus casibus de predictis ipso iure soluuntur sponsalia scilicet quando intrat religionem et quando contrahit matrimonium cum altero uel cum altera in ceteris vero casibus soluenda sunt per iudicium ecclesie

Secunda pars huius tractatus de matrimonio et habet octo capitula

Post tractatum est de sponsalibus dicendum est de matrimonio Et circa hoc consideranda sunt octo. Primo quid est matrimonium et vnde dicatur. Secundo qualiter contrahatur. Tercio quando et vbi et quibus verbis fuit matrimonium institutum. Quarto que fuit causa institutionis matrimonii. Quinto qui possunt contrahere matrimonium. Sexto quot modis dicitur matrimonium. Septimo quot sunt bona matrimonii. Octauo et vltimo que impediunt matrimonium

Capitulum primum quid est matrimonium

Matrimonium a doctoribus diffinitur sic Matrimonium est viri et mulieris coniunctio indiuidua vite consuetudinem retinens. Non dicit virorum et mulierum vel virorum et mulieris quia nec vnus vir plures mulieres nec vna mulier plures viros habere potest. Dicit indiuidua vite id est hoc est quod neuter absque consensu alterius potest continentiam profiteri uel orationi vacare et quod inter eos dum viuunt vinculum permanet coniugale Aliter diffinitur sic Matrimonium est viri et femine consortium omnis vite diuini et humani iuris communicatio. Dicitur matrimonium de mater matris et munio munis quasi matrismunium id est officium quod

dat mulieribus ex matres vel ideo magis denominatur a matre quam a patre quia eius officium magis apparet in matre quam officium viri

Capitulum secundum quo contrahitur matrimonium

Solo consensu contrahitur matrimonium quia si solus desit etiam cum ipso coytu frustratur Ex quo enim vir per verba de presenti consentit maritali affectu in mulierem et mulier in virum sive verbis consentiens dicit accipio te in meam et illa respondit accipio te in meum vel sic volo te de cetero habere in uxorem et illa respondit volo te habere in virum vel quibuscumque verbis vel signis exprimatur statim est matrimonium Et dico signis quia surdus vel mutus possunt contrahere matrimonium verum tamen si loqui possunt contrahentes verba sunt necessaria quantum ad eius consensum mutuum contingentia vel exprimentia

Capitulum tertium quando et ubi et in quibus verbis fuerit institutum

In paradyso terrestri fuit matrimonium institutum et etiam ante peccatum quibus autem verbis fuit institutum dicunt aliqui quod istis Crescite et multiplicamini et replete terram sed non credo istud esse verum fuerunt enim verba potius benedictionis nubencium unde dico quod verbis a deo prophetico ore prolatis fuit institutum quando dixit hoc nunc os ex ossibus meis et caro de carne mea propter hoc dimittet patrem et matrem et adherebit uxori sue et erunt duo in carne una vide hoc supra de sacramentis in generali capitulo primo

Capitulum quartum quot fuit causa institucionis matrimonii

Due sunt principales cause matrimonii licet sint

multe sc̃dārie p̃ncipalis tñ et p̃ma ē susceptio
sobolis et ppt̃ hanc tm̃ instituit de⁹ matrimoniū
in padyso añ pctm̃ int̃ p̃mos pentes quib⁹ dixit
crescite et multiplicamini ¶ Secunda tñ ē vitatio
fornicationis et ista tñ habz locū p⁹ pctm̃ vñ de
ista dicit aplũs ppt̃ fornicatõez vnusquisqz vxorem
suā habeat et vnaqueqz virū suū · Cause sc̃dārie
sūt multe scz pacis ɔ̃firmatio pulchritudo vxo
ris et diuicie et similia ita tñ q̃ intētio p̃ncipal'
illoꝝ qui ɔtrahūt nõ ferat' ad ista sz ad p̃ma duo

Cap^m quītū qui pnt ɔtrahẽ matrimoniū ·

Omnis homo qui pt̃ ɔsentirẽ in ɔiugalez
affectū et carnalē copulā exercẽ n̄ expsse
ɔhibeat' pt̃ ɔtrahẽ matrio^m dico q̃ ɔsentirẽ pot
qm̄ licet puer infra etatē licaz ɔstitutꝰ hoc ē infra
xiiij ānos Et puella infra xij · dicat verba apta
ad matrio^m ɔtrahendū tñ q2 ɔsentire nõ potest
nullū ē matrio^m · Similit' ille qui īsanꝰ ē uel fu
riosus si dicat illa verba nõ ɔtrahit q2 consentire
nõ pot̃ et hoc ē verꝫ q̄ diu ē in furore ɔstitutꝰ
qm̄ si aliqn̄ ht̃ lucida intualla et aliqn̄ redijt
ad sanā mentē nubẽ pt̃ et testari et oĩa que alij
pnt pot̃ et ipẽ ut c · de codicillis nec codicillos
vij · q · i · ɔīnus triste dici etiā carnalē copulā exer
cẽ Et io ille qui caret vtroqz testiculo uel ē frigi
dus nãlit' ɔtrahẽ nõ pt̃ · dici etiā nisi expsse ɔhi
beat' quia edictū de matrimonio ɔtrahendo ē ꝓ
hibitoriū · i · oĩs qui ɔhibet admitti ɔtrahẽ pt̃ pro
hibẽt' eū aliq̃ ppt̃ uotū aliq̃ ppt̃ ordinē ɔ̃ de
alijs īpedimẽtis de quib⁹ dicet' infra Et nõ q̄

matrimonium contrahi potest inter absentes per procuratorem
sicut fuit factum inter dominum Regem Aragonum et
dominam reginam que nunc est.

Capitulum sextum quot modis dicitur matrimonium

Matrimonium dicitur multis modis Nam matrimonium
aliud legittimum aliud clandestinum Nam legittimum
est quod ab hiis que super feminam potestatem habent uxor
petitur et a parentibus et legibus dotatur ac a sacerdo
tibus ut moris est benedicitur ac paranimphis custoditur
et solempniter accipitur non tamen intelligas quod sine so
lempnitatibus istis possit esse verum matrimonium sed sicut
est in aliis sacramentis quod quedam sunt de necessitate sa
cramenti quedam de solempnitate tantum ita in matrimonio
quedam sunt pertinentia ad substantiam matrimonii sicut con
sensus per verba de presenti expressus et iste solus facit
matrimonium quedam sunt ibi ad solempnitatem et decho
rem sicut solempnitates predicte sine quibus est verum
et legittimum matrimonium quantum ad virtutem licet non
quantum ad honestatem Clandestinum matrimonium est
quod fit sine solempnitatibus predictis et qui sic con
trahit exponit se magno periculo posset enim alter
alterum dimittere quando velit et de facto cum alio vel alia
contrahere et sic in adulterio manere unde talibus consulendum est
in foro penitentie ut de novo in facie ecclesie contrahant Item
matrimonium aliud initiatum aliud consummatum Initiatum per verba
de presenti perfectum sive consummatum per carnalem copulam
Notandum tamen quod matrimonium potest esse perfectum duobus modis
uno modo firmitate Alio modo significatione. Matrimonium potest ergo esse
perfectum firmitate ante carnalem copulam unde Augustinus scribens
ad quandam que sit cum viro suo votum emiserat castitatis

dicit sic inter cetera Non quia pariter temperabatis quanto sanctiora concordie placita seruabatis Scilicet matrimonium non est perfectum significatione ante carnalem copulam coniunctio enim corporum viri et vxoris significat vnionem nature diuine et humane in persona filij dei vide hostiensis de sacramentis in generali c. i. Et sic soluitur illa questio vtrum inter beatam virginem mariam et Joseph fuit perfectum matrimonium quia fuit perfectum quantitate sed non significatione Secundum dicitur matrimonium initiatum per sponsalia de futuro ratum per consensum de presenti consummatum per carnalem copulam Tertio matrimonium aliud legittimum et non ratum Aliud ratum et non legittimum legittimum et non ratum est inter infideles Et dicitur legittimum quia legali institutione uel prouintie moribus non contra iussionem domini contrahitur sed non est ratum matrimonium quia sine fide fit cuiusque non est ratum coniugium quod sine deo est Ratum sed non legittimum quod inter legittimas personas fideles fit sed sine legittima solempnitate contrahitur Ratum et legittimum matrimonium est inter legittimas personas cum debita solempnitate contractum — Capitulum septimum que sunt bona matrimonij

Bona matrimonij principaliter sunt tria matrimonij scilicet fides proles et sacramentum In fide attenditur ne post vinculum coniugale cum alio uel alia coeatur In prole ut amanter suscipiatur religiose educatur In sacramento ut coniugium non separetur Et nota quod prima duo bona quandoque sunt in matrimonio quandoque non tertium vero inseparabiliter adheret matrimonio

Capitulum octauum que impediunt matrimonium

Impedimenta matrimonij sunt duodecim que impediunt matrimonium contrahendum et dirimunt iam co-

tractum si tamen ipsa vel aliquod ipsorum precedat matri-
monium quia consensum coniugalem excludunt Si vero se-
quitur matrimonium nullum prestant impedimentum sicut
patet per ista exempla Furiosus non potest contrahere
matrimonium tamen si postquam contraxerit efficiatur furio-
sus non propter hoc solvitur matrimonium Item qui habet
utrumque testiculum sectum non potest contrahere matrimonium
Si post contractum matrimonium secetur non propter hoc sol-
vitur matrimonium et ita intendendum est de aliis
impedimentis Que autem sint impedimenta matri-
monii in hiis quatuor versibus continentur Error
condicio votum cognatio crimen Cultus disparitas vis
ordo ligamen honestas Si sis affinis si forte coi-
re nequibis Hec facienda vetant connubia facta
retractant Preter ista duodecim impedimenta que
Impediunt et dirimunt matrimonium sunt alia duo que
impediunt matrimonium contrahendum sed non dirimunt iam
contractum scilicet tempus feriarum et interdictum ecclesie
versus Ecclesie vetitum necnon tempus feriarum Impediunt
fieri permittunt facta teneri qualiter intelligi debe-
ant dicendum est de unoquoque

De impedimento erroris

Numeratis omnibus impe-
dimentis de quolibet eorum dicendum est Et primo
de Impedimento erroris persone quod ex sui natura
non ex constitutione ecclesie sicut et alia impedimenta ma-
trimonialem consensum excludit quia qui errat non con-
sentit ut ff. de iure omnium nisi per errorem et er-
rantis voluntas nulla est ut C. de iuris et facti ig-
norantia cum per testium non idcirco unde si mulier
vel vir erret in matrimonio contrahendo nullus est

consensus qui solum facit matrimonium ¶ Nota quod triplex
potest esse error circa personam. unus ipsius persone ut si de
petro credat quod sit guillermus errat in persona
Alius est error fortune ut si de paupere credat quod
sit dives Alius est error qualitatis ut si de igno
bili credat quod sit nobilis uel de corrupta quod sit
virgo modo error persone impedit matrimonium ut si
credens contrahere cum martha contrahit cum maria
nullum est matrimonium Error autem qualitatis fortune
non impedit matrimonium ubi contra aliquis contrahit cum ali
qua credens eam esse virginem uel filiam regis et tamen
ipsa est meretrix uel filia rustici tenet matrimonium
vel credit contrahere cum divite et contrahit cum paupere
tenet etiam matrimonium xxix. q. i. his ita

De impedimento conditionis

Impedimentum conditionis inductum est ab ecclesia
in favorem libertatis Et de hoc sciendum est quod
si mulier contrahit cum servo sciens uel liber cum ancilla
tenet matrimonium et validum est ¶ Si vero libera contrahit
cum servo ignorans quem credit esse liberum uel liber
cum ancilla nullum est matrimonium inter eos nisi postquam
vir cognovit eius conditionem esse talem consentiat in eam
verbo uel facto uel carnali copula ¶ Nota tamen quod
error deterioris conditionis impedit et dirimit matri
monium non tamen error paris uel melioris ut si servus
contrahit cum ancilla quam credit liberam uel cum libera quam
credit ancillam quia non decipitur nec habet quod obiciat ei
de conditionibus appositis modo vide s. de sponsalibus
c. iiij. quia idem iudicium est ibi et hic.

De Impedimento voti

Quarta Impedimentum voti ¶ Secundo quod intelligitur de voto continentie sive de voto castitatis Et circa hoc notandum quod duplex est votum continentie quoddam est simplex quoddam solempne votum simplex impedit matrimonium contrahendum sed non dirimit iam contractum ¶ Votum autem solempne et impedit contrahendum et dirimit iam contractum quod autem votum sit solempne licet olim fuit altercatio inter doctores tamen hodie est declaratum per dominum bonifacium viij extra de voto et voti re. c. quod voti li. vi. ubi dicitur quod votum solempnisatur quantum ad dirimendum matrimonium duobus modis Uno modo per susceptionem sacri ordinis scilicet subdyaconatus dyaconatus presbiteratus Alio modo per professionem expressam vel tacitam factam alicui de religionibus approbatis promotis ergo ad sacros ordines vel religiosi non possunt contrahere matrimonium ¶ Nota penale constitutionem in constitutionibus domini clementis contra religiosos contrahentes de facto scilicet quod sunt excommunicati et irregulares nec potest cum eis nisi per sedem apostolicam dispensari

De impedimento cognationis carnalis

Cognatio est triplex quedam carnalis quedam spiritualis quedam legalis Et primo videndum est de cognatione carnali que naturaliter precedit alias et ista appellatur consanguinitas ¶ Videndum est ergo quid est consanguinitas et unde dicatur quid est linea consanguinitatis quot sunt linee quot sunt gradus et quomodo computantur et usque ad quem gradum prohibeatur matrimonium ¶ Consanguinitas est diversarum personarum vinculum ab eodem stipite descendentium carnali propagatione contractum Stipitem dico illam personam a qua alique ducunt

xerut originem sicut Adam fuit stipes Caym et Seth
et filiorum qui ex eis descenderunt. Dicitur consangui
tas a con et sanguine quasi coerens sanguinem habentes
vel de uno sanguine procedentes. Linea est ordinata
collectio personarum consanguinitate coniunctarum ab eodem
stipite descendentium diversos gradus continens. Lineae
sunt tres scilicet ascendentium descendentium et transversalium
Prima est ascendentium scilicet illorum de quibus traximus
originem sicut pater mater avus avia proavus pro
avia abavus abavia. Secunda est descendentium scilicet
illorum qui duxerunt originem a nobis sicut filius fi
lia nepos neptis pronepos proneptis abnepos
abneptis. Tertia est transversalium sive collateralium
id est illorum a quibus non duximus originem nec ipsi a no
bis ut frater soror filii duorum fratrum qui dicuntur fratres
patrueles filii duarum sororum qui dicuntur fratres con
sobrini et eorundem filii et nepotes usque ad quar
tum gradum notantur ista xxxv q v primo gradu
Et nota quod due lineae descendentes faciunt unam li
neam transversalem ut apparet in hoc exemplo filii
duorum fratrum attinent sibi in linea transversali et quali
bet eorum recta linea descendit ab avo eorum communi qui
fuit stipes communis a quo traxerunt originem et sic
de omnibus aliis est intelligendum. Quartum est videndum
est quid est gradus Et nota quod aliter computant gradum ca
nonistae et aliter legistae Nam secundum canonistas due per
sonae in linea transversali faciunt unum gradum, secundum
legistas quaelibet facit unum gradum utputa duo fratres
sunt in primo gradu secundum canonistas qui secundum legistas
sunt in secundo filii duorum fratrum secundum canonistas sunt in secundo

qui secundum legistas sunt in tertio et sic de singulis sed
quia istud parum aut nichil facit ad propositum ideo di
mittatur et videamus quid est gradus ¶ Gradus est
habitudo id est computatio distantium personarum qua cog
noscitur quota generacionis distantia due persone inter
se differunt ¶ Gradus ita computatur in linea ascenden
ti pater mater sunt in primo gradu ¶ Auus auia in secundo
proauus proauia in tertio. abauus abauia in quarto
In descendenti linea computatur sic ut filius et filia
sunt in primo gradu. nepos neptis in secundo. pronepos
proneptis in tertio. abnepos abneptis in quarto ¶ In
transuersali vero linea computatur sic duo fratres sunt in
primo gradu. filij duorum fratrum in secundo nepotes eorum
id est duorum fratrum in 3o. pronepotes in quarto ultra quem
gradum nulla consanguinitas protenditur quantum ad impe
diendum et dirimendum matrimonium licet antiquitus
contenderetur usque ad septimum gradum ¶ Videndum est
ergo qualiter secundum istam doctrinam consanguinitas in
ueniendo et computanda est inter aliquos ¶ Et tu igitur
vis scire de aliquibus bartholomeo et berthol
quoto gradu consanguinitatis attinet sibi accipe
aliquem eorum parentem a quo ambo traxerunt originem
ubi gratia ¶ petrus generauit ¶ Jacobum et ¶ Johannem qui fue
runt fratres ecce primus gradus uel si non potes scire
quis fuit pater eorum dicas ¶ Jacobus et Johannes fuerunt fratres
hoc idem dico quia semper fratres ponendi sunt in primo gradu
vel frater et soror uel due sorores procede igitur in com
putatione sic ¶ Jacobus et Johannes fuerunt fratres qui
ut dictum est faciunt primum gradum ¶ Jacobus generauit an
dream ecce secundus gradus ¶ Andreas genuit philip

pri ex tercius gradus. philippus genuit bartholomeum ex quartus gradus de quo nunc agitur modo revertatis ad iohem qui fuit fr iacobi et predicti iacobus et iohes ut dictum est fuerunt fres iohes genuit thomam. thomas genuit bertham de qua nunc agitur ex tercius gradus. vides ergo quod bartholomeus et bertha attinent sibi ex una parte in quarto gradu et ex alia parte in tercio et in quarto Et hoc loquendo usualiter quia secundum veritatem non attinent sibi nisi in quarto et sic non potest esse matrimonium inter eos Idem faciendum est de illis qui magis vel minus vicini sunt in consanguinitate dicendo in tali gradu et in tali attinent sibi Et quod ita computandi sunt et inveniendi sive numerandi persone colligitur expresse ex illis duobus decretalibus extra de consanguinitate. tua nos extra de testi. licet quidam Item pone quod due persone attinent sibi ex una parte secundo et tercio gradu et ex alia in quinto gradu numquid poterit contrahere matrimonium inter se. dico quod sic quia semper standum est remociori persone in consanguinitate extra de consanguinitate et affinitate c. inter. In hoc enim casu remocior persona extra metam consanguinitatis existit unde non attinent sibi ex quo consanguinitas non est inter eos quia sicut antiquitus omnis consanguinitas terminabatur in septimo gradu ita hodie omnis consanguinitas terminatur in quarto Ex dictis potest patere quod consanguinitas impedit et dirimit matrimonium usque ad quartum gradum consanguinitatis inclusive et non ultra

De impedimento cognationis spiritualis

Visto de cognatione carnali videndum est de cognatione spirituali unde videndum est quid

ē ꝯgnatio spūalis et quot sīt eius spēs quo
impedit matrioᵐ et ī quibꝰ sacⁿmentis ꝯhat
Congnatio spūalis ē ꝓprietas ꝓueniēs ex sa
cramēti datioē uel administratioē vbi gⁱa sacer
dos baptizat puerū tu suscipis eū vtqꝫ vrm̄ ē
patᵉ spūalis istius pueri et ꝯpatᵉ parentū eius
Spēs spūalis ꝯgnatois sīt tres vna dᶻ ꝯpatⁿni
tas a con· qᵈ ē sīl et patⁿnitas qr̄ sīl patⁿnitas
vel qⁱᵃ cōis pⁿnitas nā vnꝰ copatrū semꝑ ē pr̄
spūalis pueri et altᵉ carnalis· Alia dᶻ patⁿnitas
et ista attendit̄ intᵉ eū qui suscipit̄ et illū q̄ sus
cipit· i· intᵉ puerū et patrinū· Alia dᶻ fⁿnitas
que attendit̄ intᵉ filiū tuū spūalē et filios tuos
carnales Restat ergo videndū qᵈ iuris taliū de
matrionio taliū et pᵒ dicēdū ē de ꝯpatⁿnitate
Notandū gᵒ qꝫ duplex ē ꝯpatⁿnitas qⁱua qᵈaꝫ
ē dicta scꝫ illa quā ego ꝯtraho per me ipm̄ et
ista īpedit et dirimit matrioᵐ ut si ego suscipio
filiū berthe mulieris et ipā meū nuqꝫ poteroᵒ eā
habēᵉ ī vxorē et si accepo eā sepandū ē ma
trioᵐ et ita dᶻ ex̄ de ꝯgnatōe spūali veniens
Alia dᶻ ꝯpatⁿnitas indirecta siue emergēs illa scꝫ
quā vnꝰ coniugū postqꝫ sīt vna caro effecti con
trahit per actū altiꝰ sicut illa quā ꝯtraho per
actū vxoris postqꝫ ē anne carnalit̄ ꝯgnita sicut
si vxor mea filiū alioꝝ suscipit ambo parentes pu
eri sīt ꝯpatres mei quiuis ego nō suscipiā eū qⁱᵃ
coniūt sibi ꝯiuges adiuīcē actōnes et de hᵒ pōᵃ
exemplū euidentissīᵐ ī quadā decretali ext̄
de ꝯgnatioē spūali c· martinus vbi dicit̄ sic ma

tinus duxit bertha in uxore et locharius taber
egam postmodu locharius leuauit de sac fonte
filiu martini et berthe demu mortuus e locharius
et bertha et remanserut martinus et taberega
cu maritus suus locharius acquisierat cpatrinitatem
per filiu martini Querebatur vtrum martinus posset
cthere matrimonium cu dicta taberega Et dicunt dns pp q
nullomodo Et sic pz q cpatrinitas tu dicta q indicta
ipedit matrimonium ctrahendu et dirimit iam ctractu
¶ Modo videndu e de cpaternitate que attendit
int suscipiente et illu qui suscipit i paternu et
materna et filiolu et filiola Et e sciendu q nu
q pt ee matrimonium inter tales et si ctraxerit de
facto sut separandi ¶ Ultimo videndu e de fraternitate
spuali que attenditur int filiolu et filiola et filios
et filias carnales patrini Et licet doctores aliqui
varia dixerit et materia ista firmiter et sine om
dubitatione e tenedu q omnes filii duorum cpatrum siue
an cpaternitate siue post possunt licite matrimonialiter co
pulari excepta illa psona mediante q peruentu
e ad cpaternitate na illa nuq pot copulari matri
monialiter alicui filiorum sui patris spualis ¶ Item no
q compater licite pt accipe i uxore filia cpatris sui n
sit illa mediante qua compatres sut effecti ¶ Solet aut
dubitari vtrum aliquis possit habere duas commatres in
uxores vna post alia Ad quod dicendu e q refert vtrum
commaternitas precedat matrimonium vel sequatur si precedit
licite pt habere duas commatres i uxores vbi gratia ma
ria et bertha sut cmatres postea martinus ctrahit
cu maria et ea cognoscit ea mortua pot ctrahere

cū bertha et ē causa qr per vnionē carnis seqn
te nō trahit ad vnionē spūs precedēte. Si aūt
cōmatrinitas sequatur matrimonium supple per carnalē
copulā cōsūmatā tunc distingue qr si vxor tua sus
cipit filiū alterius tunc ista cuius filius suscipitur effi
citur cōmater tua per factū vxoris tue et mortua vx
ore tua nō poteris illā habere in vxorē tuā et eādē
cōpaternitatē itelligas acquiri vxori per maritū Si
vero filiū vxoris tue quē de vno alio genuit ali
qua mulier de sacro fonte leuauerit vel ad cōfirma
tionē corā Epō tenuerit illa mulier ē cōmater vx
oris tue et nō tua qr nō fuit tibi cōmatrinitas acqsi
ta vnde mortua vxore tua potes eā habere in vxorē
idē si filius tuus quē de alia muliere genuisti susci
piatur ab aliquo qr nō ē acqsita cōpaternitas vxori tue
et in hoc casu sicut in alio pt aliquis habere duas co
matres in vxores et aliqua duos copatres in ma
ritos et istud potes scire per quatuor versus scz istos
Que michi vel cuius mea natū de fōte leuauit
hec mea cōmater fieri mea nō valet vxor Si qua mee
natū nō ex me fōte leuauit Hanc post fata mee nō
vetabor habere ¶ Notandū etiā qd laycus nō pt cōtrahere
matrimonium cū illa quā baptisauit et si de facto cōtrax
erit ē matrimonium dissoluendū extra de cōgnacōe spūa
li ne dū li. vi. Item nō qd filius sacerdotis vel alterius
viri qui baptisauit puellā nō pōt cōtrahere cū dicta
puella in c. preallegato ne dū ¶ Notandū etiā qd
solū per sacramētū bap. et cōfirmacionis cōtrahit spūalis
cōgnacio que īpedit matrimonium cōtrahendū et dirimit
iā cōtractū Per cathecismū aūt licet cōtrahatur talis cōg
nacio que impedit cōtrahendū nō tamen cōtrahitur talis

que dirimat iã ɔtractũ ex̃ de ɔgnatiõe spũali p
cathetisinũ li. vi. De ĩpedimẽto ɔgnatõis legat

Quia ɔgnatõ legalis que adoptõ d' nĩc a' nũq̃
habet' in vsu et parũ tractat' de ea ĩ Jure
canonico io de hac supsedeo quo ad nũc.

De impedimẽto criminis

Criminũ quedã ĩpediũt matriõm ɔtrahẽdũ
et dirimũt iã ɔtractũ sicut incesty vxoricidiũ
raptus aliene vxoris solẽpnis pnia Et si quis ĩ
sidiando matriõio ɔpriũ filiũ de fonte suscepit
vt possit eã priuare carnali debito et copia sui
pre homicidiũ pbri oĩa ista c'mia et forte mlta alia
ĩpediũt ut dixi matriõm ɔtrahendũ s; nõ dirĩmũt
iã ɔtractũ ymo si sint adolescẽtes et timeatur de
eorũ ĩcontinencia etiã debet eis dari licẽcia nube
di Sũt aũt c'mĩa tria q̃ nõ solũ ĩpediũt ɔtrahẽ
dũ ymo dirimũt etiã iã ɔtractũ pmũ est qñ
aliquis adulterat' cũ aliqua coniugata et iste cũ
alia machinat' in morte viri adultere cũ effcũ
vel ĩ morte vxoris viri ut simul ɔhat' In h° cũ
ɔtrahẽ nõ debẽt et si contraxerit sũt sepandi.
Secũdũ ẽ si adulter pstat fidẽ adultere ut du
cat eã p9 morte lri ei9 mariti uel p9 mortẽ vxo
ris viri adulteri Terciũ ẽ qñ nõ pstat fidem
de ducendo eã s; eã simplr ducit q2 ut dicit ce
lestinus pp plus ẽ duce q̃ fidẽ dare deducendo
Et istũ casum ĩtellige qñ p'm matriõm ẽ verũ et
legitimũm qm si nõ fuerit verũ s; putabat' ẽẽ verũ
nullũ pstat ĩpedimẽtũ scdo matriõio Si vero

nullus istorum casuum intervenerit bene potest quis contrahere cum ea quam polluit per adulterium. Nota etiam quod si mulier que contrahit cum coniugato sit eum esse coniugatum numquam potest eum habere post mortem uxoris sed si ignoraret eum esse coniugatum immo crederet eum esse solutum non obstante quod contraxit cum eo vivente uxore licita potest contrahere cum eo post mortem licite uxoris

De impedimento disparis cultus

Ad hoc quod matrimonium sit ratum et legittimum oportet quod uterque coniugum sit fidelis unde fidelis non potest contrahere matrimonium cum iudea vel sarracena vel gentili vel pagana. Et si contraxerit de facto nullum est matrimonium. Sponsalia autem potest fidelis cum infideli contrahere sub ista forma quod infidelis convertatur ad fidem. Infidelis tamen potest contrahere cum infideli dummodo sint eiusdem ritus scilicet iudeus cum iudea sarracenus cum sarracena. Sed pone alter coniugum convertitur ad fidem alter remanet in infidelitate quid fiet de istis. Dico quod si infidelis non vult habitare cum fideli vel si vult cohabitare non tamen vult cohabitare sine contumelia creatoris vel absque hoc quod trahat eum ad infidelitatem vel ad peccatum mortale in istis tribus casibus contumelia salvatoris solvitur ius matrimonii quantum ad fidelem et potest fidelis licite contrahere nec est differentia quantum ad hoc utrum conversus fuerit iudeus vel paganus quoniam idem ius est hodie in utroque. Si autem infidelis vult cohabitare fideli sine aliquo predictorum trium. Et si fidelis vult habitare secum bene facit ut dicit apostolus in prima epistola ad corinthios. Si autem non vult habitare secum non est compellendus tamen ille vel illa vivente non poterit contrahere cum

aliquo uel cū aliqua q̄ diu durat matrio(niu)m. Sed si
vnus iudeus uel paganus ɔtraxit cū ɔsanguinea
sua s(e)c(un)d(u)m ritū suū ɔu(er)tit(ur) ad fide(m) p(ost) ɔu(er)sione(m) re
manebit tale matrio(niu)m. dico q(uod) sic dum(m)o no(n) ɔtrax
erit in gradib(us) diu(in)a lege p(ro)hibitis qui ponu(n)tur
leuitici xviij q(ui)a infideles no(n) artant(ur) canonicis i(n)sti
tutis et pro sac(ra)mento bap(tis)mi no(n) soluu(n)t(ur) ɔiugia s(ed)
crimina dimittu(n)t(ur). Si aute(m) vnus pagan(us) plures h(abe)ns
mulie(re)s siue vxores ɔu(er)tit(ur) ad fide(m) retinebit
om(n)es uel qua(m) ex eis retinebit dico q(uod) solu(m) (re)ti
nebit illa(m) que fuit p(ri)ma ei(us) vxor q(ui)a nulla ali
arum fuit v(er)e ei(us) vxor. Si aut(em) alter ɔiugu(m) labat(ur)
in heresim uel i(n) infidelitate(m) qui manet in fide
no(n) p(otes)t ɔtrahe(re) et tenet(ur) ɔtinere q(ua)m licet i(n) isto
cau(su) sit ɔtumelia c(re)atoris sicut i(n) p(ri)mo tame(n) matri
monij fideliu(m) ratu(m) e(st) et nullo cau(su) sup(er)ueniete
pot(est) dissolui. Matrio(niu)m aut(em) infideliu(m) no(n) e(st) ratu(m)
et id(e)o dissolui legittime pot(est).

De impedimento violentie

Violentia de sui na(tur)a. Vetia(m) siue ɔsitutude(m) ecc(lesi)e imped(it) matrio(niu)m
q(ui)a excludit ɔsensu(m) liberu(m) q(ui) solus facit matrio(niu)m
na(m) vbi met(us) uel coactio i(n)tu(er)it no(n) p(otes)t ɔsens(us) locu(m)
habe(re) s(ed) q(ui)a mag(is) e(st) d(e)i(n)a int(er) vim et metu(m) id(e)o vide(n)
du(m) e(st) quid sit vis uel coactio et met(us) et q(ue) violencia
et quis met(us). Vis siue violecia e(st) maioris rei ip(e)
tus qui (re)pelli no(n) p(otes)t. Metus e(st) instantis vel fu
turi mentis trepidatio. Vis siue violentia uel coac
tio (et)c q(ui)a pro eode(m) accipio. Alia leuis alia violeta
leuis no(n) excludit ɔsensu(m) matrio(n)iale(m) sed violeta

excludit violenta coactio e cu quis trahit accipit
inuitus ducit uel ligat Item metus alius cadit in
qstate viru alius no ille qui cadit i qstante viru
accusat et excludit qsensu matrimoniale quid aut
sit metus qui cadit i qstate viru dicendu q metus
mortis cruciatus corpis seruitus stupri Et de ho
sunt versus Excusare metus hac posse puta quia
vestis Stupri siue status verberis atq3 necis Pro
tandu etia q iste metus posset cade i vna psona
et no cadet i alia sicut talis metus possit cade i
me qui no cadet i rege q2 no e verisile hoie
[struck] clare dignitatis in vrbe timuisse uel q
Rex metu pui militis timeat ff q metus causa
l. no e verisile ver tame si p aptissias pbatio
nes de metu hret repellit psumptio que cont
eu e ut dicit ibide et sic iudex scdm duusitate
psonaru et locoru iudicabit qualis sit metus z p
hoc iudicabit pro matrimonio uel cont Notan
du tame q qualiscunq3 sit metus uel violetia si
mulier que allegat metu uel violetia stetit p
annu et dimidiu cu viro uel si consenserit i car
nale copula no debet postea audiri si allegat
metu uel violentia

De ipedimento ordis

Ordinu ut dictu e supra quida sunt miores
scz hostiarius · exorcista · lectoratus · acolita
tus et isti no ipediunt matrimo qtrahendu nec
dirimunt ia qtractu Alij aut dicunt maiores
scz subdyaconatus · dyaconatus · pbratus et isti ipe
diunt matrimo qtrahendu et dirimunt ia qtctu
q2 istis ordib9 votu solepne e annexu

De impedimento ligationis alterius

Impedimentum istud · scilicet cum quis est alligatus alteri uxori a deo semper fuit validum quod antequam aliqua constitutio ecclesie super hoc emanaret numquam alligatus uxori potest uel potuit aliam accipere nec umquam licuit hoc absque speciali dispensatione dei qui fuit institutor matrimonii sicut dispensauit cum abraham et iacob et aliis patriarchis Sed quia aliquis potest esse ligatus mulieri per sponsalia tantum et aliquis per matrimonium videndum quid iuris sit in utrisque Et ideo notandum quod si aliquis contraxerit sponsalia cum aliqua per verba de futuro ~~debet dimittere secundam~~ non debet contrahere cum alia nec illa cum alio et si contraxerit cum alia sponsalia etiam per verba de futuro debet dimittere secundam et redire ad primam · Si autem contraxerit cum secunda sponsalia per verba de presenti uel per verba de futuro et fuerit secuta carnalis copula debet stare cum secunda etiam si sponsalia contracta cum prima fuerit cum iuramento vallata sed debet agere penitentiam de periurio et fide mentita Si autem est matrimonialiter alligatus uxori sed non est secuta inter eos copula carnalis potest alter altero inuito religionem intrare et qui remanet cum alio uel cum alia contrahere Si autem fuerit inter eos secuta carnalis copula numquam quamdiu vixerit potest se dimittere nisi causa fornicationis et tunc si se dimiserit uel continebunt uel remaneant innupti quoniam secundum verba saluatoris si alter nupserit mechantur Sed ponatur uxor credit maritum mortuum conuolat cum alio dico quod quamdiu ita credit nec ille reuertitur excusatur ab adulterio et fornicatione per ignorantiam facti Et filii si quos ex secundo suscepit indi

cant legittimi s; stati cu reuitit pmus debet rece
de a scdo et redire ad pmu qd si no fiat ad
ultera ... iudicat ¶ S; quid si non reuitit credit
tn eu viue quid faciet no exiget debitu a ma
rito que accepit reddat tn exigenti istud consi
liu dat ex de scdis nuptijs dns et redeptor
Ite pone vir iuit i exercitu gtra sarracenos vel
in regione longinqua no reuitit nescit vtru
sit viuus vel mortuus quid faciet vxor. Dico q qu
tuncuq; sit Juuencula gtrahe no pt donec sit cer
ta de morte mariti s; qualit certificabit Rn
deo q per Juamentu illius sub quo militauit
vel etia sociorum qui morte eius nouerit Et
scdm leges adhuc debet spectare per anu
anteq nubat scdm canones stati post iuame
tu prestitu gtrahe pt ex de se. nup. sup illa.

De publice honestatis iusticia .

Publice honestatis iusticia e impedime
tu ab eccia introductu pp vius hones
tate cuius due spes erat antiquitus nuc aut e
vna tantu que contrahit ex desponsatione puta
si aliquis desponsauit puella septe anorum lic;
ea no cognoscat nullus tn de consanguinitate eius
potit ea habe i vxore nec ipe alia de gsag
uinitate eius io dixi septe anorum quia si an sep
te sponsalia pura et certa .i. sine conditione gtra
hant nullius sut momenti nec aliqd pstaut
ipedimetu ni p9 septeniu sponsalia approba
uerit ¶ Nota etia q declaratu e hodie de Jure
nouo q ... lic; sponsalia sint nulla ratione

ꝯsanguinitatis aut affinitatis a religioīs a quacūq; alia ratioē dūmō nō sint ulla ratoē etatis ꝑstat īpedimētū pub. honestatis iustitie ex. de spon. c. ex spōsalib9 li. vi. De affinitate.

Affinitas ē ꝓximitas ꝑsonaꝝ ex carnali copula ꝓueniens oī carēs ꝑentela. Et dixi ex carnali copula ꝓueniēs q2 tam per fornicariā q̄ per matrimoniale copulā ꝯtrahit affinitas et licet olim erant tria gn̄a siue tres modi affinitatis tn̄ hodie p̄mū gen9 tantū stat scd̄o et t̄cio de medio sublatis. Nō ergo q̄ p̄mū gen9 affinitatis ꝯtrahit ex ꝑsona addita ꝯsanguinitati per carnalē copulā iux̄ illā regulā q̄ dicit q̄ ꝑsona addita ꝑsone per carnis ꝯpagatoēȝ mutat gradū attinētie s; nō mutat gen9 s; ꝑsona addita ꝑsone per carnis ꝯmixionē mutat genus attinentie s; nō gradū vn̄ v̄s9 Mutat nup̄ta gen9 s; gn̄ata gradū. Et ut meli9 itelligat̄ ponat̄ exēplū. Ecce soror mea et ego sum9 vna ꝯsanguinitas accipiat soror mea maritū siue amasiū scz petrū iste petr9 q̄ ē ꝑsona addita ꝯsanguinitati mee ꝑ carnis ꝯmixionē mutat gen9 attinētie s; nō gradū q2 petrus nō ē ꝯsanguineus me9 s; ē michi affinis et sic mutat gen9 attinētie s; nō mutat gradū q2 sicut soror mea ē ꝯsanguinea mea ī p̄mo gradu ita petr9 ē michi affinis ī p̄mo gradu. Et idē itelligas de maritis t̄ amasiis oīm ꝯsanguineaꝝ meaꝝ q2 ī quoto gradu ꝯsanguinitatis ipē attinet michi ī tāto gradu affinitatis mariti uel amasij eaꝝ attinent michi

Et qđ dixi de maritis ꝯsanguineaꝝ meaꝝ idē
per oīa ītelligas de vxoribꝰ ꝯsanguineoꝝ meoꝝ
quia ī quoto gradu ipi sūt michi ꝯsanguīei ī
tāto gradu ipi sūt michi affines Nam si aliqͥs
ē michi ꝯsanguīeꝰ ī scđo gradu vxor sua est
m̄ affinis ī scđo gradu et sic de alijs gradibꝰ
Idē dico de ꝯsanguīeis vxoris mee q: in quoto
gradu sūt ꝯsanguīei sibi ī tanto sūt affines
michi et omēs ꝯsanguīei mei sūt affines vx-
ori mee ī illo gradu ī quo sūt michi ꝯsang-
nei Et iđ nō ꝙ sicut ꝯsanguinitas vsqȝ ad qr-
tū gradū īpedit matriōm ꝯtrahendū et di-
rimit iā ꝯtractū ita affinitas usqȝ ad eundē
gradū facit idē · Notandū etiā ꝙ cū gradꝰ
ī affinitate hēat ortū ex ꝯsanguīitate cū dubita-
tur de affinitate alicuiꝰ recurrendū est ad
illā psonā qua mediāte fuit uentū ad affini-
tatē et requirendū ē quoto gradu distat ab
illa psona de qua agitur scđm modū sup̄ sig-
nū de ꝯsanguīnitate ubi dictū ē quō gradus
sūt ꝯputandi ī ꝯsanguīnitate nā ī quoto gradu
distat ī ꝯsanguīnitate ī tāto ī affinitate No-
tandū etiā ꝙ licet vxor ꝯsanguīnei mei sit af-
finis michi tamē filiꝰ quē suscepit ex ꝯsanguī-
neo meo nō ē michi affinis ß ꝯsanguīneꝰ sed si
habēt filiū ex alio qui nichil michi attinet ille
filius nec erit michi affinis nec ꝯsanguīeꝰ filiꝰ
aūt ꝯsanguīnei vxoris mee erit michi affinis
sicut parēs suꝰ ß ī alio gradu quia si parens
ē ī pmo gradu filius erit ī scđo et sic de alijs
Nota etiā ꝙ licet moriatur ꝯsanguīneꝰ ~~mee~~ media-

te quo ctrahit affinitas psona tn q supbiuit
remanet michi affinis. Notandu etia qd licz dcm
sit qr affinitas ctrahit per cubitu fornicariu
itelligendu e si fiat ordie nate qz si aliquis cog
nosceret aliqua ct naz hoc e si ex vas debitu ali
quis polluerit aliqua qmuis talis polluto sit exe
crabilis et criminosa et dapnabilis nulla tn ex
tali cubitu ctrahit affinitas qz talis cubitus
nec facit sanguis nec seminis cmixione nec car
nis vnitate per que ctrahit affinitas Et idem
vr in dicendu si aliquis masit claustru pudo
ris alitr vel posuit virga virile infra mebru
mulieris no tn puenit ad cmmatoez opis qr
ex hoc nulla ctrahit affinitas ita dicit Raymu
dus et Hosti. quia cmixio seminu requirit ad
affinitate. De Impotentia coeundi

Inter alia ipedimeta matrionij ipotetia coeundi obtinet maximu locu qz cti-iat di recte Et ex na sui matrio qd ordinat ad prole suscipienda uel ad fornicatoez vitanda et vtriz istoz ctrariat ipotetia coeundi Cu uero no ois ipotetia coeudi hoc faciat videndu e quid e ipotetia coeudi que sit eius spes que ipedit matriom et que no Impotetia coeudi est viciu ai uel corporis uel vtriusqz quo quis ipedit alti cmisceri carnalit Spes istius ipotetie sut multe qm alia e nalis alia accidetalis Nalis e ut frigiditas i viro Artacio i mulie defectus etatis in puero Accidetalis ut castracio z maleficiu qd

. i.

fit per queda malefitia que dicitur sortes siue
facture ¶ Itē nālis ipotētia alia tēpalis alia per
petua ¶ Nālis ipotētia sicut tēpalis iped[r] ma
trio[m] per tēpus quo durat sicut ē defectus eta
tis i puero qr q̄ diu ē minoris etatis nō pōt
ətrahē[e] matrio[m] vide sup̄ de spon . c . iij Natu
lis ipotētia sicut frigiditas i viro si sit ppetua
ipedit matrio[m] ətrahendū et dirimit iā ətrctū
de artatiōe que ē i mulīe dictas ita qm̄ si pt
ei subuenirī bñfitio medicine uel per assiduū
vsū cū hoīe ənuenientis stature nō ipedit mat[r]
moniū cū illo a quo pt cognosci carnalit[r] ¶ Et
nō qp si per artatōez separet[r] ab illo qui eā əgsce
nō pt et per vsū altiꝰ cui se copulauit sit fca
ydonea pmo separanda ē a scdo et reddenda p[r]io
Si vō sit talis artatio qp ei subuenirī nullo modo
possit benefitio medicīe iped[r] matrio[m] əhēdū
et dimit iā ətractū Si aūt sit ipotētia accidētā
lis sicut ē castratio firmit[r] tenendū ē qp talis i
potētia et iped[r] əhendū et dimit iā ətractū
de malefitio aūt distīgue qr aut ē tpale aut p
petuū Si sit tpale nullū pstat ipedimētū ma
trīonio Si ppetuū ipedit ətrahendū z dimit
iā ətractū ¶ Si queras quō sciet[r] si sit tpale aut
ppetuū dico qp a pncipio omē malefitiū repu
tat[r] tpale s3 ex quo per triennuū cohītauerīt da
tes studiose opā copule carnali si adhuc durat
ipedimētū reputat[r] malefitiū ppetuū ¶ Notād
tū qp id qd dictū ē de castratione et malefitio

intelligendum est quando impediunt matrimonium quia si superveniat matrimonio nullum prestat impedimentum et idem intelligo de quolibet alio impedimento. Et intelligo omnia que dixi de matrimonio fidelium quia de matrimonio quod est inter infideles nichil ad nos. De divortio quod fit per ista impedimenta non dico aliquid quia istud pertinet ad officiales seu prelatos non autem ad curatos quibus dirigitur presens libellus.

De tempore feriarum

Dicto de impedimentis que impediunt matrimonium contrahendum et dirimunt iam contractum dicendum est de impedimentis que impediunt contrahendum sed non dirimunt iam contractum. Ergo circa tempus feriarum. Nota quod in tempore feriarum possunt contrahi sponsalia et etiam matrimonium quod solo consensu contrahitur sed traductio uxoris nuptiarum solempnitas et carnalis copula prohibetur. Et nota quod tempus feriarum est ab adventu domini usque ad octavas epiphanie et a lxx usque ad octavas pasche et tribus diebus ante ascensionem usque ad octavas penthecostes. Et de hoc habentur versus: Aspiciens veterem circumcisio quis benedictam. Non licet hic licet hic hic non licet hic licet hic non.

De tempore interdicti

Circa interdictum ecclesie istud firmiter tenendum est quando aliquis prohibetur contrahere cum aliqua vel quia forte dicitur consanguinea eius vel affinis vel forte sponsa alterius non debet contrahere sed si contrahat nisi aliud impedimentum vel interdictum ecclesie impediat possunt simul manere et non sunt separandi nisi ad tempus ut agant penitentiam quia mandatum ecclesie contempserunt. Et

ita sūt intelligendi omnes canones qui dicūt eos
eē separandos q2 exponendū nō ē simplr̄ s3 ad
tēpus ¶ Hanc ut diuisa pericula euitent statu
tū fuit ī ↄcilio ɡnāli ut cū matrimonia fuerint
ↄtrahenda ī eccliis a p̄bris pub͡ce ꝓponant͡ cō
peteti t͡mio p̄finito ut infra illū qui voluerit
et valuerit legittimū ipedimētū apponat ¶ Et
ipi p̄bri nichilomin9 inuestiget vtrū aliqd̓ ipedi
mentū obsistat ¶ Cū aut̄ appruerit ꝓbabilis ↄiec
tura q̄ matrimoniū ↄtrahendū ↄtraccis ꝓhibeat
exp̄sse donec quid sit faciendū sup eo mani
festis appruerit seu ↄstitit documētis ¶ Si aut̄ ꝑ
rochialis sacerdos istud facē ↄtēpserit uel q̄lib3
regularis q̄ clamdestino matrimonio int̄fuerit
per trienniū ab officio suspendat͡ grauius puniend9
si culpe qualitas postulauerit ¶ S3 et hiis q̄ talit͡
copulari p̄sūpserit etiā in gradu ↄcesso ↄdigna
pniā iniūgat͡ ¶ Si quis aūt q̄ matrimoniū legittimū
maliciose ipedimēta obiecerit p̄ter penitentiā
quā debet agē de pctō canoicā nō deb3 effugē
vltionē et istud optiē obs͡uat͡ ī eccliis gallicanis
vbi p̄ tres dies solepnes anteq̄ ↄtrahat͡ matrimoniū
ī eccīa publice indicit͡ q̄ si aliquis sciat aliquod
ipedimētū quare matrimoniū nō deat fieri propo
nat illud et vocat͡ banna ī francia et quicūq̄
istis bannis p̄missis ↄtrahūt sūt excusati vna
queq3 tn̄ eccīa ī suo sensu habundet scdm̄ q̄d hī3
ī vsu · Explicit pͣ ps seq͡t͡ scdā ps p̄ncipalis

Verus et pius samaritan9 dulcis ihūs q̄

vinū et oleū infudit ī vulneribꝰ sauciati .i. vul
nerati a Jh'rlm in Jericho descendēs qui incide
rat ī latrones statū ruināq3 pctī eiusq3 medelā
et remediū insigni et mirabili pabola declarāt
Jh'rlm enī que visio pacis dicit². Innocētia bap
tismalis per quā bersabee que puteus sacietatis
tis intp̄retat² .i. aīa cuiuslibz xp̄iani baptismalis
aque puteo sauciata vero et pacifico salomoni
pio sc3 ih'u qui ē pax nr̄a faciens vtraq3 vnū
iux̄ verbū pphe desponsatur̄a fide ogrue repū
tat. Jericho vero qui luna q̄ nunq̄ in eodē statu
pmanet intp̄retat² statū pctī quo homo stultꝰ
.i. pctōr teste sapiēte veluud luna mutat² euidē
tissime pfigurat a Jh'rlm ergo ī Jericho homo
descendens ē pctōr q̄ baptismalē inocentiā dese
rens per declivia et abrupta vicioꝝ plabit² et descē
dit et sic ab inferni latronibꝰ spoliat² bonis suis
siue donis gratuitis et ī naturalibꝰ sauciat². Hunc pie
tatis ac mīe oculis ꝯspiciēs ih'us xp̄us pro eiuꝰ
sanatiōe de summis celoꝝ ad yma mundi descend²
et ī vtcō ītemerate v̄ginis carnē assumēs 2 sau
ciati vulnera ī cara crucis alligans funiculis cari
tatis vinū mortificantis pnīe et oleū indulgētie
linientis infundit ī ipīs ī cuiꝰ rei signū sic salu
tifere pdicacōis exordiū isto salubri ac suauissīo
themate insigniuit pnīaz agite appropinquabit
enī regnū celoꝝ ubi indicit pnīaz ac patriā re
pmittit. Demū ope q̄d pr̄ sibi dederat ꝯsumato
sauciato sc3 hoīe iā sanato ne eū absq3 custode

deferet ipm sauciatu comendauit stabulario i. sacerdoti curato et dedit ei duos denarios duas scz claues eme que sut discernedi scia et ligandi et soluendi ptas exhibes dixit cura illi9 habe ut igit sacerdotes curati q no sut multu in iure canoico uel sacra theologia puecti aliqua noticia haberet per qua possent int lepra et lepra discerne et sic pnie salutaris mistrare medela. In scda pte hui9 opis aliq ex diuisor doctor sentetijs et maior meor dictis diligenti studio ut meli9 et bui9 potui copilaui ut si qui neophiti et min9 puecti curati in foro pnie dubitauerit istud opusculu sit eis qualecuqz introductoriu ac aliqd directiuu hoc aut no psumes de viribus ppriis cu nulle sint attendat sz cofides de clemecia saluatoris q bn oia facies surdos facit audire et mutos loqui vn lector meu affectu cosiderans ne corrosiua lingua no mordeas et si aliqua vtilia iuenias ea attribuas soli deo mi9 at utilia michi et ea frna caritate corrigens et emendes. De pnia et p° de solepni penitencia

De pnia igit tractaturus pmo dica aliq de pnia i gnali postea dica de qualibz eius pte i speali. Pnia igr scdm ambrosiu diffinit sic pnia est pteita mala plangere et plangendo itera no comittere. Scdm augu diffinit sic pnia e queda dolentis vindicta puniens i se qd dolet comisisse et d pnia a pena pene et teneo tenes vn pnia qi pena tenens i qntu penites per pnia

quā sustinet punit in se illicita que cōmisit pro
bant² ista oīa de pe· d· iij circa principiū Augꝰ in
libro v· in rēsponsioē diffinit pniāz ita· pnīa ē
quedā res optiā ꝛ pfcā oēs defectꝰ reuocās ad
pfectū verꝫ licet a doctoribꝰ multe et varie fiāt
distictiones de pnīa quo sꝫ ē vtꝫ ꝛ quo sacra
mentū Mouent² etiā multe circa hāc materiā
questioēs omissis tamen illis omnibꝰ cū magis qōnem
quam edificationē ꝯtineāt aliqꝫ de diuisione pnīe
agendū ē· Sciendū ergo quod vno mō diuidit² sicut
genꝰ et ī spēs Alio mō diuidit² sicut totū in p
tes pma diuisio ē quod pnīa alia solēpnis alia p
publica alia puata· Circa solēpnē pniāz qtuor
sūt notanda pmo qualis sit uel que sit eiꝰ forma
Vnde sciendū ē quod pnīa nō dicit² solēpnis qꝛ fit
ī publico sꝫ qꝛ ipōnit² cū solēpnitate quadā vn
sciendū quod feria qrta ī capite ieiunij ī die sꝫ
cinerū illi qui debēt agē pniāz pntāt se ī ecclīa
corā epo et corā sacerdotibꝰ et epūs pmissa
aliqua admonitioē ondit eis magnitudiēꝫ et
grauitatē et enormitatē pcti sui et induta ci
licio eicit eos de ecclīa cātando iᵈ ꝛ̄isorū In su
dore vultus tui ꝛc̄ et sic sūt extra ecclīaꝫ vsqꝫ ad diē
Iouis cene qua die recipiūt² et admittūt² ad ī
gressū ecclīe nō tn̄ ad cōmunioē quousqꝫ sūt p epm
reōciliati et de hoc habet² plane ꝛ pfcē d· i· in
capite Scdo notanda ē rō huiꝰ solēpnitatis ꝛ est
triplex· vna ē ad terrorē aliorꝫ alia ē ad erubescen
ciā deliquētis Alia ē ad signifitacioēꝫ eiectionis

ade de padyso vn cu grandib9 suspirijs debet
sibi denuciare Epus qd sicut ada ppt suu pctm
fuit eiecta de padyso ita ipe ppt peccatu suu
eicit de eccia et io sicut habet xxvi q vi c
vltio talis pnia no e iteranda et ita itelligit
verbu Ambrosij qd ponit de pe d i q dicit
qd sicut vnum e baptismu ita vna e pnia qd
loquit de pnia solepni que no debet iterari il
de osuetudie alicui eccie aliquod aliud obtinet
tuc eni posset sine piculo iterari de pe d iii
ex psona Tercio notandu pro quib9 cimib9 et q
bus psonis debet iponi ista pnia vn sciendu q
no debet iponi nisi pro graui et enormi vul
gatissimo cimie qd tota omouerit vrbe vel ci
tate nec debet iponi clico nisi deposito q sel
ea egerit no pt pmoueri ad sacros ordines
nec mistrare i ordine suscepto i d ex penite
tib9 xxvi d illicitas Racio aut huj9 plnbicois
e quadrupx pma e ordinis excellecia qz no
sut digni suscipe vasa i ordies scor qui quo
fuerut vasa vicior licet ei pctm sit deletu per
pniaz remanet tn aliqua cicatrix et aliq irre
gularitas q ipm ipedit a susceptioe ordinis
Scda ra e timor labendi ex pstina osuetudie
surgens pferens eni memorati cims labe no
habet sacerdotis lucida dignitate lxi d In sacer
dotib9 Tercia ra e ppt scandalu ppli Cu eni ta
lis pnia iponat pro crimie enormi et vulgatis
simo qd tota omouerit vrbe no posset talis sine
magno scandalo mistrare i d de hijs vo Qrta

causa e q° no habet fronte redarguendi alios cu ipe sit ↄfitus sibi de se comisisse illa eade q corripet uel maiora xxv. d. pmu lx. Iudei dispesatur aut cu solepnit penitetib9 i miorib9 ordinib9 ppt necitate vel vtilitate ecce vt d. l. d. placuit. Et si queras quis pt face dispensatione dico q epus ex q° no e phibitu ex de sen. ex. mp. Et si dicas cont 1° qd d. l. d. c. ex penitentib9 ubi d q Epus sicut ordinas solepnit penitente debz puari ptate ordinandi dico q no obstat qz 1° intelligit cu ordiat absqz dispensacione uel cu iordinate z sine ca legita dispesat. l. d. si i aliquo. Solepnit etia penitēs no pt ↄtrahe matrio. si aut ↄtraxerit tenebit pbant ista l. d. confirmandu z xxvi q vi c. vlti° Quarto notandu a q° pt iponi solepnis pnia Et e sciendu q solepnis pnia no debz iponi n ab Epo uel de mandato ei9 a sacerdote etia solus epus uel i arti° necitatis de madato eius a sacdote pt ↄciliare solepnit penitētes et si bene penituerit pnt ↄciliari i ortanus pastrye et coniare et hre ingressu ecce sinaut manebt sic vsqz ad fine vite et de hoc habet xxvi q vi c. vltio et quia ma magis tagit Reuerendos z scissimos Epos quor seruus z discipul9 su ego simplices sacerdotes ide nichil plus dico de ista materia.

De publica pnia.

Publica pnia vocat illa que fit in facie ecce no tn cu pdicta solepnitate sicut qn iungitur peregrinacio per mudu cu baculo cubitali vel

cū veste aliq̄ vel aliquo alio tali et hanc vt credo
posset īponē quilibȝ ɔfessor ɔfitēti sibi q̄ nō in
uenio pīculū n̄ forte ɔsuetudo eēt ī ɔ̄riū vel
n̄ Epī reseruauerit sibi Et ē sciendū q̄ ista pnīa
nō debet īponi clīco n̄ deposito nec etiā īponi
debet lapso n̄ pro crimine graui et manifesto Et
q̄ iudicare de crīmibꝫ grauibꝫ et manifestis ptȝ
ad Epōs credo et ɔsulo q̄ ille cui talis pnīa es
set iponenda eēt remittendꝰ ad Epm̄ pbant
ista de pe. d. vi. sacerdos Et credo q̄ talis pnīa
posset iterari toties q̄ties iteraret pccm̄ pro q̄
ē iponenda de pe. d. iii. c. reputat et c. septies
cadit iustus et c. adhuc instant pfidi -

P[r]iuata pnīa. De priuata pnīa

P ē illa que singularit' et priuate fit cotidie
cū quis pctā sua secrete ɔfitet' sacerdoti et de
ista specialit' intendit hic Et notandū q̄ quelibȝ
pfcā pnīa hȝ tres ptes scȝ cordis ɔtritionē
oris ɔfessionē opis satisfactionē vn̄ Joh'es
os aureū pfcā pnīa cogit pctōrē oīa sufferre
In corde eius ē ɔtritio In ore ɔfessio In ope tota
hūilitas hec ē fructifera pnīa de pe. d. i. per
fecta Cum ei tribꝰ modis offendimꝰ deū vȝ
delectatione cogitatiōe īprudenti locutiōe et su
pbia opis Et s'm regulā medicoꝝ contraria co
trarijs curant' tribꝰ modis opꝫ q̄ satisfaciā
mꝰ scȝ cordis ɔtritiōe oris ɔfessiōe opis satis
factione vn̄ pnīa sic pfcā ē id felix ac bissini
tridiuū qd̄ petebat filij israhel i. xpiani deū p
fide videntes ī egypto i. ī tenebris pctōꝝ exist

res dñi dicebant deus hebreorum vocavit nos ut eamus viam trium dierum scilicet contricionis confessionis et satisfactionis in solitudine huius mundi et sacrificemus sacrificium penitencie deo nostro ne forte accidat nobis pestis id est culpa in presenti et gladius id est pena in futuro Penitencia etiam sic perfecta est illa scala benedicta cum istis tribus gradibus quam vidit Jacob erectam a terra usque in celum et dominum innixum scale et hoc propter tria primo ut ascendentem per eam fortiter sustineat Secundo ut si forte necesse fuerit ascendenti per eam manum porrigat Tercio ut cum ascendens fatigatus fuerit in ipsum respiciat iactans totam curam in eo In primo gradu est dolor In secundo pudor In tercio labor De hiis igitur tribus partibus penitencie per ordinem est dicendum et primo de contricione.

Tractatus primus secunde partis de contricione.

Circa contricionem septem sunt per ordinem consideranda. Primo quid est contricio. Secundo de quantitate contricionis. Tercio de eius qualitate. Quarto de eius duracione et intencione. Quinto de quibus debet esse contricio. Sexto que sunt incentiva contricionis. Septimo quis est effectus contricionis.

Capitulum primum quid est contricio.

Ad videndum quid est contricio notandum quod contricio sumitur hic ad similitudinem contricionis in corporalibus. Unde sciendum quod res dure corporales conteri quando in minutas partes teruntur sicut species aromatice teruntur in mortariolo unde differencia est inter fractionem et contricionem. Nam fractio est quando res frangitur in magnas partes contricio quando frangitur sive teritur in

minutas partes. dolor enim de peccatis dicitur contritio
et non fractio ad designandum quod penitens non so-
lum debet de peccatis in generali conteri primo de quo-
libet in speciali de hoc tamen magis dicetur infra c.
v. huius tractatus sed quare magis dicitur contritio quam do-
lor Sciendum ergo quod secundum quod dicit beatus Ber-
nardus super Cantica ideo vocatur contritio et
non dolor quia sicut unguentum sanativum efficitur
ex multis herbis tritis in mortario sic unguen-
tum compunctionis efficitur ex herbis multorum pecca-
natis in anima peccatricis que ut dicitur in psalmo est terra
deserta in via et inaquosa tritis in mortariolo con-
scientie Et licet istud sit verum et sanctissime dictum tamen
non reddit rationem huius quod queritur quia secundum hoc
magis diceretur conteres et peccator diceretur con-
tritum Et ideo est sciendum quod in contritione tria sunt
attendenda scilicet primo quid est quod conteritur Secundo
a quo Tertio ad quid conteritur sive ad quid con-
tritio terminatur Illud quod conteritur est cor peccatoris
quod est quasi vas fictile repletum veneno peccati Et
ideo Johel propheta indicens auctore dei contritionem
dicit Convertimini ad me in toto corde vestro in ie-
iunio et fletu et planctu et scindite scilicet in
contritione corda vestra. Illud quod corde peccatoris teri-
tur est duplex mola quarum una est superior i. sur-
sum elevans et ista est spes venie proveniens ex
consideratione divine misericordie Alia est mola deorsum de-
primens et ista est timor pene veniens ex considera-
tione divine iustitie Et istas duas molas semper debet
tenere verus penitens nec umquam debet eas dese-

rere nec debet eam diabolo pignori tradere in
cuius figura dicitur in deuteronomio Non accipies loco
pignoris superiorem et inferiorem molam id est non des
peres propter magnitudinem et enormitatem peccatorum
sed spera in dei misericordiam nec presumas sed time graui
tatem tormentorum ex dei iusticia ¶ Illud ad quod con
tritio tractatur est ut cor peccatoris durum ut lapis con
molescat et liquefiat ut cera quia scriptum est cor du
rum male habebit in nouissimo Et ideo vere contritus
potest dicere factum est cor meum tamquam cera liquescens et
de tali dicit psalmista Cor contritum et humiliatum deus non
despicies ¶ Visa ergo proprietate istius nominis contritio
videndum est quid est contritio Et sciendum quod contritio
a magistris sic diffinitur Contritio est dolor voluntarie
pro peccatis assumptus cum proposito confitendi ¶ Ad eui
dentiam istius diffinitionis videndum est de singulis
partibus positis in diffinitione dico quod Contritio est dolor
cum enim secundum quod dictum est contraria contrariis curantur et
medicina debet esse contraria infirmitati et contritio
sit medela peccati et in peccato fuerit delectatio oportet
quod in contritione sit dolor Et ideo dicitur in apocalipsi quantum glori
ficauit se in delicijs et in peccati perpetratione tantum
date ei tormentum et luctum in contritione. Et notan
dum quod non solum in contritione est dolor sed etiam gau
dium ibi Quando enim peccator recordatur se per peccatum
offendisse deum creatorem suum qui eum creauit ad suam
ymaginem et patrem suum celestem qui eum pascit et cor
poraliter et spiritualiter et redemptorem suum qui eum libe
rauit per suum proprium sanguinem recolit se etiam amis
sisse per peccatum suum gloriam paradysi et incurrisse penam

inferni dolorem habz sed qui cogitant se per istum do-
lorem elongari a peccato et reconciliari deo gaudet et
non inmerito sicut enim gaudet qui de naufragio
euadit sic vere contritus debz gaudere cum se videt peccati
naufragium euasisse ¶ Sequitur voluntarie assumptus
cum enim deo non placeant coacta seruitia nisi dolor
contritionis esset voluntarius non esset deo acceptus nec
gratus Sed et peccatum teste Augustino adeo est volun-
tarium quod si non est voluntarium iam non est peccatum Sic con-
tritio debet esse adeo voluntarie assumpta quod si non
est voluntaria iam non est contritio et ratio istorum est quia omnis
actus meritorius et demeritorius oportet quod sit a vo-
luntate elicitus vel imperatus aliter non esset nec merito-
rius nec demeritorius Sequitur cum proposito confiten-
di et satisfaciendi vere enim contritus debz esse in volunta-
te et in proposito confitendi quando habet oportunitatem aliter contritio
sua esset ficta et nulla Et ratio est quia sicut ad perfectionem totius
integralis requiritur quod omnes partes eius sint simul
tectum parietes et fundamentum / ita ad perfectionem vere pe-
nitentie requiritur quod ista tria scilicet / contritio confessio
et satisfactio que sunt partes integrales eius in quantum
est sacramentum sint simul vel in re vel in voto Et
hec sufficiat de contritione quid est in se

Capitulum secundum de quantitate contritionis

Quantitas contritionis mensuratur penes quan-
titatem doloris qui essentialiter est ipsa contritio
vel est causatus a contritione ¶ Notandum ergo quod in con-
tritione est duplex dolor secundum quod dolor dicitur duobus
modis Nam dolor vnomodo idem est quod displicentia vo-
luntatis in quantum scilicet voluntati displicet aliquam rem

fore uel fuisse Alio mo ide e qd passio resultans i
sensualitate in qntu s i parte sensitiua sensit
aliquis dolor ex illatioe alicuius nocumeti Sicut
qn pcindit mebru uel vulnerat corpus uel obuin
tur loquedo de dolore pmo mo put s dolor e
displicentia voluntatis talis dolor e essentialit ipa
contritio z sic dolor otritionis debz ee et e max
imus si sit vera otritio vn dico q pcim tantu debz
displicere voluntati et racoi q nullo pacto nullo
comodo uel icomodo pro nulla re vellet i ipm
osentire uel osensisse Et ro huius e q otrio si sit
vera otrio no pt ee sine caritate ad hoc aute
q aliquis hēat caritate qntulucuq pua nce e ut
diligat deu sup oia hoc aut e diligere deu super
oia q pro nullo dapno uel comodo vellet offen
dere uel offendisse deu Et io cu pcim sit offensa
dei pcim tantu debz displicere voluntati formate
in caritate qualis e voluntas vere otriti qd nul
lo mo nulla sorte pro nullo dapno uel comodo vel
let illud facere uel fecisse et hoc e qd d i Jeremia
ubi d luctu vnigeniti fac tibi ut dicit glo docet
penitente quid facere dēat Et sicut nichil dolentius
morte vnigeniti ita etia nichil debet ee dolentius
q offendisse deu per pccm 2 dico q loquendo
de dolore put dolor e displicentia voluntatis dolor
otritionis e maxius ita q no pt ee maior Si aute
loquamur de dolore put noiat dolore creatu in se
sualitate sic talis dolor e effectus otritionis i qntu
s aliquis ve ~~[illegible]~~ et pfre otritus ex dolore p
s ex displicentia et detestatoe pcti i qntu est

offensiuum dei prorumpit in fletum et lacrimas et la
menta sicut legitur de beata magdalena et beato petro
apostolo et sic dico quod non oportet quod in contritione iste
dolor sit maior quocumque alio dolore videmus enim
multos viros et mulieres vere penitentes secundum quod hu
manitas potest constare qui magis flent et plorant
pro morte consanguineorum vel amicorum uel pro amissione
alicuius rei temporalis quam plorant seu flent pro peccatis
suis Et ratio est tamen enim iste dolor sit in affectione sen
sualitatis et affectio que est in sensualitate sequitur
experimentalem et sensualem cognitionem quod pauci vel immo
paucissimi sunt qui ita habeant sensualem seu experimen
talem cognitionem diuine deuotionis sicut habent dilectio
nis istorum corporalium seu temporalium Et ideo pauci vel immo
paucissimi sunt qui ita sensibiliter doleant de peccato si
cut doleant de aliquo dampno temporali seu corpora
li sed si inuenirentur aliqui essent multum perfecti et
essent multum laudandi sic ergo patet quod loquendo de do
lore prout dolor dicit displicentiam et dissensum vo
luntatis dolor contritionis debet esse maximus et maior
quocumque alio dolore loquendo autem de dolore prout
dicit passionem resultantem in sensualitate sic non
est necessarium quod dolor contritionis sit maior omni alio dolore
esset tamen multum congruum Sed quid si verus penitens
nunquid vellet plus sustinere quamcumque penam temporalem sic
penam inferni uel mortem uel quamcumque aliam penam quam
pateretur uel pateretur esse Dico quod nullus in mente sua debet
sibi ponere talem questionem nec etiam alium alii quia istud
esset se uel alium ponere in temptationem et mens humana
est multum infirma ex parte sensualitatis que semper

resfugit mortem et alia corporalia etiam quantumcumque sit
homo perfectus sicut patet in salvatore nostro ihesu christo
qui imminente hora passionis dicebat tristis est anima
mea et hoc quantum ad sensualitatem usque ad mortem
et exponens se ipsum dixit spiritus id est voluntas racionis
promptus est supple ad sustinendum mortem caro autem
id est sensualitas infirma quia refugit mortem quare
non debet se ponere in tali perplexitate nec confessor debet
hoc interrogare istud autem requiritur in necessitate in
quolibet vere contrito et vere penitente quia ubi necessitas
foret citius sustineret omnem penam quam offenderet deum
per peccatum et hec de quantitate contricionis sufficiant.

Capitulum tercium qualis debet esse contricio

Nunc de qualitate contricionis dicendum est. Circa
ea quod sciendum est quod contricio debet habere septem con-
diciones. Prima enim debet esse discreta unde debet esse
cum spe venie ita quod vere contritus numquam debet desperare
se de venia sed debet sperare de dei misericordia quia plus
potest deus parcere quam homo peccare unde Augustinus super
illud verbum quod dixit Caym et est in genesi scilicet
maior est iniquitas mea quam ut veniam merear di-
cit mentiris Caym mentiris maior est dei pietas
quam quecumque iniquitas Et Ambrosius nemo desperat
Iudam proditorem non scelus quod commisit sed sua desperacio
fecit penitus interire Sed quia nemo scit utrum dignus
sit amore vel odio dei non debet nimis presumere sed
semper debet timere quia initium sapiencie timor domini Et
ideo verus penitens granum id est animam suam debet conterere
inter duas molas timoris scilicet et spei ut ex farina
sit trita barutello discrecionis mundata aqua lacrimarum

et compunctionis commixta bonum panem in clibano
cordis igne caritatis decoctum faciat hospiti suo
xpo ita quod in die Judicii dicat sibi esurivi et dedis
ti michi manducare Secundo debet esse amara Et ita
dicebat ille sanctus Rex Ezechias dicens recogitabo
tibi omnes annos meos in amaritudine anime mee et
si sit talis faciet pacem inter deum et animam penitentis
unde idem Ezechias Ecce in pace amaritudo mea a
marissima Amara debet esse contritio quia peccator
delectatus fuit in cogitatione illicita amarior quia con
sensit amarissima quia opus illicitum perpetravit et si
sic fiat potest dicere sic contritus illud quod sequitur tu
autem eruisti animam meam ut non periret proiecisti
post tergum tuum omnia peccata mea Tertio debet esse lac
mosa unde psalmista lavabo per singulas noctes lectum
meum lacrimis meis lectum scilicet conscientie lacrimis meis
stratum meum rigabo Ita fecit beatissima maria mag
dalena que lacrimis lavit pedes ihesu et ideo fuerunt
sibi peccata dimissa Quarto debet esse premeditata in
auctoritate allegata Recogitabo tibi omnes etc. dicens ysaias
loquens anime penitenti sume citharam scilicet penitentie circui
civitatem id est civitatem anime cogitando et rememorando
singula peccata meretrix id est anima peccatrix que peccata
deo tuum dyabolo fornicata es oblivioni tradita id est
a deo propter peccatum ablata Quinto debet esse universalis
id est de omnibus peccatis Sexto debet esse continua de hiis
dicetur in duobus capitulis infra sequentibus Septimo
debet esse integra cum proposito confitendi et sa
tisfaciendi alias non esset contritio sed derisio et hoc
dictum est supra capitulo 1

Capitulum quartum de duratione contritionis

Ad sciendum quantum debet durare contritio Notandum hic secundum quod dictum est supra c. ij. In contritione est duplex dolor Unus dolor est qui idem est quod detestatio sive displicentia voluntatis et iste debet semper durare quamdiu homo vivit Notandum tamen quod cum preceptum de contritione sit affirmativum et preceptum affirmativum obliget semper sed non ad semper sed pro loco et tempore. preceptum de contritione sic obligat quod non oportet quod semper homo sit in actu conterendi sed quandocumque occurrit sibi memoria de peccato quod displiceat sibi id fecisse Et ita intelligitur verbum Augustini de penitentia ubi dicitur quod semper doleat et de dolore gaudeat et sequitur ubi dolor finitur ibi deficit penitentia Unde cum dicit semper doleat intelligendum est semper cum occurrit memoria de peccato Similiter cum dicit ubi dolor finitur intelligendum est vel actu vel habitu et causa quare sic debet durare contritio semper est quia nemo est certus ad minus de lege communi si peccatum est sibi per contritionem remissum quia nescit si contritio fuit sufficiens unde dicitur in ecclesiastico de propitiatu peccatorum noli esse sine metu posito etiam quod aliquis sciret per revelationem divinam peccatum sibi fore dimissum adhuc debet sibi displicere peccasse semper quandocumque occurrat sibi memoria de peccato aliter peccaret nomo modo quia sicut culpa est velle peccare ita culpa est velle peccasse Alius dolor est in contritione dolor scilicet qui redundat in sensualitate cum scilicet homo ex displicentia peccati prorumpit in fletum et lacrimas et talis dolor non oportet quod semper duret cum pauci immo paucissimi sint qui etiam una hora sic possint plorare peccata sua quanto minus toto tempore vite sue esset tamen multe

perfectionis qui semp qn recordat de pctis suis posset ea plorare sicut legit de bto petro aplo q semp portabat sudariu in sinu cu quo tergebat lacrimas qn recordabat de pcto qd fecerat qn negauerat xpm no poterat lacrimas contine et tn bene sciebat xpm sibi dimisisse

Caplm quintu de quibus debz ee contricio

Peccatu quodda e actuale quodda originale Actuale e qd contrariat actui pprio i quantu scz homo agit qd no debz age et isto mo diffinit pctm sic Peccatu e oe factu uel dictu uel concupitu contra lege dei Originale pctm e qd contrahit homo ex origine i quantu scz ho descendit ab ada scdm ratione seminalem ita q pctm originale formalit nich aliud e q carencia iusticie originalis Vn sciendu q Ada in sua creatione accepat a deo quodda donu supnale qd donu vocabat iusticia originalis que iusticia ita ordinabat hoiez q aia hois in oibus obediebat deo ita q i nullo mouebat contra volutate dei Et corpus ita obediebat aie q i nullo mouebat contra volutate aie uel contra ipius ronis Et per istud etia donu oia aialia erant subiectu hoi et obediebat sibi ad nutu scdm ps Oia subiecisti sub pedibus eius oues et boues vniusas insup et pecora campi volucres celi et pisces maris ~~qui perambulant~~ istud donu accepat ada no solu pro se sed pro tota posteritate sua ita ut in omes qui descenderet ab eius seie ipe transfundet istud donu istu scz iusticia originale Et isto dono per pctm suu ipe priauit

se et totam posteritatem suam ita quod omnes qui descendunt
ex eius semine caret isto dono et talis carentia
vocatur peccatum originale ¶ Ad videndum ergo de qui-
bus debet esse contritio primo videndum est utrum homo
debeat conteri de peccato originali Et est sciendum quod
non cuius ratio est quia solum de illo homo debet dolere
et conteri quod est actu proprio commissum vel quod fuit in potesta-
te sua non committere Sed peccatum originale non fuit actu
proprio contractum nec fuit nec est in potestate alicuius non
contrahere id quare nullus tenetur dolere vel conteri
de peccato originali et dico conteri de necessitate Con-
gruum enim est ut adulto qui accedit ~~ab~~ ad bap-
tismum displiceat peccatum originale non in speciali
quia fuit contractum sed in generali in quantum scilicet omne quod se-
parat a deo debet displicere. De peccato autem actuali
quomodo debet homo conteri de ¶ Notandum quod in genere
duplex est peccatum actuale Unum quoddam est mortale quod-
dam veniale De peccato mortali tenetur homo conteri
singulariter et sigillatim de quolibet ita quod non suf-
ficit contritio generalis Primo quilibet verus penitens
debet diligenter examinare et discutere conscientiam suam
ita quod recogitet dies horas et tempora et loca et
personas et omnes circumstantias in quibus et cum quibus
peccare potuit et peccavit Et ita sicut occurrit sibi me-
moria de peccato quod singulariter et specialiter conteratur de
quolibet ita tamen quod licet de quolibet peccato mortali
verus penitens summe debeat dolere tamen secundum quod unum
peccatum est gravius quam aliud intensius debet magis conteri
de uno quam de alio peccato ¶ Sed quid fiet de peccatis
oblitis Dico quod aliquis potest esse oblitus peccatorum suorum
duobus modis Uno modo quod sit oblitus in speciali

sz nō in generali .i. qd' bñ recordat' se peccasse
mortaliter sz tñ nō recordat' qua spē pcī puta
si fuit fornicat' uel furat' et sic de alijs et ta
lis debet dolē et cōteri ī gnāli de pcō et in
speali tenet' conti' de negligentia sua per quā
venit ad oblivionē pcī sui et tenet' facē qd' ī
se ē qd' recordet' in speciali de pcō suo uel re
cogitando vias suas uel orando deū q̄ reducat
sibi ad meōria Alio mō pt ēē aliquis oblitus
pcī sui ita q̄ nō recordet' nec ī gnāli nec ī spe
ciali et adhuc tenet' cōteri ī gnāli et voco cōte
ri ī gnāli nō sub cōditiōe conteri .i. dicendo uel
cogitando dolē conteror si peccaui sz voco cōti
ī gnāli conti' sub extimatiōe pbabili debz eni
hoc pbabilit' hō ~~cōteri~~ credē q̄ ī multis offen
dit deū quoꝝ nō recordat' et si sub ista extima
ciōe doleat sicut si recit' eēt cōtrit' eēt z pei
tens vñ quilibz debz frequēt' dicē tu pō delic
ta iuuentutis mee et ignorātias meas ne memi
neris Quō aut hō debet cōteri de pcō ve
niali Notandū q̄ tria sūt gnā pcōꝝ veialiū
Nā quoddā ē veniale ex surrepciōe et de hō
nō tenet' homo cōteri ī speali nisi de congruo
Quoddā ē veniale ex volūtate tn̄ si cōsentiat'
incidit homo ī mortale sicut delectacio morosa ī
cogitatione de actu carnali ē pcīm veniale sed
si sit ibi cōsensus ē pcīm mortale et de tali veiā
li qñ occurrit meōria de eo debet hō penitē et
diligent' aduītē ne sit uel fuerit ibi cōsensq Quod
dā ē veniale qd' pro frequētatiōe sui auget libi
dinē peccandi et tanta potit ēē libido peccandi

quod illud quod de natura sua erat veniale ex illa libi
dine fit mortale sicut mendacium iocosum de natura
sua est veniale sed totiens potest iterari quod augebitur
in tantum libidine mentiendi quod ex tanta libidine potest
homo mentiri iocose quod peccabit mortaliter et de ta
li debet homo penitere advertendo et precavendo ne
multiplicentur de hoc tamen magis dicetur infra quando
agetur de confessione peccatorum venialium quia eo modo
tenetur de eis conteri quo tenetur ea confiteri

Capitulum sextum que sint cause inductive contritionis

Cause inductive contritionis sunt multe prima
et principalis est amor dei illud enim quod prin
cipaliter debet retrahere hominem ne peccet et si
peccavit quod corrigat et emendet se est amor
dei et iste amor gratuitus fit in anima peccatoris. Cum
ei amor sequatur cognitionem quia ut dicit Augustinus
invisa diligimus et incognita nequaquam quando peccator
cogitat et recognoscit dei bonitatem et iustitiam
cui displicet omne malum et nullo modo relinquit ali
quod malum impunitum et recogitat se multa mala
commisisse que displicent divine bonitati et propter
que est dignus penam gravem timet quando etiam ulterius
cogitat dei misericordiam et bonitatem quod paratus est omni do
lenti et penitenti remittere quantamcumque culpam quantum
cumque magnam sperat de venia et sic movetur ad
detestandum peccatum. Et iste motus vocatur attritio vel
quedam contritio informis et ita deus qui numquam deficit
infundit lumen gratie in animam peccatoris. Et illo lumine
peccator illustratus calefit in amore dei et detestatione
peccati ita quod timor servilis recedit et preparat cor peccatoris

ad contritionē sed amor i. feruor caritatis pficit ipam Et de hoc ponit exemplū Augus9 dicens qꝫ sicut i sutura sotularū seta porci pcedit ꝫ facit viā filo nō tamē remanet in sutura sic i cōtritione pcedit timor pene et iste timor pparat ad caritatē et amorē dei qui postqꝫ iā ē in aīa repellit omēz tīorē Et ita dicit btūs Johannes i pma canōica sua dicēs perfcā caritas forās mittit omēz timorē scz seruilē qui ē timor pene nō aūt filialē qui ē timor offense Scdā cā ē pudor i. verecūdia de pctīs cōmissis vn dicit Job Res dignas cōfusione agūt Et naū reuelabo pudenda tua in facie quā enī pctōr cogitat qꝫ oīa eius pctā quātūcūqꝫ secreta et occulta sunt deo manifesta et apta et qd nisi peniteat hijs de9 ea reuelabit et maīfestabit toti mūdo mouetur ad contritionē et pudorē de pctīs vn dicit boeci9 magna ē nobis indicta necitas probitatis cū oīa agam9 corā oculis iudicis cūcta cernetis Tercia causa ē detestacio vilitatis pcī tanta ē enī vilitas pcī qꝫ de filio dei facit seruū dyaboli vn dicit btūs petrus qui facit pcīm seruus ē pcī a quo eī quis supatꝫ ē ei9 seruus ē cū ergo pctōr sit pter pcīm dyabolo supatꝫ pter pcīm ē seruus dyaboli factus induit enī pcīm i aīa ymaginē dyaboli vn Ancelm9 fecisti me dn̄e ad tuā ymaginē et ~~sup~~ ego sup indui horribilē ymaginē vn aīa pctrix cōsiderās vilitatē pcī pōt dicē verbū qd dicit i trenis vide dn̄e et cōsidera quia factus sū vilis Quarta cā ē cōsideracio de die iudicij et penarū inferni quā enī pctōr cōsiderat qꝫ

de omni facto dicto cogitato contra legem dei oportebit eum reddere rationem in die judicii iuxta verbum salvatoris in matheo dicentis de omni verbo ocioso quod locuti fuerint homines super terram reddent rationem in die judicii movetur ad contricionem et penitenciam de peccatis suis unde Jeronimus loquens de die iudicii dicit quociens illum diem considero toto corde tremisco idem sive comedo sive bibo sive dormio sive aliquid ad facio semper videtur in auribus meis illa tuba terribilis insonare surgite mortui et venite ad iudicium qui peccator ista attenta mente cogitat totus tremit in corde suo Si enim ut dicit beatus petrus vix iustus salvabitur impius et peccator ubi apparebit et gregorius quid facient virgula deserti i. peccator ubi contremiscet cedrus paradysi i. iustus ¶ Tercia causa est dolor de amissione celestis patrie qui enim peccator cogitat se per peccatum suum gloriam paradysi perdidisse non est mirum si doleat ymo est mirum quod non crepat per medium Si enim plorat et dolet pro amissione pecunie quanto magis debet dolere et plorare pro amissione celestis glorie Et ideo dicebat beatus johannes in apocalypsi Tene quod habes ne alius accipiat coronam tuam ¶ Quarta causa est dolor de multiplici offensa creatoris qui enim peccator considerat se offendisse deum qui eum creavit de nichilo et insignivit eum sua ymagine et redemit eum suo sanguine non est mirum si dolet et peniteat se de peccato Et hoc dicit beatus bernardus dolor de peccatis debet esse acer quia offendimus deum creatorem omnium · acrior quia offendimus patrem nostrum qui nos pascit multipliciter et gubernat · acrius quia offendimus redemptorem nostrum qui nos liberavit suo sanguine

a vinculis pccõr crudelitate demonũ et acerbitate iehenne ¶ Notandũ tñ qd licet pccõr sic ut dictũ ẽ debeat dolere et conteri de pccis tñ semp debet sperare in dño et ĩ pietate et mĩa sua ita qz debet sperare de venia et gloria quia qui sperat in dño nõ confundetur nec confusione culpe nec pene. Capitulum septimum qd ẽ effectus contritionis

Effectus ɔtritionis ẽ multiplex primo patet ex vi nois ipius dicitur enĩ contritio qsi simul ex toto tritio qd itelligendũ ẽ sic qz ĩ contritione totũ cor peccãtis ad litterã scinditur et patitur pre nimia angustia dolore et ira et indignatione qz contepit conditorem suũ vñ dñs per prophetã iohel Scindite corda vra Item ps Sacrificiũ deo spũs contribulatus cor contritũ et humiliatũ deus nõ despicies Et scdm qd dicit Bernardus Contritio mũdat aiãz a reatu culpe liberat a pena iehenne et ab horrenda demonũ societate et a vilissima pcci seruitute restituit bona spũalia que pccõr amiserat per pccm restituit etiã societatem z ad specialem ecclie coionem bonorum qz omn̄ que ĩ ea fiunt habet pticipationẽ a filio ire efficit filiũ grẽ et per ɔsequẽs pticipẽ hereditatis eterne ¶ Notandũ autẽ qd de hoc quõ scz per solã ɔtritionem remittitur pccm sunt varie opiones quidã enĩ dicunt qz sicut tribus modis offendimus deũ scz corde ore et opere ita in tribus modis ẽ necẽo deo satisfaciendũ scz contritione cordis ɔfessione oris satisfactione opis alr̃ nõ dimittitur pccm et isti fundat intentionem suã sup illud c. de pe. d. iij pfecta Et dicunt isti qz omnes auctes que dicunt peccati sola cordis con

tritione dimitti sint intelligendo cum articulus
necessitatis excludit oris confessionem. Alij dicunt quod
in contritione dimittitur peccatum sub conditione scilicet si con
fiteantur et fundant isti suam intentionem per illud
quod dicitur de pe. d. iij. c. sane in fine. Tertij dicunt
sola cordis contritione dimitti peccatum cuilibet adul
to si conteritur et proponit ab alijs abstinere et confi
teri et deo satisfacere secundum iudicium ecclesie et fun
dant isti intentionem suam per i. c. de pe. d. i.
magna pietas dei ut ad solam promissionem peccata
dimittat nondum pronunciat ore et tamen deus iam
audit in corde. Et hec opinio est verior et magis
tenetur communiter a doctoribus. Et quod ista opynio sit ve
rior patet per exemplum lazari quem primo suscita
uit dominus ihesus xpistus antequam a discipulis solueretur
lazarus enim mortuus est peccator qui est mortuus per peccatum
iuxta verbum Ezechielis dicentis anima que peccaue
rit ipsa morietur iste suscitatur a domino quando sibi remit
titur peccatum in contritione et postea absoluitur
a discipulis id est sacerdotibus in confessione patet etiam
per xpistum de decem leprosis qui in via antequam veni
rent ad sacerdotes mundati sunt leprosi sunt pecca
tores qui dum vadunt ad sacerdotes id est dum in contritione
habent propositum confitendi mundantur a peccatis. Et ita
dicit psalmista. dixi confitebor aduersum me iniusticiam meam
domino et tu remisisti impietatem peccati mei dixi id est fir
miter in animo proposui. Notandum ergo quod ista tria sunt
simul in tempore licet habeant inter se ordinem naturalem scilicet
Iustificacio Contricio peccatorum remissio Necesse enim
habeo intelligere quod prius quis habeat graciam quam conteratur
precedit ergo gracia sequitur dilectio quoniam qui graciam

habet diligit sequitur contricio quoniam qui diligit co
teritur sequitur peccatorum remissio Et iste processus colli
gitur extra de pe. d. 1. omnis qui non diligit manet
in morte. et Augustinus sine caritate quod quis ve
ra cordis contricionem habere potest patet ergo
quod sola contricione peccatum dimittitur quid autem
faciat absolucio sacerdotis ad remissionem peccatorum
dicetur infra quando agetur de confessione Et ista suffi
ciant de contricione

Tractatus secundus secunde partis de Confessione

Circa Confessionem consideranda sunt undecim
primo de institucione confessionis Secundo qui
tenentur ad confessionem Tercio de tempore quo quis
tenetur ad confessionem Quarto cui est facienda
confessio Quinto de quibus est facienda confessio
Sexto de condicionibus quas debet habere confessio
Septimo de iteracione confessionis Octavo quomodo
debet se habere sacerdos ad confessionem Nono de
interrogacionibus fiendis in confessione Decimo de
potestate clavium et effectu confessionis Undecimo de
sigillo confessionis

Capitulum primum de institucione confessionis

Ad evidenciam eorum que dicenda sunt de con
fessione Notandum quod in scripturis duobus
modis accipitur confessio quia uno modo idem est
quod dei laudacio unde confiteri isto modo idem est quod deum
laudare et isto modo accipitur quando dicitur confitemini domino
id est laudate dominum quoniam bonus etc. Alio modo idem est quod
peccatorum coram sacerdote manifestacio Et isto modo
diffinitur sic Confessio est legitima coram sacerdote peccatorum

declaratio et dicitur confessio quia sit uel ex toto
uel undique fassio Et de confessione isto modo dicta
intendimus hic. Videndum est ergo quis fuit insti
tuta et quis fuit institutor confessionis Circa
ad primum sciendum est quod duplex est confessio peccatorum scilicet
mentalis et vocalis Confessio mentalis peccatorum
est dictamine legis nature ad iure quodammodo per fidem
quam enim homo scit et perpendit se offendere uel offen
disse deum quem non videt nisi per aliquem radium
fidei nam dictat sibi quod ab eo venia humiliter est peten
da et hoc numquam est nisi recognoscat culpa quod fit
per confessionem mentalem ¶ Confessio vocalis est duplex
quedam fit deo quedam fit homini loquendo ergo de
confessione vocali que fit deo credo quod confessio
fuit de necessitate salutis statim post lapsum primi hominis
Et ratio que me mouet ad hoc est ista In tempore in quo
est et fuit infirmitas fuit necessaria medicina contra illam
infirmitatem sed statim post lapsum primi hominis fuit infir
mitas peccati non solum originalis sed etiam actualis ad
minus quo ad multos ergo post lapsum primi hominis
statim fuit necessaria confessio facienda deo etiam voca
lis et istud patet ex quadam glossa que ponitur
super illud verbum genesis iii Adam ubi es dicit glo
sa verba sunt increpantis et ad confessionem cogen
tis non ignorantis et constat quod loquitur de confes
sione vocali fienda deo quia tunc deus non homo vo
caliter loquebatur ipsi ade ergo ab illo tempore citra fuit
necessaria confessio isto modo dicta loquendo autem de con
fessione vocali fienda homini dico quod fuit instituta in
lege noua xpo videlicet incarnato et tunc non ante
fuit congruum talem confessionem institui Et ratio que me

mouet ad hoc est duplex secundum quod confessio or-
dinatur ad duo scilicet ad peccati delecionem et manifesta-
cionem et ad reconciliacionem faciendam deo et ec-
clesie ex primo patet quo quod in lege noua debu-
it institui confessio et hoc sic. Notandum autem
ad euidenciam istorum que dicenda sunt quod status
peccati vocatur tenebre et status gracie lux ita dicit a-
postolus loquens Ephesijs postquam fuerunt conuersi
ad fidem et fuerunt in statu gracie dicens eratis a-
liquando tenebre nunc autem lux in domino Et in epistola
ad Romanos abiciamus opera tenebrarum glossa id est opera
peccati et induamur arma lucis glossa id est virtutes
in ea ergo lege debet institui confessio homini
facienda in qua orta fuit lux vera que illuminat
omnem hominem venientem in hunc mundum ista est lex
noua scilicet christo incarnato ergo in lege noua debuit
institui confessio ~~noua~~ homini facienda de secundo scilicet ex
hoc quod confessio ordinatur ad reconciliacionem facien-
dam deo et eius ecclesie Patet etiam quod debuit insti-
tui in lege noua ideo quia confessio fit homini ut homo
sit iudex et arbiter inter deum et peccatorem Arbi-
ter autem talis debet esse qui possit manum ponere in
vtramque partem ideo illi tunc est facienda confessio oportet
quod possit ponere manum in deum cui vult confitens
reconciliari et in hominem qui confitetur talis autem esse
non potuit quousque deus factus est homo quia tunc datus
est nobis mediator dei et hominum homo christus ihesus Et
hic postquam corporaliter ascendit in celum reliquid in ecclesia
aliquos quos loco sui constituit arbitros et iudices ecclesie
quibus commisit autem reconsiliandi peccatores deo et ecclesie

sive et ideo in lege noua xpo scilicet incarnato debuit institui confessio. Cum enim confessio habeat efficaciam ab absolutione et absolutio ex virtute clavium que quidem claves fuerunt date homini in noua lege dicente xpo beato petro apostolo et in ipso omnibus aliis tibi dabo claues regni celorum quorum remiseritis peccata remittuntur eis et quorum retinueritis retenta erunt. Manifestum est quod confessio facienda homini in lege noua fuit instituta precessit tamen in figura in lege antiqua in hoc quod sacerdotibus data erat auctoritas discernendi inter lepram et lepram et inter prophanum et sanctum et ista erant quedam corporalia et non spiritualia et hanc figuram ostendit xpus in lege noua fuisse impletam quando leprosos mundatos ad sacerdotes mittebat dicens ite ostendite vos sacerdotibus. De secundo quis fuerit institutor confessionis dico quod xpus ipsemet ut fuit tractatum supra in prima parte huius operis quando agebatur de sacramentis in generali et intelligo quod fuit institutor auctoritatis et secundo quod beatus Jacobus minor qui fuit episcopus Jerosolimitanus et primus inter apostolos celebrauit missam quando dixit confitemini alterutrum peccata vestra fuit promulgator huius institucionis sicut dictum fuit supra de sacramento extreme vnctionis.

Capitulum secundum quos teneatur ad confessionem

Omnes adulti postquam ad annos discretionis peruenerint ita quod possint discernere bonum et malum tenentur semel in anno .i. in xl confiteri ex statuto concilii generalis quod ponitur extra de pe. et re. c. omnis vtriusque sexus et contra transgressores illius statuti ponitur pena ibidem quod viuentes ab ingressu ecclesie arceantur et morientes xpiana careant sepultura et huius statuti et salu

beri-imi statuti potuit esse et credo quod fuit tri
plex racio. Prima fuit vniuersalis indigencia omnes
enim peccauerunt et egent gloria dei Non est enim qui faci
at bonum et non peccet ut dicit sapiens Ideo quilibet
debet deum glorificare confitendo se peccatorem quia qui
se peccatorem confitetur deum glorificat ostendens se dei
gratia et misericordia indigere Secunda vero fuit sacre communionis re
uerencia cum enim omnes teneantur in pascha communicare
ut digne et munde possint accedere ad tantum sacramen
tum oportuit premitti remedium purgacionis et locionis
peccati quod fit in confessione Tercia vero fuit distinctio
gregis domini ne scilicet lupi absconderentur in grege
qui manducarent agnos statutum est ut rectores ec
clesiarum agnoscerent vultum omnium suarum ne heretici sub
pelle innocencie maliciam suam palliarent. Omnes cuiuscumque
condicionis ~~fuit~~ sint tenentur semel in anno confi
teri ab peccat mortaliter et debet pena predicta
puniri Sed pone aliquis non habet conscienciam de aliquo peccato
mortali nisi solum de venialibus sed homo non tenetur peccata
venialia confiteri ergo adminus talis non tenetur confi
teri Dico sine preiudicio et saluo meliori iudicio
quod aliquis potest teneri ad confessionem propter duo vno modo
propter vinculum peccati Alio modo propter vinculum precepti
peccata venialia non tenetur quis confiteri propter vinculum
peccati cum possint remitti sine confessione tamen sunt confi
tenda propter preceptum quo tenetur quilibet confiteri semel in
anno Quando scilicet confitens non habet nisi peccata venialia vnde si
habet mortalia que confitetur non tenetur de necessitate
ad venialia de hoc tamen magis late dicetur infra
Sed vlterius pone quod aliquis est ita attentus circa diuina
quod non habet remorsum de aliquo peccato nec mortali nec

veniali aut ergo iste tenet^r confiteri aut non Si
no tunc no oes tenet^r ad ofessione cuius cotrarium
dictum e Si aut tenet^r et no hz osciaz de aliquo
pcto nec mortali nec veniali tenet^r ad ofitendum
et dicendum qd osciaz sua et ita mentiri qz nephas
ect dicere ergo ad minus talis no tenet^r confiteri di
co qz cu sapiens dicat septies i die cadit iustus
impossibile e ut credo scdm statum viatoris qz aliqs
habens itellectum et usum rois trnseat vnu die z vna
septimana sine remorsu alicuius pcti venialis et
qz totu annu transeat hoc habeo magis pro ipos
sibili Et credo qz nuqz istud donum fuerit colla
tum alicui sco nisi xpo et bte vgini marie matri
eius Nec istud donu credo aplos huisse qz venia
lia pcaverut ut dicit gregorius et Augustinus i libro de
natura et gra Si omes sci et scte dum ad huc vive
ret et iterrogati essent vtrum sine pcto essent omes
vna voce diceret Si dixerimus qz pctm no habe
mus ipi nos seducimus et veritas i nobis non e
excepta btm vgine maria de qua cu de peccatis
agitur ppter honore filij nulla prorsus volo qoez
habere Et Jeronimus Res pene contraria e ut sine pcto
aliquis sit io ho quantumqz sit pfectus debet cogitare
corde et confiteri ore se esse pctore quia ut dicit gregorius
bonaru mentiu e ibi culpa ivenire ubi culpa no
e Vnde de coi lege tenent^r omes ad confessione
et si deus de specialissima gra daret illud donu ali
cui qz nec mortaliter nec venialiter peccaret credo
qz ad hoc ne contepnet preceptu ecclesie talis debet
se pntare ofessori suo no qz dicet se pctore quia
mentiret^r sed debet dicere dne ego non habeo

confitiaz de aliquo pctō mortali nec veniali tm̄ ꝓpter preceptū ecclie pāto me vobis sicut dixi supra q̄ ꝯficiat9 ī vtero debet suscipe sacramentū baptismi licet nō habeat pctm̄ originale ·

Capitulum terciū de tpe quo tenetur homo ꝯfiteri

Teste sapiente · oīa tēpus habēt Et ideo nunc videndū ē de tpe quo ē ꝯfessio facienda scz si ē facienda statim cū hō peccauit uel pōt differri usqz ad tēpus statutū in decretali Oīs vtriusqz sex9 scz usqz ad xl · Ad cui9 euidenciā sciendū ē qd nos possum9 loqui de cōfessiōe uel qntū ad ꝓpositū interius uel qntū ad verbū exterius Si pmo mō sic dicūt cōīt omēs doctores qd tenetur ꝓponē ꝯfiti qn̄ tenetur pmo de pctō conteri qr sine ꝓposito confitendi et satisfaciendi nō dimittitur pctm̄ ī ꝯtritiōe Et dico po contio quia sicut dictū ē sup̄ sp̄ qn̄ occurrit memoria de pctō tenetur hō dolē et ꝯteri de eo modo quo dictū ē sup̄ · licet etiā fuerit ipm̄ ꝯfessus tamē ex quo semel ē ltīe ꝯfessus nō tenetur itez ꝯfiti de hoc tm̄ magis dicetur infra qn̄ agetur de iteratione ꝯfessionis Scz si loquamur de confessiōe actuali qn̄ scz hō tenetur actualiter ꝯfiteri ī ista materia senciūt diuersimode doctores quidā eīn dicūt indistīcte qr qn̄tuqz aliquis peccauerit nō tenetur confiteri an̄ pascha sz bn̄ tenetur ꝯteri et fundāt intentiōez suā ex duob9 pmo qr preceptū de ꝯfitendo ē preceptū affirmatiū et io nō obligat nisi pro loco et tpe deciatis · tep9 aūt decia

tu ab ecclia e quadragesima ideo nullus an
xl· tenet confiti nisi eet i piculo mortis Scdo
quia actus confessiois no e necessarius ad iustifica/
tione qr per contricione e iustificato Et ita con
fessio e solu necia ex precepto et obligatione z etiam
no exigit ante pascha nisi piculu mortis pmi
neat ergo an illud tepus no tet confiti nisi in
mu mortis Alij dicut q prior existes in pcto
mortali tenet stati qn heat discreti et ydonei
sacerdotis copia et pcti comissi meoria cofiteri
pcti sui nec obstat decretalis illa ois utriusqz
sexus qr illa decretalis no dicit q usqz tunc
differat sed dicit q no differat ultra sicut etia
phibet ne quis ultra anu remaneat i excoie
no tame dat licetia remanedi usqz ad illa hora
Iteru cu illa decretalis no fuerit edita pro negli/
gentibus pmo cont negligetes si antequa illa de/
cretalis eet edita prior tenebat confiti statim
qn offebat se oportunitas sic videt qd teneat pus
eius editione que istar opionu e verior fate/
or me nescire tame dice sicut dicit pma opio vi/
det mihi piculu dice sicut dicit scda videt
michi durum Scus thomas de aquino i quada qone
de quolibz ponit aliquos casus in quibus existens
i pcto mortali stati confiti debz Primus est qn e in
infirmitate de qua eminet sibi picula mortis z
iste casus pot colligi ex hijs que ponunt ex de
pe. z re. cu infirmitas corpalis Secundus casus
e qn habet facere aliquid de quo eminet sibi picu/
lu mortis licet pro tpe illo sit sanus sicut si hret

transire mare uel longam viam facere uel aliquid
aliud tale. Tercius est si habet aliquid facere quod
eciam in peccato mortali non posset facere sine peccato mor
tali sicut si habet dicere missam uel recipere uel minis
trare aliquod sacramentum ecclesie. Quartus casus quando co
misit aliquod peccatum de quo curatus suus non potest
absoluere eum et timet quod tempore statuto non poterit ha
copiam tunc tenetur statim confiteri. Quintus casus quando
consciencia sua dicit sibi statim esse confitendum quia aut
tenetur deponere eam aut facere secundum eam cum non sit
erronea sed salubris. Omnibus enim dicit quod licet non
sit necessarium statim confiteri est tamen multum congruum
iuxta dictum sapientis dicentis ne tardes conuerti
ad dominum et ne differas de die in diem subito enim
veniet ira illius et in tempore vindicte disperdet te. Ita
quod Raymundus in summa sua ponit quinque racionibus propter
quas est multum utile et congruum statim confiteri. Prima
est propter incertitudinem hore mortis unde dominus in ewange
lio luce veniet dominus serui illius in die qua non spe
rat et hora qua nescit et partem eius cum infideli
bus ponet. Item diuiti promittenti sibi longam vitam
fuit dictum stulte hac nocte repetent animam tuam a
te et ea que congregasti cuius erunt. Secunda est
quia morans in peccato semper accumulat peccatum peccato
et per consequens penam pene unde apostolus ad Romanos an
ignoras quoniam benignitas dei ad penitenciam te adducit
secundum duriciam tuam et impenitens cor thesaurisas
tibi iram in die ire et reuelacionis iusti iudicii dei
qui reddet unicuique secundum opera sua. Et osee dicit
maledictum mendacium furtum homicidium inundaue

vit et sanguis sanguinez tetigit. i. pctm addit
pctm. Vnde gregorius pctm qd per pniaz no di
luit mox suo pondere ad aliud trahit. Tertia e
qnto maiorem moram fecit i pcto tanto magis elo
gabit adeo et per 9ns tanto difficilior erit co
versio iuxta illud qd dicit. qui hodie no e tras
minus aptus erit. et ovidius principijs obsta
sero. i. tarde medicina parat cu mala prolongas
convaluere moras. Et ps. qui elongant se a te
pibunt. Quarta e quia i magna egritudine vix
pot aliquis penitere seu etia de pctis cogitare
vn seneca cu egritudine oppmeris vix potes ad
cogitare qua sentis et illuc rapit intento me
tis ubi e vis doloris multa eni ut dicit Augus
occurrunt impedimenta na morbus urget pena
tenet, filij uxor mundus que illicite dilexit eu ad
se vocant tene ergo certu et dimitte incertu. i.
age pniaz et 9fitere du sanus es et no differas
usqz ad infirmitatem iuxta 9siliu sapientis dicentis
vivus et sanus confiteberis. Quinta qr nisi pctor
i vita ista exaudierit dnm clamante qd confiteat
et faciat pniaz clamabit postea ipe ad dnm
et no exaudiet. Exemplu de divite epulone qui i
inferno sepultus no e exauditus etia p una gutta
aq. no e ergo differenda uel tardanda 9fessio si
e multu utile et 9gruu qd stati fiat. Ricardus aut
i quarto suo sup snias loquens de materia ista dicit
qd alit censendu e i casu isto de religioso z alit
de layco. Na religiosus cu totu tepus vite sue sit
sibi tepus pnie habita copia sacerdotis ydonei si

peccauerit mortaliter credo q tenet̃ sine mora
confiti et itelligit̃ sine mora sicut certa ro ordi
nabit Laycus vero ronabilit̃ pot expectare tps
quadragesie qd e teps pnie vn cu illud tepus
sit magis optimu eis ad satisfaciendu et confi
tendu si expectet illud ronabile e iudicare q no
peccet du tame pponat firmit̃ tuc tpis confiteri
de clicis aute iudicare no audeo psiliu aut sanu
do q omes qui cadut per mortale pfiteat̃ stati
cu possint no eni videt̃ vere ptritus qui ca diu
vulnus pcti portat occultu verba sunt Ricardi q
quid sit de materia ista credo q i casib9 quos po
nit scus thomas de necitate tenet̃ quilibet stati
habita oportunitate pfitendi / credo etia q psiliu
Ricardi sanu sit et salubre et debet exequi cu
diligentia et virtute /

Capitulum quartum cui cui est facienda Confessio

Quonia ille cui e facienda pfessio sacramentalis
oportet qd habeat claues videndu e pmo
aliquid de clauib9 Notandu ergo pmo q nome
clauis translatu e a corpalib9 ad spualia Clauis
eni in corpalib9 e instrumentu ad remouendu
aliqd obstaculu qd ipediebat ne possit haberi ad
ditus ad domu Sic etia i spualib9 illud qd remo
uet pctm mortale qd e obstaculu ad ingrediendu
regnu celeste vocat̃ clauis Et ista clauis e triplex
Na queda e clauis auctoritatis et ista hz solus deus
vn de ista claue loquebant̃ iudei du dicebat qs
pot dimittere pctm n solus deus qi diceret nullus
et hec veru e auctoritatie Alia e clauis excellen

et hanc h

et hanc habet xpus ho Et de hac claue loquitur
ysaias in psona dei loquens de xpo dabo clauem
dauid super humerum eius Et dicitur xpus ho clauem ex
cellentie habere in quantum ipse per passionem suam satisfe
cit pro peccatis nostris et non solum pro nostris sed eciam pro to
cius mundi natura humana ut dicit beatus Johannes 2 ho
verum est quantum ad efficaciam vel dicitur habere xpus homo
clauem excellentie in quantum effectum sacramentorum potest
dare sine sacramentis Tercia est clauis ministerij et ista
clauem habent sacerdotes et datur eis in collatione ordinis
sacerdotalis et de ista fuit dictum petro tibi dabo
claues regni celorum et de istis clauibus loquimur
hic Sciendum ergo quod duplex est clauis ministerij vna
est sciencia discernendi Alia est potestas ligandi et soluendi
De sciencia autem discernendi quod est clauis et quod non
et si est alia clauis secundum rem a potentia ligandi et
soluendi est magna diuersitas inter doctores theo
logos et ideo non dico aliquid amplius de ista materia
Cum dominus papa Johannes qui nunc viuit loquens de clau
ibus in quadam extrauagante sua que incipit Cum quo
rundam mentes faciat mentionem de ista diuersitate
doctorum et nichil diffiniet vnum ex quo ipse reliquid
determinandum temerarium esset aliquid determinare sine diffi
nicione Istud tamen firmiter tenendum est quod iste claues
cuilibet sacerdoti dantur in sua ordinatione et iste
claues non possunt exire in actum donec sacerdos habeat
materiam in qua agat et hoc per commissionem cure animarum
sicut habent Episcopi vel Archiepiscopi et omnes alij habentes cu
ram animarum vel per priuilegium sicut habent fratres predicato
res et minores et alij qui ex priuilegio domini pape

vel Epor pnt predicare et confessionem audire Ex hijs ergo pot patere cui sit sacramentalis confessio facienda Et dico sacramentalis confessio ad excludendum confessionem consiliatariam sive directivam qua scilicet peccator confitetur alicui peccatum suum ut sibi super eo consulat et eum dirigat non ut eum absolvat quia talis confessio pot fieri cuilibet bono viro qui eum pt iuvare et consulere vel orando vel instruendo Sed loquendo de confessione sacramentali que fit per absolutionem dico quod ex dictis patent due conclusiones Prima est quod confessio sacramentalis est facienda sacerdoti et non alii i quod non debet nec pot fieri nisi tantum habenti claves et iste est solus sacerdos Et ratio est quia absolutio fit virtute clavium ita quod nullus pot absolvere in foro penitentie nisi habeat claves quod patet quia ut dictum est claves ordinantur ad absolvendum istud tamen melius dicetur infra cum agetur de potestate clavium Sed nullus habet claves nisi sacerdos cum claves dentur in collatione ordinis sacerdotalis ergo non pot nec debet fieri nisi sacerdoti Et ita dicit Augustinus et ponitur de pe d vi qui vult confiteri peccata sua ut inveniat gratiam querat sacerdotem etc Secunda conclusio est quod confessio est facienda proprio sacerdoti et ista conclusio patet sic licet enim ut dictum est omnes sacerdotes habeant claves non tamen omnes habent materiam in qua possint exercere usum clavium sed soli illi quibus commissa est cura animarum respectu illorum quorum cura eis est commissa Et ideo solum talibus est confessio facienda et tales sunt proprii sacerdotes ergo solum propriis sacerdotibus est confessio facienda Et pt aliqs

dicere quis est proprius sacerdos Aliqui dicunt quod propri-
us sacerdos est sacerdos prochialis qui habet administra-
re sacramenta ecclesiastica et isti est confessio facienda
Et videtur dictum istorum fundari in ratione ista Illi
debet fieri confessio qui habet administrare sacramen-
tum eucharistie Ad hoc enim est datum preceptum de confi-
tendo in xl ut fideles digne accederent ad sacramen-
tum Eucharistie in pascha Cum ergo sacerdos prochi-
alis sit obligatus et teneatur ex officio suo administrare
sacramentum Eucharistie prochianis suis ideo omnes pro-
chiani sui tenentur confiteri sibi ad minus in xl Et ista vi-
detur esse intencio illius decretalis Omnis utriusque sexus
et illius c. de pe. d. vi. placuit Istud etiam videtur
de intencione sacre scripture in veteri testamento ubi dicitur
proverbiorum xxvij Diligenter agnosce vultum pecoris
tui scilicet vultus pecoris secundum glo. est consciencia que non
potest cognosci nisi per confessionem ergo oportet quod ille
qui habet curam cognoscat confessionem quod non potest fieri
nisi audiat eam hoc etiam idem videtur dicere scriptura
in novo testamento ubi dicitur ad hebreos ultimo circa o-
bedite per omnia prepositis vestris ipsi enim pervigilant quasi
rationem reddituri pro animabus vestris ergo si ille
qui habet curam tenetur reddere rationem pro anima
subditi videtur necessarium quod sciat statum anime subditi quod
non potest fieri nisi audiat eius confessionem quare oportet
quod quilibet subditus confiteatur suo curato Alii distingu-
unt de proprio et dicunt quod proprium dicitur duobus modis
Uno modo dicitur proprium secundum quod dividitur contra alienum
Alio modo dicitur proprium secundum quod dividitur contra commune Modo
dicunt isti quod quilibet tenetur confiteri proprio sacerdoti

sedm qd pprium opponit alieno no aut sedm qd
opponit toti Na constat et certu e qr si aliquis fu
isset confessus peta sua dno ppe uel epo uel ar
epo suo fatuu et temerariu ect dice qd tenet
illa eade petm ofiteri suo prochiali curato Cum
ergo isti qui ex pivilegio predicat et audiut co
fessiones sint vicarij dni ppe et epo ofessi eis
non tenent iter ofiteri sacerdoti suo prochia
li cu tales sint qi quida penitenciarij ptictai es
Et io sicut ofessi penitenciarijs dni ppe et epo
non tenent iter ofiteri curatis suis ita nec
ofessi istis Et ita hodie e declaratu per dnm
nrm papa Jo · xxij i quada decretali sua
extravagante que icipit vas electionis istud etia
videt ee de intentione illius decretalis sup ca
thedra que ponit ex de pe · z re · i ostitucoibus
dni clemetis iiij dudu bone memorie ubi dicit
qr fres pdicatores et mineres tantu heant de
ptate in ofessionibus audiendis qntu prochial
sacerdos de iure nostr hre s ofessi sacerdotibus
prochialibus no tenet iter ofiteri ergo nec co
fessi eis Et sedm ista via illa decretalis ois vt
iusqz sexus loquit de sacerdote pprio p ut pprium
dividit otra toe vnu e sensus ofiteatur ppo sac
doti · i · no alieno Et quicqd sit de hoc tamen si
illi qui audiut confessioes ex pivilegio dni ppe
inducerent sibi ofitetes ad ofitendu semel i ano
suis curatis bn facerent et ad hec inducunt i illa
decretali dni bndci vndecimi q fuit de ordine p

dicatorii que Incipit inter cunctos et tenetur ad hoc
quia licet illa decretalis sit revocata in quantum contrariatur de-
cretali bonifacii que Incipit Super cathedram non
tamen quantum ad alia que extra continet est revoca-
ta. Sed numquid sacerdos parrochialis potest absolvere
subditum suum de omni peccato. dicendum quod Raymundus in
summa sua ponit quinque casus de quibus sacerdos paro-
chialis non potest se intromittere nisi specialiter fuerit
sibi commissum. primus est quando est solempnis penitentia imponen-
da. Secundus casus est quando peccatori est annexa excommunicacio.
Tercius est ubicumque invenit irregularitatem contractam.
Quartus casus est de incendiariis. Et istis quatuor
casibus hostiensis addit tres ita quod unus casus sit de
publico peccatore sicut de publico blasphemo. Sextus
casus est de incendiariis. Septimus casus est si sit
consuetudo in episcopatu quod aliqua crimina certa ad episcopum
referantur sicut obtinet consuetudo in pluribus episcopatibus
de homicidiis sacrilegiis falsariis violatoribus immuni-
tatis ecclesiastice Sodomiticis Incestuosis periuriis
et aliis enormibus criminibus que episcopi sibi retinent
secundum quod eis videtur expediens de quibus non potest
certa regula dari. Sed unusquisque sacerdos curatus
habeat synodale suum cum quo se dirigat in via ista do-
minus guillermus durandi in Repertorio suo dicit quod
ponere tot casus non est nisi auferre potestatem suam curatis
cum possit omnia de iure que non sunt eis expresse prohibi-
ta. Notandum etiam quod Raymundus in summa sua ponit
sex casus in quibus unus sacerdos parrochialis potest
absolvere et audire confessiones subditorum alterius
sacerdotis. primus est cum ille extraneus deliquid in

prochia sua Secundus est si mutavit domicilium in
prochia sua sicut est de scolaribus studentibus parisius
uel alibi Tercius si sit vagabundus per mundum
Quartus quando aliquis habet sacerdotem imperitum uel malicio
sum et omnino insufficientem et vult ire ad magis peri
tum qui sibi melius consulat potest ire ad eum petita
tamen prius licencia et obtenta ab illo sacerdote et sacer
dos tenetur eam sibi dare Quintus casus est si aliquis vo
lens facere longum iter ut pote ire ad sanctum Jacobum uel
ad quamcumque aliam peregrinacionem uel locum petit licenciam
a suo curato quod possit in itinere confiteri quia tunc quili
bet qui potest audire confessiones potest eius confessio
nem audire Sextus casus est quando est in articulo necessita
tis quia in isto casu potest confiteri cuicumque sacerdoti In a
liis autem casibus predictis non potest confiteri nisi potenti au
dire confessiones uel ex commissione cure uel ex
privilegio Sed quid fiet de militibus siue de nobili
bus uel quibuscumque aliis qui habent domicilia in diuersis
prochiis et per unam partem anni morantur in uno
domicilio et per aliam partem anni morantur in alio cui
confitebuntur isti dicendum quod tales debent confiteri
illi curato in cuius prochia habent principale domicilium
vel in cuius prochia morantur per maiorem partem anni
Sed pone hic est una mulier fragilis et prona ad
peccatum timet de curato suo qui est leuis et lubricus
quod si confiteatur sibi quod solicitet eam ad malum uel quod
reuelabit confessionem nunquid confitebitur isti sibi dicen
do quod si timetur verisimiliter et probabiliter de istis uel
de aliquibus istorum debet petere licenciam a curato suo quod confiteatur
alii uel si potest habere copiam superioris sicut episcopi penitencia
rii uel alium religiosi habentis potestatem audiendi confessionem

confiteatur sibi sed si ista non potest habere copiam alicuius
istorum et curatus suus est ita malitiosus quod non vult
dare sibi licentiam confitendi alii quid faciet ista per
sona dico quod si timet de solicitatione commendet se
deo et orando quod eripiat eam a temptatione et donet
sibi virtutem et constantiam resistendi et confiteatur in
loco publico Et deus qui teste apostolo neminem per
mittit temptari super id quod potest faciet cum temptatione
proventum et adiuvabit eam Et sic commovebitur in
casu autem ubi timet de revelatione confessionis credo
opinionem esse rationabilis et non levius vel fatuus quod
sine licentia sua si ipse negaverit eam ius concedit sibi
quod scilicet aliis habentibus potestatem audiendi confessiones possit
confiteri ita tamen quod sit in proposito quod ubi haberet
curatum sufficientem confiteretur sibi sicut enim ille qui
contrahit matrimonium apponendo conditionem inhonestam
contra substantiam matrimonii privatur suo matrimonio ut dicitur xxxii
q. iiii. inter cetera xxxii q. ii. Aliquando solet queri
extra de condi. appo. Inde et ultimo ita sacerdos non
servans ea que sunt de substantia confessionis immo faciens
contra ea est privatus iure quod habebat in audiendo con
fessiones Cum ergo tenere secretum sit de substantia confessionis
quantum est ex parte confessoris sacerdos revelans confessionem
est privatus iure quod habebat in audiendo confessionem Et
ideo si timetur iuste et rationabiliter quod iste curatus
revelaret confessionem nullus tenetur sibi confiteri verum
est quod ista ratio non concludit nisi contra eum qui iam revela
vit confessionem non contra eum qui revelaturus est sed hoc fa
cit sequens non Item quod pro caritate institutum est
contra caritatem militare non debet sed confessio instituta
est pro caritate quia quilibet tenetur se diligere ad

honorē dei eū glorificando et se ei humiliando
et eū sibi reconciliando ergo nō tenet^r militare
ꝯtra caritatē seipm̄ prodendo et diffamando q̄
fieret si hō teneret^r ꝯfiteri illi de quo iuste et
rōnabilit^r p̄sumet^r q^d reuelaret ꝯfessioēz Vnde
Augus hortans ad pniāz et confessionē dicit non
dico ut tu te prodas Sz si aliquis confitet^r sicut
alicui qui ꝯfessionē reuelaret prodet se ergo nō
debet sibi ꝯfiteri Sz pone ꝑmus sacerdos ē here
ticus uel scismaticus uel symoniacus uel excōicatus
nūquid debet sibi confiti^r Dico sine p̄iudicio q̄ nō
et ē rō generalis q̄ntū ad omēs tales Cū enī p̄ti
cipare cū excōicato ī sacramētis sit peccm̄ mortale
Et omēs tales sint excōicati de iure et cōfessio sa
cramētalis sit sacramētū quicūqꝫ talib9 cōfiterētur p̄
peccaret mortalit^r Sz q̄ntū ad hereticū ē specialis rō
quia hereticus de facili ponet sibi cōfitētē in errore
uel inducet ī desperacionē sicut fecerūt pharisei iu
dā qui ꝯfessus fuit eis dicēs peccaui tradēs sag
uinē iustū Et ipi loco boni ꝯsilij dixerūt ei quid
ad nos tu uideris Vltrius pone dicit^r com^r et decla
bit^r infra q̄ nullus debet diffamar^e uel accusare
aliū in ꝯfessione Sz p̄t ꝯtinge^r q^d si aliquis ꝯfiteat^r
curato suo oportebit q̄ diffamet aliū Sicut ponat^r
aliquis peccauit cū matre sua que ē bene nota cura
to uel cū filia uel cū soror^e et sic cū iste sint note
ut dictū ē curato remanebūt diffamate apud eū
dicendū q̄ talis debet ꝯfiti^r si habeat oportunitatē
tali qui nō hēat noticiā istaꝝ p̄sonaꝝ Vn̄ talis de
bet venīe ad curatū dicēs dn̄e ego habeo casū
quē nō debeo dicē vobis io peto licentiā alii con
fitendi et sacerdos tenet^r eā dar^e sibi Et ea ha

bita debet querē sacerdotē qui nullā notitiā ha
beat de persona cū qua peccauit et consilio sacer
dotibꝰ curatis qđ sint faciles ad tales licētias con
cedendas quia ex hoc puenit duplex bonū vnū
ē qꝛ ipi exhonerant᷑ aliud ē qꝛ alij aptius et
meliꝰ ac securius ꝯfitent᷑ Sꝫ nūquid que pccauit
cū curato suo tenet᷑ sibi ꝯfiti Dico qꝑ cū verun
dia sit magna ps satisfactiōis et illa nō tantū vē
cundet᷑ de illo qui ē ꝯscius sceleris ꝗntū de vno
alio mulier ista nō debet ꝯfiti illi nec ipē debet
eā audire ymo debet sibi dicē vade ad aliū cui
si ꝯfiteat᷑ sibi et ipē absoluēt eā eēt absoluta
Sacerdos aut̄ curatꝯ cui ꝯfitebit᷑ Dico qꝑ si qn̄
sibi ꝯmittit᷑ cura ipē peteēt licētiā qꝑ posset eli
gē confessorē vel cū ꝯmissiōe cure dicēt sibi epūs
ne ex hoc qꝑ habes curā alioꝝ detrimētū anime
tue paciaris ꝯcedimꝰ tibi qđ possis eligē ydoneū
ꝯfessorē qui te absoluē valeat eēt multū securū
tenet᷑ tamē com̄ qꝑ ī ꝯmissione cure detur eis
talis licētia ıplicite als commissio cure eēt eis nō
cura Sꝫ nūquid ex hoc pnt̄ ꝯfiteri simplicibus
sacerdotibꝰ qui nō hnt̄ aucte audiendi ꝯfessiōes
Dico qꝑ nō de rigore iuris Et ē duplex rō vna
quia iste nō ē modus dandi iurisdcōeꝫ ei qui als
nō habet Alia quia licet curati sint licētiati qꝑ pnt̄
ꝯfiti tamē isti nō sūt licētiati qꝑ possint eos au
diē tamē credo qꝑ ex quo epi sciunt qꝑ curati co
fitent᷑ istis et ipi absoluūt eos et nō prohibent
ymo dissimulāt videt᷑ eis daē tacite ptatē audi
endi et absoluendi curatos Notandū aut̄ qꝑ si
aliquis sit in periculo mortis et nō posset habere

copia sacerdotis pot et debet cfiteri laico fideli
et nō excoicato ita habet de pe d. i. que peniteat
de conse d. iiij Sanctum Et aug tanta ē vis co
fessionis ut si articulo necessitatis iminet z de co
sacerdos confiteat pxio ita tamē q talis cfessio
nō ē sacramentū tū desit ibi illud qd ē forma
le in sacramēto scz ptas clauis roe tū voluntatis
bone quā pndit i verecundia quā meruit absol
uit a deo et ille qui audit confessionē tenetur
orare pro eo dicendo misereat tibi zc. Si stat uel
pit mr ita tamē q si euadat piculū tenet iterz
confiteri illi qui pot eū absoluere. Capitulum

quintū de quibs est facienda confessio.

Expedito quasi suppficialiter cui ē cfessio fa
cienda i. restat vidē de quibs debet fieri
Et ostendendū q debet fieri de pctis ita dicit i
ps. Dixi cfitebor aduersū me iniusticias meas do
mino. iniusticias dicit i. nō iusticias. Et i canonica
Jacobi. Confitemini alterutrū pctā vrā non bona
vel vtutes sicut faciebat phariseus dicens grās
ago tibi dne q nō sū sicut ceteri hoies fornica
tores adulteri velud etiā hic publicanus. Jeiu
no bis in septiāna decimas do omni q possideo
debet ergo fieri cfessio de pctis. Notandū aut q
pctōz quedā sūt venialia quedā mortalia quātū
ad pctā venialia simplr loquendo nō sūt cfiten
da de necitate tū etiā de naturā sua sūt venialia q
etiā ipsm nomē ~~[illegible]~~ importat pnt per se veniaz
cfequi siue per pniaz anteriorē hndo scz cntionē
i generali de ipīs siue per exteriorē assūpta sicut

per percussionem pectoris et similia Unde est notandum
quod peccata venialia multis modis remittuntur etiam absque
confessione Uno modo per confessionem generalem que fit in
prima et in completorio et in principio misse Alio modo
per benedictionem episcopalem et idem credo non tamen
assero de benedictione sacerdotis que fit in fine
misse Alio modo per aspersionem aque benedicte de con.
d. iii Aquam salis aspersam benedictionibus ut ea cuncti as-
persi sanctificentur Alio modo per percussionem pectoris
Alio modo quando quis dicit devote orationem dominicam scilicet pa-
ter noster Et hoc virtute istius verbi dimitte nobis de-
bita nostra Alio modo ut dicit aliquis per ingressum
ecclesie consecrate Et intelligo quando ingreditur causa
orationis Alio modo per devotam susceptionem alicuius
sacramenti potissime sacramenti Eucaristie de con. d.
ii. cum omne crimen intelligo tamen quod dico sit vel sic ve-
nialia dimitti intelligo quando persona non habet nisi
venialia quia si habet mortalia numquam sibi re-
mitterentur venialia quousque mortalia essent di-
missa Quamvis autem peccata venialia quantum est de natura
sui non sint de necessitate confitenda tamen multum est
congruum maxime viris perfectis sicut sunt religiosi et
prelati quod confiteantur quia penitencia eorum multum minuitur
virtute clavium Notandum tamen quod in casu contingit
quod homo tenetur confiteri peccatum veniale et hoc propter
dubium et hoc scilicet quando dubitat probabiliter de aliquo
utrum sit mortale vel veniale et consilio sacerdotis
quia si non peniteat sicut de mortali discrimini
se exponit Et ideo debet confiteri sicut iacet in conscientia
sua et iudicio sacerdotis relinquat utrum sit mor-

tale vel veniale et consulo sacerdoti quod non sit ni-
mis pronus ad inclinandum peccata mortalia sed
potest dicere esse peccatum et inducere hominem ad penitentiam
Tenetur etiam homo confiteri peccatum veniale propter ecclesias-
ticum statutum quando scilicet non habet remorsum conscientie de
aliquo peccato mortali quia cum ex statuto ecclesie te-
neatur quilibet confiteri infra xl^am talis tenetur confiteri
et cum non habeat peccata mortalia oportet quod confiteatur
peccata venialia dicunt tamen aliqui quod sufficit quod presentet
se sacerdoti dicens domine ego non habeo conscientiam de
aliquo peccato mortali tamen presento me vobis ut vi-
deatis meam conscientiam propterea tamen puto securius tenendum
esse ergo non esse necessarium confiteri peccata venialia secundum quod talia
sint Est tamen multum utile et expediens ut teneat-
ur quis ad confitendum ea de bono et equo nisi in duobus
casibus vel quia ligatur a conscientia scilicet quando dubitat utrum sit
mortale vel veniale vel a constitucione ecclesiastica quando
scilicet non habeat mortalia que confiteatur Circa tamen ad peccata
mortalia dico tam manifesta quam occulta tenetur quilibet
distincte et sigillatim confiteri Et si exciderunt a memo-
ria sua tenetur laborare quantum potest quod recordetur quod
autem teneatur confiteri peccata mortalia manifesta etiam
confessori patet quia ad hoc quod sacerdos absoluat
penitentem oportet quod sciat peccatum ut deus cuius locum tenet
sed non potest scire ut deus nisi dicatur in confessione ergo quantum-
cumque sit manifestum peccatum confessori debet sibi ipsum
dicere in confessione unde sicut in foro iudiciali non
sufficit ut iudex sciat tantum ut privata persona primo
oportet quod sciat eam ut iudex ita in foro spirituali non
sufficit quod confessor sciat peccatum ut homo primo oportet

qđ sciat ipm̄ ut deus .i. q̄ dicat sibi in confessiōe
Tenet̄ etiā confiti p̄ctā q̄ntūcūq; sint occulta cuius
rō ē sicut em̄ medicus corporalis nō pot̄ dare sa
lubre remediū n̄ cognoscat īfirmitatē ita con
fessor qui ē medicus aīe nūq̄ pot̄ īponē p̄niaz
salutarē n̄ cognoscat p̄cīm nō pot̄ aūt cognosc̄e
p̄cīm occultū nisi reueletr̄ sibi ī cfessione op̄z
ergo q̄ p̄ccīm q̄ntūcūq; occultū cfiteatr̄ iustū est
em̄ ut p̄cc̄or qui nō erubuit p̄ccarē ī cspc̄u dei
cui nichil pot̄ occultari nō erubescat ipm̄ cfitī
homī cfessori app̄et ergo q̄ p̄ctā mortalia q̄ncūq;
sint siue occulta siue manifesta oīā et singula
distincte et sigillatī sint cfitenda Scꝫ nunquid
circūstancie peccatoꝝ sint confitende dicendū q̄ circ̄
cumstancie p̄cc̄oꝝ que sunt attendende ī confessiōe
in hoc versu continet̄ Quis quid ubi per quos
quociens cur quo quando quilibet attendat aīe
medicamīa dando Quis vtrū ip̄e p̄cc̄or sit mas
culus uel femella senex uel iuuenis · nobilis uel
ignobilis · liber uel seruus in dignitate uel officio
positus seu constitutus aut p̄uatus sane mētis
uel insanus · sciens uel ignorans · solutus uel con
iugatus claustralis clericus uel laycus · csang̃
neus affinis uel extraneus xp̄ianus hereticus iu
deus uel paganus Quid vtrū cmisit adulteriū
fornicationē uel stuprū homicidiū · sacrilegiū
et sīlia Itē vtrū illud qđ p̄petrauit sit enorme
uel mediocre uel paruū Iterū vtrū sit maīfestū
uel occultū Iterū vtrū sit antiquū uel nouū 2 sīlia
Ubi scꝫ ī loco p̄phano an sacro in domo dn̄i an alibi

Per quos scilicet inter mediatores et inter nuncios quia
omnes tales faciunt participes criminis et dampnacionis
et ipse est reus pro peccatis eorum Item per quos
i. cum quibus et pro quibus et contra quos Quo
tiens i. quotiens commisit adulterium vel fornica
cionem et utrum unam vel plures quotiens dixit contu
melias vel verba contumeliosa Et quotiens itera
uit iniurias et similia vulnus enim iteratum tardius
sanatur Cur i. quali temptatione vel occasione
hoc fecit et utrum preuenerit ipsam temptationem
vel occasionem vel fuerit preuentus ab ea Item si
sponte vel coactus et qua coactione condicionali
videlicet an absoluta Item utrum cupiditate aut pau
pertate Iterum utrum ludo an nocendi animo et similia
Quo i. de modo agendi et paciendi quod melius
actu quam locucione scitur Quando i. si tempore sacro puta die
bus festiuis quadragesima vel diebus ieiuniorum vel
alijs diebus Iterum si ante acceptam penitenciam aut
post frangendo ipsam penitenciam Iste ergo sunt circumstan
cie que sunt in omni peccato attendende quarum quedam
respiciunt personam peccantis sicut ista quis quedam
respiciunt ipsum peccatum et hoc vel quantum ad substan
ciam et sic est quid vel quantum ad modum agendi
et sic est quo vel quantum ad causam finalem et sic est cur
vel quantum ad causam iuuantem et sic est per quos vel ad
frequenciam actus et sic est quotiens quedam respiciunt
tempus et sic est quando quedam respiciunt locum
sic est ubi Harum igitur circumstanciarum quedam mutant
speciem peccati sicut accipere rem alienam inuito domino
est peccatum furti modo isti peccato addatur ista circum

stancia ubi .i. quod accipiat de loco sacro iam mutat speciem peccati quia non solum est furtum primo est sacrilegium Similiter cognoscere non suam est fornicatio addatur ista circumstantia quid scilicet quod ista non sua sit coniugata iam est adulterium vel quod sit virgo iam est stuprum vel quod sit consanguinea iam est incestus vel addatur ista circumstantia quo .i. quod non cognoscatur modo debito iam mutatur species quia est peccatum contra naturam Similiter inebriari de natura sua non est peccatum mortale addatur ista circumstantia scilicet quotiens quod habet iam in usu quod inebriet se et tunc est peccatum mortale Similiter percutere alium simpliciter est peccatum addatur ista circumstantia quis .i. quod ille qui percutitur sit clericus iam mutatur species quia iam est ibi excommunicatio et ita de aliis circumstantiis Quedam vero circumstantie non mutant speciem peccati tamen aggravant peccatum verbi gratia cognoscere solutam non suam est fornicatio modo scilicet addatur ista circumstantia quando .i. quod cognoscatur in tempore sacro licet non mutetur species peccati tamen aggravatur vel addatur ista circumstantia quid .i. quod fornicatur publice et in manifesto certe iam aggravatur peccatum et sic de aliis circumstantiis Quedam autem circumstantie alleviant peccatum sicut percutere clericum est peccatum addatur ista circumstantia cur .i. quod aliquis percutiat eum ludo iam minuitur peccatum Accipere rem alienam est peccatum addatur ista circumstantia quando quia scilicet accepit eam tempore necessitatis certe minuitur peccatum et sic de aliis Patet ergo quod circumstantiarum quedam mutant speciem peccati quedam aggravant si non mutant quedam alleviant Modo de circumstantiis

debet ee apta non palliata ideo dicit confite
bor i non palliabo Tertio debet esse accusatoria
ideo dicit aduersum me i contra me non excu
sando nec defendendo me Quarto debet ee
verecunda ideo dixit iniusticias i pcta de quibus
homo verecundatur Quinto debet esse ppria ideo
dixit meas et non alienas Sexto debet ee me
ritoria nam sequitur et tu remisisti impietatem pcti
mei ut autem magis pticulariter procedamus Nota
dum quod ~~ad hoc~~ confessio ad hoc quod proficiat debz
habere sedecim condiciones que continentur in hiis
versibus Sit simplex humilis confessio pura fi
delis Atque frequens nuda discreta libens ve
recunda Integra secreta lacrimabilis accelera
ta Fortis et accusans et sit parere parata dicit
ergo sit simplex nam simplex dicitur quod sit sine
plica unde confessio dicitur ee sine plica alicuius
falsitatis ita quod non taceat verum nec admisceat
falsum etiam humilitatis causa unde Augustinus Si humili
tatis causa mentiris si non eras pctor antequam me
tireris mentiendo efficeris unde confitens non
debet celare quod fecit nec dicere quod non fecit sed
simpliciter et de plano narrare pcta sua quia ut
dicit sapiens qui ambulat simpliciter ambulat
confidenter Secunda condicio est quod sit humilis
talis fuit confessio illius publicani de quo dixit
xpus in luca quod non audebat oculos ad celum le
uare sed percutiebat pectus suum dicens deus
ppicius esto michi pctori et ideo recessit iusti
ficatus ideo dicit beatus petrus humiliamini sub
potenti manu dei ut vos exaltet in tpe visita

mutantibus spēz pcī dicūt tamē doctores q̄ sūt
de necitate confitende vñ nō sufficit dicē in cō
fessione accepi r alienā pmo si accepta fuerit
de loco sacro oportet q̄ exprimatur dicendo acce
pi istud de eccl'ia uel de tali loco No etiā suffi
cit dicē peccaui cū mulie pmo oportet q̄ exp̄
mat utrū erat cōiugata uel virgo uel ɔsang
nea uel religiosa et ita de alijs De circūstanciis
aūt aggrauantibus s; nō mutantibus peccatū est
diuersitas inter doctores qr ā quidez dicūt q
tenent confiti de necitate Alij dicūt q̄ non de
necitate Est tamē multū ɔgruū et utile q̄ cōfi
teant et hoc maxiē sīmplicis et itelligentibus
Et credo q̄ ɔfessores debēt interrogare de huiōi
circūstanciis et potissime simplices de hoc tamē
magis dicet infra De circūstanciis aūt alleuia
tibus dicūt doctores q̄ nō debēt ɔfiteri nisi forte
interrogaret de eis Ex dictis ergo patet quo pec
cata tam venialia q̄ mortalia sunt confitenda q
aūt sint pcā mortalia dicet aliqualit infra qn
aget de interrogacōibus fiendis in confessione
quia si ponēt hic oportet itez ponē ibi — Capm

sextū de ɔdicionibus q̄s debet habē confessio

Ad sciendū qualis debet esse confessio No
tandū q̄ dauid ɔpha in scdo ps penitēcia
li ponit summarie condicioēs confessionis
dicens dixi confitebor aduersū me iniusticias
meas dnō et tu remisisti impietatē pcī mei
ubi innuit q̄ confessio debet esse pmo pmeditata
ideo dixit dixi i· i corde meo disposui Secundo

cionis quia ut dicit Job humilem spiritum suscipiet gloria
Tertia condicio est quod sit pura ut non fiat propter ypo
crisim uel propter vanam gloriam sed fiat pure et
propter deum et non fiat timore seruili i. timore pene
inferni sed timore filiali i. timore offense diuine
sicut dictum est supra de contricione fiat etiam sine con
fictione quia talis confessio esset confessio lupi
de quo fabulose narratur quod semel confitebatur
et confessor dixit sibi peccatis signa facis cum tamen
extimo primum quasi diceret licet pretendas contricionem
et penitenciam in facie maliciam tamen retines in
animo Quarta condicio est ut sit fidelis scilicet tam
confitens quam confessor sint in fide catholica et
fiat secundum doctrinam ecclesie non secundum doctrinam he
reticorum ita etiam quod fiat sub spe venie non sit si
cut confessio Iude traditoris qui postquam fuit op
tie confessus dicens peccaui tradens sanguinem
iustum desperauit de venia et abiens laqueo se
suspendit probantur ista de pe. d. i. que penitus
et d. vi. qui vult Quinta condicio est quod sit fre
quens quod dupliciter intelligendum est Uno modo ut
frequenter ceciderit per peccatum mortale si frequenter resurgat per penitenciam et de hoc habetur
de pe. d. ii. Reputatur Septies in die cadit iustus
et est adhuc instans prudens Alio modo ut etiam cadere
peccatum frequenter confiteatur unde Aug. quanto confite
bitur pluribus quis turpitudinem criminis tanto faci
lius consequetur veniam remissionis de hoc tamen
quomodo ad hoc tenetur quis agetur infra de iteratione
confessionis Sexta condicio est quod sit nuda quia
non debet confiteri per nuncium uel per epistolam sed
viua voce et ore proprio personaliter ut qui per se per

tauit per se erubescat Iterum non debet confiteri
verbis uel nominibus comminutis palliatis sed quodlibet
peccatum suum suo proprio nomine quantumcumque turpe ex-
primat honeste tamen et omnes circumstantias quantumcumque
turpes et abhominabiles exprimat ut sit tota sa-
nies apostematis expellatur. De circumstantiis que
sunt confitende habetur supra in precedenti Nota etiam
quod mutus potest et debet confiteri per signa et ho-
mo qui est alterius lingue et ydeomatis quod si confes-
sor non intelligeret eum debet confiteri per interpretem
et interpres ita tenetur tenere secrete confessionem
sicut sacerdos Nota etiam quod si aliquis scribat pec-
cata sua in carta ut melius recordetur de eis et
legat coram sacerdote bene facit Septima conditio
est ut sit districta ut scilicet distincte ac separatim con-
fiteatur singula peccata sua non confuse iuxta illud
psalmista lavabo per singulas noctes lectum meum lavabo
inquit in confessione per singulas noctes id est per
singula peccata lectum meum id est conscientiam meam Item ut
eligat peritum iudicem Augustinus Sacerdotem querere qui
te sciat ligare et soluere de hoc quere supra cui
est facienda confessio Octava conditio est quod sit
libens id est voluntaria ut non sit sicut confessio Achor
qui coactus confessus est et lapidatus sed sicut
confessio dextri latronis in cruce licet enim dolere
debeat propter peccata que commisit debet tamen gau-
dere propter vitam quam recuperat unde convenit dolor
et gaudium esse simul et semel in eodem subiecto
psalmista secundum multitudinem dolorum meorum in corde
meo consolationes tue letificaverunt animam meam
Nona conditio est quod sit verecunda cum magna ve-

tundia debet pudor confiti et sic merebit veniam Augustinus laborat mens patiendo erubescentiam et quoniam verecundosum est est magna pena qui erubescit pro christo sit dignus venia de pe. d. i. quem penitet non tamen debet esse tanta verecundia quod propter eam dimittat dicere veritatem. Unde sapiens ne confundaris pro anima tua dicere veritatem quoniam est confusio adducens peccatum et est confusio adducens gloriam. Decima conditio est quod sit integra ut scilicet dicat omnia peccata non dividendo ea inter diversos sacerdotes sed omnia dicat uni nichil penitus dimittendo deus enim summe bonus opus imperfectionis non novit aut totum hominem sanat aut nichil versus de hoc Summa dei pietas veniam non dimidiabit Aut nichil aut totum te de penitente dabit Augustinus Caveas ne verecundia ductus dividas confessionem. Undecima conditio est quod sit secreta tam ex parte confitentis quam ex parte confessoris ex parte confitentis ut non predicet peccata sua in plateis ne alii scandalizentur in peccato suo et ne sit de illis qui gloriantur cum male fecerint. Quomodo ergo debet esse secreta ex parte confessoris dicetur infra quando agetur De sigillo confessionis Duodecima conditio est quod sit lacrimabilis hoc dicit Jeremias per diem et nocte non des requiem tibi neque taceant pupille oculi tui Johannes crisostimus lacrime lavant delictum et quod pudor est confiteri Et in veritate magnum signum contritionis sunt lacrime potissime in homine adulto nam in parvulo vel muliere non est multum mirandum de lacrimis

Nam de mulieribus dicit ouidius ut fleret ocu
los erudiere suos · Tredecima condicio est quod sit
accelerata i. festina et de ista condicione require
supra e quando est confessio facienda Quartadecima
condicio est quod sit fortis exemplo beate marie magda
lene que adeo fuit fortis in penitendo propter
amaram interius compunctionem quod nullo pudore
obstante publice fuit confessa turpitudinem suorum
peccatorum Sic peccator debet esse fortis in pe
nitendo et confitendo ut pro nullo retrahatur
a confessione peccatorum quia scriptum est fortis est ut
mors dilectio Quintadecima condicio est quod sit ac
cusatoria quod dicat se commisisse peccatum ex propria
malicia accusando se fortiter non ponens excusa
ciones in peccatis sicut fecerunt primi parentes unde
sapiens iustus in principio accusator est sui venit
amicus eius et investigabit eum iste amicus est deus
et nisi peccator modo accuset se coram isto amico
i. coram sacerdote dei vicario in futurum habebit
multos accusatores scilicet deum propriam conscientiam dya
bolum peccatum et etiam totum mundum quia ut dicit
sapiens pugnabit orbis terrarum contra insensatos
si autem modo accuset se deus excusabit eum Sede
cima condicio est quod sit parere parata i. quod sit obedi
ens Augustinus ponat se penitens omnino in potestate iudi
cis et in iudicio sacerdotis nichil reservans sibi ut
omnia eo iubente paratus sit facere pro recipienda
vita anime quecumque faceret pro evitanda corporis mor
te et hoc cum desiderio quia vitam recipiat infi
nitam cum gaudio enim debet facere immortalis futurus

que fiat pro differenda morte moriturus Ray-
mundus in summa sua addit alias duas conditio-
nes prima quod sit propria ut scilicet seipsum accuset et non
alium unde ps. deus vitam meam annuntiavi tibi vitam
inquam meam non alienam alias si crimen vel peccatum
alterius prodet non esset tantum illius confessor sed
proditor vel detractor unde nullus debet nominare
alium in confessione nec sacerdos debet nominare
alium in confessione nec sacerdos debet nominare
vel interrogare de nomine proprio fallit autem istud
ubi circumstantia facti est talis quod aliter non potest confiteri
peccatum puta si cognovit matrem filiam vel soro-
rem quid autem et quomodo sit faciendum in facto isto
dictum est supra c. cum est facienda confessio secunda
conditio quam addit Raymundus est quod sit moro-
sa et non dicant peccata in transcursu sicut camp-
sores computant nummos sed cum maturitate et mora
et deliberatione ut ex hoc attendatur devotio
et maior habeatur contritio et verecundia Con-
fiteatur ergo penitens iuxta formam predictam et ha-
bita remissione peccatorum habebit premia bonorum.

Capitulum septimum de iteratione confessionis

Licet ut dictum est supra multum sit utile et
fructuosum frequens confiteri aliquando
tamen est necessarium ¶ Notandum tamen quod doc-
tores ponunt aliquos casus in quibus de necessitate
salutis est confessio iteranda ¶ Primus est propter
enormitatem sceleris sicut quando aliquis habet
aliquem casum de quo confessor suus non potest eum

absolue et remittit eum ad superiorem tunc debet
confessionem quam inferiori fecerat iterare superio
ri ut sciat que penitentia est ei imponenda nisi forte
superior committeret / vices suas quantum ad casum illum
inferiori probatur iste casus xxxiij q ij c lato
re ex de pe et re significavit Secundus casus
est propter ignorantiam confessoris si enim confessor
suus sit imperitus et nesciat sibi imponere penitentiam pro
peccatis confessis debet eum remittere ad confes
sorem peritum qui ei sciat imponere penitentiam salu
tarem et iste tenetur peccata primo confessa iterum con
fiteri isti unde Augustinus Sacerdotem querere qui
te sciat ligare et solvere Tertius casus est pro
contemptu satisfactionis ut quando quis fuit con
fessus de peccatis suis et contempsit facere penitentiam
sibi impositam et excedit a memoria que fuit
illa penitentia tenetur iterum confiteri illa eadem peccata
si recordetur de eis probatur iste casus de peni
tentiis d iij si aptius distinguendum est tamen in
isto casu quia aut iste confitetur eidem confessori
cui primo fuerat confessus aut alii Si confitetur
eidem confessori si ille confessor recordatur de
peccatis sibi primo confessis non tenetur nisi velit
iterum confiteri illa sibi sed sufficit dicere ego do
mine fui confessus vobis aliis et vos recordamini
de quibus et scitis quod ego contempsi facere penitentiam
quam michi imposuistis et non recordor que fuit
et ideo venio ad vos ut michi illam vel aliam impo
natis Si autem non recordatur credo quod tenetur sibi
iterum confiteri et idem dico si confiteatur alii Quartus

casus est propter maliciam fictionis quando scilicet aliquis sciens retinet aliquod peccatum mortale in confessione quia illud quod retinuit et omnia alia iterum debet confiteri Et ratio est quia confessio prima non fuit facta in caritate cum ipse remanet in peccato mortali ergo impossibile fuit alia peccata dimitti ergo si non fuerunt dimissa debet iterum confiteri Augustinus Scio dominum inimicum omni criminoso quis ergo qui peccatum reservat de aliis recipiet veniam de pe. d. iii. sunt plures Nota tamen distinctionem positam in casu precedenti quod si confiteatur eidem sacerdoti sufficit quod dicat quando fui vobis confessus tenui maliciose peccatum Et hoc si confessor recordetur de aliis peccatis sed si non recordetur tenetur iterum omnia confiteri et idem dico si confiteatur alii Et quod in istis quatuor casibus sit de necessitate confessio iteranda concordant omnes doctores Sunt autem alii casus in quibus doctores ad invicem variantur Primus casus est propter peccati obliti recordationem Secundus casus est propter peccati recidivationem dicunt enim aliqui doctores quod quando recordatur aliquis de aliquo peccato mortali quod non fuerat confessus vel quando recidivat in aliquod peccatum quod ante non fuerat confessus puta fuerat confessus de adulterio et iterum committit et relabitur in adulterium iterum tenetur omnia peccata prius confessa confiteri Et quantum ad primum casum est ratio quia aliter non esset confessio integra quantum autem ad secundum casum est ratio istorum quia dicunt quod omnia peccata quantumcumque prius dimissa redeunt ad ingratitudinem Alii dicunt quod sufficit dicere in generali se alias peccasse et de novo de hoc peccato recor-

datū fuisse uel de nouo hoc peccatū commisisse
Tercij dicunt qđ medio modo dicentes qđ in predictis
duobꝫ casibꝫ peccatū eiusdē generis iterum confiteri
in speciali peccatū vero alterius generis sufficit confi
teri in generali verbi gratia aliquis recordatur modo
se commisisse furtū si alias fuerat confessus de furto
tenetur iterū confiteri de eodē furto in speciali ut
dicit prima opinio de alijs vero peccatis sufficit confi
teri in generali ut dicit secunda opinio Et idē dico de
reciduis que istarum opinionū sit verior relinquo
iudicio meliorum ut vnusquisque eligat quā voluerit
Magister godfredus de fontanis magister
in theologia parisius in quodā suo quolibet addit
vnū aliū casū scilicet qđ aliquis confitetur et nō do
let nec penitet de peccatis uel de peccato preterito
nec proponit abstinere in futurum talis tenetur iterū
confiteri Et inter multas rationes quas adducit
pro hoc est ista vna quia in essentialiter ordina
tis posterius nō potest esse sine priori Et multo
minus potest stare cū contrario prioris sicut aliquis
nō potest confirmari nisi prius sit baptisatus
et baptismus et confirmatio habent necessariū
ordinē inter se quare ad hoc qđ confessio valeat
hoc oportet qđ contricio precedat confessionem
uel ad minus sit simul cū ea Sed in casu proposito
contricio nō precedit nec est simul cū confessione
ymo eius oppositū est simul cū confessione scilicet de
lectatio et complacentia in peccato quare illa confessio
nichil valuit quare oportet qđ iteretur Verū est
qđ frater bernardus de ganato baccalarius in theolo

gna et quondā electus clarmotensis in cor
rectorio suo contra dictū magistrū godfredū
dicit q talis nō tenetr iterū confiteri de necessita
te sed tenetr conteri de prius confessis ficte et
de ipā fictōne et vⁱtute confessionis pⁱmo fcē
et contricionis pn̄tis remittitur sibi pctm̄ Arguit
ergo sic tantū valet et pōt contricio ī virtute
confessionis facte quātū valet et pōt ī virtute
confessionis fiende sed cōtricio ī virtute cōfessiōis
fiende delet oīa pctā ut tenet doctrina fidei
ergo et ī virtute confessiōis iā facte confessio
enī facta iā habuit existenciā realē Et iō vir
tus eius pōt opari melius q illius confessiōis q
nondū fuit Licet istarū opiōnū sit verior nes
cio tamē credo qd saltim talis tenetr confiteri
ī generali sic Confessus fui aliās multa pctā de
quibus nō penitebā nec pponebā abstinē sed
modo conteror de ipis et sū patus facē pniam
michi iniūctā nisi fecerit eā Et credo q si in
speali confitetur oīa pctā bene facet et istud vi
detr sentire Raymūdus ī sūma sua Et racōnē
eius vide sup in isto eodē c ubi quartus casus ē

Capitulū octauū quō se debet habē sacer dos ad confessionē

Ostenso de confessione que et qualis de
beat eē restat ostendē de confessore Et
primo quō debeat se habē ad confitentē Circa
qd notandū q confessor debet gerē vicē spūalis
medici pro vice spūalis egroti sic enī spūa
lis medicus accedens ad egrotū primo mulcet

egrū et compatitur ei seu conformat infirmo ver
bis blandis salutē pollicetur ut eger confidentius
detegat morbi quātitatē doloris acerbitatē sic
sacerdos quasi spūalis medicus dū ad eū accedit
pctor quasi spūalis egrotus debet pctorē ver
bis allicere blandimentis mulcere ut facilius egro
tus i. pctor detegat morbū i. pctm debet g°
confessor pctorē monere et docere ut ad pedes
eius sedeat humiliter nec patiatur eū sedere de pa
ri et si est mulier debet eā docere ut semper
sedeat ex transuerso nec respiciat sacerdos fa
ciē mulieris quia ut dicitur in Abacuch facies
mulieris ventus vrēs nec etiā respiciat quē
cumq3 confitentē in facie quia audatius confitebitur
Exinde pio ac dulci et suaui colloquio debet
ipm inducere ad compunctionē et confessionē pro
nens et ostendēs bñficia que contulit sibi xps
potissime i passione quo scz pro saluandis pec
catoribus voluit tantū dolorē sustinere Item qr
ut ipe dixit nō veni vocare iustos s; pctores
Iterū ondat ei qd illi qui plus peccauerūt si
bene penitent postea magis diliguntur a deo et
magis exaltantur sicut patet in dauid petro
paulo magdalena et latrone qui omnes fue
runt maximi pctores et quia bene penituerūt
de peccatis suis postmodū fuerūt multū et
singulariter exaltati a deo Exponat etiā xpi
miaz et pietatē caritatē et mansuetudinē qbus
paratus est recipere pctores suadeat etiā sibi qd
nō verecundetur sibi confiteri quia ipe ē pctor

sicut et ipse primo forte plus quam ipse et non confi
tetur sibi sicut homini sed sicut tenenti locum dei Et
ipse citius permittet se occidi quam reuelaret peccatum
eius. et si forte ex omnibus istis peccator nolit confi
teri proponat ei confessor terrorem et penam infer
ni quot mala sunt parata peccatoribus quam dure deus
punit eos qui nolunt penitere quam misericorditer parcit
penitentibus Et istis omnibus expositis audiat
simpliciter confessionem ipsius caueatque sibi quod non
spuat nec ostendat aliquod signum abhominacionis
quantumcumque peccator confiteatur peccatum flagiciosum et enor
me et omnia audiat cum mansuetudine et paciencia.

Capitulum nonum de Interrogationibus faci
endis in confessione

Quamuis quidam dicant quod interrogaciones
non sint fiende in confessione tamen quia
eorum dictum est plenum periculo propter simpli
citatem et verecundiam hominum ideo credo contrarium
scilicet quod sint faciende interrogaciones vnde Augustinus
super illum locum qui sine peccato est primus in illam lapidem
mittat Caueat spiritualis iudex quia sicut non com
misit crimen nequicie ita non careat munere sciencie
oportet enim ut sciat cognoscere quidquid debeat
iudicare Iudiciaria enim potestas hoc expostulat ut
quod debet iudicare congnoscat diligens ergo in
quisitor subtilis inuestigator sapienter et quasi
astute interroget a peccatore quod forsitan ignorat
uel verecundia velit occultare Cognito ergo
crimine varietates eius non dubitet inuestigare
et locum et tempus et cetera quibus cognitis assit beni
uolus paratus erigere et secum onus portare habeat

dulcedine in affectione pietate in altius cunne distinctione in varietate. Hec et multa alia de materia ista ponit de pe. d. vi. qui vult ...
Clavis apicionis e sermo correctionis quia interrogando et increpando culpam detegit culpa quam sepe nescit ipse etiam qui perpetravit xl. d. in fi correctoz. Et ita secundum verbum beati Job subtiliter est educendus de sinu pectoris obstetricante manu i industria confessoris coluber tortuosus.
Viso ergo quod interrogationes sunt faciende in confessione videndum est de quibus sunt faciende et quo ordine. Notandum ergo quod interrogationes sunt faciende de peccatis mortalibus et de circumstanciis eorundem ut sciatur ergo de quibus sunt interrogationes faciende oportet scire que sunt peccata mortalia. Sciendum tamen quod peccatum potest esse mortale dupliciter uno modo ex natura sua sicut fornicatio est peccatum mortale ex natura sua. Alio modo aliquis actus potest esse peccatum mortale ex intentione sicut cantare in ecclesia non est peccatum mortale immo potest esse meritorium sed cantare ut placeat mulieri et alliciat eam ad peccandum est peccatum mortale. Et quia intentiones humane sunt quasi infinite ideo de hiis que sunt peccata ex intentione non potest certa regula dari. Loquimur ergo hic de hiis que sunt peccata mortalia ex natura sua. Notandum ergo quod omnes transgressiones preceptorum decalogi sunt peccata mortalia de hiis tamen dicetur in tercia particula huius operis quando agetur de decem preceptis legis. Credenda etiam numerantur ab apostolo ad Romanos ut est ydolatria. vicium contra natura

Iniquitas · malicia · fornicacio · avaricia · nequi-
cia · invidia · homicidium · contencio · dolus · malig-
nitas · susurracio · detractio · contumelia · super-
bia · elacio · invencio malorum · inobediencia · insipi-
encia · incomposicio · et istis adiungit illos qui sunt
sine affectione sine federe et sine misericordia et ista
omnia sunt peccata mortalia patet ex hoc quod sequitur
scilicet quod qui talia agunt digni sunt morte nullus autem
est dignus morte nisi pro peccato mortali ergo
omnia predicta sunt peccata mortalia Sed ut de peccatis
mortalibus possit haberi certa regula Notandum
quod omnia peccata mortalia ad septem vicia capitalia
~~radicantur~~ reducuntur quequidem septem vicia capita-
lia continentur in ista dictione Saligia Unde notan-
dum quod in ista dictione saligia sunt septem littere et
quelibet deservit suo peccato mortali Nam per istam
litteram s intelligitur superbia per a avaricia per
l luxuria per i ira per g gula per i invidia per
a accidia unde versus Dat septem vicia hec dictio
saligia Iste sunt septem male radices que in terra
deserta invia et inaquosa animarum omnium peccatorum
de quibus ego sum unus radicantur et ex qualibet
earum pullulant multi rami Ut enim tradit gregorius
super Job Ex ista mala radice superbie oriuntur sep-
tem pessimi rami scilicet inobediencia iactancia ypo-
crisis contencio pertinacia discordia presumpcio
De radice avaricie nascuntur sex scilicet prodicio fraus
fallacia periurium inquietudo contra misericor-
diam cordis obduracio De infecta radice luxurie
nascuntur octo scilicet cecitas mentis inconsideracio in-

constantia precipitatio amor sui odium dei amor
parentis senili ¶ De pestifera radice ire pullulat
sex scilicet rixe tumor mentis contumelie clamor in
dignatio blasphemie. De devoraci radice gule
nascuntur quinque scilicet inepta leticia scurrilitas immu
dicia multiloquium ebitudo sensuum. De sexta ra
dice invidie germinat quinque scilicet odium susurra
tio detractio exultatio in adversis proximi afflic
tio in prosperis De radice nequam accidie procedit
sex scilicet malicia rancor pusillanimitas desperatio tor
por circa precepta sacietas mentis circa illicita ¶ Iste
igitur sunt septem radices cum ramusculis suis qui
in universo sunt xliij et sic computatis septem radi
cibus erunt in universo quinquaginta de quo quin
quagenario dixit helyas propheta si servus dei sum
descendat ignis de celo et devoret te et quinqua
ginta tuos ita debet dicere confessor confitenti si quia
quia homo dei sum i. quia loco dei sum descendat
ignis de celo i. ignis spiritus sancti descendat in animam
tuam et devoret in te veterem hominem et quinquaginta
tuos i. istas radices ¶ Nunc ergo videndum est
quomodo sacerdos debet interrogare de istis ¶ Si ei
peccator per se vel ad interrogationem sacerdotis
confiteatur de superbia dicendo peccavi peccato super
bie sacerdos debet interrogare de modo dicendo
per quem modum fuisti superbus fuisti umquam inobe
diens mandatis maiorum tuorum sicut ecclesie vel pla
ti vel parentum vel domini vel magistri et hoc secundum condi
tionem persone que semper debet inspici et si dicat quod
sic interroget quibus mandatis et quot et quotiens
et quare et quando et ubi et que circumstantie ut

dictū ē supra sūt in omnibus peccatis consideranā
de Deinde interroget iactasti te aliqn̄ de bonis
collatis tibi a deo siue sint bona nature sicut sunt
pulchritudo fortitudo aptitudo nobilitas ⁊ silia
siue sint bona nature fortune sicut sūt diuicie et de
narij agri possessiones et alia bona tpalia siue
sint bona gratie sicut sūt sapiēcia sciā eloquēcia
v̊tutes et similia debet dicē ergo fuisti vnq̄
elatus in mente tua uel gloriasti te vnq̄ de
pulchritudinē fortitudinē aptitudine nobilitate di
uicijs sapiēcia sciā eloquēcia et virtutibꝫ ⁊ ceteris
alijs bonis collatis tibi a deo ita qd̓ nō humiliasti
te corā deo pro hmōi bonis tibi collatis sicut et
et quātū debuisti uel credidisti ista habē ex me
ritis proprijs et nō ex gratia diuina uel ꝓpt̓ ista
credidisti plus valē q̄ alij ita q̄ contempnerēs dcā
uel facta aliorꝫ et dedignareris eē equalis eis
si dicit q̄ sic interroget quociēs et quomodo De
inde īterroget adhuc ut commendareris et hono
rareris pre alijs fuisti vnq̄ ypocrita ita qd̓ osten
deris exterius sctītatē et bonitatē et interius re
tinēs maliciā et iniquitatē et si dicit q̄ sic inter
roget quociēs et quō et sic de alijs Deinde inter
roget eū nunquid quia honorabaris uel promoue
baris p̄ alijs mouisti vnq̄ contēciones et discor
dias in ciuitate uel in villa uel ī societate uel
collegio Et si dicit q̄ sic interroget eū si mala
fuerūt inde secuta et que q̄r oīm illorꝫ est reus
ius Deinde interroget nunquid ꝓpter supbiā tuā
ne videreris supari ab alijs fuisti ptinax ī susti
nendo contra veritatē et iusticiā sniaꝫ tuā et

consilium tuum et verbum tuum · et si dicat quod sic inter-
roget eum si aliquod dampnum est inde secutum quia
si sic ipse tenetur. Deinde interroget eum promisisti
umquam facere quod excederet vires status et condicionem
tuam et tuorum et si dicat quod sic interroget eum fuit-
ne aliquis lesus vel dampnificatus et hoc quia si
sic ipse tenetur et ita poterit ista pessima radix
superbie evelli de corde peccatoris. Eodem modo dicendum
est de radice avaritie quia si peccator per se vel ad
interrogationem confiteatur de peccato avaritie interro-
get eum de modo dicendo fecisti umquam fraudem
vel falsiam vel dixisti umquam mendacium vel perio-
rasti in emendo vel vendendo vel commutando
vel aliquem alium contractum faciendo et si dicat quod
sic interroget eum quam fraudem vel falsiam sed ipse
non specificet sibi ea istud enim est habendum pro re-
gula generali quia in istis interrogationibus non de-
bet descendere confessor ad specialia peccata vel ad
speciales circumstantias peccatorum quia forte multi post
tales interrogationes delinquerent quia ostenderentur
eis modi et maneries peccatorum que ipsi antea nesci-
rent cogitare. Et ideo semper interroget in generali
dicendo sicut dictum est fecisti umquam fraudem vel
falsiam etc. Et si dicat quod sic interroget quam et quare
et quibus modis et contra quos et quotiens et in qui-
bus casibus. Deinde interroget eum dimisisti umquam
propter avaritiam tuam implere septem opera misericordie et speci-
ficet ea sibi dicendo vidisti umquam aliquem esurien-
tem cui non dedisti manducare et sic de aliis operibus
misericordie de quibus dicetur infra in tertia particula. Et si di-
cat quod sic interroget eum de circumstantiis ut dictum est

stati. Circa etiam peccatum avaritie interroget eum de ludo furto rapina usura de quibus dicet aliquid infra. Sequitur de fetidissima radice luxurie. Circa quam notanda sunt luxurie species septem. Prima est fornicatio. Secunda adulterium. Tertia stuprum. Quarta incestus. Quinta raptus. Sexta sacrilegium. Septima peccatum contra naturam. Fornicatio est concubitus soluti cum soluta. Adulterium est alieni thori violatio. Stuprum est illicita defloratio virginum. Incestus est affinium vel consanguinearum abusus. Raptus est cum puella violenter de domo patris extrahitur ut corrupta in uxorem vel concubinam habeatur. Sacrilegium ut hic sumitur est religiosorum vel religiosarum vel promotorum ad sacros ordines. Peccatum contra naturam fit multis modis. Uno modo quando non servatur species sicut quando fit cum iumento et istud vocatur bestialitas et de hoc dicitur in lege moysi. Qui coierit cum quocumque iumento morte moriatur. Alio modo fit quando servatur species sed non servatur sexus sicut masculus cum masculo vel femina cum femina. Et istud vocatur proprie peccatum zodomiticum quia zodomite isto vitio laborabant. Alio modo fit quando non servatur vas debitum vel modus debitus licet servetur sexus sicut quando vir abutitur vasculo mulieris vel quando non cognoscit eam modo naturali. Alio modo fit quando idem est agens et patiens sicut quando vir corrumpit se ipsum per se vel mulier seipsam et istud vocatur peccatum mollitiei unde dicit apostolus neque molles neque masculorum concubitores regnum dei possidebunt. Circa

istud ergo maledictum peccatum luxurie cautissime debet procedere sacerdos in interrogando ita quod non descendat nimis ad particularia quia frequenter compertum est tam viros quam mulieres per nimis expressam nominationem et interrogationem criminum in peccata que non noverant incurrisse Unde si penitens per se vel ad interrogationem sacerdotis dicat se peccasse peccato luxurie sacerdos interroget eum utrum sit solutus et utrum peccaverit peccato fornicationis vel adulterii vel stupri vel incestus vel raptus vel sacrilegii vel peccati contra naturam Et interroget eum si illa cum qua peccavit erat soluta vidua coniugata vel virgo affinis vel consanguinea vel religiosa et utrum habuit per violentiam vel non et istud sufficit si confitens est persona intelligens Sed si est persona simplex interroget utrum cognoverit modo naturali non tamen descendendo ad particularia id est non interroget si cognovit eam retro vel ante et sic de aliis Et interroget etiam de numero personarum et si cognovit unam vel plures nullo tamen modo interroget de nominibus personarum Interroget etiam de numero actuum id est si semel vel bis vel pluries De tempore id est si tempore sacro vel non sacro et etiam de loco et etiam quali temptatione peccaverit et utrum prevenerit temptationem vel utrum fuerit preventus ab ea et utrum peccaverit sponte an coactus et qua conditione an conditionali an absoluta Et utrum peccaverit ex libidine vel ex paupertate et istud habet locum potissime in mulieribus et ita de aliis que ingra rerum experientia docebit eum Sed quia ista pessima

radix luxurie ita extendit ramos suos quod etiam
coopit lectos lege matrimonij coniunctorum Sciendum
est quod peccato luxurie potest peccare homo multis modis
etiam mortaliter cum vxore sua qui modi continentur
in hijs versibus Quinque modis peccat cum vxore
maritus Abutens // tempore loco mente condicione
modo Tempore etiam si cognouit eam tempore menstru
orum quia si scienter hoc faciat peccat mortaliter
et in lege veteri mandabatur interfici Sed quid
de muliere menstruata nonne peccat sicut vir
dico quod si vir tempore menstruorum petit debi
tum sibi reddi ab vxore ipsa debet quantum potest
persuadere ne petat dicendo infirmam se esse nec
esse paratam pro tunc ad opus illud non tamen debet
se dicere esse in passione illa nisi constaret sibi
de prudentia et discrecione viri quod vir possit
tantam abhominationem contempnere contra eam quod di
mitteret eam sed si constaret sibi de discrecione et
prudentia viri posset sibi reuelare et si ipse
nollet desistere reddat sibi debitum cum dolore
et amaritudine animi Tempore id est si congnouit vx
orem tempore ieiuniorum uel dierum sanctorum uel dierum rogatio
nis uel tempore puerperij non tamen credo quod sit in
isto casu peccatum mortale dum tamen non transgre
diantur limites matrimonij sicut dicitur statim licet sint
monendi quod tempore tali abstineant ab actu carnali
Mente id est intencione Circa quod notandum quod quia
dupliciter mente id est intencione potest vir attendere ad
vxorem Vno modo ut generet ex ea prolem que sit ad
seruicium et cultum dei Alio modo ut reddat debi
tum quod ab eo exigitur et si cum tali mente attendat

ad eam non peccat nec mortaliter nec venialiter
ymo meretur dummodo ibi nichil aliud contineatur
Alio modo quod contrahit concupiscentia carnis et si
talis concupiscentia manet infra limites matri
monij scilicet quod nullomodo accederet ad eam nisi esset
vxor sua est solum peccatum veniale Si autem ista con
cupiscentia carnis transgrediatur limites matri
monij ita scilicet quod accedat ad eam non solum sicut ad
vxorem sed sicut ad mulierem ita quod si haberet aliam
ita in promptu sicut istam ita accederet ad eam iam
est peccatum mortale Loco .i. si cognouit eam in
ecclesia vel in cimiterio vel in alio loco sacro et
in isto casu credo quod vterque peccat mortaliter Con
dictione .i. cognouit eam cum condictione inhonesta
et illicita sicut visum fuit supra quando agebatur
de matrimonio Modo .i. si cognouit eam contra
modum institutum a natura et istud est grauissimum
peccatum in vxore Augustinus vsus qui est contra
naturam execrabilis fit in meretrice sed execra
bilius in vxore xxxij q. v. Adulterij Secundum ergo
ista potest sacerdos formare interrogationes suas
de peccato luxurie circa virum et vxorem saluo
tamen quod non descendat nimis ad particularia Circa
peccatum ire si peccator per se vel ad interro
gationem sacerdotis confiteatur de eo poterit inter
rogare sacerdos propter iram blasphemasti vmquam de
deo vel de sanctis eius Et si dicat quod sic interroget
quo quotiens quare et sic de aliis circumstantiis De
inde interroget dixisti vmquam propter iram verba con
tumeliosa proximo et si dicat quod sic interroget que

verba et quare et quotiens et ubi et coram quibus
Interroget etiam si fuit iniuriatus alium propter iram
percutiendo uel verberando eum et si dicat quod sic
Interroget quis erat an clericus uel laycus re-
ligiosus uel secularis et sic de alijs circumstantijs
persone Interroget etiam quotiens iterauit iniu-
rias et ubi et quare et sic de alijs circumstantijs
Circa peccatum gule si peccator per se uel ad inter-
rogationem sacerdotis confiteatur de peccato gule In-
terroget sacerdos si propter gulam umquam fregit ie-
iunia ecclesie uel si comedit carnes in eis quare
et quotiens si inebriauit se et si habet in con-
suetudine quod inebriet se et si propter inebrietatem
dixit verba scurrilia et inhonesta uel iniuriosa
et quotiens dixit et quibus et sic de alijs. Et nota
quod secundum quod dicit gregorius quinque modis peccat homo
per gulam et isti modi continentur in hijs versibus
Certum quinque modis gula dapnat edentem. Dum ni-
mium comedit dum edendi preuenit horam Querit de-
licias parat escas deliciose Aut sumit auide quod
non erat deliciosum Et nota quod comedere multum uel ra-
tione complexionis uel etatis uel laboris non est
peccatum dum tamen non studio uel ardore uel aui-
ditate sumatur Item preciositas moderata maxime
in diuitibus qui talibus uti solet non est peccatum
dum tamen modo non sumatur nimis auide nec sta-
tus suus obstet Et quia facta est mentio de ebri-
etate Nota quod ebrietas tribus modis dicitur Primo
modo dicitur pena et obliuio mentis et ista non
est peccatum xv. q. i. sane Secundo modo dicitur ebrie-

tas frequens actio bibendi licet ut ait Augustinus
est peccatum veniale nisi sit assidua quia tunc est
peccatum mortale maxime si novit vires vini et non
vult apponere aquam xxv d. c. ebrius Tertia dicitur
quedam dispositio mentis et studium ad inebriandum
et ista est mortale xxv d. ante omnia Circa
peccatum invidie si peccator confiteatur de peccato
invidie vel per se vel ad interrogationem sacerdo
tis interroget sacerdos si placuit ei malum vel in
comodum Item si umquam ex invidia detraxit sibi im
ponendo ei falsum crimen vel bonum quod erat in
eo diminuendo vel occultando vel malum quod erat
in eo augmentando vel illis qui non noverant
manifestando Item quotiens fecit talia et quare
et sic de aliis circumstanciis Iterum si portat odium
vel rancorem vel malam voluntatem proximo et quare
et sic de aliis Circa accidiam interroget sacer
dos si potuit multa bona facere que non fecit dicere
que non dixit cogitare que non cogitavit et multa
mala vitare que non vitavit Item si ex negligen
cia omisit ire ad missam ad sermonem et alia bo
na opera et sic de aliis Secundum ergo doctrinam istam
sacerdos poterit formare interrogationes suas quia
in istis unctus quia accepit a deo et experiencia doce
bit eum magis quam aliqua lectio. Verum quia iuxta varie
tatem personarum variande sunt interrogationes Ideo iuxta
varietatem confitentium debet sacerdos variare inter
rogationes Unde si confitens sit religiosus interro
get de tribus votis regule scilicet obediencia paupertate
et castitate Interroget eum de observanciis regula

tribus et potissime de duodecim abusionibus claustri
quibus frequenter religionis status corrumpitur
et sunt iste · prelatus negligens · discipulus inobe-
diens · monachus curialis · iuvenis ociosus · se-
nex obstinatus · monachus seu canonicus regularis causi-
dicus · habitus preciosus · cibus exquisitus · rumor in
claustro · lis in capitulo · dissolucio in choro · irreve-
rencia circa altare · Et secundum ista et secundum alias
observancias regulares confessor debet et potest
formare interrogaciones · Circa eciam clericos secula-
res faciende sunt interrogaciones de symonia de
negociacione et aliis que pertinent ad avariciam et
si habet administracionem vel beneficium interroget de
dilapidacione bonorum vel si expendit in malos usus
bona ecclesiastica Item utrum intersit divinis officiis
et horis canonicis utrum portet coronam et habitum con-
gruentem utrum dicat perfecte et complete divinum of-
ficium Item interrogandi sunt de luxuria de vena-
cione de irregularitate de ludo alearum et si est
in causis de advocacione et similibus de quibus sepius
solent peccare Circa principes interrogandum est
de iusticia Circa milites de rapina Circa merca-
tores et alios officiales arte mechanicas exercen-
tes de fraude de dolo de mendacio de periurio de
furto et similibus Circa burgenses et cives communiter
de usuris de pignoribus Circa rusticos et agrico-
las de invidia de furto maxime circa decimas et pri-
micias tributa et census Et est sciendum quod licet for-
ma generalis supraposita sit observanda in omnibus
tamen secundum formam diversarum personarum et officiorum stu-
diosius et specialius et circa specialia crimina insistendum

Factis istis interrogationibus si confitens est persona simplex interroget eum sacerdos si sciat pater noster et Ave maria et credo in deum Et si sciat se signare et si nescit instruat eum vel moneat eum quod addiscat Deinde interroget eum si temptatur aliqua temptatione et qua et quomodo se habeat in resistendo et doceat eum modum resistendi scilicet si temptatur de superbia cogitet de humilitate filij dei qui humiliavit seipsum factus obediens usque ad mortem cogitet etiam de casu dyaboli qui propter superbiam suam de paradyso cecidit in inferno et de angelo dyabolus factus est Si temptetur de avaritia cogitet de brevitate vite et instabilitate et vanitate mundi et quod nichil secum asportabit de omnibus divitijs suis Si temptetur de luxuria cogitet de morte et qualis erit caro post mortem cogitet etiam de penis inferni et gaudijs paradysi et multa alia debet eis ostendere et docere hoc scilicet intelligat et repetat in generali confessione suam dicens Amice tu fuisti confessus peccata ista et ostendat ei gravitatem peccatorum interpretando eum ducere et inducendo ad lacrimas et compunctionem et contritionem Et ad hoc multum valet si sacerdos ostendat se multum dolorosum et lacrimabilem peccatori sicut legitur de beato Ambrosio quod quando aliquis confitebatur sibi lapsum suum ita amare flebat quod confitentem quantumcumque obstinatum ad fletum et lacrimas provocabat sic debet facere sacerdos ut si peccator veteri dia ductus ad lacrimas invitetur ut lacrime admonentis lacrimas excitent penitentis Et ideo sunt ope

caueat sacerdos quod non adulet aliqui in confessione primo quantumcumque sit magna et verecunda persona increpet et corrigat eam dure Caueat tamen ne nimis exasperet uel quod non sit nimis durus verbo Sed si peccator vult bene penitere permittat sibi veniam de peccatis ita quod semper peccator recedat consolatus ab eo Et istis rite peractis faciat sibi confessionem generalem monens quod si recordetur de aliquo peccato mortali reuertetur ad confessionem et sic imposita penitentia absoluat eum in nomine domini Ita tamen quod si sit excommunicatus maiori excommunicatione nullo modo absoluat eum donec sit ab excommunicatione absolutus Sed quia secundum doctrinam quilibet habens curam animarum potest absoluere a minori excommunicatione ideo antequam procedat ad absolutionem de peccatis absoluat eum ab illa excommunicatione dicens auctoritate dei michi commissa absoluo te a vinculo excommunicationis si quod incurristi per aliquam participationem excommunicatorum et postea absoluat eum a peccatis oblitis et confessis Sed ponatur aliquis sacerdos habet aliquos parrochianos surdos uel mutos uel cecos uel furiosos uel demoniacos et forte scit istos esse in peccato mortali quid faciet de istis si enim moneat surdum ad penitentiam non prodest quia non audit si mutum non potest confiteri et si aliquis talium est cecus non potest videre signum uel mutus nec etiam potest legere si sibi scriberetur furiosus non est capax rationis nec etiam demoniacus Dico quod sacerdos debet facere posse suum ut eos inducat ad penitentiam et contritionem secundum quod

c possibile sit verbis vel scriptis nutibus vel sig
nis et omnibus aliis modis quibus potest Et si non
potest oret ad deum et faciat orare populum suum ut
deus illustret corda eorum ad penitenciam et cum nichil
omiserit de contingentibus non imputabitur sibi quomodo
autem se debet habere sacerdos ad infirmum qui
amisit loquelam et non potest confiteri vide supra
parte prima in tractatu de eucaristia c. ix. Capitulum
decimum de potestate clavium et effectu confessionis

Quia supra cum de effectu contricionis agebatur dictum est quod peccata in contricione dimittuntur dubium existit quid dimittit sacerdos virtute clavium in absolucione cum non dimittat culpam quia illa ut dictum est dimittitur in contricione nec eciam penam quia adhuc postquam absolutus est in prima nec obligatus ad penam Circa istam materiam istud videtur michi dicendum Iste enim qui accedit ad confessionem aut est perfecte contritus aut non si est perfecte contritus tunc deus virtute contricionis remittit sibi peccatum ita quod antequam accedat ad confessionem mundatus est a culpa Si autem non est perfecte contritus tunc virtute confessionis ista imperfecta contricio reducitur ad perfectam ita quod de attrito fit virtute confessionis contritus et virtute confessionis remittitur peccatum quantum ad culpam Notandum tamen quod quando dicitur peccatum in contricione dimitti intelligendum est deum dimittere peccatum non contricionem vel confessionem unde Ambrosius et ponitur de pe. d. i. verbum dei peccata dimittit Et Augustinus et ponitur

de con · d · iij · Nemo tollit pecca nisi solus xpus
qui ē agnus tollens peccata mundi tollit
autē et dimittendo que facta sūt z adiuuādo
ne fiant et pducendo ad vitā ubi fieri non
possint qd autē dicit solus xpus nō excludit
patrē et filiū et spm sanctū quia indiuisa sūt
opa trinitatis et istud verū ē quātū ad opa
que sunt ad extra Quid ergo faciūt ibi cla
ues uel absolucio sacerdotis Dicendū q dicūt
aliqui qd deus mundat animā a macula cul
pe et sacerdos absoluit eam a vinculo pene et
ne fateor qd non intelligo istos Non enī vi
deo q aliquis postq mundatus est a macula
culpe mortalis sit obligatus pene etne cū ista
pena nō debeat nisi peccato mortali si ergo
deus mundat animā in contricioē a culpa mor
tali absoluit eam et per qns a vinculo pene
eterne Et ideo dicūt aliqui q quis peccatū
in contricione dimittat et quātū ad culpā z quātū
ad reatū pene eterne tamē peccator adhuc re
manet obligatus ad duo scz ad confitendū pcm
et aliquā satisfactionē pro peccato faciendā Et
ideo sacerdos virtute clauiū absoluit eū a vi
culo quo tenebat ad confessionē et ligat eū
ad satisfactionē et sic dicit sacerdos soluere et
ligare virtute clauiū quis verū sit q peccator
sit obligatus ad illa duo nō video tamē qd scdm
viā istorum forme absolucionis sacramentalis possit
bn verificari Non enī dicit sacerdos absoluo
te a confessione sed dicit absoluo te a pctīs ergo

sc(undu)m via(m) istor(um) oportet q(uod) aliquo mo(do) absoluat(ur)
eti(am) a peccatis Et ideo dicu(n)t aliqui q(uod) pecc(at)or p(er) pecc(atu)m
no(n) solu(m) est obligatus deo que(m) offendit ymmo
eti(am) eccl(es)ie cui peccando se subtrahit Et ideo
q(uam)uis in contricione reco(n)ciliet(ur) deo adhuc tu(m)
remanet reco(n)ciliandus eccl(es)ie et reco(n)ciliat(ur)
eccl(es)ie i(n) confessione confitendo s(cilicet) illi qui est
rector eccl(es)ie Et licet istud sit ver(um) no(n) tame(n) videt(ur)
sufficere cu(m) claues no(n) solu(m) se extendat ad solue(n)
du(m) et ligandu(m) i(n) terris ymo eti(am) in celis dice(n)
te xpo q(uo)dcu(m)q(ue) ligaueris super t(er)ra(m) (et)c(etera) Et ideo di
cu(n)t aliqui q(uo)d sacerdos v(ir)tute clauiu(m) no(n) facit ali
quid nisi solu(m) ostensiue vn(de) dicu(n)t q(uo)d absoluit i(d est)
absolutu(m) ostendit vnde qu(i) dicit absoluo te e(st)
sensus absolutu(m) ostendo te Et isti vident(ur) fun
dare dictu(m) suu(m) in auct(orita)te ambrosij dice(n)tis sacer
dos quide(m) officiu(m) suu(m) exhibet sed nullius p(otes)tatis
iura exercet sed dictu(m) istor(um) pa(rum) videt(ur) attribue(re)
clauib(us) et verbu(m) Ambrosij intendendu(m) e(st) q(uo)d
sacerdos nullius p(otes)tatis iura exercet auctoritatiue
sed tantu(m) mi(ni)strali(ter) Et i(de)o dicu(n)t alij q(uod) sacerdos v(ir)
tute clauiu(m) absoluit a culpa si inuenit eam du(m)
mo(do) confitens no(n) ponat obicem et absoluit a
pena purgatorij cui pecc(at)or erat obligat(us) no(n) eti(am)
relaxando s(ed) co(m)mutando et hoc sub condicione
s(cilicet) si explet p(enitenti)am iniu(n)cta(m) ita q(uod) si p(enitenti)a i(n)iuncta
e(st) condigna absoluit(ur) a tota pena purgatorij et
si non est condigna no(n) absoluit(ur) a tota s(ed) a tanta
Et ideo si moriat(ur) expleta p(enitenti)a condigna no(n) pu
nietur i(n) purgatorio Si aute(m) p(enitenti)a no(n) fuerit con

digna uel si sunt et nõ ɔplent ea ĩ uita ista
complebit eam in purgatorio et ista opinio vi
detur michi rõnabilis Alij dicunt q͂ cu͂ omne pec
catu͂ mortale sit offensiu͂ diuine bonitatis que
ẽ infinita debita pena pc̃o mortali ẽ infini
ta et per ɔn͂s actibus nostris ĩpportionabilis
virtute aute͂ clauiu͂ fit pportionabilis nobis ĩ
qu͂tu͂ virtute clauiu͂ comitatur confitenti passio
xpi que dat efficatia͂ omnibus sacramentis et q͂
fuit sufficiens ad satisfaciendu͂ pro pc̃is totius
mundi unde s̃c͂dm hanc via͂ virtus clauiu͂ ẽ
q͂ virtute ea͂ comitatur ɔfitenti passio xpi in cuius
virtute pot satisfacere pro pc̃is qd nõ faciebat
ante unde credo q͂ vnu͂ pr nr̃ ĩpositu͂ ĩ pe
nitẽcia a sacerdote ẽ efficacius ad satisfacien
du͂ pro pc̃is q͂ si aliquis diceret centu͂ milia
p seipm quia illud habet efficatia͂ a passiõe
xpi illa a merito dictis et ista opinio ẽ mul
tu͂ rõnabilis — Capitulum xi de sigillo ɔfessiois

Confessionis sigillu͂ debet esse ita secretu͂
qd nullo modo nullo pacto pro nulla re
debet frangi ymo sacerdos ante debet sustine
quantu͂cumque pena͂ etia͂ morte͂ q͂ revelaret confes
sione͂ nec verbo nec scripto nec nutu nec signo
Et de hoc dicit gregorius et habetur de pe d vi sacer
dos ubi dicitur sic sacerdos ante o͂ia caueat ne de
hijs que ei confitentur peccata sua alicui reci
tet qd ei confessus ẽ non ppinquis nec extraneis
neque qd absit pro aliquo scandalo na͂ si hoc fe
cerit deponatur et omibus diebus vite sue

ignominiosus peregrinando peragat Item de pe-
et re c omnis utriusque sexus Caueat omnino sa
cerdos ne verbo aut signo uel alio quouismodo
prodat aliquatenus peccatorem sed si prudentiori con
silio indiguerit illud caute absque ulla expressione
requirat quoniam qui in penitentiali iudicio sibi detectum
presumpserit reuelare non solum a sacerdotali officio
decernimus suspensum verum ad agendum penitentiam in
arto monasterio detrudendum ita quod in decre
tali ista instruitur confessor de hoc quid agere
debeat et a quo caueat Si enim sacerdoti in con
fessione occurrat casus super quo non posset bene
consulere debet super hoc consulere peritiorem se
ut videat quid agere debeat sed sub qua forma
reuelabit isti peccatum quod alter confessus est
sibi credo quod sub ista si talis casus accideret quid
esset faciendum uel si aliquis confiteretur de isto
peccato quid esset sibi consulendum Non autem ut
credo debet dicere ego audiui istud in confes
sione quia dicendo sic mentiretur quia ipse non
audiuit ut ipse immo ut vicarius et tenens lo
cum dei Et multo minus debet dicere quidam con
fessus est michi istud quia dicendo sic in generali
et implicite reuelat confessionem et etiam quia
confessio fuit facta deo et non sibi nisi ut tenen
ti locum dei Sed pone sacerdos super crimine quod
audiuit in confessione inducitur in testem compellitur
iurare quid faciet si dicat reuelat confessionem
si negat periurat Dico quod si solum sciat per confessi
onem ipse debet iurare se nichil scire de materia

illa super qua interrogatur nec periurat quia ipse nichil scit quamuis enim sciat illud crimen fuisse sibi confessum nescit tamen utrum confitens in confitendo dixerit uerum uel falsum et ideo uere potest iurare se nichil scire. Sed quid si iudex erit cauillosus et interrogabit eum per iuramentum utrum audiuerit aliquid de crimine illo de quo agitur. Dicendum quod iurare non ligat eum ad dicendum aliquid de materia ista cum enim iuramentum non fuerit inuentum ut esset uinculum iniquitatis extra de iure iurando inter cetera quando in nullo quod sit contra mandatum dei est obligatus scilicet contra id non falsum testimonium dices nullum iuramentum obligat ad hoc unde talis licite iurare potest se nichil scire uel audiuisse et intelligat quod nichil audiuit ut homo uel per modum quo debeat testificari. Ulterius pone sacerdos per confessionem scit aliquem hereticum in parochia sua uel alibi qui alios inducit ad heresim quid faciet iste sacerdos Raymundus in summa sua uidetur dicere in isto casu confessionem posse reuelari. Et ratio sua est quia talis non seruat fidem cum sit hereticus et infidelis et ideo tali fides non est adhibenda xxiii. q. i. noli. Salua tamen reuerentia Raymundi magistri uidetur michi consona equitati opinio alia quam etiam idem Raymundus recitat scilicet quod sacerdos non debet reuelare confessionem istius sed debet adire Episcopum uel inquisitorem et dicere custodi et uigila super oues tuas quia lupus est in grege. Et quod dicit Raymundus cum iste sit infidelis fides non est ei seruanda dico quod non reuelando ista confessione non seruat fidem

non serruatur fides homini sed deo qui fidelis est in omnibus vijs suis. Sed numquid confitens potest licenciare confessorem quod dicat illa que dixit sibi in confessione. Dico quod confitens bene potest facere quod illa que confessor scit ut deus sciat ut homo dicendo scilicet extra confessionem illa que dixit sibi in confessione et sic confessor poterit illa dicere ex quo audiuit ea extra confessionem. Sed numquid sufficit quod confitens dicat confessori ego do vobis licenciam quod dicatis ea que dixi vobis in confessione uel oportet quod replicet sibi omnia extra confessionem. Aliqui doctores dicunt quod sufficit quod licenciet confessorem. Dominus tamen durandus dicit in quarto suo quod non sufficit primo tenetur omnia replicare sibi extra confessionem. Et racio sua que occurrit quantum ad nunc est ista quia in istis que sunt de necessitate sacramenti nullus potest dispensare nec etiam papa de quo magis videtur sed tenere secretum est de necessitate confessionis sacramentalis ut diffuse probat unde nullus potest licenciare quod ea que sciuntur in confessione reuelentur ideo ad hoc quod reuelentur oportet quod sciantur aliter quam per confessionem. Ex hijs patet quod si aliquis sciat aliquid per confessionem etiam aliter quam per confessionem potest illud reuelare et super illo testificari eo modo quo scit extra confessionem. Notandum etiam quod sigillum confessionis directe et principaliter respicit peccata ut patet ex decretali omnis utriusque sexus ubi dicitur caueat omnino sacerdos ne verbo aut signo uel quouis alio modo prodat peccatum. Ex consequenti tamen et ex quadam congruitate respicit

alia Et hec de confessione sufficiant

Tractatus tertius secunde partis de satisfactione

Expeditis per dei gratiam duabus partibus penitentie Contritione scilicet et Confessione de tertia scilicet de satisfactione agendum est. Circa quam consideranda sunt sex primo quid est satisfactio et in quibus consistit. Secundo de elemosina que est prima pars satisfactionis Tertio de ieiunio que est secunda pars satisfactionis Quarto de oratione que est tertia pars Quinto de mensura satisfactionis i. que penitentia est imponenda pro unoquoque peccato Sexto utrum unus possit satisfacere pro alio

Capitulum primum quid est satisfactio

Satisfactio secundum gregorium est peccatorum causas excidere et earum suggestionibus aditum non indulgere ita quod in diffinitione ista tanguntur duo que debent esse in omni vera satisfactione sicut enim bona et completa medicina debet esse curativa infirmitatis preterite et preservativa respectu future ita satisfactio debet esse in remedium peccati preteriti et in cautelam futuri. primum tangitur cum dicitur peccatorum causas excidere Secundum cum dicitur earum suggestionibus etc. Una etiam medicina sic sit conveniens debet esse apparata infirmitati et ordinari directe contra infirmitatem teste beato Jeronimo qui dicit medicina cuilibet morbo est adhibenda non enim sanat oculum quod sanat calcaneum Et secundum quod dicit beatus Johannes in prima canonica sua Omne quod est in mundo aut est concupiscentia carnis aut con

cupiscencia oculorum aut superbia vite Et vult
dicere quod tres radices sunt omnium peccatorum scilicet avaricia
que datur intelligi per hoc quod dicit concupiscencia
oculorum luxuria que datur intelligi per hoc quod di
cit concupiscencia carnis superbia que datur intelli
gi per hoc quod dicit superbia vite ideirco contra is
tas tres radices peccatorum ordinantur tres partes sa
tisfactionis scilicet elemosina que ordinatur contra
avaricia ieiunium quod ordinatur contra luxuria
Oratio que ordinatur contra superbia et sic sunt
tres partes satisfactionis scilicet elemosina ieiunium
et oratio et de istis tribus per ordinem est
agendum et primo de elemosina

Capitulum secundum de elemosina

Licet varia et diversa de virtute elemo
sine a sanctis et doctoribus sint scripta
tamen ille sanctus thobias omnia brevi sermone co
prehendit dicens Elemosina animam a morte et
a peccato liberat et non patietur eam ire in tenebras
Elemosina autem est triplex prima consistit in cor
dis contricione quando scilicet aliquis se offert sacrifi
cium deo de quo dicitur in psalmo Sacrificium deo spiritus
contribulatus cor contritum et humiliatum deus non
despicies et de ista elemosina dicit sapiens
miserere anime tue placens deo Et elemosina sic
dicta non est pars satisfactionis immo est pars integra
lis penitencie condivisa satisfactioni prout dicitur quod
penitencie sunt tres partes scilicet contricio confessio et sa
tisfactio Alia est elemosina que consistit in con
passione ~~xpi~~ proximi in quantum compatimur alienis mi

seris sicut nostris Et de ista dicit iob· ab in-
fancia creuit mecum miseracio et ab utero matris
egressa est mecum Tercia consistit in largicione
manuali quando scilicet aliquis exhibet alteri aliquod
temporale subsidium propter deum et de ista intendimus
hic et de hac dicit saluator in luca date elemo-
sinam et ecce omnia munda sunt vobis Et Ambro-
sius pasce fame morientem et nisi paueris occi-
disti Et sub ista elemosina continentur septem opera
misericordie de quibus dicetur in tercia particula sed quantum
ad nunc circa elemosinam consideranda sunt qua-
tuor Primo de quo debet fieri elemosina Se-
cundo a quo debet fieri elemosina Tercio cui
debet fieri Quarto quomodo debet fieri.

De quo debet fieri elemosina

Omissa illa distinctione de necessario et super-
fluo que ab aliquibus doctoribus fit di-
cendum quod in hoc concordant doctores omnes quod de
alieno nec de illicite acquisitis non potest fieri ele-
mosina Unde thobias ostendens filio suo de quo
debet elemosina facienda dicit honora dominum de
tua substancia de tua dicit non de aliena Et gregorius
non est putanda elemosina si pauperibus dispensetur
quod ex illicitis rebus acquiritur Notandum ergo
circa hoc quod illicitum acquisitum potest esse tribus modis
Sunt enim quedam illicite acquisita in quibus non trans-
fertur dominium in accipientem ut in rapina et furto
Sunt alia in quibus transfertur dominium sed tamen compe-
tit repeticio ut in usura Sunt alia in quibus transfertur

dominium sed non competit repetitio ut in pecunia
uel in rebus acquisitis ex histrionatu uel meretri
cio in primis duobus casibus scilicet quando non transfertur dominium
uel si transfertur competit repetitio non potest fieri ele
mosina sed potius debet restitui iuxta modum qui
ponitur infra Unde de acquisitis furto rapina u
sura symonia non potest fieri elemosina In tercio ca
su scilicet cum transfertur dominium et non competit repeti
tio scilicet in acquisitis ex histrionatu uel meretricio
de istis potest fieri elemosina Et hanc distinctionem
approbat Ambrosius xiiij q. v. non sane in fine
Sed nunquid ex hiis que acquiruntur ludo alee uel
taxillorum uel quocumque alio ludo potest fieri elemo
sina dicendum quod intelligo hoc quando loquor de lu
do non de ludo qui fit causa solatii uel recreatio
nis quia talis ludus est licitus solum quod sit honestus
et debitis circumstanciis uestitus Sed loquor de
ludo qui fit causa cupiditatis qui est omnino et sim
pliciter illicitus cum in eo concurrant multa peccata
Primo est ibi desiderium lucrandi ecce cupiditas
que est radix omnium malorum Secundo est ibi uoluntas
spoliandi proximum ecce rapina Tercio est ibi u
sura maxima scilicet undecim pro duodecim non solum
in anno uel in mense sed in eodem die Quarto
multiplicantur ibi mendacia et uerba ociosa et
uana Quinto est ibi blasphemia ecce heresis Sex
to est ibi corruptio multorum qui ludum aspiciunt Sep
timo est ibi scandalum bonorum Octauo contemptus prohi
bitionis sancte matris ecclesie Nono est ibi amissio tem
poris et aliorum bonorum que illo tempore teneret homo

fate Ex quibus omnibus patet quantum peccant qui talibus ludis vacant et de pena clericorum qui talibus ludis vacant legitur in canonibus apostolorum sic Episcopus aut presbiter aut dyaconus alee aut ebrietati deserviens aut desinat aut certe dampnetur Subdyaconus aut lector aut cantor similia faciens aut desinat aut communione privetur patet ergo quod illud quod in ludo acquiritur illicite acquiritur Sed nunquid potest repeti dicunt aliqui doctores quod non sed ille qui lucratus est debet illud pauperibus erogare causa xiiij q. non sane tamen enim turpitudo vertatur ex parte utriusque melior est condicio possidentis Alij dicunt et fere quasi omnes doctores canoniste quod potest repeti et probatur de aleatoribus le. ultima in fine et dicit greca constitutio quod usque ad quinquaginta annos potest repeti et secundum istos de acquisitis in ludo non potest fieri elemosina pauperibus et concordat cum eo thomas et quasi omnes theologi dicunt quod distinguendum quia aut aliquis lusit voluntarie et ex cupiditate non coactus per aliquem et tunc si amisit non potest repetere quod amisit sed ille qui lucratus est tenetur illud dare pauperibus aut tenetur restituere in iudicio anime Aut lusit coactus per vim vel per importunitatem alterius et tunc si amisit potest repetere si lucratus est non tenetur restituere sed debet quod lucratus est pauperibus erogare istam sententiam probant per multa iura et est satis consona rationi et equitati. Notandum tamen quod sunt aliqui persone quibus indistincte tenentur quis restituere in iudicio quidquid lucratus est ab eis

in ludo ut furiosi prodigi pupilli minores xxv
annis mente capti surdi ceci muti et qui morbo
perpetuo laborat quia tales rebus suis superesse non
possunt ideo dantur eis tutores et curatores idem vide
tur de monachis et ceteris religiosis et filiis fami
lias qui non habent peculium castrense Et uxor que
non habet res parafernales et etiam administrator
rerum ecclesiasticarum que pauperum sunt et similes nam cum
talis persone administratio multiplici ratione rerum et
facti sit culpabilis et viciosa restituenda est non
dico ei qui amisit eam in ludo sed tutori uel cura
tori uel domino uel marito uel patri uel monasterio
uel ecclesie. **Quis potest facere elemosinam.**

Elemosinam potest facere quicumque est sui iuris
et habet dominium uel administrationem aliquorum
bonorum temporalium. Sed numquid ergo monachus uel aliqua
alia persona religiosa potest facere elemosinam. Dico
quod talis persona aut habet administrationem aut non
habet. si habet potest et debet primo quidem superesse sibi
in necessitatibus ecclesie et causis piis est expendendum
dicente beato Bernardo. bona ecclesiarum pauperum sunt
et quicquid a ministris ecclesie preter victum et vestitum
retinetur totum est sacrilegium et rapina. Si non habz
administrationem credo saluo meliori iudicio quod non
potest nec debet facere elemosinam nisi de prelati sui
petita licentia et obtenta. Monachus enim non potest
tractare etiam utilitates monasterii sui nisi de precep
to abbatis xvi. q. i. monachi de q. d. v. non oportet
Et hoc intelligo nisi ille qui indiget elemosina sit

in extrema necessitate constitutus i. indiget ad mortem quia in isto casu debet sibi dare elemosinam si potest isto etiam quod platus expresse inhibeat sibi quia in tali casu omnis homo tenetur ex precepto dei subuenire proximo iuxta illud Ambrosij pasce fame morientem Et etiam in tali casu omnia sunt communia xlvi. d. sicut hij Nota tamen quod si monachus non habens administracionem de precepto abbatis vadat ad aliquam peregrinacionem uel ad studium sine aliqua distinctione potest dare elemosinam nam eo ipso quod platus dedit sibi licentiam standi in scolis uel eundi ad peregrinacionem videtur sibi dedisse licentiam faciendi omnia que honeste scolares et peregrini solent facere ita tamen quod moderate faciat quilibet enim debet se conformare moribus illorum inter quos viuit Sed nunquid uxor potest facere elemosinam sine licentia viri dicendum quod si uxor habet res paffernales i. proprias preter dotem sic dictas a pera quod est iuxta et ferna quod est dos quasi iuxta dotem de illis etiam inuito marito potest facere elemosinam Et de panis qui hac lege de rebus etiam viri sicut de pane et de vino et alijs que approbato et bono ac laudabili more solent ad dispensacionem uxoris pertinere potest facere elemosinam moderate tamen et secundum facultatem viri et maiorem uel minorem indigentiam uel multitudinem pauperum et debet sibi formare consciam quod non displiceat marito in corde etiam si quandoque prohibuit sibi ore Solent etiam mariti facere uxoribus tales prohibitiones ut non retrahant eas a toto sed ab excessu quem suspicantur eas facturas si haberent habenas nimis laxas

potest etiā formare cōsciētiā ex qualitate et miseria pauperis cogitans quod si maritus illū videret omnibus modis placeret ei quod fieret sibi elemosina sed si omnino et precise dicat sibi consciētia quod viro displiceat deponat illā consciētiā si potest Et si nō potest non det et doleat quia nō potest dare et sic intelligo illud c. xxxiij q. v. quod deo ubi dicitur quod cū scandalo viri nō debet facere elemosinā et illud intellige nisi potens sit in extrema necessitate constitutus quia tunc in tempore debet dare aliter peccaret Et dixi de rebus viri intelligo de rebus dotalibus nā rerum dotaliū illibatū dominiū penes virū ē ff. de re. ve. dote ancillā ff. de iur. dotiū In rebus dictis Albertus dicit quod si ē mulier lucrosa i. si ex officio suo lucratur esto quod non habet bona paffernalia de eo quod lucratur potest absque mandato et cōsensu viri facere elemosinā. Filius etiā familias nō potest facere elemosinā de rebus patris sine eius licētia et mandato nisi supponat quod placeret patri sicut dixi supra de vxore Et hoc intellige nisi talis filius habeat peculiū castrense uel quasi castrense de tali enim peculio potest facere elemosinā etiā inuito patre. Dicit quidā doctor Albinus et habetur xlv. d. c. tria sunt quod tria sunt genera elemosinarum scilicet vna corporalis egenti dare quidquid poteris Altera spiritualis dimittere a quo lesus fueris Tercia delinquētē corrigere et errantem reducere in viā veritatis ¶ Peculiū castrense ē quod acquisiuit ex militia ¶ Peculiū quasi castrense ē quod acquisiuit ex scientia uel alio artificio honesto

Intellige etiā nisi videat paupē ī extrēma ne
cessitate constitutū de filio etiā euntē ad pegri
nationē uel exūte in studio īntellige sicut dixi
supra de monacho et multo minꝰ de servo uel
ancilla pōt facere elemosinā de rebus dnōꝝ nī
forte fuerit eis commissa administratio bonoꝝ do
mus quia tūc posset facere moderate si sciret q
dnō nō displiceret.

Cui debet dari elemosina

Elemosina nō debet dari nisi indigenti et
hoc sonat nomē elemosine dicitur enī ele
mosina scdm qd dicit Eberhardus ab eloys qd ē
miseri et moys qd ē aqua qi miseroꝝ i. indi
gentiū aqua. Horū aūt qui petūt elemosinā q
dā petūt quasi ex debito sicut religiosi mendica
tes qui predicāt et celebrant cotidie pro benefac
toribus suis et isti dūmō constet eos habere istud
officiū sūt omnibus alijs pferendi et dicūtur ista
petere quasi ex debito quia nō solū dantur eis
temporalia ymo etiā spūalia accipiūt ab eis vñ
in persona taliū dicit aplus Si spūalia vobis se
minamꝰ nō ē mirū si temporalia vrā metamꝰ
Alij petūt tantū pro vite sue sustentatioē sicut
isti paupes qui mendicāt et in isto casu aūt hō
pōt omnibꝰ dare aut nō pōt Si pōt omnibus dare
debet dare omībꝰ absqꝫ aliqua distinctioē et ad
hoc inducūt exempla Abraham et loth q qui
omnes indifferenter recipiebāt hospicio Angelos
receperūt si enī aliquos repulsissent inter illos
āgelos repulsissent et in hoc casu aūt Jo. crisostomꝰ
Quiescamꝰ ab hac sinida et nephanda aut dya

bolita curiositate scilicet discernendi inter pauperem
et pauperem non enim ex vita eorum quos accipis vel
quibus das mercedem tibi retributurus est deus
sed ex voluntate et honorificentia multa ex mia z
bonitate xlij d. Cum inuestamus. Item greg. xi q iij
qui in fine ubi dicitur quod etiam excidiato danda est
elemosina hoc intelligere tamen de excidiato quod de
quolibet alio notorio peccatore quod intelligendum est
nisi saturitate tibi negligeret iusticiam facere fie
rent deteriores quia in tali casu non esset fienda
elemosina ut dicit Hugo et ponit v q v c.
non omnis et hoc intelligas nisi esurirent ad mor
tem tunc enim quotienscumque negligeret iusticiam debent
pasci nisi forte iudex secularis dampnasset eos
propter scelera sua ad moriendum fame. In secundo ca
su ubi non potest dare omnibus posito quod omnes equa
liter indigeant dicit Ambrosius novem consideranda
esse scilicet fidem causam locum tempus modum necessitudi
nem sanguinis propinquitatem etatem debilitatem con
dicionem sive nobilitatem. Fidem quia fidelis est pre
ferendus infideli. Causa quia si duo tenentur cap
ti unus propter culpam suam et alius sine culpa iste
esset preferendus alii. Locum quia captivus sive de
tentus in carcere est preferendus illi qui potest ire libere
quocumque vult. Tempore quia si unus est in tempore
persecutionis est preferendus alii qui nulla persecuti
one patitur. Modum ut non totum uni detur nec sit
effundantur opes sed discrete dispensentur nisi for
te aliquis ex toto velit relinquere mundum. Necess
situdinem ut magis indigens minus indigenti pre

feratur Sanguinis propinquitate ut propinquus preferatur extraneo Etate quia senes sunt iuvenibus preferendi. debilitate ut infirmus preferatur sano et debilis forti. Nobilitate ut nobilis preferatur ignobili Et istud totum intelligendum est ceteris paribus talis enim conditio posset esse ex una parte que reformaret partim in contrarium. Sed pone quod aliquis habet patrem infidelem qui indiget etiam elemosina et extraneus fidelis indiget etiam elemosina ipse non potest subvenire utrique sed uni tantum cui subveniet patri infideli aut extraneo fideli in isto casu dicunt aliqui quia pater infidelis est preferendus extraneo fideli in exhibitione nutrimenti sed extraneus fidelis est preferendus patri fideli in dilectione articulo xxx d. c. i. Et fundatur ista opinio supra illud preceptum honora patrem tuum Et hoc intelligatur si equaliter indigeant Si enim extraneus indigeat ad mortem et pater non extraneus esset preferendus patri. Alii dicunt econtra scilicet quod boni extranei sunt malis propinquis preferendi quibus istorum verius dicat lectoris iudicio relinquatur.

Quomodo debet fieri elemosina

Quia secundum philosophum in ethicis modus imponit speciem actui quod intelligo de specie ~~moris~~ moris non enim sufficit facere bonum nisi bene fiat unde precepit dominus moysi iuste quod iustum est exequeris Ideo ad hoc quod elemosina sit meritoria requiritur quod debito modo fiat unde debet fieri elemosina gratanter sive letanter unde apostolus qui tribuit in hilaritate non ex tristitia aut ex necessitate hilarem enim datorem diligit deus Secundo debet fieri latenter unde salvator cum facis elemosinam noli ante te tuba

tamen sicut ypocrite faciunt z sequitur te autem faciente
elemosinam nesciat sinistra tua quid faciat dextra
tua Tercio debet fieri habundanter et hoc secundum
facultates dantis Unde thobias fili si multum tibi
fuerit habundanter tribue si autem exiguum illud exi
guum impertiri stude Quarto prudenter ut fiat secundum
formam traditam capitulo precedenti Quinto debet fieri cum in
tentione recta ut scilicet fiat propter deum non ad vanam
gloriam Unde sic ait gregorius Unde celum mereri po
terat non ventum transitorii fauoris querat

Capitulum xiiii de ieiunio

Secunda pars satisfactionis est ieiunium de quo
dicitur in thobia bona est elemosina cum ieiu
nio Notandum tamen quod triplex est ieiunium Primum
est abstinentia corporis a cibis materialibus Secundum est absti
nentia a gaudio temporali Tercium est abstinentia a peccato
mortali Et hoc triplici ieiunio debemus castigare
iumentum nostrum/ parum enim proficit ieiunare a cibo si
ieiunet a peccato Unde ysaias quare ieiunauimus et
non aspexisti humiliauimus animas nostras et nescisti loquitur
in persona ieiunancium in peccato mortali Et subdit res
ponsionem in persona dei Ecce ad lites et contentiones
ieiunatis et percutitis pugno impie et sequitur nunquid
quid tale est ieiunium quod elegi quasi dicat quod non Nunc
istud dissolue colligationes impietatis solue fasci
culos deprimentes et omne onus peccati disrumpe fran
ge esurienti panem et egenos vagosque induc in
domum tuam cum videris nudum operi eum et carnem tuam
ne despexeris Et est notandum quod dominus institu
it ieiunium in paradyso sed postea confirmauit in deserto

to qui ieiunauit xl diebus et xl noctibus. Ad hoc autem quod ieiunium sit meritorium quatuor debent ipsum concomitari scilicet largitas · leticia · hora et mensura. De largitate dicit Ieronimus quod manducaturus eras si non ieiunares da pauperibus ut ieiunium tuum sit saturitas anime tue non marsupii lucrum. Et gregorius illud ieiunium deus approbat quod ad eum manus elemosinarum leuat. Idem illud quod tibi trahis alteri largire ut unde caro tua affligitur inde indigentis proximi caro reueletur. De leticia dicit christus Cum ieiunatis non eritis sicut ypocrite tristes exterminant enim facies suas ut appareant hominibus ieiunantes. De tercio scilicet de hora Notandum quod hora comedendi in diebus ieiuniorum est hora nona uel circa ita tamen quod secundum quod dicit thomas in quarto suo non oportet inspicere astralabium sed sufficit quod non anticipetur nimis notabiliter hora unde legitur in primo regum quod Ionathas qui anticipauit horam adiudicatus fuit morti. De quarto scilicet de mensura Notandum quod ieiunans debet comedere multum sobrie unde dicit beatus petrus Sobrii estote et sobrietas ista attenditur tam in qualitate cibi quam in quantitate. In qualitate quidem ut non comedant cibaria prohibita sicut carnes uel lacticinia et similiter non querant cibaria exquisita uel exquisito modo parata vide de hoc supra c. de interrogationibus fiendis in confessione. Sobrietas etiam attendenda est in quantitate ut non sumatur cibus nisi quantum sufficit ad nature sustentationem superfluitas enim cibi multa mala facit quia promouit ad luxuriam et omne bonum opus dissoluit unde in figura huius legitur

in quarto libro Regum quod nabuzardam qui interpretatur princeps cocorum per quem intelligitur venter ingluvies destruxit muros ierusalem per quos intelliguntur virtutes anime fidelis Augustinus ventre a ieiunio liberato lassata perdit omnes virtutes Notandum etiam quod ieiunium debito modo observatum tria bona facit Primo enim elevat ad contemplationem divinorum Secundo reprimit stimulum carnalium viciorum Tertio impetrat graciam virtutum et celestium premiorum et ista tria tanguntur in prefatione que cantatur in quadragesima qua dicitur sic Qui corporali ieiunio vicia comprimis quantum ad secundum mentem elevas quantum ad primum virtutes largiris et premia quantum ad tertium Notandum quod per ieiunium intelliguntur omnes afflictiones corporales sicut vigilie peregrinationes flagella et similia

Capitulum quartum de oratione

Oratio que est tercia pars satisfactionis diffinitur sic a damasceno Oratio est pius affectus mentis in deum tendens plerumque nec pigritetur in voce prorumpens vel sic Oratio est congeries votorum ad aliquid impetrandum in deum tendentium Notandum quod in oratione non debent peti temporalia ad minus principaliter sed debent peti spiritualia et pertinentia ad salutem iuxta illud primum querite regnum dei et iusticiam eius et omnia temporalia adicientur vobis que autem sunt petenda in oratione ostendit christus qui discipulis dicentibus magister doce nos orare dixit cum oretis dicite pater noster etc Et de hoc dicetur infra in tercia parte ubi tractabitur

ista materia Notandum autem quod ad hoc quod oratio sit
meritoria et satisfactoria requiritur quod habeat
tredecim conditiones scilicet quod sit fidelis secura humi
lis discreta devota verecunda secreta pura la
crimosa attenta fervida operosa et assidua de istis
non plus prosequor quia de se sunt nota cuilibet
advertere volenti Valet autem oratio precipue contra vicia
spiritualia unde Jeronimus super illum locum hoc genus de
moniorum non eicitur nisi in oratione et ieiunio autem
sit medicina cuilibet morbo est adhibenda non sa
nat oculum quod sanat calcaneum Jeiunio sanantur
pestes corporis oratione sanantur pestes mentis Si autem
queratur que istarum trium satisfactionis sit potior
scilicet Elemosina Oratio vel Jeiunium dicendum quod si
comparentur quantum ad obiectum quod immediate respi
ciunt vel quantum ad materiam circa quam sunt sic oratio
est dignior et potior aliis duabus Oratio ha
bet enim deum pro immediate obiecto quod patet
ex eius diffinitione Nam oratio est affectus mentis
tendens in deum etc. Elemosina habet pro imme
diato obiecto miseriam vel misericordiam proximi quia
ad hanc refrenandam ordinatur ieiunium et habet
pro immediato obiecto lasciviam carnis quia ad hanc
refrenandam ordinatur oratio etiam circa spiritualia
Elemosina et ieiunium circa corporalia quare
manifestum est quod quantum ad hoc oratio est dignior
et potior elemosina et ieiunio Si autem comparentur
quantum ad ambitum sic elemosina est potior oratione et
ieiunio quia elemosina continet in se ieiunium et
orationem ille enim qui dat elemosinam indigenti obli
gat ipsum ad orandum pro se deum et sic oratio includitur

in elemosina ille enim qui facit elemosinam est parti
ceps ieiunii et abstinentie illius qui recipit eam
et sic ieiunium in elemosina continetur unde credo
quod elemosina sit utilior et potior ad satisfactionem
quam ieiunio et oratione Et videtur esse ista intentio
beati pauli in epistola ad thimotheum ubi dicit sic Ex
erce te ipsum ad pietatem id est ad elemosinam nam cor
poralis exercitio id est ieiunium ad modicum utilis est
pietas autem id est elemosina ad omnia valet promissio
nem habens vite que nunc est et future scilicet

Capitulum quintum de mensura satisfactionis id est quanta penitentia debeat imponi pro unoquoque peccato

Quanto peccatum est gravius tanto ceteris
paribus debet imponi maior et gravior sa
tisfactio pro eo et dico ceteris paribus quia talis cir
cumstantia posset esse ex parte persone peccantis vel
etiam ex parte peccati quod minus gravi peccato debet imponi
gravior satisfactio verbi gratia constat quod interfi
cere matrem est gravius peccatum quam interficere uxorem
et tamen gravior penitentia debet imponi de iure uxori
cide quam matricide Et ratio est quia penitentia de
bet esse talis quod sit remedium peccati preteriti et
cautela futuri Et ideo quia homines sunt magis
proni ad uxoricidium quam ad matricidium ut ergo
magis retrahantur maior penitentia debet impo
ni pro uxoricidio et ex tali causa maior peni
tentia debet imponi iuveni lubrico quam seni sed
ceteris paribus quanto peccatum est gravius tanto
maior penitentia debet imponi pro eo Ad viden
dum ergo que penitentia debet imponi pro unoquoque

pctō videndū est de gradibꝫ peccatoꝝ qđ scꝫ
peccatū ē grauius alio. Notandū ergo ꝙ gra
uitas debet attendi in peccatis tribus modis
vno modo ~~ex pte cause inducentis ad pctm nā~~
~~scdm qđ dicit gregꝰ~~ circa idē peccatū et hoc
duobus modis vno modo ex pte cause inducentis
ad pctm Nā scdm qđ dicit gregꝰ peccatū tribꝰ
modis comittit aut ignorancia aut infirmitate
aut certa sciā ꝑpetratur. modo peccatū qđ perpe
trat ex infirmitate est grauiꝰ ꝙ si ꝑpetraretur
ex ignorancia sed multo grauiꝰ est si ꝑpetraret
ex certa sciā de pe. d. ij. sicut sciendū vnde ma
ior penitencia est īponenda pro pctō ꝑpetrato
ex infirmitate i. ex temptacioē vel ex fragili
tate ꝙ pro pctō ꝑpetrato ex ignorācia et multo
maior pro pctō ꝑpetrato ex certa sciā hoc ē cont
illud dictū qđ dicit Ambrosiꝰ dicens grauit pec
cat qui sibi ꝑmittit infirmitatē. grauiꝰ qui ɔtep
nit sed grauissime qui ignorat qđ exponendū
ē grauissime i. periculosissime quia spealit pnia
non agit de peccato qđ ignorat vnde Johes
os aureū nullū īuenit tale remediū cont pcta
sicut eoꝝ continuata memoria de pe. d. iij. sudas
Et hoc intelligas cū recordat homo de peccato
ad contricionē nō ad delectacionē Alio mō pot
attendi grauitas circa idē peccatū ex pte ipius
pcti Nam ut dicit Augꝰ tribus gradibus ꝑue
nit ad peccatū scꝫ suggestione delectacioē con
sensu ita ipius pcti tres sūt differencie scꝫ pctm
i corde in ope et consuetudie ita ꝙ pctm i ope
est grauius ꝙ in corde sed grauissimū ē i ɔsue

tudine ita quod peccatum in opere est grauius quam in cor
de sed grauissimum est in consuetudine vnde iste
tres differentie intelliguntur per tres mortuos
quos xpus legitur suscitasse scilicet filiam archisinagogi
et filium vidue et lazarum puellam suscitauit in
domo esse peccatum cogitacionis puerum in porta ciuita
tis esse peccatum operacionis lazarum quatriduanum
in monumento esse peccatum consuetudinis puellam susci
tauit tantum verbo puerum verbo et motu lazarum
vero verbo fletu et lacrimis ad ostendendum quod maior
pena est imponenda pro peccato operacionis quam pro peccato
cogitationis sed multo maior pro peccato consuetudi
nis Alio modo potest attendi grauitas inter diuersa
peccata ita tamen quod sint eiusdem generis sicut dix
it Augustinus de peccatis luxurie dicens adulterium malum
vincit fornicationem vincitur ab incestu peius est enim
matre quam cum aliena vxore concumbere sed horum omnium
pessimum quod contra naturam fit Tertio modo potest
attendi grauitas in peccato et hoc inter diuersa
peccata diuersorum generum sicut dicit Augustinus quod gra
uius est homicidium quam adulterium xxxiij q ij In quod
verius et vniuersaliter peccata que directe commit
tuntur contra deum sicut ydolatria heresis blasphe
mia et similia sunt grauiora alijs Et de hoc ma
gis dicetur in tertia parte quando agetur de decem preceptis
Viso quis est gradus in peccatis videndum est quo
se debet habere sacerdos circa impositionem penitencie
Circa quod sciendum est quod communis sententia doctorum tenet quod
omnes penitencie sunt arbitrarie i arbitrio sacerdotis
taxande et hoc consideratis quantitate et qualitate

Iter[um] p[er]sone dignitate officio paup[er]tate infirmi
tate siue debilitate [com]plexione siue consuetudi[n]e
societate la[?]inis deuocionis religionis regionis
et temp[or]is qualitate Iterno et omnibus aliis circu[m]
stanciis supra positis vnde leo p[a]p[a] Tempa pe
nitudinis habita moderacio[n]e [con]stituenda sunt tuo
iudicio prout diu[er]sor[um] a[n]i[m]os prosp[er]eris e[ss]e deuo
tos. Item i[n] octaua synodo de hoc sit positu[m] in
iudicio eo[rum] qui p[ræ]sunt uel q[ua]nto t[em]p[o]re uel q[ua]li modo
penite[r]e debeat qui delinquid xxvi. q. vii. t[em]p[or]a
hoc sit. hoc ide[m] dicit Jeronim[us] de pe. d. i. me
sur[a] ut aut[em] magis p[ar]ticulari[ter] sciant sacerdotes
quo[modo] in imposicio[n]e p[enite]ncia[rum] procede[re] debeat. ¶ Do
tandu[m] q[uod] regulari[ter] pro p[ri]mo adult[er]io fornica
cione homicidio voluntario et ce[ter]is criminib[us] ca
pitalibus e[st] septenis p[enite]ncia i[m]ponenda et hoc
duplici racione. Vna est quia deus p[re]cepit ma
riam sorore[m] moysi lepra p[er]fusa[m] per qua[m] i[n]tellig[itur]
cui[us]libet lepra cuiuslibet p[ecca]ti mortalis septe[m] diebus
egredi extra castra et post emu[n]dacione[m] redire
ad castra hec racio ponit[ur] xxxiii. q. ii. hoc ip[su]m
et secundu[m] hoc per diem i[n]telligim[us] annu[m] iuxta
verbu[m] d[omi]ni dicentis per p[ro]pham diem pro a[n]no
dedi tibi Alia racio e[st] ut sicut per p[ecca]tu[m] mor
tale peccator amisit septiforme[m] gra[tia]m sp[irit]us sa[n]cti
ita per p[enite]nciam septenem ea[m] recuperet ¶ Notandu[m]
aute[m] q[uo]d licet ut dictu[m] e[st] pro h[uiusm]odi criminib[us] sit
i[m]ponenda penite[n]cia septenis tame[n] magis uel
min[us] asp[er]a debet i[m]poni prout maioritas uel mi
noritas cri[m]inis pensatis ce[ter]is circu[m]stanciis hoc ex

posint ut in sequentibus apparebit. Sunt namque plures casus pro quibus propter personarum dignitatem vel peccati enormitatem imponitur maior penitentia vel etiam ex variis causis minor. Item presbiter si fornicationem fecit debet agere penitentiam decem annorum secundum formam traditam d. lxxxii. presbiter et istud intelligitur quidam de simplici fornicatione. Alii vero forte et verius de incestu vel de adulterio ut puta quia cognovit consanguineam vel affinem vel coniugatam. Item presbiter si cognovit filiam suam spiritualem quam baptisavit vel cuius confessionem audivit vel in confirmatione tenuit vel de sacro fonte levavit debet agere penitentiam xii. annorum et etiam debet deponi et ipsa debet derelinquere mundum et res suas pauperibus dare et in monasterio deo usque ad mortem servire xxx. q. i. Si quis sacerdos. Item qui cognovit monialem debet agere penitentiam decem annorum et ipsa similiter secundum formam positam xxvi. q. i. De filia devota. Item matricida debet penitere decem annis secundum formam satisfactionis positam xxxiii. q. ii. latorem. Uxoricide adhuc imponitur gravior penitentia xxxiii. q. ii. admonere. Notandum etiam quod parentibus in quorum lectis inveniuntur filii mortui iste ex cuius culpa contingit si sit solutus induci debet ut intret monasterium eiusdem episcopatus ubi penitentiam suam perpetuo deploret penitentiam si tamen non potest ad hoc propter carnis fragilitatem induci concedenda est ei licentia contrahendi matrimonium imposita sibi gravi penitentia in seculo remanenti similiter non debet induci ingredi monasterium. In aliis duobus

casibus quorum unus est si alter coniugum vivit nisi
forte quilibet vellet simpliciter ingredi Alius casus
si habet filios paruos a quibus non potest recedere nec
aliquis timens deum sine suspectione filios edu
caret Si autem nesciente illud acciderit puta quia
negligenter collocauerat secum in lecto et in ma
ne inuenit eum extinctum debet agere ut dicunt ali
qui doctores penitentiam trium annorum quorum unus sit in
pane et aqua extra de hijs qui filios occiderunt c
· i · ij · et iij · et ij · q · i · Consuluisti · Pro homicidio
casuali imponenda est penitentia quinque annorum quando culpa
precedit casum alias nulla nisi forte ad cautelam · li
d · hijs vero et duobus c · sequentibus et credo quod
idem iudicium est in homicidio nectio de ista ma
teria vide in tercia parte in tractatu de decem
preceptis · De vicio Sodomitico quantum sit detestabi
le patet per Augustinum dicentem quod longe maius
crimen est quam cognoscere matrem patet etiam per
penam Sodomitis inflictam qui igne et sulphure
de celo missis perierunt Istud etiam peccatum cla
mat specialiter vindictam ad dominum Unde in
genesi dicit deus clamor sodomorum et gomor
reorum venit ad me quia ut ait Augustinus per istud
peccatum violatur societas que nobis debet esse cum
deo cum eadem natura cuius ipse est auctor libidinis per
versitate polluitur xxxij · q · vij · flagicia · De isto
etiam peccato dicit idem Augustinus videns deus in humana
natura tantum nephas contra naturam fieri forte de
sijt incarnari et infinita mala de isto nephando
crimine possunt dici est enim causa maledictionis quod non

solum actus sed etiam ipsa prolatio os loquentis au-
res audientium ipsamque quod amodo polluit elemen-
ta Et istud male cogitant hispani pueri enim i
tinnabilis exutes et etiam mulieres verecundia
muliebri postposita illud nephandum et exec-
rabile verbum quod castellani nominant omnibus suis ver-
bis immiscent Ex quo ut dictum est os loquentis
aures audientium et ipsa etiam elementa polluun-
tur unde labia talium deberent cum ferro canden-
ti cauterizari. unde credo quod pro huiusmodi nephan-
dissimo crimine grauissima pena sit iniungenda
multa alia crimina ponuntur in diuersis c. in corpe
decretorum pro quibus est maior penitentia quam septennis
imponenda que obmitto hic quia talia crimina
de iure et consuetudine reseruantur iudicio Episcoporum
quos credo talia iura melius me scire cum etiam
quia indistincte credo omnes penitentias hodie esse ar-
bitrarias id est arbitrio sacerdotis taxandas pensa-
tis contricione et condicione peccatoris et omnibus
alijs circumstantijs unde tanta posset esse contritio
confitentis quod pro maximo peccato esset ei modica uel nimo
nulla penitentia inponenda Sicut fecit dominus clemens
quartus qui dum quadam die equitaret roma quedam
mulier que de remotis partibus venerat accessit
ad eum portans unum puerum paruum in brachijs et vo-
ce magna cum magnis lacrimis clamauit pater sancte
miserere mei peccatricis et da michi penitentiam quia
habui istum puerum quem porto a filio meo Et ipse
coram omnibus absoluit eam imposuitque penitentiam quod ieiu-
naret ferias sextas per annum in pane et aqua Et

mulier recedens et revoluens grauitate͂ pecca
ti et paruitate͂ pn̄ie credit q̄ ip̄a nō bene in
tellexisset eā et ī crastinū accessit ip̄az equita
te͂ et confessa ē sicut prius et ip̄a absoluit eam
īposita pn̄ia qͦd dice͛t tria pr̄ nr̄ Et mulier
iterū recedēs et sciēs ut prius peccatū et pe
nitenciā revoluēs iterato redyt et torā omib᷒
ut prius fecera͛t confessa fuit quā ip̄a absoluit
īponens sibi qͦd dice͛t vnū pr̄ nr̄ Et tu intro
gatur quare ita modicā penitēciā imponere͛t ei
respondit plus astendit dolor et verecundia
quā passa est in confitendo ita publice pctm̄
suū q̄ si omibus diebꝰ vite sue ieiunaret in
pane et aqua Exemplo ergo isto confessor in
imposicione pn̄ie debet attende͛ dolore͂ et ve
cundiā ꝯfitentis et sc̄dm q̄ videbit maiore͂ vl
mīore͂ contricione͂ maiore vel mīore͂ penitēcia
debet īpone͛ · ¶ Notandū tame͂ qͦd pro peccato
ubi est faciendā renūciacio sicut ī symonia vl
ī restitucioe͂ sicut ī furto rapina depredacioe͂
incendio dampno vsura fraudulēcia et dolo
sa negociacioe͂ ludo sc̄dm distinctioēz supra po
sitā debet pmo īponi q̄ renūciet et restituet
si pōt Et si non pōt q̄ habeat aīm restituendi
et doleat q̄ nō pōt et pmittat q̄ si deus det
sibi de quo q̄ restituet alˀs nō absoluat͛ nec pe
nitēcia īponat͛ ¶ Notandū etiā q̄ sacerdos sp̄
debet iniunge͛ penitēciā per contrariū correspon
dente͂ ipi pctō ut supbo orōne͂ Auaro elemosinā
luxurioso abstinēciā Et si videat͛ expedie͛ pere

grinaciõez et sic

grinatione ut sic maceret caro et refrenetur et
non refrenetur ad delectationem ex memoria facti
uel aspectu persone uel loci cum qua et in quo peccatum
est perpetratum lxxxi. d. valet. xv. q. i. mulier. Notan-
dum etiam quod debet tamen sacerdos quod non imponat
penitentiam seruo per quam fiat preiudicium domino nec
discipulo per quam fiat preiudicium magistro nec econtra et
istud potissime caueat circa virum et vxorem quod non
imponat penitentiam vni per quam fiat preiudicium alteri. Sed
ponatur aliquis peccator confitetur penitet de peccatis
suis uel dicit se penitere non tamen vult subire con-
gruam penitentiam dicens se delicatum uel infirmum uel male com-
plexionatum uel similia quid fiet de isto dico quod
si dicat se penitere de peccatis et proponat de certo ab-
stinere tamen allegans fragilitatem recusat satisfac-
tionis asperitatem debet sacerdos ipsum inducere ut
habeat animum paratum ad omnem satisfactionem portandam
ostendendo sibi magnitudinem peccatorum suorum et que
et quanta bona amisit per peccata ista que omnia
recuperabit per penitentiam ostendendo etiam que et
quanta sustinuit christus pro peccatis meis qui tamen cari-
ssime delicatus quot et quanta sustinuerunt sancti
martires et sancte virgines tenere et delicate a pec-
catis immunes quanta ergo penitentia debetur tantis et ta-
libus peccatis que tu commisisti et multa alia debet
ostendere sibi et si cum omnibus istis non potest eum
inducere imponat ei talem penitentiam quam verisimiliter cre-
dat eum portare posse et ad hoc inuitat nos exem-
plum christi qui numquam grauem penitentiam imposuisse legitur nisi
vade et amplius noli peccare vnde Jo. respondimus

super illum locum allegant onera graviora etc.
dicit sic Si etiam aliquam modicam penitentiam imponentes non
ne melius est propter minimam rationem dare quam propter ni
miam crudelitatem succumbere penitentem xxvi q. vii
Alligant Augustinus si non potest gaudere sacerdos de omni
moda peccatoris purgatione gaudeat saltem quod liba
tum a gehenna mittit ad purgatorium Ex quo patet
quod si penitentia imposita a sacerdote non est condigna com
plebitur in purgatorio Iterum pone aliquis confitetur
peccata sua tamen non vult abstinere ab eis vel vult ab
stinere ab uno et non ab alio numquid talis est ad
mittendus ad penitentiam Dico quod confessor debet con
fessionem istius recipere non tamen debet eum absolvere
sed debet sibi de peccatis confessis salubrius consilium
quod poterit exhibere et consulere quod faciat aliquam pe
nitentiam pro peccatis suis et inducere eum ad bonum
quantum poterit Et omnia bona que de consilio sacer
dotis iste faciet quantumcumque in forma i. sine caritate
facta quamvis non valeant sibi directe ad vitam eternam
obtinendam tamen valebunt sibi ad quatuor vel
ad aliquod ipsorum primo ad extremi iudicii supplicium
tollerabilius subeundum de pe. d. iii Si quis non
habens caritatem Secundo ad temporalem prosperitatem ob
tinendam de pe. d. iii. cavendum xxii q. ii Sed quilibet
Tertio ad hoc ut citius illustret cor eius ad penitentiam
de pe. d. ii. falsas in fine Quarto quia dyabolus non
potest sibi tantum nocere sicut patet de Iudeo de quo
narrat Gregorius in dyalogorum quod quia se signaverat
dyabolus non poterat ei nocere Ex dictis patet quod
ad hoc quod penitentia sit satisfactoria et meritoria

oportet quod sit facta in caritate . i . quod ille qui facit
sit sine peccato mortali ¶ Sed pone aliquis penitenti facit iniuncta penitencia antequam compleat penitenciam
labitur in peccatum mortale et exiens in illo peccato complet
penitenciam iniunctam post redit ad statum gracie valet
illa penitencia vel tenetur eam iterare Ad hoc dicit
thomas in quarto suo quod quedam sunt opera satisfactoria
quorum effectus manet postquam ipsa sunt facta sicut
postquam facta est elemosina adhuc manet eius effectus scilicet diminucio substancie temporalis dantis
similiter postquam ieiunauit remanet effectus ieiunii qui est debilitas corporis ieiunantis et talia
opera si sint in peccato mortali facta non oportet quod iterentur Alia sunt opera satisfactoria que postquam facta
sunt nichil remanet de hijs sicut est oracio Et ideo si
fiat in peccato mortali oportet quod iteretur vnde
si alicui fuit iniunctum in penitencia quod dicat centum pater
noster si dicat ea in peccato mortali non implet penitenciam
suam ymmo oportet quod exiens in gracia reiteret illa centum
Secus de elemosina et ieiunio ut dictum est
Et circa hoc sciendum quod opera facta in caritate mortificantur per sequens peccatum mortale et viuificantur
postea per veram penitenciam si sequatur sed illa que
numquam fuerunt viua . i . illa que fuerunt facta in peccato
mortali numquam possunt viuificari . Capitulum sextum vtrum
vnus possit satisfacere pro alio

Nunc restat videre vtrum vnus pro alio possit
satisfacere Circa quod sciendum quod ille pro quo
alius satisfacit aut est viuus aut mortuus si sit viuus aut ipse per se potest satisfacere aut non potest

Si pot dici q unus no pot pro alio satisfacere et ratio que me movet ad hoc e ista Equitas eni dine iustitie exigit ut qui peccavit satisfaciat ut supponit ergo oportet q per se satisfaciat Si aute per se no pot satisfacere tunc dico qd alius pot pro eo sed ad hoc requirunt multa queda ex pte illius qui satisfacit queda ex pte illius pro quo satisfacit queda ex pte utriusque queda ex pte opis satisfactorii Ex pte illius qui satisfacit requirit propinquitas scz q ille qui satisfacit sit obligatus propinquitate sanguinis illi pro quo satisfacit sicut credo q si pater esset ipotens ad satisfaciendu filius possit ceteris concurrentibus satisfacere pro patre Et ratio e quia pater et filius sunt quasi una psona Ex pte illius pro quo satisfacit requirit necessitas scz q indigeat et etia ipossibilitas scz q no possit per se satisfacere Ex pte utriusque requirit caritas scz q uterque sit in caritate quia caritas e radix merendi et sine ipa nullu opus e satisfactoriu Ex pte opis requirit maioritas scz q iste qui satisfacit pro alio faciat plus q ille pro quo satisfacit eet obligatus Sicut si ille pro quo satisfacit eet obligatus ad ieiunandu una feria sexta no sufficeret q ille qui satisfaceret pro eo ieiunaret illa sexta feria ymo debet amplius ieiunare credo etia q requirit q fiat auctoritate superioris Si aut ille pro quo satisfacit sit mortuus tunc aut e in paradyso et tunc non indiget ut aliquis pro eo satisfaciat quia ut dicit Aug iniuria facit martiri

qui orat pro martire quod est intelligendum de quo
libet existente in paradyso ut expresse dicitur extra de
cele. mis. c. cum marthe. Aut est in inferno et tunc
secundum opynionem omnium theologorum nichil quod fiat pro
eo proficit sibi quia in inferno enim nulla est re
dempcio. Aut est in purgatorio et tunc potest satis
fieri pro eo a vivis et ita dicit Augustinus in libro de
agenda cura mortuorum ubi dicit sic Non extime
mus ad mortuos quorum curam gerimus pervenire
nisi pro eis sive altaris sive elemosinarum sive
oracionum in suffragiis sacrificiis supplicatur xiii q. ii
Non extimemus. Et gregorius ait defunctorum quatuor
modis solvuntur aut oblacionibus sacerdotum aut ora
cionibus sanctorum aut carorum elemosinis aut ieiuniis
cognatorum. licet autem de premissa multa alia essent di
cenda hec tamen que dicta sunt brevitatis causa
sufficiant propter operis inperfectionem veniam postulans
a lectore et que corrigenda viderit et addenda
non invidenti animo sed benigno corrigat et emen
det. Sequitur tercia pars huius libelli

Explicit secunda pars huius libelli et sequitur tercia
que habet quatuor capitula

Omnium magister et dominus ihesus christus de
mundo ascensurus ad patrem discipulos
quomodo se haberent ad fideles quos suo redimerat
sanguine instruens dixit Euntes docete omnes gen
tes In quo rectores ecclesiarum discipulis succedentes
~~dixit~~ instruxit et monuit ut sibi subditos doctri
na sana et salutifera informarent quod in lege veteri

pulcherrime extitit figuratum ubi legitur quod in
rationali iudicii quod legalis sacerdos gerebat in pecto
re doctrina et veritas erat sculpta In quo re
dabatur intelligi quod ewangelici sacerdotes veri
tatis doctrinam debent in se gerere et eam suis
subditis nuntiare alioquin vhe eterne maledictio
nis incurrunt sicut eis per ysaiam dominus commi
natur dicens ve vobis canes muti non volentes
latrare merito enim rector ecclesiasticus canis di
citur quasi latratu predicationis et doctrine
euangelice lupos id est demones arcere debet a
grege domini et dormientes a peccatis excitare
et tunc mutus efficitur dum vel desidia torpet vel
ex ignorantia tacet Et ideo merito a domino repro
batur qua ex re summopere laborare debet et so
lerti animo vigilare ne diutius sic ignarus existat
quinymmo tantum de ea scire tenetur quod sciat suum
officium debite exequi et sibi commissum populum in
formare Et hoc quantum ad ea que ipse populus
debet scire que quo ad nunc possunt reduci ad quinque
videlicet ad credenda ad petenda ad facien
da ad fugienda et etiam ad speranda Debet er
go rector ecclesiasticus sibi subditos instruere quid
credendum quid petendum quid faciendum quid fu
giendum et etiam quid sperandum Primum continetur
in articulis fidei Secundum in petitionibus dominice
orationis Tertium et quartum in preceptis decalogi
Quintum in dotibus glorie paradysi et de istis in
ista tertia particula est agendum et secundum hoc ista
tertia particula in quatuor capitula dividitur Capitulum primum

de articulis fidei Capitulum secundum de peticionibus
orationis dominice Capitulum tercium de decem preceptis
Capitulum quartum de dotibus beatorum

Capitulum primum de articulis fidei

Teste apostolo sine fide impossibile est placere
deo. fides enim est fundamentum omnium bonorum
operum sine qua omnis edificatio constructa deficit
atque cadit. Ista autem fides in articulis fidei comple
tissime continentur qui articuli omnes in simbolo col
liguntur. Notandum tamen quatuor esse symbola
que licet in verbis variis sint varia tamen in sen
su et summa sunt unum. Primum vocatur symbolum
apostolorum illud scilicet credo quod dicitur in completorio
et in prima et vocatur apostolorum quia apostoli recepta
spiritus sancti gratia illud composuerunt et ex hoc voca
tur symbolum quia dicitur de singulis et bolus quia
quilibet apostolorum apposuit bolum suum. Unde petrus ince
pit dicens Credo in deum patrem omnipotentem
et ceteri apostoli fuerunt reliqua prosecuti. Secundum
vocatur symbolum Nicenum quia sancti patres illud
in nicenna synodo composuerunt Et illud cantatur
in missa sicut dictum fuit supra prima parte tractatu
de Eucaristia c. x. Tertium vocatur symbolum
athanasii quia sanctus Athanasius illud composuit
et istud dicitur in prima scilicet quicumque vult salvus
esse etc. Quartum vocari potest innocencianum sive la
teranense quia fuit compositum sub innocencio in
concilio lateranensi et istud ponitur extra de sum
ma trini. et fi. catho. firmiter credimus Et ita sicut
in quatuor Evangeliis tota veritas doctrine et

fidei xpiane cophendit(ur) ita in istis quatuor symbolis omnes articuli fidei continentur Et sicut omnium euangeliorum doctrina est vna ita omnium istorum quatuor symbolorum est vna sentencia atque fides ut sicut iuxta visionem Ezechielis rota sit in medio rote Materia ergo istorum quatuor symbolorum sunt articuli fidei qui quidem articuli fidei ab aliquibus dicuntur esse duodecim et ab aliquibus quatuordecim Illi qui dicunt esse duodecim distinguunt eos penes numerum duodecim apostolorum qui symbolum ut dictum est composuerunt et fidem catholicam predicauerunt et ecclesiam fundauerunt Isti qui dicunt eos esse quatuordecim distinguunt eos penes materiam de qua sunt Cum ergo materia de qua sunt articuli fidei sit diuinitas et humanitas qua dominus noster ihesus xpistus verus deus et homo est secundum istos septem sunt articuli pertinentes ad humanitatem et septem pertinentes ad diuinitatem Articuli pertinentes ad diuinitatem distinguuntur sic quia vnus respicit essenciam tres respiciunt personas et tres opera personarum Ille qui respicit essenciam est credere in deum trinum et vnum vnum quidem in essencia et trinum in personis Et contra istum articulum errauit manicheus qui posuit duos deos vnum bonum et alterum malum Et propter hoc tantum in symbolo apostolorum dicitur solum credo in deum in symbolo niceno fuit additum in vnum deum Et de isto articulo dicitur in symbolo athanasii fides catholica est hec ut in vnum deum in trinitate et trinitatem in vnitate veneremur quasi dicat credamus deum esse vnum in essencia

et trinū in personis Articuli ptinētes ad per
sonas sunt tres · primꝯ ē crede͡ᵉ ī psona patris
et de isto dicit͡ᶻ in vtroqꝫ simbolo patrē oīpotē
tē ita qꝫ pr̄ ē pͥma persona in trinitate nō qui
dē prioritate naē vel tempis sed solū prioritate
originis quia persona pris a nullo originat͡ᶻ sꝫ
alie persone originant͡ᶻ ab ea et istud tangit͡ᶻ
ī symbolo Athanasij cū dicit͡ᶻ pater a nullo est
factus nec creatus nec genitus Secundus ar
ticulus de illis qui ptinent ad psonas ē crede͡ᵉ
in persona filij et de isto dicit͡ᶻ in symbolo et ī
ihm xpm filiū eius vnicū ita qᵒ debemꝯ crede͡ᵉ
qꝫ persona filij nō fit nec creat͡ᶻ sed generat͡ᶻ a
patre et hoc tangit͡ᶻ in symbolo athanasij cū di
cit͡ᶻ filius a patre solo ē nō factus nec creatus
sed genitus Et contra istū articulū errauit arri
us qui dixit filiū eē creaturā et miorē patre
ideo contra errorē Arrij fuit additū in symbolo
Nicenꝯ deū de deo lumē de lumie deū verū
de deo vero genitū nō factū cōsubstāciale pri
licet enī filius ī q̄ntū homo sit mior patre tn̄
ī quātū deus ē equalis patri Ita dicit Athana
sius equalis pri scd̄m diuinitatē mior pri scd̄m
hūanitatē Fuerūt etiā aliqui heretici qui dixe
rūt filiū esse genitū ex ~~tempe~~ patre ex tempe et
nō fuisse ab eterno et contra istū errorē fuit
additū in symbolo Nicenꝯ et ex patre natū an
omīa secula Tercius articulus de illis qui ptī
nēt ad personas est crede͡ᵉ ī psonā spūs sancti
et de isto articulo dicit͡ᶻ ī symbolo aplor͡ᶻ · credo

in spiritum sanctum ita quod debemus credere spiritum sanctum
esse verum deum a patre et a filio procedentem ita
dicit Athanasius dicens spiritus sanctus a patre
et filio non factus nec creatus nec genitus sed
procedens et contra istum articulum errant greci
dicentes spiritum sanctum a solo patre procedere vnde
contra errorem eorum addit romana ecclesia in sim
bolo dicens qui a patre filioque procedit ffuerunt
etiam aliqui heretici qui dixerunt spiritum sanctum esse
creaturam et non deum et contra errorem istorum fuit
additum in symbolo Nicenno qui cum patre et filio
simul adoratur et glorificatur nulla enim creatura
debet adorari equali adoratione cum deo contra istos
tres articulos errauit Sabellius qui posuit con
fusionem personarum dicens quod eadem persona quando
que erat pater quandoque erat filius quandoque erat
spiritus sanctus contra quem dixit Athanasius a
lia est persona patris alia filij alia spiritus sancti
Vnde sciendum quod vna persona est alia ab altera non
tamen est aliud vnde ista est vera pater est alius
a filio sed ista est falsa et heretica pater est aliud
a filio quia hoc quod dico alius dicit diuersitatem in
persona et hoc quod dico aliud dicit diuersitatem
in essentia ¶ Alij tres articuli pertinent ad opera
trinitatis quorum quedam pertinent ad opera nature
videlicet ad opera creationis Et de hoc est vnus
articulus quod debemus credere deum esse creatorem omnium
creaturarum et de isto articulo dicitur in symbolo
apostolorum creatorem celi et terre Et contra istum arti
culum errauit manicheus qui dixit quod deus bonus

creavit res invisibiles sed deus malus creavit
res visibiles unde contra errorem suum sunt ad
ditum in symbolo Niceno visibilium omnium et invi
sibilium ¶ Notandum etiam quod in symbolo apostolorum
dicitur creatorem in symbolo autem Niceno di
citur factorem et ratio est quia differentia est inter facere
et creare quia creare est aliquid ex nichilo pro
ducere facere est producere aliquid ex aliquo quia
ergo deus creavit in principio materiam tam celes
tium quam terrestium ex qua postea fecit alia ideo di
citur creatorem quia vero postea ex illa materia
fecit alias creaturas ideo dicitur factorem Opum
etiam dei quedam pertinet ad opus gratie vide
licet opus iustificationis et de hoc est unus arti
culus scilicet quod debemus credere quod per gratiam dei
remittuntur peccata fidelibus unitis in unitate et
fide ecclesie catholice Et de hoc dicitur in symbo
lo apostolorum sanctam ecclesiam catholicam id est universalem
sanctorum communionem remissionem peccatorum Et in isto
articulo comprehenduntur omnia sacramenta ecclesie
Et quidquid sacrosancta ecclesia Romana de baptis
mo et Eucharistia et aliis ecclesie sacramentis
in quibus fideles sibi adiumentum constant et per
que fit remissio peccatorum credit predicat et
docet esse credendum Et contra istum articulum
erravit pelagius qui posuit quod per actum solum
liberi arbitrii absque gratia dei poterit haberi
remissio peccatorum Contra etiam istum articulum errat
Iacobite Nicolaite et omnes heretici et Iudei
et Sarraceni et quicumque de baptismo et Eucha

ristia et aliis ~~fuit~~ sacramentis credunt aliter quam sancta romana ecclesia contra etiam istum articulum errant specialiter greci qui negant sacrosanctam romanam ecclesiam esse caput et magistram omnium ecclesiarum unde contra istum errorem fuit additum in symbolo niceno apostolicam ecclesiam contra etiam errorem donati qui posuit baptismum debere iterari fuit additum in symbolo niceno Confiteor unum baptisma ¶ Opus etiam dei quedam pertinet ad opus glorie scilicet opus glorificationis et de hoc est unus articulus videlicet quod credimus omnes resurrecturos quam tam bonos quam malos et bonos esse premi-nandos et malos puniendos et de isto dicitur in symbolo apostolorum carnis resurrectionem vitam eternam Et in symbolo niceno et exspecto resurrectionem mortuorum et vitam venturi seculi Amen Et in symbolo athanasii ad cuius adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis et reddituri sunt de factis propriis rationem Et qui bona egerunt ibunt in vitam eternam qui vero mala in ignem eternum ¶ Isti ergo sunt articuli fidei pertinentes ad divinitatem Alii septem sunt pertinentes ad humanitatem Primus est de conceptione filii dei credere scilicet quod filius dei fuit conceptus in utero beate marie virginis virtute spiritus sancti Et de hoc dicitur in symbolo apostolorum qui conceptus est de spiritu sancto Et in symbolo niceno qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de celis Et incarnatus est de spiritu sancto Contra istum articulum errant manicheus dicens dei filium non

veram carnem sed fantasticam assumpsisse Et contra istum
errorem dicitur in symbolo Athanasii perfectus
deus perfectus homo ex anima rationali et humana
carne subsistens Secundus articulus de hiis que
pertinent ad humanitatem est de natiuitate quod cre-
dimus dei filium ab eterno natum a patre ex patre
natum ex maria virgine que virgo extitit et ante
partum et in partu et post partum Et de isto articulo
dicitur in utroque symbolo natus ex maria virgine
Tertius articulus pertinens ad humanitatem est de
passione scilicet quod credimus dei filium pro salute nostra
passum crucifixum mortuum et sepultum et hoc
quantum ad naturam humanam quia natura diuina in
nichil patiebatur et de isto articulo dicitur in utroque
symbolo passus sub poncio pilato crucifixus mor-
tuus et sepultus Quartus articulus ad humanita-
tem pertinens est de descensu ad inferos scilicet quod cre-
dimus quod anima christi que in morte separata fuit a cor-
pore vnita deitati corpore etiam diuinitati vni-
to remanente in sepulchro descendit ad limbum
sanctorum patrum que est quedam pars inferni et sanctos
patres qui in fide de christo incarnando et in
caritate decesserant inde liberauit peccatoribus
remanentibus in inferno dampnatorum et de isto
articulo dicitur in utroque symbolo descendit ad
inferos Quintus articulus pertinens ad huma-
nitatem est de resurrectione scilicet quod credimus
dei filium resurrexisse a mortuis tercia die secundum
quod scripture prophetarum predixerant Et de isto ar-
ticulo dicitur in symbolo tercia die resurrexit

a mortuis Notandum autem quod xpus non fuit
in sepulchro nisi quadraginta horis sed dicitur
ibi fuisse tribus diebus quod secundum Augustinum intel
ligendum est per synodochen ut ponatur pars
diei pro tota die unde ipse fuit ibi per ultimam
parte diei veneris quia in completorio illius diei
fuit positus in sepulchro et fuit ibi per totam diem
sabati et per primam partem diei dominice quia in
aurora resurrexit Sextus articulus ad huma
nitatem pertinens est de ascensu ad celos credere scilicet
quod xl die a resurrectione sua xpus cum magna
comitiva angelorum et animarum sanctorum patrum quas
ab inferno abstraxerat ascendit ad celum et se
det ad dextram dei patris omnipotentis Septimus
articulus est de adventu ad iudicium et de isto
articulo dicitur in symbolo inde venturus est
iudicare vivos et mortuos Isti ergo sunt quatuor
decem articuli fidei quorum septem pertinent ad
divinitatem et septem ad humanitatem xpi Et istos
articulos debent sacerdotes subditos suos docere
et maxime illos qui pertinent ad humanitatem et
potissime illos de quibus ecclesia solempnisat sicut
est articulus de Annunciatione de quo fit festum
in annunciatione beate marie et Articulus de
Nativitate de quo fit festum in nativitate Et ar
ticulus de conceptione de quo fit festum in concep
tione beate marie Articulus de passione de quo
fit festum in parasceue Articulus de resurrectione
de quo fit festum in pascha Articulus de ascensio
ne domini Istos enim articulos quilibet fidelis postquam

venit ad annos discretionis tenetur scire explici te. Et de istis articulis ad humanitatem pertinen tibus habentur versus. Nascitur, abluitur, patitur, descendit ad yma. Surgit et ascendit et veniet discernere cuncta. Hec est fides catholica quam corde credo ore confiteor in qua fide volo vivere et mori protestans me in omnibus credere sicut sancta ecclesia romana credit et si quid minus bene dixi totum revoco et totum habeatur pro non dicto.

Capitulum secundum de petitionibus dominice orationis.

Modum et formam orandi salvator tradens discipulis dixit cum oratis dicite pater noster qui es in celis etc. Circa quod notandum quod ista oratio excel lit omnes alias orationes in multis. Primo ratione magistri qui eam composuit qui fuit christus verus deus et verus homo in quo omnes thesauri sapientie et scientie dei sunt absconditi quanto ergo magister qui istam orationem composuit excellit omnes alios ma gistros tanto ista oratio excellit omnes alias oratio nes unde vocatur ista oratio dominica quia dominus dominantium eam composuit et ordinavit. Secundo ex cellit alias orationes ratione forme est enim oratio bre vissima ita quod nemo potest dicere quod ratione plixitatis sive generet tedium aut fastidium. Notandum tamen quod licet ut dictum est sit ita brevis in verbis est tamen profunda in sensu et ad impetrandum effica cissima unde de ea dicit sapiens brevis oratio penetrat celum. Tertio excellit omnes alias oratio nes ratione materie de qua est in ipsa enim continentur

omnia necessaria tam i vita ista q in alia Vn
notandum q salvator i ista oratione sic procedit q
primo docet nos capere dei benivolentiam Secundo
docet orandi modum et formam primum facit cum di
cit pater noster etc Secundum facit cum dicit adve
niat regnum tuum etc Circa primum duo facit primo
docet nos capere dei benivolentiam Secundo docet
nos aptare orationis efficaciam cum dicit sanctificetur
etc Dicit ergo pater noster qui es in celis ibi con
fitemur deum esse omnium rerum principium quia pater
Secundo allegamus nostrum privilegium quia dicimus
noster. Tercio nominamus nomen eius proprium ibi qui
es Quarto assignamus sibi certum domicilium in ce
lis. Dicimus ergo pater noster etc Ubi sciendum q se
cundum quod dicit ille Eberhardus pater accipitur
quinque modis quia primo modo dicitur pater ratione
cure Alio modo ratione genitur(e) Alio modo ratione eta
tis Alio modo ratione honoris Alio modo ratione cautionis
istis quinque modis deus est pater omnium Primo
ratione cure ita dicit paulus dicens omnem sollicitu
dinem vestram ponentes in deum quoniam ipsi est cura de
omnibus Et ipsemet christus dixit in matheo noli
te solliciti esse dicentes quid manducabimus aut
quid bibemus aut quo operiemur Scit enim pater
vester celestis quia huius omnibus indigetis Secundo
deus est pater omnium ratione genitur(e) unde de deo
dicit apostolus voluntarie genuit nos verbo veritatis
ut simus inicium aliquod creature eius unde quilibet
potest dicere illud psalmus dominus dixit ad me filius meus
es tu ego hodie genui te Et de quolibet dicit

illud qd dicitur in scdo regum Ego ero illi in patrem
et ipse erit michi in filium Tercio deus est pater
ratione antiquitatis unde de eo dicit daniel An
tiquus dierum sedit et libri viz consciarum aperti
sunt coram eo unde omnes possumus dicere qd dicit
apostolus unum patrem habemus deum. Quarto deus
est pater omnium ratione honoris quia deum debemus
honorare speciali honore et reverentia que a doc
toribus dicitur latria qui honor nulli creature
debet exhiberi unde quilibet debet dicere illud
qd dicitur in xi mathei Confitebor tibi domine
deus pater celi et terre ita qd confiteri ibidem
est idem qd laudare sive honorare Quinto
deus est pater omnium ratione creationis unde moy
ses numquid non est ipse pater tuus qui possedit
fecit et creavit te unde de hoc qd diximus patrem
habemus fiduciam illud qd in ista oratione petimus
obtinendi unde possumus arguere sic pater dat
filio illud quod petit ab eo solum qd illud qd
petit sit iustum et filio necessarium sed deus est
pater omnium et illud qd petimus in ista oratione
est iustissimum vel valde nobis necessarium quare
fiduciam habemus qd deus totum dabit nobis
Et fundatur ista racio super verbum salvatoris
in luca ubi dicit sic Si vos cum sitis mali nostis
bona data dare filiis vestris quanto magis pater
vester celestis dabit vobis spiritum bonum petenti
bus se qui dicat qd primo dabit Sexto in oratione ista
allegamus nostrum privilegium cum dicimus noster ubi
sciendum qd quamvis ut dictum est deus sit pater omnium

illis quinqȝ modis tamē nobis qui sumꝰ rege-
nerati vnda baptismatis ē spealiter pater vn
nos baptizati et regenerati in xp̄o possumus
dicē pr̄ nostr̄ vn ipē ē pat̄ noster quia nos su
mus ab eo libati misericordius adoptati spe
cialius editati nobilius informati salubrius
dico q deus ē spealiter pr̄ noster quia nos
xpiani sumꝰ ab eo redempti siue liberati miseri
cordius vnde nos possumꝰ dicē deo illud q
dicit in ap̄o. Redemisti nos deus in sanguie
tuo De qua redemptione dicit beatꝰ petrꝰ no
ex corruptibilibꝰ auro et argento redempti
estis de vana vrā conuersacione sed p̄cioso san
guine agni imaculati dn̄i nr̄i ihū xpi. Secun
do dico q deus ē spealiter pater nr̄ qr nos
xpiani sumꝰ ab eo adoptati spealius et de h
dicit Aplus misit deus spm̄ filij sui in corda
nr̄a i quo clamamꝰ abba pater ut adoptio
nē filiorum dei recipemꝰ. Tercio dico q deus
est pater noster quia nos xpiani sumꝰ a deo
edicati nobilius in sacramento eucharistie
pascit nos deus corpore et sanguine xpi ita di
cit ipemet in Johe dicens Caro mea vere est
cibus et sanguis meꝰ vere est potus de isto ci
bo dicit ps. panē angelorum manducauit homo
de quo pane dicit xpus qui manducauerit ex
hoc pane viuet ineternū vnde etiā tanti bn̄fi
ciū recognosces i voce gr̄arū actionis ꝓꝑheta
dicit O qm̄ suauis ē dn̄e sp̄us tuus qui ut
dulcedinē tuā in filios demōstrares pane sua

nissimo de celo p̄sito esurientes hu̅iles i̅ples
bonis fastidiosos diuites dimittens i̅ inanes
Quarto dico q(uod) deus ē specialit(er) pater noster
quia nos xp̄iani sum(us) ab eo informati salubri
us et hoc per doctrinā euāgelicā que sola ē
doctrina salutifera et salubris et istā doctrinā
petebat dauid dū dicebat bonitatē et discipli
nā et sciaz doce me et de ista disciplina dicit
sapiens Audi fili mi disciplinā patris tui. Ex
hoc ergo q(uod) dicim(us) nr̄ habem(us) fiduciā q(uo)d illud
q(uod) i̅ ista or(ati)one a deo petim(us) dabit nobis ut
arguam(us) sic principale trahit ad se accessoriū
ex̄ de q. ex. uel al. extraz li. vi. sed deus de
dit scipm̄ nobis ideo vocam(us) ip(su)m nostrū et res
pectu eius oīa sunt accessoria ergo certi sum(us)
q(uod) ista nobis dabuntur a deo Et fundatur ista
r(ati)o sup(er) verbo ap(osto)li dicentis in Ep(isto)la ad Roma
nos si deus pro nobis quis contra nos q(ui) (pro)prio
filio suo nō pepercit sed pro nobis omib(us) tradi
dit illū quō etiā nō cū illo oīa nobis donauit
quasi dicat q(uod) i̅mo Tercio i̅ or(ati)one ista nomina
m(us) nomē dei (pro)priū cū dicim(us) qui es Circa
q(uo)d sciendū q(uod) q(uam)uis s(ecundu)m doctores i̅ vita ista
nesciam(us) nomē (pro)priū dei tamē inter oīa noīa
que dicunt(ur) de deo istud nomē qui es ē magis
sibi (pro)priū q(uo)d patet quia moysi interroganti q(uo)d
responderet filijs isr(ae)l si interrogaret q(uo)d eēt no
mē dei dixit deus sic dices filijs isrl̄ qui ē
misit me ad vos dicim(us) ergo deo qui es quia
deus ē summa entitas om(n)is p(er)fect(i)o(n)es summa boni

tas omnibus sufficiens pura veritas omnes erudiens vera caritas omnes reficiens Dico quod dicamus deo qui es quia ipse est summa entitas numquam deficiens unde ipse dicit ad se in exodo Ego sum qui sum a seculo usque in seculum tu deus es Secundo dicimus qui es quia deus est summa bonitas omnibus sufficiens unde iuveni vocanti se bonum dixit xpistus Nemo bonus nisi solus deus Et de eo dicit psalmista bonus es tu et in bonitate tua doce me iustificationes tuas Et apostolus sufficientia nostra ex deo est Tertio dicimus qui es quia deus est pura veritas omnes erudiens unde dicit xpistus in johanne Ego sum via veritas et vita Et in matheo magister scimus quia verax es et viam dei in veritate doces Quarto dicimus deo qui es quia deus est vera caritas omnes reficiens unde in prima canonica johannis Deus caritas est et qui manet in caritate in deo manet et deus in eo Et ipsemet dicit in matheo Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis et ego reficiam vos Dicendo ergo qui es fiduciam habemus quod deus qui est summa entitas nulli deficiet quia est summa bonitas omnibus sufficiet quia est pura veritas omnes erudiet quia est vera caritas omnes reficiet Quarto dico quod in ista oratione captando dei benivolentiam assignamus sibi certum domicilium cum dicimus in celis Circa quod notandum quod celum quo ad nunc est quadruplex quia est celum supernaturale materiale spirituale et intellectuale Celum supernaturale est ipsa summi

tas et de isto celo dicitur in genesi Suspice celum
i. ipsam trinitatem et numera stellas i. eius perfec
tiones et proprietates si potes ¶ Celum materiale
quo ad nunc est celum empireum de quo dicitur in
genesi In principio creavit deus celum et secundum
strabum intelligitur de celo empireo ¶ Celum
spirituale est devota anima de quo dicitur in ps. dominus
in celo sedes eius ¶ Celum intellectuale est natura
angelica de quo ibidem. Verbo domini celi i. ange
li firmati sunt scilicet in bono in quolibet istorum celorum
est deus quia in primo celo i. in trinitate est indi
visus per essentiam. In secundo celo i. in Empireo est
clare visus per gloriam. In tercio celo i. in anima
devota est inhabitans per graciam. In quarto celo
i. in natura angelica est eam elevans per excellen
tiam Dico primo quod deus in primo celo i. in trinitate
est indivisus per essentiam et de hoc dicitur in prima
canonica Johannis tres sunt qui testimonium dant in
celo. pater verbum et spiritus sanctus et hii tres unum
sunt unum viz per essentiam Secundo dico quod deus
est in secundo celo i. in Empireo clare visus per glo
riam Et de hoc in apocalipsi Apertum est hostium in celo
et archa testamenti visa est Archa testamenti
est deus qui ut dicit apostolus novi testamenti me
diator est Tercio dico quod deus est in tercio celo i. in
anima devota ipsam inhabitans per graciam unde in ps.
Ad te levavi oculos meos qui habitas in celis i.
in animabus devotis Quarto dico quod deus est in celo
i. in natura angelica ipsam elevans per excellentiam
unde ps. Elevata est magnificencia tua super celos

i. super nouem ordines angelorum dicendo in celo
habemus fiduciam quod quia deus est in primo celo in
ipsum transformabimur quia est in secundo in ipso beatifica
bimur quia est in tercio ipsum inhabitabimus quia est
in quarto in ipsum eleuabimur Et sic terminatur prima
pars diuine orationis in qua captamus dei beniuolen
ciam Sequitur secunda pars in qua optamus siue peti
mus orationis efficaciam dicendo sanctificetur
nomen tuum et est prima peticio in ordine sed est
ultima in re seu intencione Circa quod sciendum
quod ad hoc quod oratio nostra habeat efficaciam i. quod ad
hoc quod exaudiatur requiruntur quatuor videlicet
quod fiat cum firmitate fidei cum bonitate rei cum de
uocione animi et quod fiat in nomine christi Dico primo quod
ad hoc quod oratio habeat efficaciam oportet quod fiat cum
firmitate fidei sicut enim instrumentum est inefficax
nisi sit debito signo signatum ita oratio est inefficax
nisi sit signaculo fidei consignata Et ideo dicebat
christus quidquid orantes petitis credite i. signa
culo fidei signate et accipietis et fiet vobis
ut enim dicitur in Iohanne Scimus enim quod peccatores
deus non audit ut autem dicit apostolus omne quod
non est ex fide peccatum est et ideo ut dicit christus
veri adoratores adorabunt patrem in spiritu et ve
ritate veritate scilicet fidei Secundo dico quod ad hoc
quod oratio habeat efficaciam oportet quod fiat cum boni
tate rei i. quod in oratione non petantur nociua sed uti
lia sicut enim libellus ineptus est nullus ita oratio
inepta est nulla in cuius signum dicit christus petitis et
non accipitis eo quod male petitis Tercio dico quod ad

hoc quod oratio habeat efficaciam oportet quod fiat cum
deuotione animi sicut enim ad hoc quod fumus ascen
dat de thuribulo oportet quod sit ibi ignis ita ad
hoc quod oratio ascendat ad deum oportet quod sit in igne
deuotionis accensa in cuius signum legitur in Apocalypsi
Stetit angelus iuxta aram templi habens thuri
bulum aureum in manu sua et data sunt ei incensa
multa que sunt orationes sanctorum et ascendit fumus aro
matum in conspectu dei de manu angeli ideo pe
tebat psalmista. Dirigatur oratio mea sicut incensum in con
spectu tuo. Quarto dico quod ad hoc quod oratio habeat
efficaciam oportet quod fiat in nomine christi sicut enim
illud quod procurator agit non valet nisi agat nomine pro
curatoris ita cum simus orando procuratores christi si
volumus exaudiri oportet quod petamus in nomine christi
ut dicit christus quicquid petieritis patrem in nomine
meo dabit vobis Ista quatuor optamus in oratione
ista cum dicimus sanctificetur nomen tuum tria prima
tanguntur in hoc quod dicimus sanctificetur secundum quod
sanctum uno modo idem est quod firmum in quo fir
mitas fidei Alio modo idem est quod sine terra in quo
utilitas spei Alio modo idem est quod sanguine tinctum in
quo deuotio animi designatur Quartum tangitur
in hoc quod dicit nomen tuum de quo nomine dicitur
in marco In nomine meo demonia eicient linguis
loquentur nouis et si mortiferum quid biberint non
eis nocebit super egros manus imponent et bene
habebunt et sic terminatur secunda pars huius orationis
in qua optamus orationis efficaciam Sequitur tertia pars
principalis in qua docemur modum et formam oran

di tu dicit Adueniat regnu tuu etc. Circa qd
sciendu qd ab isto loco usq in fine continent
sex petitiones in quibus petim9 ome qd est
necessariu nobis tam i vita ista qz in alia cu
tota perfectio hois consistat in duobg scz i de
clinatione mali et prosecutioe boni iuxta illud
ps Declina a malo et fac bonu ideo i ista ora
ne petim9 a deo ut nobis bonu conferat et ut
malu a nobis auferat Primu ad collatioez bo
ni ponut tres petitiones cu eni sit triplex bo
nu scz bonu glorie bonu gratie bonu nature
Istud triplex bonu petim9 nobis dari. Pria
bonu glorie petim9 cu dicim9 adueniat regnu
tuu scz padysi et est sensus o pr nr qui es in
celis petim9 qz regnu tuu adueniat i. ad nos
veniat Sed quare melius dicit adueniat regnu
tuu qz diceret adueniam9 i regnu tuu dico qd
ad denotandu qd gloria padisi non habet ex
ppriis meritis sed ex mera gra dei iuxta verbu
apli dicentis no ex opibus iustitie que fecim9 nos
sed sedm sua miaz saluos nos fecit ideo dicit ad
ueniat i. gra tua ad nos veniat no aut dicim9
adueniam9 quia ut dictu e ex meritis nris no
possim9 in illud venire Nemo eni pot venire nisi
pater traxerit eu ut dicit i Johanne de isto regno
dicit Augus loques i persona xpi venale habeo qd
regnu celoz quo emit paupertate vilitate gloria
morte vita Scdm bonu gre petim9 cu dicim9 fiat vo
luntas tua sicut i celo et in terra Ad cui9 euiden
cia sciendu qd homo vocat in scriptura terra vn ps

aia mea sicut

Nia mea sicut terra ererta est vnde de homine
iusto benedixisti dne terra tua angeli aut sine
sancti in padyso exntes vocant celu vnde ps Ce
li enarrant gloria dei est ergo sensus O pr nr
qui es i celis fiat volutas tua in terra . i . i no
bis hominibus terrenis sicut fit i celo . i . sicut fit i
angelis et beatis uel per terra itelligit ecclia
militans per celu ecclia triuphans ut sit sensus
sicut fit voluntas tua in ecclia triuphante ita
petimus qd fiat in ecclia militante que aute sit ista
volutas docet nos aplus dicens hec e volutas
dei sctificacio nra Et dicit fiat volutas tua quia
ut dicit xpus no omis qui dicit dne dne intra
bit regnu celorum sed qui fecerit volutate patris
mei qui in celis e ipe intrabit regnu celorum Bo
nu nature petimus cu dicimus pane nostru cotidi
anu da nobis hodie Et est sciendu q panis di
citur a pan qd e totu in hoc ergo q petimus
pane petimus omia nobis necessaria ad susten
tacione istius misere et transitorie vite nec est
istud contra illud qd dictu e sup parte secunda
tractatu tcio c . de oratione Non sut petenda
tpalia quia itelligendu e q no sunt petenda
directe et per se sed i qntu sut necia ad habedu
celestia et sic bene pnt peti vn gregorius i col
lecta Sic transeamus per bona tpalia ut no amitta
mus eterna uel e itelligendu q no sut petenda ad
superfluitate sed ad sustentacione et sic petimus
ea hic vnde petimus hodie quia no petimus nisi i qn
tu e necm pro die ita petebat salomo du dicebat

diuicias aut paupertates ne dederis michi sed tantum
tum victui meo tribue necessaria Et paulus habentes
alimenta et quibus tegamur hiis contenti sumus S
ciendum etiam quod triplex est panis quem petimus in
ista oracione Primus est panis spiritualis austere vite
et iste est panis ordiaceus de isto pane dicitur in
Johanne est puer unus hic habens quinque panes orde
aceos isti quinque panes sunt quinque partes penitencie
scilicet contricio confessio · oracio · elemosina · et Ie
iunium de quibus dictum est in secunda parte · Secundus
est panis sacramentalis Eucaristie de quo pane
dicitur in Johanne hic est panis qui de celo des
cendit qui manducauerit ex hoc pane viuet
in eternum In fortitudine istius panis ambulabunt
fideles usque ad montem paradysi Tercius est panis
materialis siue temporalis cibi et de isto pane
dicitur in genesi In sudore vultus tui vesceris
pane tuo istos tres panes petimus in oracione ista
iuxta verbum saluatoris in luca dicentis Amice ac
commoda michi tres panes Iste ergo tres peti
ciones respiciunt collacionem boni Sunt alie tres
que respiciunt ablacionem mali Circa quod notan
dum quod duplex est malum scilicet malum culpe et malum
pene Malum culpe est duplex scilicet preteritum et fu
turum · secundum hoc sunt tres peticiones mali In prima
petimus malum culpe preteritum nobis dimitti cum dici
mus dimitte nobis debita nostra sicut et nos di
mittimus debitoribus nostris ista debita sunt peccata
iuxta parabolam christi quam proposuit Symoni leproso
dicens duo debitores erant cuidam feneratori

que pabola s(e)c(un)d(u)m glo· i(n)telligit(ur) de debito
p(e)cc(at)i ista debita petim(us) nobis dimitti adeo
sicut nos dimittim(us) debitorib(us) nostris· i· illis
qui contra nos peccauerunt quia istud i(n)telligi
tur· de debito i(n)iuriar(um) quas debem(us) remittere
alioq(ui)n nisi dimittam(us) deus no(n) dimittet nobis
dicente xp(ist)o p(ate)r u(este)r celestis no(n) dimittet vobis
nisi uos dimiseritis vnusquisq(ue) de cordib(us) v(est)ris
In qua eni(m) mensura mensi fueritis eade(m) me(n)
sura remetiet(ur) nobis Si ergo vis q(uod) deus di
mittat p(e)cc(at)a tua tibi dimitte tu illis qui co(n)t(ra)
te peccauerunt alioqui(n) dicet(ur) tibi Ex ore tuo te
iudico serue nequa(m) dicis eni(m) dimitte michi si
cut ego dimitto sed tu no(n) dimittis ergo dicis
q(uod) tibi no(n) dimittat Sed nu(n)quid ille qui existens
in fraterno odio dicit ista(m) orone(m) peccat dico q(uod)
no(n) quia no(n) dicit ea(m) in p(er)sona p(ro)pria sed i(n) p(er)sona
ecclesie q(uo)d patet quia dicit nobis et no(n) michi
Et ideo cu(m) vniuersalis ecclesia nu(m)q(uam) possit errare
nu(m)q(uam) errat(ur) in dicendo orone(m)· In s(e)c(un)da peticione
petim(us) a malo culpe futuro p(re)seruari cu(m) dicim(us)
Et ne nos inducas i(n) te(m)ptatione(m) Sed notandu(m) q(uod)
q(uod) temptatio aliq(uan)n sumit(ur) i(n) bonu(m) sicut i(n) genesi
q(uan)n dicit· te(m)ptauit deus Abraha(m) Et in libro sapie(n)tie
deus aute(m) te(m)ptauit illos et i(n)uenit illos dignos
se Et dicit(ur) deus te(m)ptare duob(us) modis Vno modo
p(er)missiue et ita sumit(ur) q(uan)n dicit(ur) deus te(m)ptauit
illos· i· te(m)ptari p(er)misit Alio mo(do) dicit(ur) te(m)ptare ut
ostendat exemplu(m) v(ir)tutis aliis sicut deus te(m)pta
uit Abraha(m) ut ondet v(ir)tute(m) obediencie ei(us) (et) de

tali temptatione non intelligimus hic. Aliqn̄ aūt teptatio sumit̃ i malū et est duplex naq̄ quedā ē ab hoste .i. a demone quedā a carne in q̄ntū scilicet caro insurgit contra spm̄. Temptatio que ē ab hoste nō ē pctm̄ nisi consentiat̃ sibi ymo si resistit̃ sibi ē multū meritoriū et isto modo fuit temptatus xp̄us ut dicit̃ in matheo ubi dicitur ductus ē ihūs in desertū ut temptaret̃ a dyabolo etc. Temptatio que est a carne semper prouenit ex pctō i q̄ntū ipa rebellio carnis ad spm̄ prouenit in nobis ex pctō pmorum parentū et est materialiter pctm̄ originale modo ista rebellio q̄ntū ad suū principiū nō est i ptāte nostra ppt quod dicit̃ qd̄ pmi motus nō sūt in ptāte nostra sȝ resistē isti rebellioni siue allidē pmos motꝰ bene ē in ptāte nrā et io consentiē temptacōi siue sit ab hoste siue sit a carne semper est peccatū ita qꝫ si sit consensus cū delibatiōe ē peccatū mortale sed si sit consensus subitus et quasi subrepticius est solū peccatū veniale modo ergo i ista temptatiōe nos nō petimus ne temptem̃ sed ne i temptationē inducamur tūc autē i temptacionē inducimur cū ei consentimꝰ. Et ideo i ista petitione nichil aliud petimꝰ nisi qꝫ deꝰ det nobis vtutē resistendi temptacōni qd̄ aptꝰ pmittit eū facturū dicens fidelis deus qui non pmittit uos temptari supra illud qd̄ potestis sed faciet cū temptatiōe puētū ita ut possitis sustinē. In ultima petitiōe petimꝰ a malo pene liberari cū dicimus sed libera nos a malo ita qd̄

intelligitur hoc de malo pene eterne qd' est
simpliciter malu̅ Na̅ malu̅ pene temporalis potest
esse et e̅ aliqn̄ bonu̅ sicut bonu̅ fuit martiribus
pati et sustine̅ multas penas et multa tormēta
unde a tali malo no̅ petim9 liberari sed a malo
pene eterne iux̄ qd' petit ecc̄a libera me dn̄e
de morte eterna In fine oim̄ petitionu̅ subiungit
Amen .i. ita fiat quasi confirmatio oim̄ petitionu̅
Sic ergo in oro̅ne dn̄ica sūt septē petitiōes In
quaꝝ p̄ma petim9 oro̅nis efficatiā cu̅ dicimus
sanctificetur nomē tuu̅ qi̅ dicam9 sicut nomē tuu̅
est sanctu̅ et firmu̅ ita illud qd' petim9 i ista
oro̅ne sit firmu̅ Et ideo licet ista petitio sit p̄a
in ordine tamē e̅ ultiā in intēcione In aliis sex
petim9 nobis omē bonu̅ conferri et a nobis omē
malu̅ auferri donet dn̄s ut nobis hec oīa conce
dantur Et ista sufficiant quātu̅ ad nunc quia forte
alis de ista materia latius loquar

De decem preceptis

Interroganti iuueni quid faciendo ut vita̅
eterna̅ habēt r̄ndit xp̄us si vis ad vita̅ ingre
di serua mandata quasi dicēt Ingressus ad vitam
eternā est obseruatio mandatoꝝ que quidē man
data sūt p̄cepta decalogi et dicitur decalogus a
deca qd' est decē et logos qd' est sermo qi̅ decē
p̄ceptoꝝ sermo Sūt ergo p̄cepta legis decē quoꝝ
queda̅ ordinat hoīez i deu̅ queda̅ in p̄xi̅m Precepta
que ordinat hoīez i deu̅ sūt tria scd̄m q
homo est obligatus deo ad tria Sicut eni̅ vasal
lus debet dn̄o tria scz fidelitatē ut no̅ recognoscat

cat aliquẽ aliũ dñm Reuerẽciã ut nõ faciat ei obprobriũ Famulatũ ut inpendat ei debitũ ob sequiũ Sic quilibet de ditanñe sive nãlis ẽ obligatꝰ deo ad ista tria Et ideo quãtũ ad pmũ est istud pceptũ Non habebis deos alienos corã me quãtũ ad sedm ẽ istud nõ assumes nomẽ dei tui inuanũ quãtũ ad tertiũ est istud memẽto diẽ sabati sanctifices Precepta que ordinãt hoiẽ ad pximũ sunt septẽ ordinatꝰ enĩ homo ad pximũ duobus modis scz ut bonũ sibi faciat et ne sibi noceat quãtũ ad pmũ est vnũ pceptũ scz honora patrẽ tuũ et matrẽ tuã quãtũ ad sedm sunt sex pcepta pot enĩ homo nocẽ pxio tribꝰ modis vno mõ facto Alio mõ verbo Alio mõ volũtate Facto pot sibi nocẽ tribus modis scz in psona ppria et in psona sibi coniũcta uel ĩ ppria substa Quãtũ ad pmũ est istud pceptũ nõ occides quãtũ ad sedm ẽ istud nõ mechaberis quãtũ ad tertiũ est istud nõ furtũ facies quãtũ ad hoc ne noceat homo pximo verbo ẽ istud nõ falsũ testioniũ dices quãtũ ad hoc ne noceat homo pximo volũtate sũt alia duo quia ne noceat sibi volũtate libidinis et ẽ istud nõ concupisces vxorẽ pximi tui Ne aũt noceat sibi voluntate cupiditatis ẽ istud nõ concupisces seruũ nõ ancillã nõ bouẽ nõ asinũ Ista ergo sũt dectẽ pcepta de quoꝝ quolibet aliqua per ordinẽ sunt dicenda De pmo pcepto

Primũ preceptũ est non habebis deos alienos corã me ita qꝫ ĩ isto pcepto phibetur omnis ydolatria omĩs heresis et omẽs spẽs sortile

gii siue diuinationes quocumque modo fiant siue fiant
in igne siue in aere siue in aqua siue in terra siue
in corporibus mortuorum siue in aspectu garrit(u) uel vo
latus auium siue in caracteribus siue in vana inspec
tione psalterii uel euangeliorum et aliarum scripturarum
et regularum omnis diuinatio quocumque predictorum mo
dorum uel simili modo fiat prohibita est in isto precepto et
est maledicta a deo et a sancta ecclesia tamquam ydola
tria et infidelitas reprobata cum enim futura que
solius dei sunt per tales superstitiones aliqui inuenire
laborant diuinitatis iura creaturis attribuunt ita
dicit ysaias dicens priora et nouissima annunciate
michi et dicam quod dii estis vos Augustinus non obser
uetis dies qui sunt egipciaci aut kalendas ianuarii
in quibus cantilene et quedam comessationes et ad in
uicem donantur quasi in principio anni boni fati augu
rio aut aliquos menses aut tempora dies uel an
nos aut lune et mensis solisque cursum quia et qui
has et quascumque diuinationes aut fata aut auguria
obseruat aut attendit aut consentit obseruantibus
aut talibus credit aut ad domum eorum uadit aut
in sua domo introducit aut interroget sciat se fi
dem xpianam et baptismum preuaricasse et paganum et
apostatam et dei inimicum esse et iram dei grauiter incurrere
nisi ecclesiastica emendatus penitencia deo reconci
lietur. Nota tamen quod agricole qui seruant tempora
ad seminandum uel ad arbores incidendas uel ad
simila que certam et naturalem habent racionem uel phisici
qui ad medicinas dandas uel minutiones faciendas
et ad similia obseruant dies certos et tempora non
reprobantur hic. Cum enim omnia ista inferiora subsit corpori

ad naturā corpeam influētie corpū celestiū nō
ē prohibitū ymo ē debitū et necessariū respi
cere in istis et attendē fluxū stellaꝝ et plane
taꝝ Sed cū anima rōnalis ī nullo subsit influ
entie istoꝝ corpū dicente Ptholomeo Anima sa
pientis dñabit astris respicē talia in hijs que a
libero arbitrio procedūt est supsticiosū ꝛ va
nū vnde ex clamore cornicis ~~pl~~ pnosticare
pluuiā futurā nō est supsticiosū et vanū cū
talia animalia ex dispositiōe et imutatiōe aeris
possint ī corpibus suis sentire talem īmutatiōē
Notandū etiā q si aliquis uel aliqua colligat
aliquā herbā dicendo symbolū uel orōnē dñicā
ut ponat eā super aliquē infirmū ista intentiōe
ut in istis deus et creator oīm et dñs honoretur
nō reprobatur dūmō nulla alia obseruātia sup
sticiosa obseruetur uel misceatur xxvi q v nō li
ceat et q vij nō obseruetis et istud ē habendū
pro regula generali ī matia ista q inquisitio
omīs que fit per inuocationē demonū tacita
uel expssa quocūqꝫ fiat siue per caracteres siue
per figuras siue quocūqꝫ fiat est in isto pcep
to prohibita. Sed quid erit ī istis breuibus in
quibus recitantur nomīa dei et angeloꝝ et po
nuntur multa bona verba dico q ī istis tamen
cauendū est ne sub specie boni lateat malū vnde
diligenter aduertendū est ne inter illa noīa
admisceantur aliqua nomīa ignota que magis
sint nomīa demonū q nomīa angeloꝝ Cū enim
vt dicit Beda nulla falsa doctrina sit q non

aliqua vera falsis admisceat impossibile est quin
in istis superstitiosis admisceantur aliqua bona cum
malis et quia modicum fermenti totam massam cor-
rumpit quantumcumque sint ibi multa bona si sint ibi
aliqua mala totum est corruptum et suspectum quia
etiam angelus malus sepe transfigurat se in ange-
lum lucis non est credendum istis fantasticis qui
dicunt se videre angelos vel sanctos aliquos unde
dicit apostolus probate spiritus si ex deo sint.

De secundo precepto

Secundum preceptum est non assumes nomen
dei tui in vanum ita quod in precepto isto prohi-
bentur primo et principaliter omnes species per-
iurij que sunt multe. Ad cuius evidentiam est scien-
dum quod ad hoc quod iuramentum sit licitum oportet quod
sint ibi tria scilicet veritas iudicium et iustitia ita
dicit dominus per prophetam iurabunt ait dominus in veritate
in iustitia et iudicio xxij q. 1. Et iurabunt et si
aliquid istorum trium defuerit periurium dicitur xxij q.
ij. animadvertendum. Veritas enim semper debet esse
in conscientia iurantis ut firmiter stat ita esse sicut iu-
rat alias si credat non debet de conscientia sed de cre-
dulitate iurare. Iudicium dicitur hic discretio delibe-
ratio scilicet ut non iuret etiam verum nisi propter necessita-
tem id est cum dicit alicui aliquod verum quod ei expedit vel
utile est credere et non vult credere simplici assertio-
ni. Iustitia ut id quod iuratur sit licitum et honestum
extra de iureiurando. Et si christus quodcumque ergo iuretur
sive iuramentum est assertorium sive promissorium quodcumque

istorum deficiat sive quod iuret falsum sive verum tamen
iurans credat iurare falsum sive quod iuret absque
aliqua necessitate sive quod iuret aliquod illicitum semper
periurium est et est directe contra istud preceptum
Sed quid fiet de istis iuramentis cotidianis que
fiunt ex quadam levitate et ex quadam mala consue
tudine nunquid est ibi periurium cum deficit ibi iudi
cium dico quod sic Sed si fiant de re licita et sine in
tentione decipiendi vel fallendi illud periurium
non est nisi peccatum veniale Unde nota quod cum iura
mentum non fuerit inventum ut sit vinculum iniquitatis
iuramentum quod fit de re illicita vel quod fit contra
caritatem vel quod non potest servari sine interitu sa
lutis eterne sicut iurare aliquem interfecturum
vel non daturum elemosinam vel aliquod tale periurium non
est nec est aliquatenus observandum unde Ieronimus In
malis promissis rescinde fidem in turpi voto
muta decretum Notandum etiam quod hic prohibetur
iuramentum quod fit per falsos deos quod non debet
fieri a christianis tamen credo quod christianus ubi esset
expediens posset recipere iuramentum a pagano
per deos suos Nota etiam quod non est iurandum per
creaturas nisi per aliquas videlicet per evan
gelium per altare per crucem per reliquias sanctorum
in manu etiam episcopi potest iurari xxij q. i. periurat
Unde nota quod qui periurat per creaturam non con
cessam debet acerrime castigari ut dicit Raymun
dus.

De tercio precepto

Tercium preceptum est memento ut diem saba
ti sanctifices ita quod in isto precepto precipitur

Primo et principaliter observari dies dominicus et
ex consequenti precipiuntur alie festivitates solempnes
que ponuntur in co. d. iij. pronunciandum Nativitas
dni. sanctorum Stephani. Johannis ewangeliste. Innocentum
Silvestri. Circumcisio dni. Epiphania. purificatio sancte
marie. sanctum pascha cum tota eius ebdomeda. tres
dies rogationum. ascensio dni. tres dies penthe
costes. sancti Johannis baptiste. duodecim apostolorum et max
ime petri et pauli qui mundum sua predicatione
illuminaverunt. laurentij. Assumptio sancte marie. Nativi
tas eiusdem. dedicatio sancti michaelis. dedicatio cuius
cunque oratorij. omnium sanctorum. sancti martini. Et ille fes
tivitates quas singuli Episcopi in suis Episcopatibus cum
populo collaudaverint que vicinis commorantibus in
dicende sunt non tamen generaliter omnibus tunc
hoc ultimum intellige de sanctis canonizatis ab
Ecclesia romana quia Episcopus per se non posset ali
quem sanctum canonizare ex. de r. et v. s. venerabili. sanctorum
c. 1. Reliquie vero festivitates per annum non sunt
colende ad feriandum nec prohibende hec ita scrip
ta sunt et dictata de co. d. iij. pronunciandum Item
Eusebius papa statuit festum inventionis sancte crucis
quinto nonas maij solempniter celebrari de co. d. iij.
crucis Nota etiam quod in isto c. pronunciandum non
fit mentio de annunciatione beate marie cum tamen
sit festum celebre et solempne Sed forte dicet
aliquis istud preceptum de die sabati et non de
die dnico intelligendum est Ad cuius evidentiam
notandum quod in lege veteri fuerunt quedam pre
cepta Cerimonialia quedam moralia Cerimoni
alia erant illa que pertinebant ad speciale cultum

dei sicut qd' tali die fieret tale sacrificiu vel tale et etia illa que ptinebat ad cerimonias illius ppli sicut qd' induerent tali veste et sic

Et ista precepta ex quo xpus resurrexit no sunt observanda ymo qui ea observaret mortaliter peccaret ¶ Moralia erat illa que erant de dictamine legis nature sicut servire deo honorare parentes et similia et talia precepta adhuc manent in virtute sua modo preceptu de observatione sabati pti erat morale quantu ad hoc scz q debitus honor impenderetur deo quia istud est de dictamine legis nature sed qd' tali die determinato talis honor impenderetur magis q alia die erat cerimoniale in quantu requies illius diei erat figura illius sabati magni quo xpus quievit in sepulchro

Et ideo quantu ad istud cessavit istud preceptu ita q dies sabati sunt mutata in die dnica et rationabiliter in hac enim die mundus sumpsit exordiu resurrexit xpus mors interitu et vita accepit principiu Et ista est intentio beati pauli i epla ad colloceñ ubi dicit Nemo vos iudicet i cibo aut potu aut i pte diei festi aut neomenie aut sabatoru que sunt umbra futurorum Et de hoc disputat apostolus ad hebreos iij . z iiij . c . z hnt' super hoc multa c . de c . d . iij . ¶ In diebus festivis debet vacare homines ymnis et psalmis et canticis spiritualibus et aliis bonis operibus magis q aliis diebus

Et ideo debet abstinere ab omi opere servili non solu a peccato qd' proprie servile dicitur q sunt

homin̄ez seruū dyaboli sed etiā ab opibus me-
chanicis et negocijs secularib9 ut mercatū nō
fiat non placitū nec aliquis ad mortē uel penā
iudicetur nec sacramenta iurent̄ nisi pro pace
facienda de c. d. iij. Rogationes de hijs mecha
nicis et secularib9 expssit deus dicens. sex die
bus opaberis opa tua septimo autē die sabatū
ē dn̄i dei tui Non facies om̄e opus tu et filig
tuus et filia tua seruus tuus et ancilla tua 2
Jumentū tuū et aduena qui est int̄ portas
tuas. Notā etiā q̄ ꝓpter piculū hostiū uel tē
pestatis iminentis pnt̄ fructus colligi ī dieb9
dn̄icis et festiuis ita tamē qd̄ ī illis ꝓposse
studeant illi quoꝝ sunt largiores elemosinas
erogare Scolares etiā in huiōi diebus pnt̄
scribere in quaternis suis lc̄ones quas per eb
domedā audierūt. De quarto pcepto

Quartū pceptū et est primū de illis q̄
ptinent ad proximū hoc ē honora pa
trem tuū et matre̅ tuā ita qd̄ in isto pcepto
directe pcipitur qd̄ parentes honorent̄ Et ē
intelligendū nō solū de honore reuerentie
sicut qd̄ osculare̅t eis manus et similia ymo
de honore subsidij et prouidentie scilicet q̄
prouideat̄ eis in necessarijs scd̄m facultate̅
uniuscuiusqꝫ. nomine etiā parentū intelliguntur
omēs pximi quibus si indigeant sunt septe̅
mie opera exhibenda. Et notandū q̄ operū
mie quedā sunt spūales quedā tpales. Spūa
les sunt iste consule̅ nestientes corrige̅ deli-

quentes · remittere iniuriantibus · consolari tristes sustinere importunos · orare pro persecutoribus versus
Consule castiga remitte solare fer ora · Corporales sunt iste · pascere esurientes · potare sitientes · vestire nudos · visitare infirmos · redimere captivos · colligere hospitio vagos · sepelire mortuos versus · visito poto cibo redimo tego colligo condo

Quintum preceptum

Quintum preceptum et est secundum de pertinentibus ad proximum est non occides supple iniuste in quo precepto prohibetur homicidium et sub nomine homicidii intelligitur omnis iniuria corporalis que potest inferri proximo Et est notandum quod duplex est homicidium quia quoddam est spirituale quoddam corporale Spirituale fit quinque modis scilicet odiendo unde Johannes in prima canonica sua qui odit fratrem suum homicida est detrahendo male consulendo nocendo Et de istis tribus habetur de pe d. i. homicidiorum et c. omnis iniquitas 2 c. noli putare nutrimentum subtrahendo d. lxxxvi. pasce fame morientem si non pavisti occidisti et quodlibet istorum homicidiorum secundum doctores est peccatum mortale Homicidium corporale secundum doctores fit duobus modis · uno modo verbo alio modo facto Verbo fit tribus modis scilicet precepto consilio et defensione d. i. Si quis viduam de pe d. i. periculose et quodlibet istorum homicidiorum si fiat iniuste est peccatum mortale Facto fit quatuor modis scilicet iusticia necessitate casu et voluntate iusticia ut cum iudex vel minister reum iuste condempnatum ad mortem occidit hoc homicidium si fit

ex liuore vel amore fundendi sanguinem humanum li
cet talis iuste occidatur quia meritum mortem iste tamen
peccat mortaliter propter intentionem corruptam. Si
vero fiat amore iustitie nec peccat iudex condem
nando eum ad mortem nec precipiendo ministro ut oc
cidat eum nec minister exequendo mandatum iudicis
dummodo tamen faciat suo ordine seruato probatur hoc
ex verbo apostoli ad Romanos ubi dicit sic omnis anima
potestatibus sublimioribus subdita sit non enim sine causa
gladium portat dei enim minister est iudex in iram ei
qui male agit. Si fiat necessitate distingue quia illa
necessitas aut fuit euitabilis poterat enim euadere
absque occisione hominis et tunc est reus homicidii
et debet agere penitentiam tamquam pro mortali Aut non
fuit euitabilis ita quod occidit hominem absque odii
meditatione ymo cum dolore animi tamen se et
sua liberando et in isto casu non dicitur peccare nec as
tringitur ad penitentiam debet tamen dolere
et suis peccatis ascribere quia in tantam potuit venire
necessitatem bonorum enim mentium est ibi invenire culpam
ubi culpa non est extra de homicidio interfecisti
Si autem fiat casu hic distingue quia aut dabat
operam rei licite aut illicite puta quia proiecit la
pidem versus loca per que consueuerunt homines
transire vel dum fricabat equum vel bovem aliquis
ab equo vel bove percussus interiit vel similia in
isto casu talis simpliciter est reus homicidii Si da
bat operam rei licite puta quod incidebat arborem sibi
necessariam vel deponebat fenum de curru vel similia
si adhibuit diligentiam quam debuit videlicet res

piciendo vel proclamando nō nimis tarde vel dimisse sed tempore congruo et alte ita q̄ si aliquis erat ibi vel veniebat poterat fugere vel sibi cavere nō imputatur sibi probatur hec distinctio d. 1. Sepe contingit ex de homi. q̄dam
Si autē fiat homicidiū voluntarie sine omni distinctione tenendū est qd̄ ē gravissimū et enorme peccatū d. 1. Si quis voluntarie

De sexto precepto

Sextū preceptū est nō mechaberis ita q̄ in isto precepto prohibetur omnis concubitus preterq̄ cū lēgitima uxore que aūt et quot sūt spēs talis concubitus vide supra pte scdā tractatu scdo c. ix. De septimo p̄cepto

Septimū preceptū est nō furtū facies ita qd̄ in isto p̄cepto prohibetur furtū rapina usura fraus dolus et generaliter oīs acquisitio illicita aliene rei q̄cunq̄ et quocunq̄ pallio sive titulo fiat. Octavū p̄ceptū.

Octavū preceptū est non falsū testimoniū dices ita qd̄ in isto p̄cepto prohibetur omne mendaciū Et est sciendū q̄ scdm Augu. li. de mendacio octo sūt genera mendacior̄. p̄mū ē qd̄ fit in doctrina fidei et bonor̄ mor̄ ut dicere xp̄m nō natū de maria virgine vel aliud sive contra articulos fidei vel bonos mores Scdm ē qd̄ nulli prodest et obest alicui ut ē mendaciū vel detractio vel falsi testes ī causa criminali Terciū ē qd̄ prodest alicui et obest alteri ut men

datum falsi testes in causa pecuniaria Quartum
est quod fit sola mentiendi libidine quasi sine ra
et utilitate Quintum tamen est quod fit placendi cu
piditate ut mendacium adulationis Sextum est quod
nulli obest et prodest alicui ad evitandum periculum
pecunie ut si aliquis sciens alicuius pecuniam tollen
dam a fure vel a predone mentiatur sibi nescire
ubi sit Septimum quod nulli obest et prodest alicui
ad evitandum periculum persone ut si aliquis quera
tur ad mortem et aliquis mentiatur se nescire ubi
sit Octavum quod nulli obest et prodest alicui ad
hoc ut ab immunditia corporali aliquem tueatur ut
volenti corrumpere virginem mentiatur aliquis dicens
eam esse coniugatam Alia distinctio ponitur ab augustino
scilicet quod mendacium aliud perniciosum et istud con
prehendit quinque genera prime distinctionis et
est semper peccatum mortale xxij q. ij primum Aliud
est officiosum et istud comprehendit tria ultima ge
nera prime distinctionis et est peccatum veniale
Aliud est ociosum et istud etiam credo quod est pec
catum veniale quod intelligo quando ille cum dicitur
nomen in iocandi fuisse dictum et quod non dicatur
ex libidine mentiendi ¶ De mendacio adula
tionis Nota quod aliquis potest adulari alicui in
tribus modis Uno modo attribuendo bonum
quod non habet et de isto dicunt aliqui quod est mor
tale et aliqui quod est veniale Alio modo appro
bando malum quod habet et istud secundum omnes est
mortale Alio modo extollendo bonum quod habet
et istud secundum omnes est veniale

De nono et decimo preceptis

Nonum et decimum precepta prohibent actum interiorem actum scilicet voluntatis scilicet quod nullus concupiscat alienam uxorem et nomine uxoris intelligitur quecunque mulier quia ut dicit xpistus quicunque viderit mulierem ad concupiscendum eam iam mechatus est et non concupiscat aliena id est ad possidendum. Horum preceptorum quedam sunt affirmativa quedam negativa ut patet de se. Affirmativa obligant semper sed non ad semper sed pro loco et tempore. Negativa obligant semper et ad semper de istis decem preceptis habentur versus. Unum cole deum ne iures vana per eum. Sabata sanctifices et venerare parentes. Non sis occisor fur mechus testis iniquus vicinique thorum id est sponsam res et cuncta sua.

Capitulum quartum de dotibus glorie paradysi

Quia teste Augustino nullum bonum irremuneratum neque malum impunitum. Ideo ultimo videndum est de dotibus et premiis que habebunt illi qui observabunt precepta ista. Et notandum quod observatoribus istorum preceptorum dabuntur septem dotes id est septem glorie in paradyso tres ex parte anime et quatuor ex parte corporis. Ex parte anime clara visio quod scilicet videbimus deum clare sine aliquo velamine et in ista visione consistit tota nostra beatitudo unde Augustinus visio est tota merces. Et ista clara visio succedit visioni fidei ita dicit paulus videmus nunc scilicet in vita ista per speculum

et in enigmate tunc autē scilicet in paradyso facie
ad faciem · Secunda dos ex parte anime ē fir-
ma tentio quod scilicet ita firmiter tenebimus deū
quod nullo modo timebimus eū amittere Et de ista
tentione dicitur in canticis tenui eū nec di-
mittā et ista firma tentio succedit virtute spei
Tertia dos aīe beate erit perfectā fruitio scilicet
quod aīa btā perfectē fruet et adherebit deo et
satiabitur et delectabitur in eo · satiabor cū appa
ruerit gloria tua Et ista perfectā fruitio succedit
amore caritatis et de istis tribus dotibus di-
cit Augustinus · videbimus amabimus laudabimus
istud officiū habebimus in paradyso scilicet videre ·
amare · laudare deū post resurrectionē autē
habebimus quatuor dotes ex parte corporū quia
corpora nostra erūt agilia · i · movebuntur per quan-
tumcumque spatiū sine aliqua fatigatione et labo
re Erūt etiā inpassibilia quia a nullo poterūt
pati Erūt etiā īmortalia quia nullo modo po
terūt mori Erūt etiā clarissima unde salua
tor · fulgebūt sancti sicut sol in regno patris
mei cuius regni consortes nos faciat rex regū
et dn̄s dn̄antiū ihūs xpūs Amen

De fine huius operis

Hec circa officiū curatorū breviter a me
perscripta sunt ut simplices in aliquo in
struerentur et magis periti ad altiora
investiganda laborarent Obsecrans ut si in li
bello isto lector aliqua utilia invenia ipa attri

buat deo soli ei grates referens qd' michi
peccatori aliquãtulã scintillã intelligẽtie ĩpar
tiri dignatus est Illa autẽ que minus bene
dicta sunt mee ignorantie aut inadvertentie
ascribens caritatiue corrigat et pro me per
catore ad deũ preces fundat Amen

Explicit manipulus curatorum Deo gracias

Amen

Incipit opus tripartitum de preceptis de confessione et de
scientia mortis editum a magistro Iohanne Gerson can
cellario parisiensi. Et precedit prologus.

Christianitati suus qualiscumque zelator. Pro aliquorum
ad virtutes vitiis depulsis incitamento salu
bre duxi sequens opusculum tripartitum de preceptis
de confessione de scientia mortis brevitate qua potui
tradere, quorum presertim christianorum generibus profuturum. Primo
sacerdotibus et curatis minus literatis atque sim
plicibus qui confessiones audire solent. Secundo indoctis
quibuscumque personis secularibus aut religiosis que
carent solitis sermonibus aut predicationibus pro divinorum
preceptorum notitia interesse non possunt. Tertio pueris
et iuvenibus qui a rudimentis infantie circa fi
dei nostre generalem tenorem et principalia puncta
simul sunt erudiendi. Quarto personis domos dei
vel hospitalia loca frequentantibus et infirmorum
sollicitudinem gerentibus. Ad huius
doctrine publicationem quadruplex personarum
status deberet vigilare. Primo prelati quos inferiorum circa
eorum regimine de peccatis quoque censetur, quibus insuper circa
eorum ignorantia crassa divine legis et insufficiens
eruditio ipsis imputabitur in peccatum. Secundo parentes pro filiis
apud scolarum rectores instare deberent. Tertio domorum
dei et hospitalium gubernatores et magistri. Quarto illi generali
ter qui verbis aut factis et aliis signis alios ad peccatum
induxerunt, atque ex officio alios docere debuerant
et id negligunt. Hii namque superioribus suis et dili
gentiis per hoc a similis doctrine publicatores debent
aliorum correctionem procurare. Hoc enim agere penitentia quedam
est huius satisfactionis. Hoc opus mihi deo acceptius quam

elemosina corporalis Agat igitur prouinciali quod doctrina huius libri instituebatur tabellis affigatur totum uel per partes in locis quibus utpote in parochialibus ecclesiis in scolis in hospitalibus et in locis religiosis Denique expediens uidetur ut super hoc fieret edictio a principantibus aut quod ab ecclesie prelatis indulgentie conferrentur. Actor uero seipsum exonerat apud te karissime [illegible] sanctissima. agat quilibet quod in te et de te gloriatur quod bonum esse cognouit Filia sit altissimo deo in cuius nomine presens aggredior opus ad salutem fidelium animarum ordinatum Ad eruditionem precipue rudis et ydeote populi et eorum quibus ecclesie sermonibus consuetis et predicationibus minus intendere aut inseruire contendit in quo uelut quadam tabella et compendio breui tenorem fidei christiane lucide poterit inspicere et diuina precepta prohibitiones quod quod etiam agere quod uero fugere debeant distincte possit agnoscere. Continet autem presens tractatulus capitula decem et octo quorum quodlibet in duas uel tres uel quatuor partes conueniet diuidi posse. Explicit prologus

Quod mundus a deo sit creatus et quod ipse deus unus est et trinus Et ad quem finem homo sit creatus Capitulum I

Primissime credendum est et nullatenus dubitandum primo quod solum unus est deus omnipotens omnia et ordinem perfectorum trinus in tribus personis distinctis quod sunt pater et filius et spiritus sanctus Qui mundum creauit et creatum regit et gubernat sola sua libera uoluntate et dignatissima bo

nitate speciali atque prudentia humana gubernat et dirigit creaturas dans viris et mulieribus animas immortales creans eas temporaliter tunc cum eas corporibus infundit et ad ymaginem et similitudinem suam formans eas ut creatus homo suum conditorem deum cognoscat diligat veneretur et eius preceptis in hac mortali vita obediens per opera bona et meritoria vitam tandem immortalem beatitudine plenam in anima et corpore perpetuo consequatur et ita sit bonis angelis sociatus et in loco malorum angelorum sive demonum substitutus qui demones propter peccatum in has inferiores partes terre corruerunt dampnationis sententiam sustinentes cum quibus etiam iustissime dampnabuntur homines iniqui divinis preceptis inobedientes et more bestiali qui non habent animam racionalem viventes et suis voluptatibus fruentes. Et humanum genus propter primorum parentum transgressionem.

Fidei veritate credendum est primos parentes nostros adam et evam qui ad tam nobilem finem consequendae beatitudinis creati fuerunt clausisse paradisi ianuam et beatitudinis introitum toti sue posteritati generis humani. Nam per peccatum inobedientie donum iustitie originalis quandam hereditariam possessionem pro se et suis posteris acceptum a deo ipsi prevaricatores perdiderunt. Quo dono gratuito originalis iustitie conservato nos omnes a culpa immunes fuissemus et ab omni miseria famis et sitis et infirmitatis absoluti et ab alia qualibet penalitate liberi adeo quod omnis alia corporalis creatura nobis pacifice subiecta fuisset et tandem absque mor

tis pena in paradisum fuissemus translati. Hoc autem dono
per peccatum primorum parentum perdito ut premissum est nos
moriendi necessitatem et universa qua patimur pena
atque miseria incurrimus. quia nascimur in peccato origina
li scilicet in perditione originalis iusticie carentia. Contra quod peccatum
tamen remedium efficax a Christo institutum est baptismi sacra
mentum. ¶ Qualiter a deo redempti sumus. et que sit
generalis tenor christiane fidei et credendorum a sin
gulis. Capitulum 3m

Omnipotens dominus et piissimus pater nolens humanum genus
tot et tantis subiectum miseriis incontinue perire et
a regno paradisi in perpetuum exulare iusticia sit et misericordia
hijs remedium decrevit adhibere. Voluit siquidem
idem piissimus pater unigenitum filium suum absque corrup
tione carnem sumere et hominem fieri intra intemerate vir
ginis marie immaculatum uterum tantaque et mirabili unio
facta est duarum naturarum divine et humane in una persona
filij dei ut verus deus homo diceretur et homo deus. Ipse est
ihesus christus salvator noster pius et redemptor quem ana
quam quidem a patriarchis et prophetis denuntiatus novis
sime in fine temporum in hac ultima mundi etate conceptus
natus. a pastoribus est cognitus a tribus regibus orientis a
doratus. a Symeone sene et alijsque pluribus predicatus
et a beato iohanne baptista demonstratus. Idem deus et
dominus noster ihesus christus trium annorum circiter spacium legem
divinam christianamque religionem predicavit et docuit innumera
bilibus miraculis eam confirmando quam et in scripturis qua
tuor evangeliorum nobis per suos ministros exhi
bitam observandam reliquit. Ordinavit insuper sacra

ecclesie que sunt baptismus confirmacio ordo eukaristia pe
nitencia matrimonium unccio extrema. Ipse postremo ut nos
redimeret et salvaret sub poncio pylato crucis acerbis
simam sustinuit passionem et mortem. sepultus dein
et 3a die resurgens spacio dierum 40 discipulis suis
vivente sue resurrectionis declarans frequenter apparu
it. Et tandem videntibus apostolis celos ascendens sedet
ad patris dexteram in excelsis. Venturus est postremo
idem dei filius ihesus xpistus in fine mundi per ignem
finiendi et in melius commutandi Iudex generalis
hominum cunctorum in anima et corpore resuscitandorum reddi
turus singulis premia meritorum. bonis quidem celeste
regnum perhennis beatitudinis. peccatoribus penale suppli
cium ignis eterni. Hic est generalis tenor orthodoxe
fidei xpistiane quam firmiter credere tenetur catholicus quili
bet corde credens. absque curiositate pure atque sinceri
ter sine falsitate et certitudinaliter in certa dubieta
te nolens plus sapere quam oportet. Sed occurrentibus
difficultatum dubiis humiliter se submittat credulitati
simplicium. integritate fidei sancte matris ecclesie. sapientum
quoque prelatorum et doctorum ac omnium sanctorum qui in testimonium
huius inviolate fidei usque ad mortem dimicaverunt
Contra hanc fidem illibatam gravissime peccant heretici.
scismatici ydolatre sortilegi incantatores et magici
ceterisque artibus a lege divina prohibitis utentes. aut de
monum invocatores et generaliter qui articulos fidei nunc
totaliter aut in parte palam aut occulte derident
Illi peccant qui non credunt deum omnia iustissime regere
sua liberrima voluntate. sed potius asserentes omnia for

tune uel fato subiici. preterea malorum quemadmodum bo-
norum finalem saluationem affirmantes. Illi denique qui
nostrorum actuum imputabilitatem ad meritum uel demeri-
tum negant. Certum dei prescientiam uel improba-
tionem dicunt opera nostra tollere libertatem. Horum siquidem
fidei orthodoxe sunt errores omnium procedentes ex intel-
lectus superbia humiliare se deo renuentium. aut ex falsa
philosophia uel potius melancolia fantastica. aut denique
ex voluptuosa carnalitate rationis iudicium et affectus
pietatem subuertente. ¶ De hiis que deus nobis ob-
seruanda precepit. Capitulum 3m

Cum igitur ut in superioribus habitum est. deus optimus atque
iustissimus nos ultra superos irrationales creaturas
adeo excellenter condidit ad ymaginem suam. dans
scilicet memoriam intellectum atque voluntatem ut diligamus
eum. seruiamus et amemus. misericordissime super hec in demum
passionem talem pro nobis perferendo qualem nec ipsi
pro delictis nostris sufficere valemus. Profecto iustissi-
mum est ut ipsi deo fideliter seruiamus tamquam sibi supre-
mo domino. sicut filii naturales patri legittimo. et velut ser-
ui ex diro pretii carcere morteque redempti saluatori
liberalissimo. Attento quod nobis eius precepta seruantibus gloria
incogitabilis ab eodem promittitur. transgressoribus vero
innarrabilia tormenta reseruantur. Cognoscens ipse nichi-
lominus piissimus pater nostram fragilitatem. et exiguam po-
tentiam neque requirit a nobis omne seruitium quod forsitan in
rigore iusticie exigere posset. Dedit quippe certum numerum
preceptorum. quorum obseruatio sibi sufficiens esset. que etiam
legis decalogo continentur. Circa ipsa ad hec perci-
pienda et intelligenda tenetur quilibet per se uel per alium

tantam diligenciam apponere pro conservacione vite spiritualis
quantam pro vite corporalis sustentacione ponit et eo ma-
iorem quo immortalis anima prestancior est corpore. Hinc quod
preceptorum noticia nullus potest convenienter peccata vitare aut ab
eis refugere. Et quorum ignorancia ex desidia prove-
niens non excusat sed accusat et condempnat. Sunt autem
decem hec precepta in metro comprehensa. Unum crede deum
ne iures vana per ipsum. Sabbata sanctifices et venerare
parentes. Non sis occisor, fur, mechus, testis iniquus, vi-
cinique thorum, resque caveto suas.

De explanacione primi precepti Capitulum 4m

Primum preceptum est: Diliges dominum deum tuum ex
toto corde tuo, ex toto mente tua et ex tota vir-
tute tua. Hoc est non volens scienter rem quamcumque a-
mare plus quam deum propter quod dei amore privatur. Hoc autem
preceptum convenienter ab homine servatur et non aliter si le-
gem dei et alia precepta operibus impleat. Cuiuscumque enim
mortaliter peccat preceptum hoc infringit quia voluntatem
suam divine voluntati oppositum precipienti anteponit.
Specialiter autem contra hoc preceptum agunt homines ingrati contra
divina iudicia et ordinaciones aut legitime erga se
vel alias causatis murmurantes quia non crederet deus omnino
iustus bonus atque misericors et totus amabilis atque desi-
derabilis. Illi eciam qui in foveam desperacionis seipsos pre-
cipitant per impacienciam. Illi preterea qui urgente infirmita-
te, paupertate aut alia quacumque necessitate sortilegos consu-
lunt et divinatores utentes pomis istis ipsis aut cartis
seu cedulis collo suspensis aut caracteribus et aliis
quibuslibet vanis credulitatibus. quasi deus ipse non
esset usquequaque potens bonus et sapiens ad succurrendum

ris qũtu eoꝝ neccitatib⁹ cognouit et expedire ꝯfi-
fiteat igit ho in neccitate ↄstitutus qũtu potest p
tu-as i-remediu nali industria · no temptando
deu · qd e ↄtra preptum · q nova miracula expec
tando uel desiderando · Reliquu vo qd nature
vires excedit deo plena fide ↄmittat et indubita
ter · Deus q nouit oia qꝫ op⁹ e et qd optimu
et ↄmodissi⁹ fuit hoi ↄfert · Sepe equide infirmitas
paupertas a quis alia tribulatio e hoib⁹ utilior q
nimia pspitas qua facilit abutim̃ Sicut naqꝫ pi-
quis filio ↄsit · mgr q discipulo ↄueniat · et medi
cus pacienti de remedio ↄpetenti nouit meli⁹ qui
de · Peccat insup q h⁹ preceptū illi q mundano
quoda tiore m̃-roꝝ atqꝫ oblocutoꝝ vba formida⁹
diuinis preptis obedire verit · Sup̃ etia ↄuissime
peccat h̃ocemoi m-isore⁹ psonas ep diuino s̃uitio
deditas · i statu r-ligiois vu-ginitatis a viduitatis
ↄstitutas · aut studio theologie deputatas affectio
ne carnali a bono ope r-trahe⁹ · Hoc nimps pre
cepto nobis pcipit honor et r-uerentia sctis exhi
beri spalit glose vginis marie · et bono custodi a
gelo nro · ut nich tpe ipo videre et pnte facia
m⁹ · qd pntib⁹ hoib⁹ age r-cusarem⁹ · Deniqꝫ sac
toꝝ r-eliquias loca sca et scoꝝ ymagines deum⁹ vnu
no pro ipis · s3 qr videndo eas honore ipendi⁹
r-bus r-pntatis p eas · iux inu ste mi-is certe
Aliogn peccaret ydolatre ↄmitte̾ · ymagine scdm
se adorando · cr-edendo ipaꝫ ymagine pulchra
sine tpe noua aut vetere · plus aliqi hre vtutis
et qiqꝫ nimis includere uel diuinitatis · huic etia

precepto primum generatur nimius honor divitibus temporalibus
a magistris adulatione sine malo aliquo fine exhibi
tus. Unde etiam sitatio vel ypocrisis ad inanem gloriam
hominum a fallaci deceptione ordinata. Immoderatus
amor iterum parentum erga filios et generaliter auri
et argenti a aliquo creatur sic quod homo ibi sistat et
in eis confidentiam ponat. Non enim hec omnia ab infernali
morte nos poterunt liberare. Solus quippe deus
verus est et fidelis amicus qui in extrema necessitate opere
prestare potest. Unde et super omnia confidenter cum cordis sin
ceritate honorari debet adorari et diligi.

De explanatione secundi precepti. Capitulum sextum

Secundum preceptum est. Non iurabis nomen dei tui
in vanum et sine causa assumendo. Contra preceptum
hoc principaliter agunt qui scienter quod falsum est vel falsum
esse credunt iurant periurium committendo valde grave
peccatum est hoc cum deus assumatur tamquam testis falsitatis. Et
qui artificiose iurant falsum artificiose decipiat. Et quamquam
pro loco et tempore conveniret veritas possit subticeri non
tamen debet dici falsum scienter et periurium committi. Peccant
etiam graviter contra hoc preceptum qui turpia faciunt iuramenta
deum blasphemantes et animas suas iurando demonibus
devoventes. Et quod de humanitate Christi et sanctis inho
neste loquuntur. Contra quos omnes sic periuros et blas
phemos statute sunt leges punitive tam a civibus prin
cipibus quam a prelatis ecclesiasticis. Sed unde valde dolendum est
propter negligentiam priorum ad quos pertinebat executio penitus
non sortiuntur effectum. Multum vero diligenter premissa de
berent attendere hii qui tam leviter de facili iurant

quadmodu mimatores et mimatrices Illi etiam q absorpti passiore a ebrietate i ludis frequent inhonestis sive prohibitis ut e taxillorum ludus enormiter iurat Et generaliter quicunque perversa consuetudine a inclinatione inadvertenter emittunt qui talibus sepe periurium committit Et quod etiam tres aliqui priores sunt in hoc sacrilegi aut iudeis et minus deum honorantes Ad hoc aut genus peccati potest in iii reduci votorum fractio et solutio fidei iuramentat et generaliter infidelitas q i aliquis peccati secretum ipsius revelat sive per confessionem sive alio modo secreto cognitum lege namque divina et naturali secretum teneri debet quod in secreto acceptum e non alia via sibi fuit detectum Postremo q preceptum hoc inducunt peccat q vovet vel promittit ea que sunt de se illicita quamquam si promissa talia opere compleant gravius in et dapnabilius peccat.

De explanatione 3i precepti Capitulum X

Tercium preceptum e. Observabis dies dominicos et festivos ab ecclesia servari preceptos. haec observatio aut venio multipliciter accipienda e. primo quidem ut quilibet xpianus illo die dominico vel festivo legitimo impedimento cessante missam audire teneatur. 2o ut quilibet eo die abstineat ab omni labore et mimatione a alio quibus laborioso opere secundum ritum et consuetudinem patrie qua quis inhabitat. ∥ Contra consuetudinem prelatus spiritualis loci illius cognoscentes non prohibet Et si aput aliquem super tali consuetudine servanda a aliis casibus dubietas oritur consulat i superiores et peritos ne per amplam nimis a stricta conscientiam in peccatum cadat. 3o accipienda e haec observatio ut unusquisque illo die propria vitam et conscientiam discutiat de commissis criminibus

a deo venia petens Recognoscere tenetur etiam expiacionem multitudinem
beneficiorum sibi a deo prestita non in aliquo minuendo que sibi
conservarit de bonis suis faciendo sed gracias inferendo Debet
tenetur audire verbum divinum et spiritualem doctrinam paciencia atque
sine vere absque murmuracione et impedimento quocumque Meditetur
preterea qualibet et tota oculis cordis continue ut constituat
mortem sibi de proximo iminentem mortem etiam post
hominum qui in hac vita fuerunt infernum horribile para-
disum amissum Facta et memorabilia sanctorum et sanctarum
dicat pater noster Ave maria credo in deum et alias si
quas didicit oraciones devotas penitencias sibi iniunctas
diligenter tenetur perficiat Requirat insuper divinum auxi-
lium intercessionem matris sanctorum et sanctarum In quibus velud pro
pauper et mendicus elemosinam spiritualem postulet nunc ad
unum nunc ad alium se convertens quousque bonum aliquod spiritua-
le in saccum sue paupertatis congessit Preterea doceat consequenter
curam aliorum habens filios et filias et alios servitores di-
ebus solempnibus predicta et similia facere Horum enim omissio
defectus est culpabilis Contra preceptum hoc graviter
peccant impedientes predicaciones aut divinum servicium verbis aut
factis intentione etiam aut extra Atque circa eukaristie sacramentum
aut circa alia eciam sacramenta sicut baptismum et matrimonii
celebracionem irreverentes sunt aut irridentes et sacramenta
confirmacionis et unctionis extreme suscipere contempnentes
Item quantum ad preceptum valde graviter delinquunt hii qui in
festis solempnitatibus anni inverecundias multas et abho-
minabiles perpetrant Illi etiam qui talia facientibus dant con-
sensum presertim illi qui ex officio possent et deberent ta-
lia impedire nec excusari possunt ludi pretextu Afficit enim ta-
lia venditum prohibitum non pati licitum fama fides oculis
De quarto precepto Capitulum 8um

Quartum preceptum est honora parentes. Hoc autem attendendum est non tantum de parentibus carnalibus sed etiam de prelatis ecclesiasticis et curatis nostris qui nos in Christo regenuerunt. Et generaliter de aliis prepositis et superioribus magistris benefactoribus et terrarum principibus. Similiter de mortuis et de vivis intelligendum est quo ad hoc quod pro ipsis deum rogare tenemur. Contra hoc preceptum generaliter peccant hii qui sine causa rationabili suis superioribus quibuscumque detrahunt aut maledicunt et eos prodiunt ut mortem frequenter desiderant ut eorum hereditatem possideant. Transgrediuntur etiam preceptum hoc qui contempnunt precepta sancte matris ecclesie velut excommunicationis sententiam ~~parvi~~ parvipendentes et ieiunia indicta ab ecclesia sine causa rationabili solventes. Similiter etiam libertatum ecclesie violatores qui libertates non tam favore ministrorum ecclesie concesse sunt quam intuitu divini honoris. Vel propter aliquorum maliciam ministrorum ecclesie. Dum a quocumque fideli christiano status prelaticus aut ecclesiasticus diffamatur aut ledi non potest virtute sua baptismus aut missa celebrata sive aliud sacramentum propter ministrorum malam vitam. Preterea hoc precepto layci fideles quamquam aliqui ministri mali sint tenentur debitum reddere missam audire decimas et oblationes et alia iura reddere ordinata pro sustentatione ecclesie ministrorum qui vacando divino servicio toti reipublice serviunt aliis multis hominibus propter temporales et ceteras occupationes ab hoc ministerio impeditis. Porro preceptum hoc infringunt qui leviter nimis et insipienter redarguunt terrenos principes super eorum actibus publicis sive constitutionibus et statutis non attendentes eorum onera et sarcinas graves quas subditis pluribus non potest nec debet cognoscere. Quapropter nec eos de facili iudicare debent. Minima porro

iudicio divino reservantes. coram quo sunt ipsi principes actuum suorum rationem reddituri. Denique solvunt hoc preceptum qui nolunt superiorum suorum aut sapientiorum acquiescere consiliis propriis iudiciis intendentes. Provenit quandoque talis contemptus ex inobedientia et dedignatione superbia in errorem et deceptionem hominem inducentes. Contigit namque sepius ut aliquis homo talis deceptus superbia tante se reputet sanctitatis ut humano consilio non indigere se credat. Sit primum ut deceptus homo iste arripit austeram nimis et indiscretam abstinentiam quam bonam esse credit capitis fiunt alia infirmitate incurabile malo fine periculum incurrat.

De quinto precepto. Capitulum quintum

Quintum preceptum est. Non occides hominem. Et est intelligendum quod non est interficiendus homo auctoritate propria vel potestatis et per viam facti. pretermissa via iustitie et equitatis. hoc precepto districte prohibetur omne prius odium et desiderium vindicte seu mortis alterius. Malum item consilium et in iniquis consensus in alterius nocumentum lesionem vel mortem. Quorum si lesa fuerit persona ecclesiastica aut in statu clericali constituta generius est peccatum et incurrit eo ipso sic agentes et consentientes excommunicationis sententiam. Contra preceptum hoc generaliter delinquunt qui odio vel rancore principaliter moti aut instinctu vindicte et gravaminis potius quam zelo iustitie instigati priores suos per placitationes et processus aut iudicia publica multipliciter vexant etc. quod suum est insequentes pro nichilo hoc quod suum est in iudicio publico repetere et oratione iniuriis generato. emendam rationabilem sive depnisimitonis requirere. absque hoc quod odiendo proximum mortaliter peccant. Licet quod sepe pro pace propria et tranquillitate et attenta proximi indigentia eligibilius esset omnem emen

da absque lite publica remitti. Multum vero iste qui ledit
alium debet attendere quod ex alterius mutilacione vel occisione
sive lesione quandoque contingit multum lesum cum suis heredi
bus depauperari. In quo casu ledens quadrimodum tenetur, quia latius
ad omnem bonorum perditorum restitucionem etc. Contra hoc
preceptum homo grauiter peccat qui quocumque modo impediat ex com
mixtione viri et mulieris fetum nasci. Aut qui abor
tiuum procurat sine percussione vel nimia ingluuie
Aut propter angustiam vestitorum ad lasciuiam ordinatam
aut alia quacumque negligente fetus custodia. Et si fetus
iam erat animatus quamuis peccatum est tamen eciam homicidium per
petrauit. Insuper contra preceptum hoc specialiter peccant multi de
tractores odio pleni et iracundi tamen propius tamen
inter affines quam alios controuersias et discordias inpla
cabiles excitant. ex quibus mala plurima oriuntur
adeo ut is qui litem mouit eam cum vellet non statim
quia valet sedare. Unde et apud deum dampnorum inde pro
uenientium reus constituitur. Contrahit denique contra preceptum
hoc dampnabilis et horrenda consuetudo in aliquibus
obseruata prouinciis quia pro uniuscuiusque delicto tota ipsius progeni
es in morte et persecucione prosequitur. Hoc tandem pre
cepto interdicitur eciam duellum mortale et torneamentis
quibus mortis visibile timetur periculum

De explanacione sexti precepti Capitulum decimum

Sextum preceptum est. non furtum facies. et est furtum
vel latrocinium rei aliene rapere seu tenere alio
cuius est ignorante. sic quod ipsi hoc cognoscenti displiceret.
hoc precepto districte prohibetur omnis iniusta mercacio
cultura quelibet terre et labor infidelis et fallax quod
libet mendosum artificium. Furtum et dicte labor et

rer venalium rotilium quomolibz pro utilib9 venditio si
ue venditor rerz rab emēdo susceptus fuit sive no
no. et qz deceptus sit licite possit aliu decipe. Phi
bet itē hoc pcepto oīs usura falsa adnotatio placita
q et protina vel lis no iuste assupta. Fraudulenta
pnuatio a iniustu iudicium et gnalit oīs decep ma
nifesta a flo color velata q qs alti dapnu fecit qd
sibi nollet fi. Aggravat aut pctm ho furti vel latro
cinij ex circustatijs loci et tpis psone et silib9 quad
modu si re sacra i loco sac a tpr orōi deputato
quis auferat Si et psona dapnificata paup fuit
et i se vel suo statu a i suis hedib9 ex hoc grue
detrimentu patiat. vn requirit qd ablata et dap
na ex integro dapnificato restituat. Sm iudiciu
boi vri quadmom cati9 et comodi9 potit. Ideo si
facultatis sue no sit oīa redde salti qd potit resti
tuat Et si dapnificatus ignoret ablata nichilo9 in
pios us9 et eleosinas distribuat Sm iudiciu supior
Ho etia pcepto phibet oīs symonia q e sacr venа
litas plualitas itē bnficior absqz ronabili ca Et
forma vel usus fle morte et oīs otrtus illicitus.
Pterea phibet ho pcepto oīs detractio et diffamaō
q altr9 bo fama oi argēto pstatior alti iniuste t
tollit. Dz equidē sic diffamas alti fama ablata
restitue quatu pt. pub quoqz veritate ofitedo 2 se
male fecisse asseredo. Et mlto magis si oitate a
totu aliq statu iniuste diffamauerit. Insup hoc
pceptu infrigut q a subditis suis nimis ult eq
tate et rei pub necitate tpalia bo violent qsi
rapiunt. Itē et iniustas leges a pcep odut 9 deu

et etiam q̄ ro fco excitationē ieiunt. Amplius hoc
trāsgrediunt̄ preceptū adultere mulieres illegitimos fi
lios ad legitimoꝝ hereditatē succedere facientes. Neq
vidoꝝ suoꝝ bonis eis ignorātibus sumptuose nimis ex
pendunt et consumunt. Consilii delinquunt filii
parentū bonis eis inscientibus surtulit exponendo. Ser
uitores et dispensatores dn̄oꝝ suoꝝ et magistroꝝ
bona infideliter ministrando. Etiam vi bona ecclie luxurio
se a populare consumendo et ea in thesauros cumu
lando. Illi item qui terminos agroꝝ dilatant proximos
defraudando. Item qui tributa iniuste instituta soluere re
nuunt. Et hii quibus commissa est testamentoꝝ executio ele
mosinas et cetera legata in preiudicium defunctoꝝ ipsa
differentes soluere recusantes. Plurimi sunt hoꝝ modoꝝ
siles sicut cum quis multiplicet vltra redditus et prouentus
proprios sumptuosum gerit statum. Postremo contra preceptum hoc g
iniuste peccant hii qui pecunia vel prece violenta parentes
propinquos aut fautores principaliter intuitu fauoris ecclie
bona occupare procurant. cum personis etiam beneficia dignis
et sufficientibus debeant. et prouere non symoniace con
ferri debeant. aliorum in beneficio nullum ius acquirit
licet a crimine liber esse per symoniacam promotionem quia beni
ficium simpliciter insignet. De VII° precepto capitulum III.

Septimum preceptum est non mechaberis. a luxurio
sis eis hoc precepto inhibetur sub pena peccati morta
lis omnis societas et carnalis commixtio viri et mulieris
excepta matrimonii lege. huius namque oppositum asserere est
error contra fidem. Prohibetur et precepto hoc tam in matrimonia
liter coniunctis quam in solutis omnis luxuriosus membroꝝ adinuentus
genitalium quo non seruatur naturalis ordo inditus a natura vel
non inter copulantur propter ad generatorem a natura deputatum

Et tanto peccatum hoc grauius quanto a naturali ordine longius procedit
siue inter personas solutas · siue quod crimen aggrauat matrimonia
liter coniunctas Sicut fuit hermoi adtactus in se uel aliu
persone aut in spem bestie in alteram speciem per turpissimam et illici
tam complacentiam consummatam Si denique adtactus ipse innatura
lis prouenerit a fedissima vilissimaque delectatione · que molliti
es uel pollutio dicitur Si quis autem in hijs aut aliquibus horum cul
pabilis est sufficienter intelligere potest · quod isti modi generales
loquendi significent Nec enim particularius ex confessione
est abhominabilis hec immundicia explicanda · ne caste au
res puriter et innocentibus horum prius ignotorum noticiam acquirentes
scandalizentur Sunt enim casus isti enormium quorum natura peccatorum
platis maioribus · episcopis scilicet et suis penitentiarijs ad absol
uendum reseruati quorum aliqui secundum leges ignis pena plectuntur
Nec potest aliquis quantumcumque bonus aut elemosinas operetur eternam sal
uari si pudore motus hoc peccatum reticeat · uel adeo celet
ut non possit confessor peccatum speciem distinctius comprehendere · peccati
namque perpetratio maiorem debuit pudorem inferre quam eius
reuelatio penitenti in confessione Incidit autem homo in horrendum
peccatum hoc varijs de causis Aliquando ex sola malicia al
terius impellentis sicut iuuenes aliquando per alios innocentes
frequenter decipiuntur · aliquando ex nimio ocio frequenter ex
superfluitate nimia cibi et potus · potissime peccati aut ciborum ex
cessiue nimis calefacientium Sepe ex inhonestis verbis
aut aspectibus in pulchram speciem carnis in adiuncte et fixis quan
que ex diuturna cogitatione circa carnale actum uel commix
tione viri et mulieris Aut ex inordinato appetitu car
nalis commixtionis cum tali uel tali persona Interdum et
ex peruersa doctrina parentum seruitorum aut ancillarum · siue quod
magnum facinus est magistrorum cum quibus iuuenes aliquando
conuersantur aut nutriuntur · vel postremo ex sola peccati malitia

Certum propter detestandum hoc peccatum olim mundus consumptus est
uti diluuio . et quinque ciuitates . zodoma . gomorra
adoma . zeboi et segor . igne celesti sunt succense
et habitatores earum uiui descendunt in infernum Propter
hoc et peccatum quod diuinam exclamat uindictam ueniunt
sepius fames guerre pestes mortalitates inunda
tiones aquarum proditiones regnorum et alie multipli
ces clades prout scripture testantur Principale uero et
efficax remedium contra peccatum hoc et generaliter aduersus
luxuriam remedium est sobrietas uictus malorum uitare
consortia et omnes malas et noxias cogitationes
statim repellere ne figantur in corde . Ex toto conatu
preces ad deum ad virginem mariam sanctos sanctasque dirigere
Cogitationes suas aliorsum diuertere . Et interdum corpo
rales penas libenter assumere quemadmodum quidam puer lig
nea corrigia mordebat et temptationem alloquens spuendo
dicebat fy . fy . fy . horrenda immundicia et tu ne
quissime demon ausus es mihi hanc illusionem proponere Preterea
utile et efficax remedium diligentius intendere ab hiis
qui prauam inclinationem uel consuetudinem incidunt in aliquod enor
Nota me peccatum a quo non de facili retrahuntur quod se ipsos
ad penam aliquam pecuniariam uel aliam usque ad certum
tempus prefixum cum certo in omnibus moderamine constringat quotiens
cunque in id peccatum iterum contigit . Dicitur namque sepius
insipientibus aliquis se peccato vtere premii mendacii luxurie
et si quod est simile abstinere non posse quod tamen hoc ipso salubri
remedio velut medicamentis facile confutatur . Cum unius
albi uel fratri seu alicui discretiori uel similis pene in
emendam talibus transgressionibus eis inflicta prima ipsos
a perpetratione iniusti operis retrahet . Unde maioris conuincit eos

dini precepti et opere salutis intuitu a consuetis vicijs
abstinere posse · si ficta et peruersa haberet voluntate Et
tales velut fatum vitari non credunt · nec obediunt quousque
supplicia luant et delictorum seueram et infamiosam penitenciam agat
fit quod iusto dei iudicio ut qui penitere de commissis cum possent
non voluerunt cum velint negant ¶ Huius item peccati luxurie pluri
me sunt alie species secundum varios hominum status · quemadmodum
carnalis commixtio affinium parentum · aut religiosorum Item personarum
viduarum aut virginum constupratio · et quandoque raptus violentus
ex quibus infinite clades oriuntur · ut quod propterea aliquis in via
perditionis constituitur · aut perpetuam inter eos infamiam vel seipsam
occidat · aut infantem ex stupro natum continuo non bapti
zatum iugulabit · Aut denique totus vnius status vel ciui
tas infamiam aut ruinam patietur ¶ Sextus postremo huius peccati
in sompno fantasias et illusiones tunc tamen est peccati periculum
in sompno fantasias et illusiones tunc tamen est peccatum periculum
cum quis ante vel post in vigilia in nocturna fantasia vel pol
lucione delectatur ¶ De octauo precepto · Capitulum 12um

Octauum preceptum est · non falsum testimonium dices · hoc precep
to omne mendacium prohibetur · id quod in aliis penitencie
committitur · quod si iuramentum interuenerit grauius peccat quod
periurius est · nunquam vel pro salute etiam hominis corporali vel spi
rituali Dicitur quod periurium admittere sine coram iudice sine
seorsum · periurium vero quod quis in iudicio publico committit est
casus episcopo ad absoluendum reseruatus Contra preceptum hoc
grauiter peccat · qui in confessione mendacium peccatum celat · aut
alium inique accusat ¶ Insuper contra preceptum hoc agat qui delecta
bitur nimis aduersis nouitatibus · aut aliorum diffamaci
onibus · aures credulas prebet · occasionem in peccati sic sin
centes · assentientes nimia leuitate de proximis mala ¶ Ex
lotopi apertam vel suspiciosi · proximos et actus eorum male
et sinistre iudicantes · aut interpretantes adeo ut quandoque ex

hoc crudelitate f^a iniusta bella uel lites sepius mo
ueant ¶ De nono precepto Cap^m 13^m

Nonum preceptum est Non concupisces uxorem proximi tui
et consilium ut sciat virum concupiscat ¶ Hoc precepto dis
tricte prohibet omnibus modis ut gestus exterior malus quo
trahit alius uel sollicitat ad peccatum luxurie sive per
intuitum sive per missionem litterarum sive per minas vi
olentas sive etiam per munera per promissiones per men
dacia ac fictas adulaciones aut insuper superfluo
vestitu corporis ornatu inordinato aspectu uel incessu uel u
bis turpibus uel demum attactu quolibet luxurioso sicut
fiunt contingit in amplexibus et osculis ¶ Sciendum
est namque quod omnis concupiscentia carnalis commixtionis preter
matrimoniale vinculum ex solo voluntatis consensu ple
nario perfecto est mortale peccatum licet carnalis co
pula minime subsequatur nam ei est hic in gloria meretricalis ma
la voluntas pro facto imputatur ¶ In quo peccato graviter peccat pot
persona matrimonialiter alteri copulata quemadmodum et soluta ut
si mulier alterius quam viri sui carnalem societatem concupiscat
Omnibus et consensibus plenarius et deliberatus quo quis in turpibus
et carnalibus cogitacionibus delectatur licet ei desit vo
luntas actum exteriorem perpetrandi secundum plures doctores est
mortale peccatum ¶ Patet igitur ex predictis quod omnes amplexus
oscula et consimiles attactus principaliter ex luxuriosis cogi
tacionibus prius emanantes procedentes sunt crimina delicta tanto
quam criminosa si persone fuerint affines aut religiose uel
eiusdem sexus Et quod enormius est si in talibus attactibus
uel osculis talis non fuerit honestas qualis in publico
servaretur ¶ Quamobrem si quis in premissis attactibus vellet
alterum vi inferre deberet aliquis ex aduerso quemadmodum pro
vite corporalis tuicione vult resistere sive verbis sive

factis a validis clamoribus. Aut denique factum tale proponens ipsum in hoc iuvare valentibus et ad hoc astrictis inuelando. Alioquin talis quisquis est, iste non sinceriter suam diligit castitatem et honorem. De decimo precepto capitulum 10.

Decimum preceptum est: non concupisces rem proximi tui. Hoc est alterius cuiuscumque. Et intelligitur hic concupiscentia prohibita quemadmodum supra in sexto precepto de furto et latrocinio explicatum est, prohibet hic concupiscentia et voluntas mala, cum mala voluntas ut paulo ante dictum est pro facto imputatur. Tali namque cupiditate cadit frequenter homo in invidiam et in impacientiam sui status et dei blasphemiam, apud se non recte cogitans bona temporalia se iniustius incurrisse quam talis suis vicinus, et quod ideo deus iniustus est, et quod sibi non merito fruitur et iniuste fruatur. Contra si quomodocumque aliquid aut dampnum alter patiatur, stultus iste letatur et gaudet asserens pro suis demeritis et occulta malicia hoc ei accidere.

Contra preceptum hoc inducitur peccatum operum misericordie tam spiritualium quam corporalium, sive elemosinarum contemptores, velut pauperibus et indigentibus, cum facultas adest et occurrit, evidente necessitate non subvenientes, et spaliter parentes proprios quos providendi est mendicare aut deficientes egere aut esurire permittentes. Consilium peccat qui famulorum suorum salarium vel lucrum iustum iniuste retinent. Contra elemosinarum preceptum aut fundatores eciam arum occupant iniqui aliorum bona dicentes possessiones nimis divites esse et eis abuti, et eis propterea restituenda fore. Condempnat eos namque approbata pauli sententia affirmans non esse facienda mala ut bona inde eveniant, nec quoquomodo per peccatum offendendus est deus eius transgrediendo preceptum, qualecumque bonum inde provenire contigit

Qualit i hijs dece preptis veluti i mundo quoda speculo facies gstiar m-ar demu inspice. Cap xxi

Hec igit sit dece legis dine prepta supius enu-
rata i quibus qi i speculo quoda polito. t'so
et mudo i-ligiois xane vitate plegi et totius vite
m-e ac aiar gstiar q3 m-ar pulchitudine atq3 fedi
tate possit distincte gspice. hijs mediatibus cognos
cit ho vite sue decsu. qualit dina prepta servauit
quitiuq3 deviauerit. quibus mois sive vaiis peccatis
spies deu offendit. qualis demq3 peccator gfessio ha
benda sit. Cetera si pdictor aliq a quoq no plene i
telligant gsulat sup hijs sapientes potissie ac de
uotos viros. Dis naq3 pso pcq ad anos discrecois
puenerit si gssu voluntario plenario et deliberato
hor aliqui preptor per gteptu inobediens extitit
dilcoi dei amore reiu temporaliu pponendo ex salutis statu
efficit et i dapnacois piculo statim nec aliqd gs
tu deo ad dignu btitudie opat. Cuiq si tepta
cione gule a diuturna ie siue luxurie uel alti pcci
quis incidat. si ipa teptacio hoi displiceat a eid
ho i-sistat nel no plene et delibeate gsenciat mor
talit no peccet. ymo sepe nullo mo peccat. s3 mag
nu ei gra dei d pmiu meret teptacoi virilit i-sistendo
hic ia gspice alior e quibus vijs et mois dece h' p
cep infringant. septe mortalibus et capitalibus vicijs
que sunt supbia. inuidia. ia. auaricia. gula. luxuria
et accidia. Quiq3 etia extior sensuu ministo q
sunt visus auditus olfactus gustus et tactus Sicq3
quisq3 i hijs dece preptis speculi vite se dilige
ter intuens i-te se gspiat. ve se cognoscit seq3 p

nipendit · et hiis obediendo ita discrete sapit
Finaliter tripliciter vitatur ore vel corde confitendo a sta
tu peccati mortalis ad statum gracie resurgimus ·
Sciens nichilominus misericordissimus deus pater et cognoscens
nostram fragilitatem permaximam · et ad malum pro
nitatem multiplicibus viis · mortali vita durante · paratis
simus est nobis delicta remittere et graciam conferre · si dum
taxat veraciter et ex corde sibi tres substancias vitatis
porrigamus · Prima vitatis est · Domine sit et sit grates bo
nitati tue peccavi quod michi displicet · tamen et penitenciam
ago · quia te offendi qui totus es vndiis et colendus
quodque mandatum tuum transgressus sum · Secunda vitatis est · Domine
bonum habeo propositum et desiderium tuo iuvamine mediante
michi in futurum precavendi ne incidam in peccatum et
occasiones peccatorum iuxta possibilitatem meam evitandi
Tercia vitatis est · Domine bonam habeo voluntatem peccatorum meorum
confessionem integraliter faciendi pro loco et tempore secundum tuum
et sancte matris ecclesie mandatum et preceptum · Habens vero
tales quisquis · quocumque loco vel tempore sincere et non ficte
a condemnatis ex corde penitenciavit · secure existat
se in salutis et gracie statu consistere et vitam eternam me
ri · quamvis omnia criminalia post omnia commisisset · Si et taliter
absque alia confessione continuo discederet in absencia sacer
dotis dormiendo aut alio quovis modo morte subita preve
nientem · ideo finaliter salvaretur absque pena purgatorii pena
mediante · Ex quo notandum et salubre consilium elicitur ut christi
anus quilibet singulis diebus bis aut semel · sero et mane
ne aut saltem festivis diebus · redeat ad cor suum con
scienciam examinans an tribus premissis vitatibus confiteri valeat
tum cordis sinceritate · Si sit tunc se inter salutis statum

ee ofidat · Nam si reus pñia mete fati no valet · ob
stante volutate peccandi · q actualit delectat · a nq
pposito quo quis onores pccoꝝ vitare renuit · quad
modu illi qui pctis crīnalibus irretiti resurgere no
lut a vsuris suis · a iniustis mutationes · et lucra
illicita dimitte · uel qd iniuste retinet resignare et
restituere iux posse · ~~quos talibus salutare consiliu det~~
~~ut per se ipsos uel alios bona que poterunt offerent~~ ·
Denique alti9 odio et vindicte desidio flagran
tes in nocendi pposito pseuerant · etiam sic stiant hij
et consiles · no expecto a papa tales absolui posse
quos talibus salutare consiliu det · ut p se ipsos uel
alios bona que poterunt offerent · orando uel elemo
sinas dando quo de9 eoꝝ corda illuiet et ad
bonu dirigat et cuiat · Nullum e enim exiguum adeo
bonum qd no tande de9 · etna uel tpali mercede
remuneret · multoqz meli9 e tpale bonu et minimu
qm omno nullu pmerit · Salubi enim e et laudabi
le consuetudinez illesam suare · ne ea semel dissolue
do nunq iteru forte resumat ¶ De modo faciendi
confessione · et alijs ad confessionem prtinentibus Capitulum ix
Quotienscumqz accedit ho ad confessione pccoꝝ ex
plicanda · hoc e de necitate · semel in anno circa
solepnitate paschale a cu mortis imminet piculu · a
sacmentoꝝ susceptione · Ad frequentiore enim confessione
regulariter no tenemr · quis sepi9 confiteri multu pdest
ad augmentu gre et districtiore cognitiorez · et
explicatione pccoꝝ · dybz pmeditat confessi9 quid
qn · et in quo deliquerit tu exarare diligenti ostienda
distincties · ac si magnu in tpale comodu reportaret

Circumst sc

Accuset se postmodum peccator humiliter non irrisorie recitaverit
non ficte se vituperando vel laudando. Punire item atque
sinceriter, facta ipsius mea dimittendo. Distringere insuper ut
non revelent hij quos consortes et socios habuit in
peccato. De hijs et confessor inquirere gerunt peccatum. Non
forsan sodales huiusmodi causa petendi consilij vel a
horum pellendi violentiam confitens detegeret. Aut for
tassis ad explicandam peccati speciem necessario eos manifes
tare oportet, ut si quis cum sola sorore carnaliter commi
serit. In quo casu querendus esset confessor personam in
confessione detegendam vel detectam ignorans. Super
casibus autem ad absolvendum episcopo reservatis a superiori
remittat sacerdos inferior confitentem ad prelatum vel su
periorem et potentem absolvere. Nisi forsan confitenti mor
tis periculum immineret aut magnum aliquod scandalum ab
hoc omni vel peccati revelationem sequi certam probabi
liter formidet. Hoc vero pro firma regula et documento
salubriter teneat, ut numquam pro peccato secreto vel occulto
penitentiam publicam penitentibus iniungat. Nec penitentiam iniungat
seu imponat quam nequeat penitentes aut nolunt suffire
aut implere. Non debet nimis confitens iniuncta sibi penitentiam
similiter revelare quo contingit interdum peccatum suum per
di aut confessoris dicta aut interrogata nimia levitate
detegere. Hec et omnia servet confessionis integritate continet
Non quod absit confessor penitentem ad malum aliquod hortaretur
Et neque alium ad peccandum debet impellere aut inducere
sed potius ad bonum operandum. Capitulum 18

Postremo quidquid agat homo in persona sua sumere caue
at alium ad male agendum sollicitare. Aut verbis aut
factis exemplis vel consilijs aliquid agere quod de se sit

occasio hunc peccati spaliter coram innocentibus a personis ino
centibus. Hoc enim peccatum est singulare quod deomni officium
quemadmodum bonorum angelorum inter spaliter homines indu
cere ad bonum. Corruptio est et frequenter accidit quod homines
nō aliorum ad malum impulsores vix aut numquam delictorum suorum
condignam penitentiam assecuti ante perficiant quia nequeunt cor
rigere eos ad bonum quos deceperunt. Jam forte de
dampnati sunt vindictam a deo postulantes et nunquam eis
maledictores ingiter imprecantes. Sicuti ex opposito iam
salvati aliorum doctrinis aut factis seu opera diligenti
quia nullum deo opus aut sacrificium acceptius est potest et ad
peccata delenda validius pro suis adiutoribus preces
indeficienter effundunt. Unusquisque igitur iuxta cog
nitionis et virtutis a deo sibi concessarum facultatem mo
nitionibus et exemplis alium ad bene agendum incitare. Pater
filium, doctor discipulum et sapiens instruat igno
rantem. Perveniamus tandem per mutuam pacem et unanim
mi interne caritate quo post mortem corporis huius perhen
nis beatitudinis participes simus. Quam nobis concedat deus
unus essentialiter et personaliter trinus qui est benedic
tus in secula seculorum. Amen. Incipit opus 2m
de confessione

Quisquis a morte peccati ad
salutis et gratie statum volet resurgere et ut ac
tus sui et interiores ad vitam eternam utiles sint et me
ritorie necesse est quod delicta sua recogitet et cognoscat do
lens de commissis atque proponat auxiliante deo a peccato
mortali sibi penitere et abstinere in futurum. Firmiter peccata
ac sincerum propositum habeat oportunis loco et tempore peccata
sua saltem mortalia distincte et integraliter confiteri. Quod ut
commodius fiat, postquam confitens crimina sua revelaturus atte

dat ipse tam eam maturam modosque diligenter premeditati
tenetur · quia magnum aliquod emolumentum temporale inde
reportare se credet ut completa magis ipsa confessio suo
ac luculentius exprimat. Quia vero plurimi simplicitate ob
negligentiam aut ignorantiam vel aut excusantes se potius ac
cusantes modos et species nesciunt peccatorum · presentibus conferta
est tabula quia si penitentes confessuri cogitaciones primas
istis iunctis sufficienter ad salutem poterunt sua peccata cong
noscere · meditatis intime et confessoribus distincte et utiliter
inferare. Procedit ac tabula hec per numerum et ordinem
peccatorum mortalium · que sunt superbia · invidia · ira · ava
ricia · accidia · gula · luxuria ·

Interrogatio circa peccatum superbie.

Confessurus igitur tua premittas · conscientiam examinans. Interroga te circa peccatum superbie.
Si vanam tui laudem et propria excellentiam quesiuisti aut
optasti propter bona fortuita et caduca · diuicias scilicet ar
genti et auri terrenasque possessiones. Aut propter natu
ralia bona scilicet corporis pulchritudinem fortitudinem · nobilita
tem generis iuventutem et similia. Seu etiam interiorum gratuitorum
donorum · sicut est dei cognitio vel affectus devocio.
Si alios contempsisti propter alicuius horum bonorum defectus.
Si aliqua opera fecisti ut inde mundanam laudem reciperes
vel ut alii te meliorem quam ipse sis reputarent. Et
multo magis si hoc fecisti pretextu ypocrisis ficte quam
ut aliis esses exemplum in bonum vel eos a malo retra
heres. Si nimium pertinaciter innixus es opinioni proprie vel
credulitati alterius consilium contempnendo · specialiter in ma
teria fidei et religionis. Ex hac enim radice pullulant
hereses · sortilegia et false credulitates. Si per iactan
tiam aut inanem gloriam opera tua bona recitasti vel te aliis

pn̄tib9 i'culpasti ut ob h° humilis et deuotus r'deris
Si gl'uatus es corde a' ore de malo ut q alium defrau
dasti uel ei iniuriam intulisti qq p te et tuos com
plices ad male agendum potens extitisti seu existis
Si supioib9 tuis iobediens fuisti uel eos vilipe
disti a' ɔtepsisti ppue carnales pntes 2 spūa
les Si int' ɔfessione metitus es ptim tim a' cius
spēz nuindano pudoē celando Talis eni ɔfessio
medū i'utilis ē. s et nouū crime incurrit Aut si pec
catorum tuorum excusatiōes ɔsuisti a' adinuenisti i
ɔfessioe uel ex ɔfessione culpam tuam socius a' ɔpli
cibus iponendo Si te p iobedientia et ɔtemptu
excōicari pmisisti a' leuit' nimis excoīcatus pticii
pasti Si i iudio° pub° uel alibi ob pudore vi
tatis i'uelande pniūm ɔmisisti Si a bonis opi
bus a' vbis edificatorijs abstinuisti a' abstines
apt' obloquentiā quorundam fatuorum vanum timorem
Si indignado ɔtepsisti pēcoēs. paupes. ignorates.
ipotetes a' infirmos eos ppue q' tibi gnē p
pinqui sūt Aut si eosde irrisisti Si vbis aut
factis ɔtepsisti a' illusisti eos qui studēt deuoti
oni Si psup°ᵉ motus aggressus es ardua. sciam
tuā aut potentiā excedēª et tuo statui indecentia

Si de alti9 ɔmodo le Circa pctm iuidie

tatus es cū ei i'fortunium aliqd ɔtigit aut si
diffamatione a' psecutione incurrit Si de bono alti9
doluisti quia bn̄ famatus pulcher. sapiens. eloquens
deuotus aut r'ligiosus existit Si malum alti' poptasti
uel bona ipi9 mīorasti vbis miqs. pub° uel secrete
manifeste aut fraudulent' platos eius vba et opa si

nisi iudicando aut in peiorem partem interpretando.
Si diu cum consensu ira. Circa peccatum ire
Si primo timuisti vel cum appetitu nocendi per te
vel per alium verbis aut factis lesisti. Si ira vel odio quam quam
quod contumelias protulisti aut in rebus nocumentum probuisti
vel intulisti. Si eum percussisti vulnerasti occidisti et
attendatur diligenter an lesus sacerdos aut clericus exti
tit. Si a lesis a te vel iniuria passis veniam petere renu
isti cum presertim equales tibi fuerint aut in nullo subiecti
Si arma invasiva ad nocendum tulisti. Si alteri mortem
sine lesione illicite minatus es et apposito forsan iura
mento. Si ex ira fratrum alicuius inculcasti. Si humiliter
a te veniam postulantibus indulgentiam denegasti. Si mo
tibus ira incitasti nequiter vel pravitatem commisisti. Aut si
deum blasphemasti ludum alearum aut alium exercendo. Si
odio vel rancore potius quam iustitie zelo placitationibus
vel litibus alium vexasti. Si alteri maledixisti presertim
parentibus prelatis aut propinquis. Circa peccatum avaritie
Si alio nesciente vel nolente retines illud quod est suum
Si funeralium sacerdoti aut ecclesie aut alterius cuiusque intra
ecclesiam vel locum sacrum commisisti. Si quando deum ingratus indig
naris quod non tibi sicut et ceteris proveniunt divitie nec ad
votum prospere succedunt omnia. Si ob hoc immemor beneficiorum
dei sibi servire contempnis. Si omnia bona domorum vel pre
tium laute nimis in usus proprios consumpsisti. Aut mercenariorum
aut famulorum iustum lucrum non eisdem tribuisti. Si falsas aut
iniustas mercationes exercuisti et modum iniquitatis. Si fal
so et mendaci artificio usus es et per que modum
Si symoniam in te vel in alio perpetrasti. Si commutati
one usuraria cum alio contraxisti. Adulterium modis. Si

fine lucri p[re]mij co[n]fusti / Si ludis p[ro]hibitis sc[ilicet] tax[illorum] et similium ca[usa] auaritie deditus fuisti / Si festiuis diebus sp[ec]ie lucri manualem laborem aut mercationem per te uel alium fieri consensisti / Si commissa t[ibi] i[n] testamento aut alit[er] legata vel elemosinas aliorum p[er]ficere et distribuere neglexisti / Si opera m[isericord]ie et elemosinas occurrente necessitate oblationes et decimas p[er]ficere v[e]l soluere contempsisti / Si ficta adulatione uel inventione pecunias extorquendi alium decepisti v[e]l et derisisti / Si pretium v[e]l mariti bo[na] eius i[n]iustius abstulisti / Si alicui dampni ca[usa] uel occasio voluntarie v[e]l gaudens extitisti vt lucrum inde uel commodum reportares vt exempli gra[tia] si int[er] duos iram moues ut ex eorum mutua lite uel verbere uel occisione emenda[m] iudiciariam uel p[ro]curacionis lucrum feras. Si famis pestilencia[m] seu ca[ristiam] optas uel adesse gaudeas ut per ea[m] ditere[s] Aut de parentum morte gaudeas ut sua hereditate accipias Aut si p[ro]curas v[e]l aliu[m] ad p[ro]mium co[m]pellis vendendo et emendo Si i[n] artificio quouis i[n]utiles adinuenis nouitates ut ditatus habundes

Circa peccatum accidie

Si missa[m] et horas aut aliud diuinum seruicium omisisti celebrare ad que dicenda tenebaris / Si i[n] festis sp[eci]aliter ab ecc[lesi]a observari preceptis v[e]l alias ut p[er] incuria negligentia[m] vanitate v[e]l ocium ecclesiasticum officium s[er]monibus garrulis turbasti vel te deuocioni no[n] dedisti / Si p[re]stitutu[m] tempus excessiue dormiendo aut i[n] lecto tuo demorando uel alit[er] male occupasti Si p[er] negligentia[m] v[e]l i[n]curia[m] stat[us] habere meditationes mortis iudiciorum et beneficiorum dei erga te p[re]termisisti / Si p[ro] beneficiis tuis vi

uis et defunctis precibus fundere neglexisti. Si commissorum
tuo regimini aut cure non rite sollicitus extitisti. Si
negligens de peccatis commissis es aut confessus vel ante con-
fessionem circa peccata tua premeditationem habere noluisti
Si peccatorum tuorum oblitus es vel iniunctam penitentiam minus
deuote perfecisti. Si quelibet vota vel promissa infrin-
gendo transgressus es Et attendatur modus. Si demum
quod preceptorum ecclesie fuisti transgressor. Aut si eucaristie
sumptionem vel aliorum sacramentorum susceptionem distulisti
Si non rite ipsa sacramenta recepisti ut si non premissa de-
bita integrali confessione etc. Circa peccatum luxurie

Si in moratis cogitationibus circa carnalem actum cum compla-
centia et delectatione nociua in corde tenuisti
Si cogitationibus talibus carnalibus aut aspectibus aut verbis
aut signis aliquibus motum carnis excitasti nec eis
sufficienter restitisti. Si huius peccati occasiones non fu-
gisti aut quod deterius est easdem procurasti. Si per tales
temptationes aut moram in luxuriosum consensum decidisti
affectando exterius opus si posses vel auderes perficere. Si
attactum aliquem inhonestum vel pruritum in membris
pudendis exercuisti ex quo carnalis delectatio secu-
ta est sit. Et modus diligenter aduertatur. Si talium peccatorum
erga alios causa vel tamen occasio fueris verbis osculis
amplexibus aut aliis signis vel forte picturis et fi-
gurationibus inhonestis. Si dormiendo habuisti carna-
lem delectationem vel pollutionem incurristi. Si cum alia
persona carnalem commixtionem incidisti Et attendantur
eius gradus vel conditiones talis forte persone aut vx-
orata alteri aut virgo si generis propinqua et in quo gradu. Si

stimonialis religiosa aut in sacris ordinibus constituta
Si tamen consensit aut ei violenciam intulisti Si denique eius
de tercio sexus aut alterius erat Et exprimatur modus Si
luxurie peccatum opere consummasti alio ordine quam natura
dictat / Si matrimonium legitimam honestatem non observas-
ti in ore operis in se vel circumstanciarum que magis in confessi-
onibus circa sit interrogacionibus cognoscende quam verbis
vel scriptis quibuslibet in publico reserande / Si diebus
festivis vel locis sacris talia peccata perpetrasti / Si ab-
ortivum procurasti aut fetum ex utero nasci impedisti vel ob
strictiuram vestimentorum aut per agitacionem corporis in-
moderatam vel per coreas vel aliis prioribus modis
Si dissolutis et inhonestis aspectibus et coreis aut
gestibus impositis vel innata pulchritudine vel ficto vel
mendacio colorata vel vestimentis superfluis alios
ad malum allicere voluisti aut te concupisci ab eisdem
affectasti / Si tamen matrimonialiter coniuncta carnalis copu-
le debitum infirmitate aut alio legitimo impedimento
cessante denegasti.

Circa peccatum gule

Si ieiunia ab ecclesia ob sui mandata transgressus
es cessante infirmitate impotencia vel alia
racionabili causa Si ex nimia cibi vel potus sumpcione
ebrietatem luxuriam distensiones vel corporis infir-
mitatem incurristi / Si ob eandem causam studium laboris
meditacione aut opus ad quod agendum tenebaris
omisisti / Si per nimios sumptus in potibus et cibis
te vel tuos heredes indigere aut mendicare coegisti
Si denique nimis avide aut habundancia cibum sup-
sisti vel delicata fercula curiose preparasti Aut ho-
ram comedendi prevenisti Sic quod ex hoc preceptum ali-

qd dei uel ecclie soluebat(ur) vel grande aliqd cor
pis incomodu sequebat(ur) ¶ Post hec oia que de
septe pctis mortalib9 ia explicata sut pt homo
cognoscere quib9 mois quiqz sensuu misio 9 dece
legis pcepta 9 mie opa et xij 9 fidei articu
los deliquerit vt no sit opus hec postiora poribus
addere · ii quis exuatis poribus spetialiora et pti
cularora adiungere voluit. Sequit(ur) queda vtilia
Ad pla nobilia bene 9siderada -
Amore aut pcedentiu intellectu ut agnoscat(ur)
qualit(er) rite i legalit(er) sit facienda 9fessio Notan
da sut ¶ pmo q de toi regula et ecclie pcepto tet(ur)
qlibz ad min9 semel i ano circa pascha pctia sua co
fiteri Scdo et eucaristiam q ad sacrametu suscipere inten
dit Tercio et qn mortis iminet piculu Quarto pcta
ipe q pcore absoluere pt adest cui9 pntia nuq
i posteru haberi formidat(ur) Quintus sepi9 cofiteri qt
viz annuati uel mesib9 singulis q quolibz solep
ni festo iux(ta) psone facultate et statu multu pdest
2o q 9fessio i loco patenti et publico fieri dz ne oc
casione secreti loci et ptextu deuotiois ipellat dy
abolus ad malas cogitatioes et nuq vba uel opa
Nuq et 9fessor 9fitentis vultu aspiciat ¶ 3o q
multa st crimia a quib9 pctore sacerdos simplex
absoluere no pt ii pniarius fuit aut a plato su
perioi ptate acceperit Quemadmodu sortilegiu ·
qd p reg sacri 9mittit(ur) Sacrilegiu qd e furtu
rei sacre uel int(ra) locu sacru pcussio violeta sacer
dotis uel clerici ¶ Symonia heresis · ceteraqz crimia qb9
ro sed excoicatiois sniaz icurrut delique(n)tes homi

dum percussio parentis aut mariti · Periurium in iudicio pub
lico commissum · Adulterium signanter notorium · Mulierum
[deleted] raptus violentus · Defloratio virginum · Constu
pratio sanctimonialium et incestus cum consanguineis intra
quartum gradum · Votorum fractio · Oppressio parvulorum
infantium ob negligentem custodiam · Peccatum contra naturam pessi
simum et abhominabile quod contra naturam dicitur sive in propria
persona per mollitiem perpetratum sit sive in alio commissum
cuiuscumque sexus existit · vel in persona alterius sexus si fi
at in aliis membris quam natura ad generationem deputa
verit · vel si in alia specie admissum sit · Talia namque
crimina graviora sunt quam eius carnium in sacro sancto die vene
ris · unde et de eis tenetur peccatum expresse confiteri sub
pena eterne dampnationis ¶ 4o quod proprio confitens debet
habere voluntarium propositum omnia peccata sua mortalia
integraliter explicandi · Et ad interrogata veritatem sine
mendacio respondere ad sui accusationem vel excusa
tionem · Item celare debet peccatum alterius nisi fortassis aliter
suum peccatum revelare non possit · vel nisi tale ad suum
commodum spirituale confessori detegeret absque preiudicio
cuiuscumque · Et si prelatus superior vel primarius non sin
gula confitentis integraliter sed solos casus reservatos audi
re voluit reservet priora alia delicta minori sacerdo
ti pro parte super hiis confitenda ¶ 5o quod nullus iniunctam
penitentiam recipere debet nisi quam perficere voluit · Quia et
celare tenetur una cum aliis a confessore prelatis aut interro
gatis · nisi forsan quod absit idem confessor confitentem ubique
aliquibus ad malum inducere vellet ¶ 6to si grande
quod alienum restituendum fuit et ibi ignoretur an debet
restitui · vel etc · si votorum commutatio aut relaxatio fuit

enda sit ꝯsulat plat9 supior uel ali9 hoꝝ ptate
hñs et nõ tm̄ sacerdos inferior ¶ R° ꝙꝝ sup ptis
i gnali supi9 m̄ratis si casus spales occurrāt uel
m̄is delictoꝝ tūc hēt ꝯfitens explicare qm ꝑti
cularitates casus uel m̄is spale hz annexā maliciā
mortale ut cū quis dedit fructos abstulit paupi
uxorē et filios hūti uel i loco sac° gñis peccatū
ē q fuit cū ꝑfite i gnali ꝯmissā et ꝓfoc°
i aliis casib9 ꝑticularitates exprimat put ꝯfitens
inuenit ꝑm beneplacitū ꝯfessoris omissis circū
stanciis aliis ad ptm gñitate ꝑtinentib9 ¶ 3°
Si ꝑsona ꝯfitens i peccandi ꝓposito ꝑseuerat vel
de nouo ptm iterare disponit Aut ablatū alteri
ꝑm facultate sua nō vult restituere uel iniuriā di
mittere Aut a carnali ptō lucrum recusat abstinere
vel nocendi ꝓpositū iniquū retinet nullus hanc ꝑ
sonā pt ac debet absoluere. q̄ tali ꝑsone salubri
ter ꝯsulat ut bō que potest interi ꝑficiat. quā
ea deus i via recta dignet dirigere ¶ Nono
ꝙꝝ ptm quodlibz tanto pei9 at deti9 ē quto
pluribus intulit nocumētū ꝓptea Si quis fuit al
ti9 ruine cā et occasio ut mocetes ꝑsertim iuuenes
et puellas suo ꝯsilio hortatu uel aliōquis mō sol
licitando ad ptm agat hui9 m̄ districtā penitencia
et ptm̄ deceptoꝝ a se correctioꝝ et emendatio
ne totis viribus ꝑ se et alios eos ad viā ueritatis
et sanā doctrinā reducendo In quo eni ꝯsistit por
cio pncipalis sue satisfactiois et pnie ¶ Decio Si
quis p9 ꝯsne sue exaiatione diligētē ꝑioꝝ q̄rundā
ena mortaliū a se ꝯmissoꝝ nō reminisat tūc ꝑ

sola gnalē ꝯfessione de ipis absqꝫ alia speciali sal
uabit᷑ Si tn̄ ea pius oblita postmodū ad memoriā
redierit tenet᷑ ea spālit᷑ ꝯfiti pro loco et tpr ꝙᷓ
ī re piculosū e ꝯmissoꝝ a se mortaliū pctōꝝ per
negligentiā atqꝫ desidiā īmemorē fieri : Solis

De forma absolutionis

Forma absolutionis suf
ficiens et rq̄sita pro pctis de quib9 ꝯfessor
intendit et pt absoluē ꝯfitentē ¶ Ego absolvo te
de pctis tuis ī noīe pris et filij et spūs sancti
Amen ¶ Et si ꝯfessio fiat de excōicatiōe tm̄ di
catur sic Ego absoluo te ab excōicatiōe tua In no
mīe pris et filij et spūs sti Et si nō hoc fiat
absolutio de pctō ꝓpt qd lata ē excōicatio uel de
alijs addat᷑ forma prior Addicionēs ꝙ alie ꝯditi
onales q̄ īvolute tm̄ dimittūt᷑ Incipit capitulum

3m opusculū z vltimū de scia mortis

Q uoniam ꝯ fideles xp̄iani cum copia egroti cura diligentius
agant ꝓ ipius vita corpali et destibili ꝯseruanda
exigūt a nob̄ multo fortius deus et caritas ꝓ salute
sua spūali sollicitudīez geri ē spālē In hac eni
extrema mortis neccitate fidelis pbat᷑ amic9 Nullu
quippe ē opus mīe mai9 sine ꝯmodi9 qd z tm̄
apud deū initi et apliorꝫ frequent᷑ estimat᷑ Que
admodū psone m̄ri saluatoris ihū xpi si ī fine
nobiscū degēt ipensiū fuītū corpale Quaob
re cura fuit pn̄ti scripto ꝯponē breue quedā ex
hortatiōis modū hndū circa eos q̄ sunt ī mortis
articulo ꝯstituti valentē et gnālit᷑ omib9 catho
licis ad artē et notitiā bene moriendi ꝯquirē
dā ¶ Cotinet aut hoc opusculū breue quatuor
pticulas scꝫ exhortatiōes interogatiōes oratiōes

et obs(er)vacio(n)es. De exhortacionib(us) infirmo fiend(is) particula p(ri)ma

Amice dil(e)c(t)e: Aut dilecta. Conside(r)a nos omnes subiectos esse potenti ~~manui dei~~ manui dei et ipsi(us) voluntatis omnesq(ue) nos cuiuscu(m)q(ue) (con)dic(i)o(n)is (et) status, reges, principes, divites et pauperes mortis tributu(m) solvere nece(ssario) e(st). Venimus i(n) hunc mundu(m) peregrino(rum) mor(e) ut ex eo t(ra)nseamus no(n) ut mansione(m) i(n) eo stabiliamus. Ca(ve)n(dum) potius ut hic b(e)n(e) et m(eri)torie vive(n)tes et deo s(er)vie(n)tes horribiles inf(er)ni penas evitemus et gloria(m) et(er)na(m) h(abe)amus. Recognosce dilige(n)t(er) cu(m) gra(tiarum) actio(n)e a deo tibi (con)cessa beneficia, q(uo)d t(ib)i eciam in hac extrema hora sui (con)gnicione(m) dedit, nec te morte subitanea p(re)occupavit. G(rat)ias pro hijs et alijs i(n)nu(mer)is do(n)is nu(n)c eide(m) refer ad sua(m) infinita(m) mi(sericordi)a(m) (con)fugiens et de (com)miss(is) a te c(ri)mib(us) venia(m) humilit(er) postulans. Sollicite cogita te i(n) vita tua delicta p(er)petrasse quib(us) pena(m) fi(er)e meruisti. Un(de) et huius i(n)firmitatis et mortis dolore(m) pacie(n)t(er) tolle(r)ar(e) debes rogans deu(m) ut p(rese)ntis doloris acerbitas r(e)missione(m) p(e)cc(at)o(rum) ope(re)t(ur) et purgato(r)ij horribil(em) (cr)uciat(um) i(n) hac affliccione tua p(er) sua(m) mi(sericordi)a(m) (com)mute(t). Tolle(r)abili(us) e(st) naq(ue) hic p(un)ialit(er) q(uam) i(n) futuro puniri. Et si sic corde co(n)t(ri)to pacie(n)s pena(m) p(rese)ntem tamq(uam) voluntaria(m) fere(s) et o(mn)e(m) pena(m) et culpa(m) r(e)mittet deus, celumq(ue) paradisi intrabis. Alioq(ui)n p(er) i(m)paciencia(m) et(er)na(m) dampnacione(m) incurres. Sup(er) o(mn)ia i(n) hanc ext(re)ma(m) hora(m) (con)stitutus meditare c(irc)a tua(m) sp(irit)uale(m) salute(m). Nu(m)q(uam) eni(m) fortassis i(n) futuru(m) h(uius) meditacio(n)is (con)tinget opportunitas. Dimi(tte) ergo alia(m) sollicitudine(m) et t(er)r(e)no(rum) curam ... lingue quas s(…) linq(ue) nec(esse) est q(uod) et

ner ab inferni pe[ri]culo corruere eripere valent plena fide te deo committe et ei qui omnipotens bonus et sapiens est te et tua atque tuorum regenda prebe dum preterea cogitatum tuum in eum dirige. Astantes solummodo et superstites rogans ut pro salute tua deum precibus exorent. De interrogationibus egrotanti faciendis. Capitula 2a

Diligite aut[em] di lecta vis tu mori et vivere in soliditate fidei christiane in spiritu dei et domini nostri ihesu christi tamquam verus fidelis et obediens sancte matris ecclesie filius. Respondeat volo. Petis a deo veniam peccatorum tuorum commissorum et omissorum quod non eius decet amore maiestate atque bonitate egisti nec eum prout debebas honorasti. Respondeat peto. Habes ne sincerum propositum et explicita voluntate vitam tuam in melius commutare atque corrigere si vita comes fuit. Rogabis etiam deum ut per gratiam prestet ac propositum continendi et non recidivandi vera atque contritione habendi. Es tu conscius tibi ipsi alicuius peccati mortalis uel criminis de quo non sis confessus optas ne ei cor tuum illuminari ad oblitorum criminum si quod sit habenda noticia et si tu libenter confiteri ea. Indulgebis ex corde omnibus qui tibi nocumentum intulerunt ob venerationem et amorem domini nostri ihesu christi a quo et veniam speras. Petis similiter indulgeri tibi et remitti ab hiis quos verbis aut factis lesisti. Vis ablata per te restitui integraliter iuxta tuarum facultatum valorem etiam usque ad omnium bonorum tuorum cessionem et renunciationem ubi alias satisfactio fieri non valeret. Et coram deo et hominibus veniam humiliter petis. Ad has omnes premissas interrogationes aff

maturie respondeat volo ·

De oracionibus ab egroto dicendis · capitula 3a

Primo dicat infirmus:
ex corde deum orans | Deus meus piissime pater misere
re mei miserere mei Deus meus piissime pater In ma
nus tuas commendo spiritum meum pater magnam fac mi
sericordiam huic paupercule creature tue · Domina me
cum nunc in hac ultima necessitate | Succurre domine ani
me egenti et desolate ut non a canibus infernalibus
devoretur | Dulcissime ihesu ob honorem et virtutem tue
benedictissime passionis iube me recipi inter numerum e
lectorum tuorum | Salvator meus ac redemptor redde
me totum tibi non me remaneas Ad te venio non me re
pellas · Domine paradisum tuum postulo non ob valorem
meorum meritorum · sed in virtute et efficacia tue bene
dictissime passionis · per quam me miserum redimere vo
luisti Et paradisum quem precio tui sanguinis emere
dignatus es · ipsum michi conferre festina propter quem
nec tue divitie nec potentia minuentur nec ipse
paradisus angustior a minori invenietur | Salutet post
beatissimam virginem mariam dicens · Regina celorum mi- mun
confugium peccatorum · reconcilia me unigenito filio tuo · Eius
clementiam pro me indigno peccatore interpella ut ob
tui amorem mea remittat crimina in sua ponere gloriam
Angelos deinde precibus invitet dicens · Spiritus celorum angeli
beatissimi assistite queso michi migranti ex hoc seculo
et potenter eripite me ab omni adversariorum insidiis
et animam meam in vestrum consortium assumite Tu precipue
angele bone custos meus | post hec inquirat ab infir
mo cui sanctorum vel sanctarum magis devotus exti
tit ut illi preces offerat dicendo O gloriosissime vel
gloriosissima · singularem in te cum vivere spem et confi

dentia in proposito sufficere videtur mihi in extreme necessita
tis articulo laboranti ∴ ¶ De quibusdam observa
cionibus Et qualis usus earum prodita sit habe
ndus particula quarta et ultima

Si paciens nondum eukaristiam aut extremam unctio
nem susceperit interroget an eadem paciencia de
uote in tempore paciens est Si etiam super premissis inter
rogationibus verisimiliter appareat responsiones
patientis non usquequaque sufficientes existere Reme
dium apponatur quantum id commodius fieri potest vel per
ministracionem sacramentorum confessionis eukaristie
aut extreme unctionis vel eidem manifestando peri
culum quod incurrit non plene satisfaciendo petici
onibus super fide sua et salute consciencie prelatis Mo
neaturque ut decedat tamquam verus et fidelis xpia
nus Attendatur an infirmus ipse excommunicationis
vinculo astrictus teneatur ut propterea submittat se
totis viribus ordinacioni sancte matris ecclesie ut absol
uatur Si moriturus prolixum temporis spacium ad suam
recollectionem habeat ut non morte festina preveniatur
legende forent coram eo ab astantibus hystorie et
oraciones devote in quibus sanus et vivens amplius de
lectabatur vel recensenda erunt divina precepta ut pro
fundius mediteretur si que adversus ea negligenter oblitus
deliquerit vel fiet coram eo instructio recitetur Si pa
ciens usum loquendi perdidit habet tamen sanam et inte
gram noticiam ad interrogaciones sibi factas vel oraciones
coram eo recitatas signo aliquo exteriori vel solo
cordis consensu respondeat hoc ei sufficit ad salutem
Ponatur in infirmo ymago crucifixi vel alterius sancti
quem sanus specialiter venerabatur Si non omnia premissa

dici b[ea]titas firmat apponende sunt orac[i]o[n]es. Illa p[re]sertim
que saluatori n[ost]ro ih[es]u xpo dirigitur. ¶ Nullaten[us]
q[ue] i[n]mine si fieri possit morienti. amici carnales. vxor. li
beri. vel diuicie ad memoria[m] reducantur. n[isi] q[uan]tum
id exigit pacientis sp[irit]ualis sanitas ¶ Et du[m] alias
conueniens omitti neq[ue] n[on] d[e]betur infirmo nimia spes
corporalis salutis consequende. Suggeratur pocius eide[m] p[re]a
monicio superius explicata. Sepe nam[que] per vna[m] tale[m]
vane et falsa[m] consolacione[m] et incerta[m] salutis corporee
confidencia[m]. certa[m] incurrit ho[mo] dampnacione[m]. Imprimo
hortandus e[st] paciens. ut per oracione[m] et confessione[m]
a[n]i[m]e sanitate[m] procuret. quia et ad salute[m] corporis si
fuerit sibi expediens vale[re] poterit. et inde securior et
hylarior erit. Anima v[er]o frequent[er] corporalis infirmitas
ex a[n]i[m]e languore ortu[m] h[abe]t. papa per expressam decre
tale[m] cuilib[et] medico corporis districte p[re]cipit ne cui
q[ua]m egroto corporea[m] conferat medicina[m]. n[isi] prius de p[er]
spiritualis medici. s[cilicet] confessionis requisicio[n]e. Vnde moni
cio. hinc expediens videretur ut i[n] quibuslib[et] paup[er]u[m]
hospitalibus. uel domib[us] dei statuto firmaretur.
ne quis inibi suscipi possit q[ui] n[on] primo ingressus
die confessione[m] faceret. vel ydoneo sacerdoti ad hoc
ip[su]m deputato pacius confiteri se continuo p[re]sentaret. sicut
i[n] domo dei parisiensi laudabiliter obs[er]uatur.

Deo gracias.

¶ Explicit opus tripertitu[m] magistri iohannis Gerson viri
vita et sciencia probatissimi

[illegible]

[illegible]